

1. రామన్న - శ్రీ వేదాది శివరామశాస్త్రి - 501-510
2. చుట్టగానలు - శ్రీ టి. పూర్ణాచార్యులు - శ్రీ వేదాది శివరామశాస్త్రి - 511-519
3. రెండు శతములు - 'సంపత్' - 520
4. ప్రాచీనతపిత - శ్రీ పుట్టపర్తి నాగయ్య గారి గానములు - 521-525
5. రామసేమ - శ్రీ నాగయ్య గారి పుస్తకము - 526
6. పతివ్రత - శతకములు - 527-536
7. గురుబాధ ఉపదేశములు స్మృతి - శ్రీ ఆదిత్యుని గానములు - 537-538
8. శరప్పతపములు - శ్రీ గానలక్ష్మణ పుస్తకములు - 539-543
9. శివార్చనాభి - మహామృత శాసనము - 544
10. గాంధీ భవం శ్రీమల్లాది వేదము - 545-550
11. తెలుగు ప్రాచీనముల పరిచయ - శ్రీ గాంధీ పుస్తకములు - 551-563
12. గిరి మల్లిక - శ్రీ శ్రీ వేదముల గానములు - 554
13. శివార్చనాభి వేదము - శ్రీ గాంధీ పుస్తకములు - 555-561
14. మోక్షములు - 'వాణి' - 562
15. శతకములు - శ్రీ వేదములు వాణి - 563-567
16. శ్రీ వేదములు - శ్రీ వేదముల గానములు - 568-569
17. శతకములు - శ్రీ గాంధీ పుస్తకములు - 570-574
18. శతకములు - శ్రీ గాంధీ పుస్తకములు - 575-580
19. శివార్చనాభి - శ్రీ గాంధీ పుస్తకములు - 581-589
20. 'లక్ష్మణుని' శతకముల గానములు - 589
21. పతివ్రత - శ్రీ మతి వేదములు - 590-600
22. శివార్చనాభి - శ్రీ గాంధీ పుస్తకములు - 601-604
23. శతకములు - శ్రీ 'వాణి' వేదము - 605-612
24. శతకములు - 613-626

౧౬ సంపుటం.

ప్రచుడి, వైశాఖమాసము (1939) మే

సంఖ్య. ౫

రామన్న

శ్రీ వేల్పూరి శివరామశాస్త్రి

[రామన్న బ్రోలమహారాజు ఆశ్రయము పొందుట.]

“ శ్రీబ్రాహ్మన్నయనాంబుజా ! యచలరాజీతుంగశృంగధ్వజా !
రాజద్రాజబిహ్వా ! కాకతిమహారాజాధిరాజా ! మహా
శేజా ! భూరిభజా ! నమస్తథరణిదేవోత్తమ స్వర్గభూ
మీజా ! సీకు శుభంబు ! సీకు జయలక్ష్మీనిత్యకల్యాణముర్.”

అంచుం బ్రోలమహారాజు నోలగమునం దాశీర్వాదించె గడుం
గుమం గీచినయట్లు భూమిసురుఁ డొక్కం దుక్కుచుంబోని మై
సంచుక నిచ్చెడివాఁడు సిగ్గుచెలితో సావాసముం జేయు గో
రంచుంబంచయవాఁడు రామసనమూఖ్యాకుం డభీకుం డొగిన్.

వానిభార్య వచ్చి వానివెన్నఁ జనుంగు
ముసుంగు రాణివాసమున వసించె
వారికుర్రు డొకఁడు వారి మధ్యస్థలి
బొమ్మరిల్లుగాఁగఁ బొనరఁజేసె.

ప్రోలండు భూమినురునకుఁ
 నేలులు రెంటిని బ్రపత్తిఁ గీలించుచు నిం
 డోలగమునకును వచ్చితి
 రేలా తమ రసినఁ బాటుఁ డిట్టుల ననియెన్.

తొలిజన్మమందఁ మీరలు లక్ష్మి నోమితి రేము శ్రేష్ఠాదేవి నోమినాము
 ప్రాగ్భవంబున మీరు వాదేవి నోమితి రేము నిద్రాదేవి నోమినాము
 గతజన్మమున మీరు శారి నోమితి రేము కాళరాత్రికిఁ గాల్గు కడిగినాము
 దేవతలను దొల్లి నేవించితిరి మీరు దయ్యాల నెడ మేము దలఁచినాము

మీకు మాకును భేదంబు లేకొలందు
 లందులంజేసి మిముఁ జూడనాయె మనసు
 ఇట్టి యీతండు మీకు నెట్లీని మదికి
 ఇంచుచో వీని నుంచి పోపించుకొనుడు !

ఆ పాటుఁ డిట్టులన్ వాన్
 వ్యాపారము నేయ, వించు బ్రభు 'వెటులైనన్
 బాపఁడురా!' యనుకొంచును
 'ఏవని చేయఁగలవ'నియె నెలుఁగెత్తి వెనన్.

'శాంతిక పౌష్టిక సంస్కారములఁ జేయఁ బండితుండగు వసిష్ఠుండఁగాను
 కొడుకుకూరిమిచేత నడిదురంబున యోగపాండితి నూపు ద్రోణుండఁగాను
 నిదురబోయినవారి నిశ్చింతధారచేఁ దునిమెడు ద్రోణపుత్రుండఁగాను
 కడుపు చెక్కలుగాఁగఁ గదలించి నవ్వింప గండండు నందికేశుండఁగాను

ఇట్టి యీపప్పు రామన్న యేమిసేయుఁ
 గాకతీశుండు ప్రోలభూకాంతుమ్రోల ?
 చాల మీయుప్పు తినెడి విశ్వాస మెప్పు
 డేమరంబోని పని యొండె యితఁడు నేర్పు.'

అంచు వచియించు విప్రువాక్యములు వించుఁ
 బ్రోలఁ డతనిఁ బరీక్షింప బుద్ధిఁ దలచె
 గాకతియుఁ బ్రోలరాట్పరీక్షకును దలఁచె
 గాకతిమహాశక్తిగూడి నడ్డె గంట మ్రోగె.

ఓలగమువారియందట

పోళిము లద్దాన మోదపూర్ణము లాయె

మేలయ్యా మే లంచును

ప్రహేం డాశ్రయ మొసంగె భూమిసురునకున్.

౨

[యుద్ధమున కొమ్మన జేనావతి పడియుటచే ప్రోలండు మోడువలె స్తబ్ధుడై పోవగా కత్తువాణఁ డకన్నిచై కత్తిదూయట. అపు డెవరికి తెలియకుండ రామన్న వచ్చి శత్రువును దునిమి పోపుట.]

చాళుక్యావనిపాలవంశమునకున్ సామంతుఁ డన్నాట ని
హ్యులంబు బానరించు చన్యవిషయంబుల్ గెల్పుచున్ వైరులం
దాలుం దప్పలఁబోలె జోపుచు మహా త్రైలింగరాజ్యంబు నల్
మూలల్ ప్రాణఁగఁజేయుచుండె బలిమిం బ్రోలం డహారాత్రముల్.

పరిసరవర్తులైన పరిపాలకులందున మేలు లుత్కలే
శ్వరుఁడును గన్నజేశ్వరుఁడు సఖ్యముఁ బూని తెలుంగునాటి చి
ల్లరదొరమూక కింత ధనలాభము సూపి స్వోక్ష మెంతయుం
దిరముగఁజేయుచుం దెలుంగు దేశము ముట్టడివేసి రీసునన్.

ఎక్కడఁ జూచినన్ సమరమే యెటు సూచిన రక్తపాతమే
యెక్కడఁ జూచినన్ శిబిరమే యెటు సూచిన నార్తనాదమే
యెక్కడఁ జూచినన్ సుభటు లే యెటు సూచిన జీవహింసయే
యిక్కరణి గతించె నొకయేడు తెలుంగుమహీతలంబునన్.

ప్రోలమహామహీశ్వరుని భూరితరాహవపాటవంబునం
గూలిరి యుత్కలాన్వయులు గొందఱు, కొందఱు కన్నడుల్ మహిం
గూలిరి, కొంద తాండ్రులును గుప్పనఁ గూరలుగాఁగఁ బోరిలో
గూలిరి వారిచేతఁ దెలుంగుంబాలిమేరల నాల్గుమేరలన్.

ఇమ్మెయి రెండుదేశములయేలిక లొక్కటియై కలంచు యు
ద్ధమునఁ బ్రోలతేఁడు తనదండను రెడ్డిమగం షోకండునుం
గమ్మవజ్జ రొకండు నొకకాఁపుఁడునీఁడును గుట్ర బన్నఁగాఁ
గొమ్మనవాహినీపతిని గోల్పడఁ గోలుమనంగు క్రోల్పులిన్.

వాడిమగం డిటుల్ పుడమి వ్రాలంగఁ బ్రోలమహీశుఁ డాకు ల
ల్లాడకయుండు రావిబలె నల్లన నల్లన విస్తుపోయె నీ
పోడము సూచి మిత్రుబలె బొల్పెడి శత్రు వొకండు వాడిక్రొ
న్వేడి మెఱుంగుగుంపులను వీడ్కొను కత్తిని దూసె జేనిపై.

అయ్యెడఁ బ్రోలభూమివిభుఁ డడులఁ జీకటు లావరింపఁగాఁ
జయ్యన నేలఁగూలె, నలశాత్రపుఁ డాతనిమీఁద దూకఁగా
'ఇయ్య దకృత్య మియ్యది యకృత్య మకృత్య మ'టలను నొయ్యనగా
గుయ్యడ నాత్మబంధపుఁ డొకొందురు లేఁ వొకక్రోసుమేరలోక.

ప్రోలాధీశుని కంఠనాళముపయిన్ చూడొసి ప్రాణాశయై
వ్రాలంబోయెడుచోన గాలిగతిగా రామన్న వే నచ్చి డా
కేలం గత్తిని, గత్తి దాల్చిన కయిం, గేల్దాల్చు భూపాలు, భూ
పాలుం గాచెను సేనఁ, దున్ని తనత్రోవం బోయె నజ్ఞాతుడై.

దప్పుల నున్న సేన లవి దాపులకుం జనుదెంచి చూడఁగా
నెవ్వరు లేనిచోట స్మృతహీనుఁడు ఖేఁ డిటు లుండె, సంఠటన్
జివ్వకుఁ బాపి శాత్రవుల నేత్రములు బడిపోవకుండఁగా
నవిభునిం బురంబునకు నల్లనఁ జేర్చెను గొన్నిపైన్యముల్.

3

[మూడు శక్తులు తనను మ్రింగవచ్చినట్లును శాకతి వాని నాపినట్లును ప్రోలనికి పీడకల
వచ్చుట. మెలకువ కలుగఁగనే అడుకూయి వినఁబడుట. రామన్నను ప్రోలఁడు అపుడు
వరీక్షించుట. అందులకు అతనిని ప్రోలఁడును అనుగమించుట.]

చిటపటఁ జిమ్మసాగె బెనుచీకటి బూతమువోలె గ్రమ్మె ది
క్షటములనుండి గాలి విటతాటముగాఁ జెలరేఁగె వృక్షముల్
పటపటమంచుఁ గూలె బరివారముతో నలపంచభూతముల్
కటకటఁ బొంది యొడ్డొకటి కయ్యము సేయఁగ లేచె నొయ్యనగా.

అట్టి నడికిరేయియందునఁ బ్రోలండు

పీడకల నొకండు తోడు గొంచు

పాలవన్నెపట్టుపానుపుమీఁదను

కనులు దెఱచి చూచె గరము బలిమి.

అంత గ్రమక్రమంబుగను నాతనికి స్మృతి వచ్చె స్వప్నవృత్తాంత ము దిట్లు: తన్నొగి భయంకరకర్తలు మూడు మింగఁగాఁ బంతము పట్టి వచ్చి పయిబడ్డటు లంతటిలో ననంత విక్రాంతి పరీతమూర్తి యగు కాకతి వానిని నాడినట్టులన్.

పిమ్మటఁ బ్రోలరాజునకు వింతగఁ దోచె సరాతి నెవ్వఁడో కి మృతకుండఁ జంపుటయుఁ గీడు తొలంగఁగఁజేసి తన్ను తేమముగఁ గోటపట్టునకు మార్చుటయుం, బయి పట్టి చెట్టస్వప్నమొద నావరించుటయుఁ బైఁ బ్రకృతి ద్రుతభావభంగియుఁ.

అప్పుడు కూతప్రేటు దపులందులనుండి యొకాడుకూయి తా నప్పొలివీక కేళిరున కల్లి వినంబడ 'నక్క-టక్క-టా' యిప్పు డి దేడనుండి జనియించెనో? డీని విధం బదేమియై యొప్పునో? యేమి చేయనగునో? యని యాతఁడు మల్లడింగొనెన్.

ప్రోలనిమానసంబునను భూసురుఁ డప్పుడు తోచె, దోచినన్ రీలగ లేచి బంటులను లేపి మహీసురుఁ బిల్వఁ బంపఁగా వైశమ వారు వోయి ద్విజవర్యుని గేహము తల్పు కొట్టి 'రిడ్డెల?' యటంచు విప్రుఁ డనె నేలికయాన వచించి రాధటుల్.

పాటుడు మంచి దటంచును

వారల వెనువెంట రాజభవనపు సింహ

ద్వారంబు సొచ్చి తేనిన

'జేరిం'జనె నిట్లు లనియె క్షితిపతి యంతఁ.

'అయ్యూ మీవలనం బ్రయోజనము మా కావంతయే నింతవట్టయ్యున్నట్టులు లేదుగాని యిపు డేలా తల్ ప్రసంగంబు లాకుయ్యాలించితీరే! య దెవ్వరిదో? నాకుం జూడ మీవల్ల నా హాస్యం బేర్పడు నంచుఁ దోచుదును మీకై పంపితిఁ బంటులఁ.

నావుడు భూదేవుడు కరు

ణావలయితమైన యూర్తనాదము విని త

ద్రావద్రావిత హృదయో

ద్భావిత నాదముతోడఁ దా నిటు లనియెన్.

‘నావలనం బ్రయోజన మనందగు వస్తువు లేదు కాని నే
సీవిషయం బాసర్యం దమ కెట్టి ప్రయోజన మబ్బు ? వైనను
దేవరవారి చిత్తమున దీనికిఁ బ్రాపును బ్రోపు లబ్బెడుం
గావున నేను వోయి విధిగా నిది నిర్వహణం బాసర్యెదన్.’

అంచు విప్రుండు కందుకమట్టువోలె
సాధనోపానజాలంబు చయ్య జాఱి
యేగి తూసిగవోలె నయ్యిరులబయలు
గాలుకాటుకచందానఁ గలిసిపోయె.

భూసురుఁ డేగినంతటను భూధవుఁ డిట్టుల లోఁ దలంచె ; ‘నీ
భూసురుఁ డేగెనో ? ప్రలయభూరిభయంకరమైన రేయి నం
త్రాసము చెంది యింటికిని దా జని పండునో ? లేక బల్మి నా
కోసము పోయి గుండె చెడి కోల్పడిపోవునో ? జాతిభీతిచే ?’

అం చిట్టులు ప్రోలండు లో
నెంచుచు నయ్యాడుకూయి యెటు వుట్టెనో యా
పంచకు నొక్కడె హేలి న
మంచితండై యేగె ధైర్య మది తోడుననన్.

౪

[ప్రోలండు, ధ్వనిని బట్టి కాకతిగుడికి వెళ్లి పొంతుండి వినుట. అటగల ఆడుది -
‘నేను కాకతిని, వూడొశక్తులు మీరాజును తినబోగా నేను బతిమాలుకొంటిని, అవి
ఒక బాలుని తలిదండ్రులతో బలిగోరనవి, అందులకు నే నేడ్చుచుంటిని, నీవార్తువా
తిరువ్వాపోవయ్యా’ అని అనగా ‘ఇంకేకద’ అని రామన్న ఇంటికిగూట.]

ఆకన ముగ్రమై యటచిన ట్లశనుల్ పడి చప్పుడాయె భూ
లోకము వీకమై నరకలోకముదాకను గ్రుంగిపోవునో
కాక యిదేమి యన్నటులు కంపము సాగె మహానమీరముల్
వైకొని రేగి కైలములపాతు లగల్గుచుఁ బోయె రివృన్దన్.

ప్రోలండు లేచుచుం బడుచుం బోవుచుం గాకతిదేవళాన నొం
డోలమునందు నుండి కనె నుగ్మలి నోర్తుక నేడ్చుదాని నా
భీలతరాకృతిం గడు గభీరను, నావెకుముందు విప్రునిం
జాల దయార్ద్రమానసు విశాల ముఖాచిత భారిసాహచుర్య.

ఆర్తిపరీతయై మిగుల నార్చుచు నుగ్మలి విప్రుం గాంచి 'నీ
నార్తువో తీర్తువో ద్విజుండవయ్యను వచ్చితి భీతి కెంతయున్
మూర్ఖులు కారె మీరు ద్విజముఖులు పో మ్మీకం బొమ్ము పోవయా
కర్తవు గావు నావెతకుం గారణముం బాలియింపఁగా' ననెన్.

పాటుండు నవ్వి సంయతరవంబున 'నమ్మరొ లేని భీనమా
చారము నాడుముందరను జాటకు చెప్పకు, నీదుభీతికిం
గారణ మెట్టిదైన నది కాఁగనువచ్చును నేను దానినిన్
వారణ నేయవచ్చు నని వల్కిన సంతట నామె యిట్లనెన్.

నే నెవ్వతె ననుకొంటివో

కానీ, నేం గాకతిని వికారము గనఁబో

తీనుడి వినువయి నాదగు

నానను జేయంగలాడవా రామన్నా !

ఇంతి యిటు వల్కినంతట

నింతేకద యమ్మ దీని కింత భయంబా ?

పంతమునేసి యొనర్చెద,

వంతన్ వచియింపు మన్న వామాక్షి యనెన్.

వ్యక్తులుమాత్రమె కాకల

శక్తులునుం గుట్ర బన్ను నన్నాహముతో

యుక్తములై యున్నవి శ్రీ

సూక్తములం బోవు మ్రింగమన్నవి తేనిన్.

ఇక్కడనే వసించు చమడేశ్వరి మాహుః యేకపీరియున్
మెక్కఁగఁబోయి రీన్మపుని నే నది గాంచుచు నంత నమ్మరొ
యక్కరొ యందు వేడ విని యవ్వొక తల్లిని నొక్కతండ్రి నిం
కొక్కకుమారునిన్ బలి నొసంగు ముటం చనిపోయె నీదెనెన్.

అందుఁ గాకతి వల్కినయంద నీపుం
డింకియేకద యనుకొంటి నేమొయంచు
నేను నాయాలు బిడ్డల మేము వత్తు
మిప్పుడె యంచును మరలెఁ దా నింటిదెనకు.

ఈమాటలు వినుచుండిన
భూమిశ్వరు మేన న్నెల్లఁ బులక లడరె నిం
కేమి విచిత్రము భతకడు
నో మఱి చూతమని ప్రోలఁ డొదిగియెయుండెన్.

౫

[రామన్న అలుబిడ్డలతో కాకతికడకు వచ్చుట. కాకతి వారిని బలి యిచ్చుటకు
గానిపోవుట. ప్రోలఁడు వెళ్లులోపలనే వారిని జంపు తబ్బఱు వినఁబడుట. అతఁడు
దుఃఖించి పెదకు గండకత్తెర వేసికొనుట. దేవివ్రత్యక్షమై వరము వేడుమనుట.
ప్రోలఁడు రామన్నను ఆకని యాలు బిడ్డలను ఇచ్చునుట. ఆమె యిక్తుననుట.]

ఆకులపాటు లేక తఱి యాటడిపుచ్చక నీటఁ దోగి గం
ధాకలనం బూనర్చి పనుశంచుల తెల్లని కట్టుపుట్టముల్
స్వీకృతి నేసి విడుగొను చెల్వనఁ దల్లియుఁ దండ్రీ బిడ్డఁడున్
గాకతిదేవళంబునకుఁ గ్రచ్చఱి వచ్చిరి భక్తియుక్తులై.

వచ్చినవారిఁ గాంచి యల వామవిలోచన మంటకంటితో
ప్రచ్చెడు కత్తితో మొయిలువర్ణముతోఁ దగి కాకతమ్మయై
మెచ్చితి మీదురాకకును, మీకు భయం బెనఁ గల్గినన్ మిముం
బుచ్చెద నింక శక్తు లవి ప్రోలన్మచాలునె మ్రొంగుఁగా కనెన్.

కాకతి దేవి యిట్లు అనఁగా నల మూపురు నేకకంఠులై
'మాకు భయంబు లే ద'నిరి మంత్రము చెప్పును దేవి వారలం
గైకొనిపోయెఁ ప్రోలఁడును గ్రచ్చఱఁ బోవకముందె వారినిన్
వీక వధింను శబ్దములు విశ్రుతమామెను మూఁఢు వానికిన్.

అక్కట ముం దిఁకేమి విషయంబులు కన్పడునో యటం చిటుల్
 నక్కిలి నీ కుటుంబమును నాశమునేసితి నేను పోరిలో
 స్రుక్కుటకన్న నాజననిసూరెలఁ జచ్చుట మేలుకాదె యం
 చక్కున గండకతైరను నొయ్యఁ దగుల్చుకొనె నృపుం డొగిన్.

తగిలిన గండకతైర ముదంపడినట్టులు పూలమాలయై
 జగదధినాథు నెమ్మెడ ననంగఁగ దానికి విస్మితాత్ముఁడై
 సాగసె నృపుండు ముందు పొడచూపుచుఁ గాకతి 'కోరుకో వరం
 బిగ' ననె, తేఁడు 'మూపురను నిమ్మ'నఁ గాకతి 'యిత్తుఁ బొమ్మ'నన్.

ఇటు వల్కుచుఁ బల్కుచుఁ దా,
 నటు లంతర్ధాన మొందె నాకాకతి, యు
 త్కటభూతరూపమును నం
 తట నంతర్ధాన మొందె ధరణీస్థలిలో.

౬

[ప్రోలఁడు సంకసించి రామన్నకు నేనాధిపత్య మిచ్చుట.]

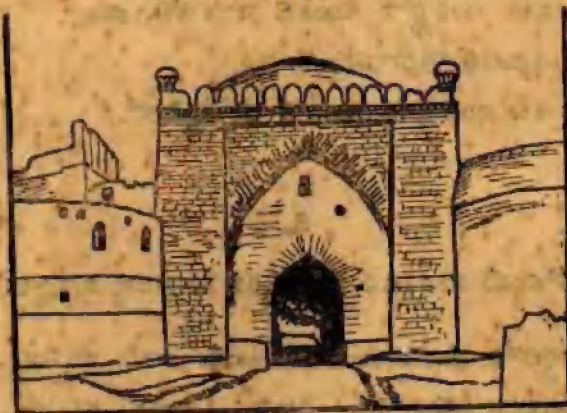
అంతటఁ గొల్వలలోన నుదయంబునఁ బాటునిఁ జూచి రాత్రివృ
 త్తంత మెటుంగనట్లు వసుధాధిపుఁ డిట్లనె : 'మీదు దర్శనం
 బెంతో శుభావహంబు తమ రేఁగిన కర్ణము తిరెనొక్కొ ? య
 య్యంతి యెవరొకో? యటుల నేడ్వఁగనేలాకొ? యేడ నున్నియో?'

'ఓనరపాల! యోర్తు గుడి నున్నది యాచిడ నామరూపముల్
 లేనిది, విడ్డ కావద దలిర్పఁగ నేడ్చెడు, నంతఁ దోడుగా
 నే నటు వోవ మ్రొగుకొని యెట్టులో న న్నిటు వుచ్చె నెంతయుం
 బైని కథాప్రణాళికఁ బ్రమాణము తా' మని బ్రాహ్మణుం డనెన్.

పాటుని సాహసంబునకు బల్కి నమ్మిక క య్యపార గం
 భీరత కిచ్చ మెచ్చి పృథివీపతి బ్రాహ్మణ! యామెలిడ్డకున్
 జేరిన కీడు బాపుటకు నీవె సమర్థుడ వంచు నాతనిన్
 తేరువఁ జేర్చి చేసి యధిపేక మొసంగె బలాధిపత్యమున్.

ఈ పసిది జేయ ద్విజ సే,
నాపతిగఁ బడసి ముగురునాగులకూట
వ్యాపార మదఁగ తాత్రవ
భూపులు సెడ నాంధ్రరాజ్యమును వెలయించె*.

* గంగం సంవత్సరమున బుచ్చిరెడ్డిపాలెమున ఒక రెడ్డిగారు ఈకథ చెప్పిరి. వాత వినుచున్న అన్నవరపు రాఘవశాస్త్రిగారు వన్నఁ జూచి "ఈ కథకు పర్యాకార మిమ్మనిరి. అప్పుడే ఈ పద్యములు చెప్పిరిని. బహుశః కైకుపత్రికలో ఈకథయే కొంత మాన్యుతో ప్రకటింపబడినది. నేనును కొంత మార్చితిని. ఈ మాన్యులవలన అసలు చరిత్ర కేమియు భంగము లేదని సహృదయు లెఱుంగదురు.

యక్షగానము¹

పుట్టు పూర్వోత్తరములు

శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి

మధురకవిక

ప్రాచీనాంధ్ర లక్షణకర్తలు తెలుగుఁ గవిత్వమును 'ఆశు, మధుర, చిత్ర, విస్తరము' లను పేర్లఁ జతుర్విధముల విభజించిరి. యక్షగానాదు లందులో మధురకవిత్వమునఁ జేరును.

“మధురకవిత్వం బన్నది నాటకాలంకారంబులు, కలికోత్సాహికలు, విభక్త్యధిదేవతోదాహరణములు, నస్తతాళ నటనలు, నట్టాట్టు, గీతప్రబంధంబులు, చతుర్భుద్రికాష్టభుద్రికలు, బిరుదావళి, నామావళి, భోగావళి, రంగఘోష, జయఘోష, త్యాగఘోష, చతురుత్తర సంఘటనలు, యక్షగానంబున వెలయు పదంబులు, దరువులు, ఏలలు, ధవళంబులు, మంగళహారతులు, శోధనంబులు, ఉన్మాదజోలలు, జక్కులరేకు పదంబులు, చందమామసుద్దులు, అచ్చకంబులు, ఏకపద ద్విపద త్రిపద చతుష్పదాష్టపదలు నివి యాదిగాఁ గల్గునన్నియు.”

—లక్షణదీపిక.

మధురకవిత్వము ప్రాయశఃకముగా భాష, భావము, ఛందము దేశిగా నుండుటచే సంగీతసంస్కారము గలిగిన సామాన్యజనుల

నాలుకలమీఁద నాట్యమాడునవిగా నుండును; గాన దోలుత నవియంతగా లిపి లెక్కక పోయెను. సంస్కృతప్రాయ రచనలు గల చిత్ర, విస్తర కవితల ప్రాబల్యమునఁ గూడ వానికి సత్కవితలలోఁ బరిగణన మంతగా లేకపోయెను. ఇటీవల కవులుగా పురాణ ప్రబంధరచయితలే పరిగణింపఁబడుచుండిరి గాని మధురకవితారచయితలు లెక్క లెక్కకున్నారు. ఆంధ్రవాఙ్మయవృక్షమున ముఖ్యమయిన మధురకవితాశాఖ యిందాఁక నుపరిశీలనములేకయే యున్నది.

దేశినాటకములు

ఇక్కడ నా కిప్పుడు దేశినాటకములనఁ దగిన యక్షగానరచనముల ప్రశంసయే ప్రసక్త మగుటచే వాని పుట్టుపూర్వోత్తరములఁగూర్చిమాత్రమే నాకు గోచరించిన విషయముల నించుక వివరింతును. యక్షగానము లన్నపేరుగల దృశ్యరచనములు నన్నయాదుల కాలమున గూడ నున్న వనుటకుఁ బ్రబలభారములు గానరావు గాని యానాఁ డేవో కొన్ని దేశిదృశ్యరచనములున్నవని మాత్రము గుర్తించవగును. నన్నయ కిన్నూజేండ్లకుఁ దర్వాత నున్న పాల్కురికి సోమనాథుఁ డిట్లు చెప్పినాడు:

1. ప్రస్తుతము మద్రాసునం దున్న శుగ్రీవ విజయ యక్షగానమునకు రీతిక.

“భ్రమరులు జాశేముర్ బమనముర్ మెఱసి
రమణఁ బంఠాంగ పేరణి యాడువారు
ప్రమథపురాతనపటుచరిత్రములు
క్రమమొంద బహునాటకము లాడువారు
లలితాంగ రసకళాలంకారశేఖ
లలవడ బహురూప మాడెడువారు

* * *

అమరాంగవలు దివి వాడెడుమాడ్కి
నమరంగ గజలపై వాడెడువారు
అవియద్గతి యేడు లాడెడువట్టి
భావన మ్రోకులపై వాడువారు
భారతాదికథలు వీరమణులు
వారంగ బొమ్మల వాడించువారు
కడువడ్డులింబుగఁ గంధమాత్రంబు
లడవంగ బొమ్మల వాడించువారు
వాదట గంధర్వ యక్ష విద్యాన
రాదులై పాత్రల వాడించువారు”

— పర్వతప్రకరణము ; పండితారాధ్యచరిత్రము.

పై ద్విపదలందు, నేటి వీధినాటక
ములు, దొమ్మరాటలు, తోలుబొమ్మలాటలు
మొదలగునవి పేర్కొనఁబడినవి. ఇట్టి యాట
సంప్రదాయములు వీనిఁ బేర్కొన్న సోమ
నాథుని కిన్నూతేండ పూర్వకాలమునఁ
గూడ నుండుట సంభావ్యమే. తెలుఁగునకు
సాటిభాషలగు ద్రవిడకర్ణాటభాషల పద్ధతు
లనుబట్టియు, తెలుఁగులో నిప్పు డుపలభ్య

మానము లగుచున్న కొన్ని ప్రాచీన దృశ్య
రచనముల తీరులను బట్టియు, ద్రావిడభాషా
సామాన్యముగాఁ దొలుత వెలసిన నాటక
రచనల స్వరూపము కొంత గుర్తింపవచ్చును.

కురవంజి²

తొలుత ద్రావిడభాషలలో వెలసిన
దృశ్యరచనములు కురవంజి లనఁబడునవి.
ఆంధ్ర కర్ణాట ద్రవిడ దేశముల యరణ్యముల
లో వసించు నాటనికులు చెంచులు, కురవలు
(కొరవ, కోవ, కోయ) అనువారు. అందు
కురవజాతివారి యంతె = అడుగు (నృత్యవిశే
షము) కురివంతె యనఁబడెను³. చిందు,
గంతు, గొండ్లి, అంజ, అంగ - ఇత్యాదులు
నృత్యవిశేషములు. బహుకాలమున
నుండి శివతేత్రములగు శ్రీతైలము,
ఇంద్రకీలనగము (బెజవాడ కొండ)
మొదలగు పర్వతములమీఁదను
స్వసింహతేత్రములగు వేదాద్రిలు (పెక్కు
లున్నవి) మంగళాద్రి, సింహాద్రి, గరుడాద్రి,
మాల్యాద్రి, వెంకటాద్రి మొదలగు పర్వత
ములమీఁదను తిరుమలమీఁదను వర్షోత్సవ
ములు (యాత్రలు, జాత్రలు, జాతరలు)
జరుగునప్ప డక్కడికి, నాగరకప్రజలు చేరు
చుండువారు. వారి వినోదమునకై యక్కడి

2. వార్షివి నుజ్జతి విశ్వసు (?) దండలాస్యము కండుకక్రీడ యల్లికయును
కొరవంజి కుర్రల నుజరాతి జేసి చాపదము జక్కిణి దురువదము మదన
పదజాత్యమును జోగదచారి కారదాసామ్రాజ్యమును జిందు సవతి మచ్చ
రంబును వాట్లకదంబులు మొదలైన వాట్లముర్ వాణింబు నవరసజ్ఞ

(విజయరాఘవ వృషాని ప్రస్తావ చరిత్ర - యక్షగానము). ఇందు ‘కొరవంజి’ నృత్యవిశేషము
గానే పేర్కొనఁబడినది.

3. కురవంజి, కురవ + అంజి (అంజ, అంజె, అంజియరూపాంతరము). కురవంజియ నుండి కురవంజి
అనురూప మేర్పడి యుండువచ్చును. కన్నడమున ‘కురవంజియ’ వ్యుత్పత్తి మున్నది.

యాటవికులు, రాత్రులందు నృత్యవిశేషములు నెఱపి ధనార్జనము చేయుచుండువారు. అక్కడక్కడి కొరవ (కొరవ, కురవ రూపాంతరములు) జాతులవారు చేయునృత్యములు కొరవంజులనబడెను. కొరవంజు యన్న పేరు తొలుత వారి నృత్యమునకు, పిదప నృత్యవిశిష్టమయిన వారి చిన్ని చిన్ని గేయరచనలకు, నాపై కురవజాతివారికిఁగూడఁ జేరెనది. కురవజాతివారు తొలుత చేయునృత్యవిశేషము కాలక్రమమున నాయాచర్యతప్రదేశముల స్థలమాహాత్యకథలతోను, శివ విష్ణు లీలాకథలతోను మిళితములయి గేయనాట్యరూపములను బడసెను. తొలుత, మాయాకిరాత వేషులగు పార్వతీశివుల కథలతోనున్న కిరాతార్జునీయము, నృసింహస్వామి చెందితను బెండ్లాడు చెంచెత కథ మొదలగునవి కురవంజులుగా పెరిసెను. ఇట్లు పెరిసిన యాదృశ్యరచనములు తొలుత నత్యల్పముగా గేయభాగములును విశేషముగా నృత్యమును గలవైయుండెను అవి సింగి, సింగఁడు - అని యిద్దఱుపాత్రములు గలవై సంస్కృతమునఁ గల వీధీనాటకములఁ బోలియున్నవి. సింగి, సింగఁడు సంస్కృతనాటకములలోని నటీనటులవలె నాలుమగండ్రి. వీరిద్దఱే కథాపాత్రములగుచుండురు. కొన్నింట కథాసంధాయకుఁడు - సంధివచనములఁ జెప్పవాఁడు, విదూషకుఁ డనఁదగినవాఁడు - మూఁడవ పాత్రము - కోణంగి యనువాఁడు - కాననగును. కోణంగి తర్వాత బోడిగాడు ననఁబడెను. కోణంగి సంస్కృతనాటకములలోని విదూషకస్థానీయుఁ డగుట స్పష్టముగాఁ గానవచ్చును. సంస్కృతనాటకములలోని ధ్రువాగానమే కురవంజులలో దరు వనఁబడెను.

దేశీరచనలలోనుండి సింగి, సింగఁడు, కోణంగి, దరువు - అనునవి నటీనటులుగను, విదూషకుఁడుగను, ధ్రువగను సంస్కృతనాటకములఁ జేరెనేమోయనికూడ యోచింపఁదగిన ట్టున్నది. ఎంతోకాల మిట్లు కొండపట్టులందు పాగుచుండిన గేయనృత్యసంధర్భములు నగరములకుఁగూడఁ గ్రమముగా వ్యాపించినవి. చెంచులు, కురవలు అడవులనుండి పులిగోట్లు, అడవిపందికోటలు, అడవిపండ్లు, వెదురుబియ్యము, వెదురుబెత్తములు, పిల్లనఁగ్రోవులు, నూదంటురాళ్లు, ఓషధులు, తేనె మొదలగు నాటవికవస్తువులను నగరములకుఁ గొనివచ్చి యమ్ముచు నప్పుడప్పుడు తమగేయ నృత్యవిశేషములను నగరములందును, బల్లెలందును బ్రయోగించుటచే నవి నాగరికదేశములందును వ్యాపించెను.

యక్షగానములు

ఇట్లు నగరములందు నభిరుచి గొల్పిన యాగేయవిశిష్టనృత్య దృశ్యములు, జక్కులవారు (యక్షులు, కళావంతులు) తర్వాత నగరములందును బ్రయోగింపఁజొచ్చిరి. వీరి ప్రయోగములందు దృశ్యమయిన నృత్యాభినయములతోపాటుగా నధికముగా గేయ, వచనరూపమయిన శ్రవ్యరచనము గూడఁ జేరెను. కురవంజులకంటె యక్షగానములు పర్యాప్తముగా శ్రవ్యములగు కవిరచనములు గలవి. వీరిరచనములలో బహువిధములగు పురాణకథలెల్లఁ జేరినవి. కురవంజులలోని సింగి, సింగఁడు పాత్రలు మాత్రీ రామ నల హరిశ్చంద్ర సీతా దమయంతి చంద్రమత్యాది పాత్రలు వచ్చినవి. కాని వీనిలో నాటవికరచనా పారంపర్య సంస్కారసూచకముగా, 'ఎఱుకతసాని' పాత్రము

వెలసినది. కురవంజులలోని దేశీరచనల
కంటె సత్యధోముగా వీనిలో దేశీచ్ఛందోబ
ధములగు గేయరచనలు ప్రబలివవి. రాజ
వభలలో, యూరిజాతలలో, యక్షగంధర్వా
దివేషముల ధరించి వేళ్ళలు ప్రదర్శించు
నవి గావునను, నృత్యధర్మములకంటె గేయ
ధర్మము లధికముగాఁ గలవి కావునను నివి
యక్షగానము లనఁబడెను. కళావంతులలో
నొకతెగకు నేడు జక్కులవా రనుపేరు
గలదు. యక్షాదివేషముల ధరించి నృత్య
గాన ప్రదర్శనములను గావించుటచేత నే వారి
కాపేరు వచ్చియుండ వచ్చును. శ్రీనాథుఁడు
శ్రీదాభిరామమున జక్కులవారిని గూర్చి
గొంతచ్రకంస నెఱపినాడు.

కోదాగ్ జంఘర్ష ఘమఘమధ్వనితార
గంధర్వరంజనో గారివింప
మరిలొట్టు తోనాన నసలుకొల్పింకన్న
కొడుపుచే దాటించు నెవపడవ
క్రతికి నుక్కర్నంబుఁ జూపంగవలయునోఁ
తెద్రతాడు దిగిగాంచు లేకగ్గి
గిల్కగిల్కవహ్రాయు కింకిణీనచ్చంబు
తాళమానంబుతో మేళవింప

రాగముననుండి లంఘించు రాగమునకు
నరుసుయూరువ్యయంబునై నొగ్గిల్ల
కామవల్లీమహాఽష్ట్యై కైటభాతి
వలపు వాడుచువచ్చె జక్కులపురంధ్రం
అప్పకవి యక్షగానలక్షణము నిట్లు చెప్పినాడు:
నుద నేడులఘువులు నొలగించి చదివినఁ
ప్రేమటకు వృషభగిరిపదయుగము
లలిఁ గడవల నొక్కలఘువు మారిన జంపె
మను ద్వారదగతిసమపదయుగము
నుదులనురచ్చరకు దురగగల్గవా
వ్యాయ మేకతారి యామధురగతి
నంఘ్రి శిర్వదీవాలు గిటతాళమున మాత్ర
లారి విక్రాంతి పచ్చాలుగింటఁ
దలియ నర్థంబు నర్థచంద్రికలు విన
యక్షగానప్రబంధంబు లకుకవచ్చు
రగవేదంబు లిది యంద్రు చక్షుగిండ్లు
లదిరిజననేకస్తామ యధ్విధాను.

వై నద్యమునుబట్టి చూడఁగా యక్ష
గానములందలి ప్రధాన గేయరచనములు
దేశీరచనలగు రిగడలలోఁ గొంత మార్పు
జరిపి - త్రపుట, జంపె, ఏక, అట అను
తాళముల కనుగుణముగాఁ గల్పింపఁబ?

4. శ్రీనాథుఁడు భీమఖండమున దాక్షరామభీమేశ్వరమహోత్సవసమయములందు పానులు (వేళ్ళలు) వేష
ములు వేసికొని వాటకములాదట నిట్లు వర్ణించెను,
దిరులపంచలతోడి వేణికాభారంబు పొంగంబు పిఱుకులఁ బొగలి నూడ
మణికులాకోటికోమఁ యుగతాత్కరము రవలిమట్టెల్ మోత యవఘురింపఁ
నుదురు నెంపె చిన్ని నుబ్బచన్నులవిడచి ముత్యాలత్రిసరంబు ముగవుఁ జూప
వలమానతాటంకవజ్రాంకురచ్ఛాయ లేచెనెన్నెలఁ బుక్కిరించి యుమియ
సాని యాకానియై మహోత్సవమునందుఁ, గేల నవచంద్రికాంతపు గిన్నెపూని
చిక్కి భిక్షుటవ మొవర్చుచేరఁ జేయు, మరులు నృత్యంబు జగముల మరులుకొలుపు. —అ. గ. గం. ౧.
న.....మహోత్సవమండపమునందుఁ జేరోలగఁబుండి, కుండలీదండలొనక ప్రేరణీక్రేంఘిచంద్రికకుక
భవారిచేలమత్తై వాల్లీనకాదివృత్తంబు లవలోకించును. —అ. గ. గం. ౧.
శ్రీనాథుని కాలమున దేశోత్సవాదులయందు వేళ్ళలు వేషములు కట్టి వాటకములఁ బ్రదర్శించునంప్ర
దాయము నెఱసియున్నది.

నవిగాఁ గానవచ్చును. అప్పకవి రగదవికార రచనములను తాళములపేరనే పేర్కొనెను గాని వానికి పేరులు వేత తెలుపలేదు. అప్పకవి పేర్కొన్న యీ రచనములే కాక యక్షగానములలో నింకను ననేకవిధములయిన దేశీరచనములు చేరినవి. ఏలలు, తోలలు, సువ్వాలలు, ఆరతులు, ధవళములు, శోభనములు, చందమామసుద్దులు, వెన్నెలపదములు, తుమ్మెదపదములు, గొల్పిపదములు, కోవెలపదములు, చిలుకపదములు, అల్లసేరెల్లు, త్రిభంగులు, నీనకందార్థములు, ద్విపదలు, త్రిపదలు, చౌపదలు, పట్పదలు, మంజరులు, జక్కులరేకులు - మొదలగునవి వానిలోఁ గొన్ని.

యక్షగానము లిట్లు వెలసినను ప్రాసములయిన కీరవంజరచనములును సీకాలమునఁగూడఁ గొన్ని పాఠమునే వచ్చినవి. దేవోత్సవ రాజాస్థానాదులం దిట్లు వేశ్యలచేఁ బ్రదర్శింపఁబడుచున్న యక్షగానములు మెంపొందుచుండు కాలమున దక్షిణదేశమున విజయనగరరాజ్యమున కుపశాఖలుగా తంజావూరు, మధురరాజ్యము లాంధ్రనాయక రాజుల పరిపాలనమున వెలసినవి. ఆంధ్రదేశమునందును, దక్షిణదేశమునందును ఈకాలమున యక్షగానరచనము మిక్కిలి ప్రబలఁ జొచ్చెను. ఇవి యిట్లు కలాపతులచేతఁ బ్రదర్శింపఁబడుచున్న వాట గొఱతగాఁ గనిపట్టియో యేమోకాని, కృష్ణాతీరమునందలి కూచిపూడి గ్రామమున సిద్ధేంద్రుఁ డను యోగింద్రుఁ డొకఁడు భాగవతకథలను పారిజాతము, గొల్లకలాపము మొదలగు పేరుల యక్షగానములుగా రచియించి శాస్త్రీయముయిన భరతనాట్య సంప్రదాయములకు

రక్షగా, స్త్రీనిస్సహాయముగా, నాచూరిబ్రాహ్మణులచేతనే ప్రదర్శనము చేయింప నేర్పాటుచేసెను. ఆచూరి జన్మించిన బ్రాహ్మణుఁ డెవ్వఁడుగాని, ఒక్కతూరియైనను యక్షగాన ప్రదర్శనమున స్త్రీవేషమును ధరించి తీరవతననియు, అది వారి కులాభ్యుదయహేతు నని యుకూడ శాసించెనట. నేడుకూడ కూచిపూడి బ్రాహ్మణులు శాస్త్రీయమయిన భరతనాట్యముతో భాగవతకథలను ప్రదర్శించువారుగా నున్నారు. ఈ సంప్రదాయము వెలసినపిదప నేతత్ప్రదర్శకులకు భాగవతులనియు, తద్రచనములకు భాగవతములనియుఁ బేరయ్యెను. ఈభాగవతకథలో పారిజాతపారణికథ హృద్యతర మగుటచే దానికిఁ బ్రచార మెక్కువయ్యెను. అది హృద్యతర మగుట కందలి నవతులకయ్యపుఁ బట్టు ప్రధానకారణము. దీనినిఁబట్టి యక్షగాన సామాన్యమునకుఁ పారిజాతము లనియుఁ పేరయ్యెను. ఏయక్షగానముఁ బ్రదర్శించినను అందు నవతుల కయ్యపుఁబట్టునకుఁ బ్రసక్తి గల్పించుటయో, లేక, పారిజాతమునందలి తత్కథాఖండమునే న్యతంత్రముగాఁ బ్రదర్శించుటయో పిదప నేర్పడెను. ఈ నవతుల కయ్యపు కథపట్టు హృద్యతర మగుటచేఁ బ్రబంధకవులనుగూడ నిది వలపించెను. కథాపూర్ణోదయమున పింగళి సూరన్న పారిజాతకథలోని నవతులకయ్యపుఁబట్టు నిట్లనుకరించెను.

“హానినీవృత్తయః

అంతి మదింపకుచే యని పర్కిన

నంతి మదింపకుచే యనుయోగ

గంతు లడంచెద రెమ్మని పర్కిన

గంతు లడంచెద రెమ్మనుయోగ

రంతుల కేమి ఫలం బని పల్కిన
రంతుల కేమి ఫలం బనుచున్
బంతము చూడగదే యని పల్కిన
బంతము చూడగదే యనుచున్ ;

సీ. ఒట్టునుమీ యన్న ఒట్టునుమీ యందు
కేమేమి యనిన కేమేమి యనుచుఁ
గానీగదే యన్నఁ గానీగదే యందు
నింకేల యనిన నింకేల యనుచు
నోసి పోవే యన్న నోసి పోవే యందు
నా నంటి నరిన నా నంటి నరుచు
మఱువకు మిది యన్న మఱువకు మిది యందు
నీ నెంత యనిన నీ నెంత యనుచు
నొకతెనుగనికి నానించు టొప్ప దనిన
నొకతెనుగనికి నానించు టొప్ప దనుచుఁ
బట్టి యాడె వారంభతోఁ బ్రభుమరంభ
ప్రియుఁడు నిలుచున్న నిలువక పెద్దోడగ.
కా. అ. 3, గా, గా, గా

ఆంధ్రదేశమున వెలసిన యీ కూచి
పూడి భాగవతముల ప్రయోగవైశారద్యము
దక్షిణదేశమునకుఁ గూడ వ్యాపించినది. ఆ
నాఁడు కూచిపూడి భాగవతుల యాట
భాగవత సంప్రదాయము నేటికిని దక్షిణ
దేశమునఁ గలదు. దక్షిణదేశమున బ్రాహ్మ
ణులు పురుషులే నేడును భాగవత యక్ష
గానములను దెలుగువానినే ప్రదర్శింతురు.
ఆంధ్రదేశమున వెలసిన యక్షగానము
లిన్నూటికిఁ బైచిలుకు పరిగణింపబడినది.
ఏని నను సరించి వెలసిన దక్షిణ
దేశపు యక్షగానములు మున్నూటికిఁ బై
చిలుకు గలవు. భక్తాగ్రేసరుఁ డనఁబడిన
శివనారాయణ తీర్థలవారు కృష్ణలీలా తరం
గిణి కర్త త్యాగరాజస్వామిగారు కూడ పారి
జాతాపహరణమని, నౌకాచరిత్రమని భక్తి
రసభరితము లయిన యక్షగానములను

రచించిరి. భాగవత్కథలతోఁ బురాణ
కథలతోఁ బెంపువెలసిన యీ యక్షగాన
ములు తల్ ప్రదర్శనములు నాయకరాజుల
కాలమునను, మహారాష్ట్ర రాజుల కాలము
నను మితిమీఱి యాయారాజుల శృంగార
జీవితవర్ణనాత్మకములుగాఁగూడ రచితములై
ప్రదర్శితము లగుచు వచ్చినవి. దిక్పదర్శన
ముగాఁ గొన్ని కురవంజులను, యక్షగాన
ములను బేర్కొనుచున్నాను.

“కిరాతార్జునీయము, గంగా గారి విలా
సము, అలమేలుమంగవిలాసము, ఎఱుకల
వేష కథ, కపాతవాక్యము, గరుడాచలము,
త్రిపురసంహారము, దారు వన క్షీడ, నల
చరిత్ర, నిజలింగ చిక్కయ్య కథ, కన్యకా
చరిత్ర, పారిజాతాపహరణము, పార్వతీపరిణ
యము, మృత్యుంజయ విలాసము, శివపారి
జాతము, సముద్రమథనము, విజయరాఘవ
సంధికావిహారము, రఘునాథనాయకాభ్యు
దయము.”

భిన్నపాత్ర వేషధారణము లేక సింగి,
సింగఁడు (కొన్నింట కోఁంగికూడ) పాత్ర
లతో వెలసిన వీధినాటకము లనఁబడు కుర
వంజులు యక్షగానరూపమునఁ జెంపొందిన
పుడు వేషభేదముగల పాత్రభేదములును జెం
పొందెను. సంధివచనములఁ జెప్ప కోఁంగి,
లేక, సూత్రధారుడు, ‘వచ్చె నమ్మా నత్య
భామ’ ఇత్యాదివిధములను, ‘అంతట హను
మంతుఁ డేమనుచున్నాడు’ ఇత్యాది విధము
లను బాత్రములఁ బేర్కొనఁగా తద్వేషధా
రులు వచ్చి తమయాటపాటలు నెఱపుదురు.
ఇట్లు చెంపొందిన యక్షగానములు కాల
క్రమమున పాత్రబహుళ్యము రంగభేద
ములకూడ గలవై కొంత సంస్కృతనాటక

చ్చాయ చొప్పడఁగా నాటకము లను పేరను
గూడఁ జేర్చెననినవి.

సుగ్రీవ విజయము

ఇంచుమించుగాఁ దెలుఁగున నేనూఁజిం
టిదాఁక లెక్కింపఁదగియున్న యక్షగానము
లలో సుగ్రీవ విజయ మొక్కకృత్తకృతి.
దీనికర్త కందుకూరి రుద్రకవి. ఈతఁడు విశ్వ
బ్రాహ్మణవంశస్యఁడు. కందుకూరికిఁ జేరువనే
పాలేటియొడ్డునఁ గల చింతలపాలె మను
గ్రామ మీతనియూరు. ఆయూర నేత
ద్వంశస్య లిప్పటికిని గలరు. రుద్రకవిమూల
మున నా పంశమువారికి 'కవివారు' అని
యుపనామ మేర్పడినది.

ఆపంశమున రుద్రకవికిఁ దర్వాతఁ బలు
పురు రుద్రకవినామకు లుండిరి. తొలుతటి
రుద్రకవి కృష్ణదేవరాయల యాస్థానమున
నష్టదిగ్గజము లనఁబడుకపు లెనమండుగు
రిలో నొక్కఁడుగా నుండెనట. మల్కిబ్ర
హ్మింకాలమునఁగూడ నొకరుద్రకవి యుం
డెను. ఇబ్రహ్మింకాలమునఁగల రుద్రకవియే
కృష్ణరాయలకాలమున బాలుఁడుగా నుండఁ
బోలును. చింతలపాలె మనుగ్రామమును
మల్కిబ్రహ్మింకాలమువే రుద్రకవి కొనఁగెను.

అష్టాశీ చతుశ్చతాశికపాదం బై శకాబ్దాగతాః
అష్టికా శ్రిజయతత్పరే జయతిథౌ మాసేచ మాసే తథా
పంచమ్యాం ద్వయతింత్రిణీజనపదం రుద్రస్యనిద్యకృతే
శ్రిత్యా శ్రియధిరామధూపరిచాత్మజీహ్వాభండలః.

ఇబ్రహ్మింకాల విచ్చిన యగ్రహార
మును నిన్న మొన్నటిదాక, తద్వంశస్యలే
యనుభవించుచుండిరి.

సుగ్రీవవిజయము రచించిన రుద్రకవియే
నిరంకుశోపాఖ్యానమని గ్రంథాంతరము
రచించెను. రెండుగ్రంథము లందును
గర్తకు కందుకూరు జనార్దనభక్తత్వము, పెద
లింగనార్యపుత్రీత్వము గలదు గావున రెండు
గ్రంథములు నొక్కరనే యగుట స్పష్టము.
నిరంకుశోపాఖ్యానమున “చేరికన్నడభూమి
చెజనట్టుపాశ్చాత్యస్సపత్తికైనను కొంత
కృపదలిరుచ్చు” అని నీన
చరణమున్నది. అది విద్యా
నగరమును దురుష్కులు కొల్లగొట్టినదనునం
దర్శమును దెలుపుచున్నది. విద్యానగర
నాశవము క్రీ. శ. ౧౫౭౫ నాఁడు జరిగినది.
కావున నిరంకుశోపాఖ్యాన రచన ముఱుతరు
వార జరిగినదగును. అష్టకవీయమున విను
కొండలోగుంటుపల్లి భాస్కరయగారి నముఖ
మున కందుకూరి రుద్రకవి కవితాచర్చ జరపి
నట్లు కలదు. మనరుద్రకవి యాతఁ డగు
నేమో! నిరంకుశోపాఖ్యాన సుగ్రీవవిజయ
కర్త క్రీ. శ. ౧౫౭౮ ప్రాంతములవాడేని
కొంతతర్వాతవాడేని కాఁగలఁడు. దక్షిణ
దేశమం దల్పముగా నాంధ్రదేశమం దధిక
ముగా యక్షగానములరచనములు, ప్రయోగ
ములు సాగుచుండినకాల మది.

శ్రీమద్రామాయణమునఁ గల కథా
ఖండములలో సుగ్రీవవిజయకథ యొకకండ
పట్టు. అత్యల్పకాలమున వడివడిగా గంటలలో
నడచిన యీకథపట్టు రామలక్ష్మణులు, హను
మంతుఁడు, సుగ్రీవుఁడు, వాలి, ఆంగదుఁడు,
తార అనుకథాపాత్రముల శీలపుమేలిది

మెఱుంగు తఱుగుల నొఱచిచూపిన యొఱగ
ల్లనఁదగినది.

తెఱుంగున గుత్తెనదీవిరామాయణాదు
లగు రామాయణకేయకృతులలో సీనుగ్రీవ
విజయపుఁ గథపట్టు చాల హృద్యరచనము
లతో నున్నది.

"ఎంతవని చేసితిని రామా ! నిన్ను

ఏమనంచును పార్యభామా !

చంక కిటు రాలేక చెట్ల నా దానిండి

నింతిమృగమును గొట్టునిగ మాయె వాబ్రమకు"

ఇత్యాది కేయములను పలువురు పాడు
చుందురు. ఈ రుద్రకవి సుగ్రీవవిజయ
మునుగూడ శ్రీ వృద్ధ పామరాదులు పలు
వురు పాడుచుందురట. ఆయాపాత్రముల
పాటలు తల్లద్యేషధారులు వచ్చి పాడు
నట్లును లక్ష్మీన సంధివచనాదులు ఒక్క
రిద్దఱు సూత్రధారప్రాయులు పఠించునట్లును
సీ సుగ్రీవ విజయము వీధియాటగా నాడఁ
బడుచుండెడిది.

ప్రాచీన సంస్కృత నాటక రచయితలు
భాన భవభూత్యాదు లీ సుగ్రీవవిజయాచిత్ర్య
మును దమనాటకములో విమర్శించిరి. శ్రీ
రాముని శీలమును శ్రీ వాల్మీకిరామాయణ
పద్ధతిని సమర్థించిరి. భవభూతి "యద్వా కౌ
శల మింద్రసూను దమనే తత్రా భృశిక్ష్ణో
జనః " అని దీనియాచిత్ర్యము నించుక చెన
కెను. మన రుద్రకవి సంస్కృతాంధ్ర
రామాయణకవులు త్రొక్కినత్రోవనే త్రొ
క్కిను గాని, యపూర్వ కల్పనాంశము నే

మాత్రము చేర్చలేదు. ఆయా పాత్రములు
ప్రసిద్ధరామాయణములలో నెట్టి యుక్తి
ప్రత్యక్షులు గలవిగా చిత్రితము లయ్యెనో
ఇందు నట్లే కలదు. కాని యిది దేశీ రచన
ములతో కేయరూపమున నుండుట విశే
షము. ఇందీ క్రింది కేయరచనలు ప్రశస్త
మయినవి.

ఈ సతీమతి ధర్మచారిణి ఈ గుహోన్నత జనకసుత పనుఁ
బాసిపోయితి వింతలోనే పద్మవతున
లేకినాయలు మదిని దెలియఁగలేక పాపపురస్కృతునిచే
బోటి నిమఁ గోల్పోతి నిఁక నాకేటిబ్రదుకు.

* * *

లలన నిమఁ గలనైవఁ బాయఁగఁగలన నీ విటలేకయుండినఁ
జలన మొండెను నాకు ప్పాదయము జలజనయన !

* * *

తరణికులమునఁ బుట్టి భరచాపములు వట్టి
తఱణి గోల్పడుకంటె మరణమే మేలు
నిను కార్యవంతుడవి తపస్సుతి నిడివట్టి
జనకవిభూఁ డీవార్త విని వగవకున్నీ

* * *

నాయ మెఱుంగక చంపితిని వరనాథ పాపము
గట్టుకొంటిని
బోయ వింతయకాక నీ వొకభూమిపఠినా!

కరుణాపయోధి రాఘవుఁడు ధర్మావ్యుదయి
నరు లెంచఁగాఁ గాక నమ్మున నె నిమ్ము

* * *

నమఁ చేయకొని పిలిచి నామభాముభి విరిచి
జననాథ పోండి చంపలేవైతి
పొంచి యేసితి రామధూపాలకుల ధర్మ
మెంచుకోలేవైతి వెంతచేసితి!

6. ఈ కథనపరిమళించినది చాటుధారలును తాలకులు పాడుచుందురు.

సీ. ఎవరయా మీరు - పండెంబు పండెంబు దళరథమకులారి !...

శ్రీరామ నీరామఁ తెలిగన్న రావణుని
వారిధిని ముంచిరిని వాలమునఁ గట్టి
ఒకమాంస వామఁ జెప్పక పోయితిరిగాక
సకలదైత్యులను దునిమి కావకిని జేసె !

* * * *

అరితెఱిగిని చనివయట్టి దశాశ్వ డుంజంగ నిర్మిమి త్రము
వారి నేటికిఁ జంపిరిని రఘువంశవర్యా!
వ్యాఘ్రుఁ డేటికిఁ జన్పిరిని వరవాధి!
శోయిచే నీరాజనీతిము భూతిమతి మున్.

శ్రీరామచంద్రమూర్తి చెట్టుచాటున
నుండి వాలిమేన గాఁడనేసిన వాఁడిములుకుల
కంటె నిక్కడ తార ప్రత్యక్షమై నిలుచుండి
శ్రీరాముని యంతరంగము నుచ్చిపోవునట్లు
ప్రయోగించిన పలుకుఁబలుకులు క్రొవ్వొడి
గలవి. ఈలఘుకృతి వీరకరుణారస భరితము.
నీతిహృదయము. స్త్రీబాల సామరాదులుకూడ
పఠించఁదగినది.

ఈ యక్షగానమున నీక్రింది దేశిరచన
లున్నవి. త్రిపుట, జంపె, కుటుచజంపె, అర్ధ
చంద్రికలు, అటతాళము, ఏకతాళము, ద్విప
దలు, ధవళములు, ఏలలు. ఇందు అర్ధ
చంద్రికలు త్రిపుటాదిరచనల ఖండరచనలు
గాఁబోలును. ఇందలి యర్ధచంద్రికలెల్ల
నొక్క తెఱఁగు నడకగలవిగాక భిన్నగతు
లతో నున్నవి. సంగీతతాళలక్షణము లెఱి
గినవారు వానిప్రభేదముల గుర్తింపవలెను.

కురవంజాలు అనుగానములు ఇంకను
మంచరచనములుగలవికొన్ని యున్నవి. అవి
యేవేని యీనుగ్రీవవిజయమువలె సుముద్రి
తములయినచో ఆంధ్రమధురకవితా విశేష
ములను పహృదయు లింక సధికముగా
వాస్వాదించఁగల్గుదురు.

రెండు గీతములు

‘సంకత్’

ఎవరికోసము?

ఓప్రభూ! నాటి భరత నాట్యోత్సవమున
నొక్క సాదామిసీరేఖ యొరిగినట్లు
జాతిపడ నేదో మణిభూష సాంధ్యవర్ణ
శబలితాలయ సర్వనశాలయండు.

నీవు నాకోసమే జార్చినావటంచు
వలపు దగగొన్న తీయని కలలం దోఁగి
కడల నెవ్వరులేని యేకాంత మరసి
వెదకి చూతునా భూష కన్పించదోయి.

వెకిలి చూపుల నావృథాన్వేషణము
నిదుర చెదరిన ముసుగుల నడుముకొంచు
లలిత పట్నొంచలాచంచలాంచితాక్షి
నడలు చూపుల జూచె నుపాకుమారి.

దేవ! అమృతమో - అనలమో - తెలియలేని
నలపుటానల పేదకోర్కెల చలించు
కరుణజీవిక కది కాన్క కాదయేని
ఎవరికోసము జార్చి తోయీ సతేశ?

నిశాగీతి :

ఈ నిశాగర్భ కుహరములోన రేగి
చిమ్మచీకటి పురివిచ్చి చిందులాడ,
ఘోర నృత్యోత్సవాభీల కుటిల భృకుటి
కాక్షపాక్రార్యరేఖావికార మరసి,
చెదర నాయెద వెన్నెల కదియునంచు,
చిన్ని నెలవంక చిటునవ్వు చిందునంచు,
భావిభాగ్యము లాసించి బ్రతుకుచున్న
ఈ నిశీథాన, నాకొట కింతజాలి,
ఇంత నిట్టూర్పు వొడమని ఈ దరిద్ర
దురిత హేమంత జీవితభరము మోయ
విమలమోహన గీతామృతము - మరీయ
భగ్నజీవిత హృదయ ప్రవాళమధువు;
శర్వరీరాగ హాసిరమ్ము; నకలపుణ్య
ఫలిత జీవన ప్రాభాత భాగ్యరేఖ—
తక్క, పేటొకచుక్క లేదాయె దేవ!

ప్రాకృతకవిత

శ్రీ పుష్పవర్తినారాయణాచార్యులు

రసికులమగు మనకు, ప్రాకృతకవులు గట్టి యిచ్చిన పాఠేయము వెలగలది మాత్రమే గాదు, చాల రుచిగూడి గూడ. గాడవహము, ఆదిపురాణము, నేతుబంధము యశోధరచరిత్ర, మొదలగు కావ్యములు మెదడునకును, మనస్సునకును గూడ నానంద మొనగొనవి. జైన బౌద్ధ వాఙ్మయములు, ప్రాకృతభాషలయందు, విరివిగా నున్నవి. నాటిసామాన్యభాష బహుశః ప్రాకృతమే యయి యుంటుందే మతకర్తలు వానినే యాశ్రయించిరి. అందును, ప్రాకృతములయందు, జైనమున కున్నంత వ్యాప్తి మరి దేనికిని గానరాదు.

ప్రాకృతభాషాపోషణమునం దాంధ్రుల కీర్తియు, లెక్కకు రానిదిగాదు. వారినభలలో ప్రాకృతమును బోషించిరి. కేవలము బోషించుటయేగాక దాముగూడ జేయగలిగించుకొని బనిజేసిరి. రసఘటికల వంటి, మనోహరములగు బాటువుల నేర్చి కూర్చి, రూప మిచ్చిన శాతవాహను డాంధ్రుడే. దుగ్ధసావి, హలియుడు, పాలితుడు, మొదలగువా రాంధ్రులని యూహించుట కవకాశము లున్నవి. “గాధానక్షత్రీ”లోని, చాల శ్లోకములలో, మన దీవితము, నాటి యాచారములు ప్రతిఫలించి యున్నవి. ఆ బాటువులయంద సంఖ్యాకము - లాంధ్ర పురుషుల కుంచికలనుండియే యావిర్భవించి

నవి. ఆంధ్రులకును, ప్రాకృతమునకును గల సంబంధము నాటిది నేటిది గాదు. జైనబౌద్ధములు - దక్షిణావధమువైపు, మొగదిరిగినది మొదలు, ప్రాకృతము నాంధ్రరాజులు ప్రేమింప మొదలిడిరి. రసికతాప్రియులగు నాంధ్రుల మనస్సులను, లలితగంభీరమగు నాభాషయే లోగొనబాలదనుట దెలియని తనము. చట్రాళ్ల బోలు సమాసములు, లలితోచ్ఛారణమునకు దావీయని కర్కశములగు వత్తులు మొదలగువానితో, “నద మదమై” యుండిన, సంస్కృతముపై జెరిగిన యభిమానమును దిన్నగ జారియుండును. నాటినుండి, యాంధ్రుల యిండ్లయందు, ప్రాకృతభాషాజ్యోతులు వెలుగ మొదలిడినవి. కాని యావెలుగు నిలిచినది కొన్ని దినములే. ఇంతలో దక్షిణావధము నుండి, ద్వైత విశిష్టాద్వైతములు తన్ను కొని వచ్చినవి. వారి వీరమతాభిమానమునకు, ప్రాకృతకావ్యములకు బాత్తు గుదరలేదు. జైన బౌద్ధముల ద్వేషించిన, దాక్షిణాత్యుల కాభాషకుగూడ బహిష్కారము నేయక తప్పినదిగాదు. దానితో సంపూర్తిగా ప్రాకృతజ్యోతు లారిపోయినవి. కొన్ని ప్రాకృతశ్లోకములు, వేదాంత దేశికులవారు వ్రాసినవని ప్రచారములో నున్నవి. వానిలోని బంధము, గతి మొదలగునవి దృష్టికరముగ లేకపోవుటయేకాక, వికారముగా గూడ బరిణమించినవి. వానిని మరి దేశికుల

వారే వ్రాసిరో, లేక మరెవరైన వ్రాసి, వారిపే రతికిందిరో చెప్పలేము. ఒకవేళ వారే పూరించి యుండినను, ప్రతిష్ఠాకొరై వ్రాసియుందురేమో గాని, యా భావల యందలి సరసమగు సానుభూతితో మాత్ర ము గాదు. అంతవట్టు నిజము. వారి నాటక మునయందు ప్రాకృత మున్నది. అయ్యది ప్రాచీనుల సంప్రదాయము ననుసరించి, గతానుగతికముగ వ్రాసినదియే. ఇంతకు, సంస్కృతవాఙ్మయమున ప్రాకృత ము ను వాడి “ధర్మ” యనిపించుకొన్నవారలు, చాలమంది లేరు. సరిగదా!

ఆంధ్రులకు ఆదినుండియు సంటివచ్చిన దురలవాటు యుపేక్ష. ప్రతిదానియందును నించుమించి పరిణామమే గాన్పించును. అందులో, మతోద్రేక మొకటి తరుముకొని వచ్చినది. ఆ యుపేక్షయు, సీ మతపిచ్చియు జేరి, ప్రాకృతమును బారద్రోలినవి. ఆంధ్రుల కుండిన ప్రాకృతాభిమానము క్రమ క్రమముగా నన్నగిల్లి నశించినది. కాగా నేటి “కాంధ్రులకును. ప్రాకృతమునకును సంబంధ ముండెనా” యని సందేహించు పద్ధతికి దిగినది మనగతి. చేతికి జక్కిన కాగా చిని, నమవీధిలో గాల దన్ని, నట్టింట గూర్చొని యేడ్చు “దేదె” లైనాము మనము. మన విజ్ఞానము, మనసహృదయత, కళా విదగ్ధత ప్రతిదియు ప్రాకృతభాషతో సంర రించినది. కడకు మనకు గల స్నిగ్ధలలితగంభీర మగు ప్రత్యేకత నశించి, సంస్కృతమునకు దాసులై దానియడుగుపడల నడువవలసిన వ్రాత వ్రాసినది. మన మొంతయభాగ్యులము!

అభిమానములేక, నిజమగు సహృదయ తతో బరీక్షించు రసికునకు ప్రాకృతకవ

నమునకు ముందు, గీర్వాణకవిత్త యొకమంటి ముద్ద. ప్రాకృతము శిరీషమధుర కోమలము. సంస్కృతము పజ్జకరినము. అందులకే గాడ వహకారుడు సంస్కృత ప్రాకృతములకు, శ్రీ పురుషులకున్నంత భేదము గల దన్నాడు. స్వభావమధురమగు నాభాషలో దేనిని జెప్పినను, భాషాబంధమున భావబంధము రిగుమని మ్రోగును. వైగా వారి భావోన్నతి, కల్పనాచాతురి, స్వతంత్రత కన్నులల్లార్చి భ్యాసించవగినవి. నాటివాడుకభాష యది యగుల మరియొక విశేషము. వారి స్వభావవర్ణనలు మనకు బారెమదూర ములో గాక, మానవజీవితమునం దైక్యమై యనగి పెనగిన ట్లుండును కాని, మనకు, వారి పలుకుదనమును, పదతక్తిని గమనించి యా నందించు జీవశక్తి నశించినది. వారిభాష సరి గా సర్థముగాదు. అందుచే వారి భావములను గూడ మనము సరిగా గ్రహించలేము. గీతిక చదివినవెంటనే, భావము మనయింటి ముంగిల్ల వరికు నడచివచ్చిన ట్లుండును - కాని భాష బావంతముగ భావమును దూరము లాగికొని పోవును ఇక మిగులునది హతాశ యొకటే. ఇక నాటికి నేటికిగల యాచారములు చాల మారినవి. పాశ్చాత్య నాగరికత యనునది ప్రాచీనజీవితమున కొకతెరమైనది. ఈనాగరి కత పల్లెపల్లెకును ప్రాకిపోవుచున్నది. నేడు నెమలిపించుమును జెక్కిన పల్లెపడుదు, గురు విందహారములు గూర్చుకొన్న క్రొత్తకోడ లు, సింగాణి బుచ్చుకొని మొనగజైమై ముందు నిలిచి, ఆముమినలాచు సివంగుల జెండాడు బోయెత గానబడుటలేదు. వింధ్యశిఖరము లపై, ధనుస్సుల నూచుకొని, క్రొత్తమేఘ ముల సోయగము జూచుచున్న పులిందుల

వంటి యమాయకులు, నేడు బల్లెలలో
గూడ కంటబడరు. ఈ రీతి వారి జీవితము
లోని లలితత, భావములలోని చనితనము,
భాషలోని నయగారము మనకు తెలియక
పోవుటచే, ప్రాకృతములోని తీసి మన
సున కంటక పోయినది. చూడుడు:

“జహిరసియసింగాయి - ఉద్ధరియ కండాయి
భుయదండ ధక్కలియ - కోదండదండాయి.
లంబంతమామూర - వింఛోహాననగహి
మసిథా ఉమండణయి - పిత్తిల విహానణయి
కడిబద్ధచలచీరి - యా యంధజాలాయి
కరధరియ విప్పురియ - కత్తియకవాలాయి
పాయడి యగియగురుక - మారూధలింగాయి
కులఘోసమయ చమ్మ-పచ్చాయి యంగాయి
ముద్దావిశ్లేశేణ - దూరంణ మంతాయి
నయఘమ్మోరిహి - ఘనఘనఘమంతాయి
కవకవకహంతాయి - పలియారవే సాయి.
ముక్కట్టహాసాయి - ఘుంఛడియకేశాయి
జహివిలిహ భేమాయి-కడిలాయిమిలియాయి
కీంఠిడద్ధరియ - అట్టింగవలియాయి.
జహికరడపడహాయి - వజ్జంతివజ్జాయి
ఇట్టాయి మిట్టాయి - పిజ్జంతి మజ్జాయి

... ..
... ..

మారీయ దేవీయ దేవాలయేతమ్మి.

(జపాళవృత్తి)

ఈనాడును పల్లెటూళ్లయి “దూరి దేవ
తలు, జాతరలు మొదలగునవి జరుగుచునే
యున్నవి. పోతలరాయని యార్భాటము,
త్రావి, కాంగ్రెసువారి దయచే నేడు దప్పి
నదిగాని, తందనాలు ద్రోక్కువారి వెరికే

కలు మన మెఱుగనివి కావు. కాని, యిత్ర
డిత్తోగావించిన యాభరణములు, నెమలి
పురుల శేఖరములు, ముద్రావిశేషములు మొ
దలగునవి నే దంతరించినవి. భాష క్రొత్తది.
ఆచారములు ప్రాతవైనను, మనకు క్రొత్తవి
గావలసివచ్చినవి. అందులకే మనకు వారి
రచనలర్థము గావు. స్వభావ
వర్ణనములే యిటు అందనిక భావనానిబద్ధ
ములగు నూహలుమాత్రము మన కర్థ
మగునా? వారు గ్రహించు వస్తువులు
బ్రహ్మాండమైనవి. వాటి నాధారముగా
గ్రహించి గావించు కల్పనలు మరింత గొప్పవి.
అట్టివర్ణనలు, తెలుగునందొక యాముక్త
మాల్యదలో దప్ప, మరి దేనియందును
గానరాలేదు. దీనిబట్టి చూడ, రాయలకు
ప్రాకృతములయందు, సంపూర్ణమగు నాద
రాభిమానములును, గానలసినంత కన్న
నెక్కువ పరిచయమును గల దని దోచు
చున్నది. శ్రీనాథుడు, “గాధా నవ్వశతిని”
దెనిగించినాడు గదా! ఆతని యందును,
ప్రాకృత కవుల జాడలు బాడకట్టలేదు.
బహుశః, అతడు “పద కవి” యగుటచే,
భావములపై నంతగా దృష్టిపడి, వానిననుక
రింప యత్నింపలే దేమో! ప్రాకృతకవుల,
కల్పనాచాతురికిని, వారి వస్త్రాన్నతికి నొక
రెండుదాహరణము లిత్తును.

“రవియరకేయరణివహా, సోహయ
ధవలబ్బదల సహస్సపరిగయం మహామహ
దంనణబొగ్గం పితామహుప్పత్తి పంకయం
వణహయలమ్.

చాయ—

రవికరకేదరనివహం, శోభితే ధవళాభరణ
పహాద్ర పరిగతం । సుగుడుదపదర్పవయోగ్యం, పితా
మహాత్పత్తిపంకజ విక నభస్తలమ్.

ధుయ మేహమహుయరాట - సుగా
సమయాయద్ధి ఓణయవిముక్కాట, ఇహహ
యవసాహాట, దీయ యట్టాణాలివడిగమా
టదికాట.

ఛాయ—

ధంతమేఘమధుకరాః ఘనసమ మాకృష్టతవనర
విముక్తాః సభాపాదపకాః నిజ ప్థాక వివ ప్రతికా
దికా.

పై రెండుశ్లోకములయందును, వస్తుగౌ
రవ మున్నది. అనంతమగు గగనాండమును,
పద్మమునకు బోల్చి చెప్పినపుడు, మనభావన
పరిమిత మగుటచేతనో, లేక మన కాశక్తియే
సశించినదో తెప్పలేముగాని భావనాకల్పిత
మగు నాదృశ్యము నూహించలేక తిక్మక
లాడుదుము. ఆకన మొకవృక్షమట. ఘననమ
యమను పురుషుడు దానికొమ్మలను వంచి
నాడట. మేఘములను తుమ్మెద లెగిరిపోయి
నవట. దిక్కులను కొమ్మలు సమయపురుషు
డు పట్టువిడిచిన వెంటనే, యథాస్థానమును
జేరినవట. ఓ హో హో! ఇది యెక్కడి
దృశ్యము! మేరుపర్వతము ముందు పిపిలికల
వలెనున్నాము మనమీ భావనాశక్తియేడుట.
మునలియవ్వల, యూకుడుకథలు గ్రుక్క
ద్రీపుక నిను మనుమలవలె నిశ్చలనిబద్ధ
నేత్రులమై, చదువవలసినవారమేగాని,
మన భావన లా వస్తువుల నందుకొనుట
మాత్రము సున్న. వారి వస్త్రాన్నతివలెనే,
కల్పనాచాతురియు మహోన్నత మైనది.
పర్వత శిఖరమునందు విరిసిన సూర్యకిరణ
ములవలె, భావనాశక్తియొక్క కడపటితారపై
ధ్వనించునవి వారి యలంకారములు. తీగెలు
సాగవు. నక్షత్రములవలె తభుకు తభుకుమని
మెఱయును చూడుడు:

“చందా అవధవలాట పురంతదియ
రయఃణంతరియశోహాట, సామ్మే సరయస్స
ఉరే -ముత్తావల విబ్బుమంవహంతి దికాట”

ఛాయ—

చంద్రాతపఃవలాః సురధీరపరత్నాంతరిక
శోభాః సావ్యీకరది ఉరసి, ముత్తావలిధ్రమం
వహంతి దికా.

శరత్కాలమున తెల్లనిపెన్నెలచే గూడిన
రాత్రులు ఘృత్యములైనవి. సూర్య కిరణాం
తరితములగు పగళ్లు రత్నములవలె నున్న
వట. శరత్కాల మనదీ, స్త్రీయొక్క యుర
మునందు, పరస్పర సంక్రమితకాంతులగు
నీ రాత్రిం బగళ్లు ముత్యాల పేరులైనవి. ఈ
యలంకారములోని పనితనము భావుకు
దూహించగలడు.

ప్రాకృతకవుల ప్రకృతివర్ణనలు రమణీ
యములు. రాగరాగ కవులు కవినమయము
లను ద్రాడులతో గట్టి ప్రకృతిని కుంటిదానిని
గావించిరి. ఇంద్రధనువును జూచి, ఋతు
మదనబాణచక్రముగను, సభోమందార నవ
కేసరముగను జూచి (నేతుబంధము) యానం
దించు రసికత, తారాప్రకరములను, గగన
సముద్రమునందలి రజనివేలాలగ్నములగు
ముత్తియములుగా భావించి యానందించు
ఋషిత్యము (నేతుబంధము) మనలో నడు
గంటినది. ఆకనమున గుంపులు గట్టి పాగు
చిలుకగుంపులను ప్రాకృతకని యెంత మధుర
ముగ భావించుచున్నాడు!

ఉయ పెమ్మరాయ మరగయ - నంపలి
యాణహయలా ఓ ఓయరయి ఇహాసిరి కంత
బృట్టవ్యకంతి యాకీరరింఘోలి.

భాయ—

పశ్య-పద్మరాగమరకతి సంకలితానధిష్టలా
దవరంతి పరస్మి కంధ్రప్రేవ కంకాకంఠింధోరీ.

[గదాసప్రతి]

ఇవియేగాక, సాలీడులు, గిరిగానిసూడు
లు, వెన్నెల పులుగులు మొదలగునవిన్ని
యు వారికి కవిత సామగ్రియైనవి. అవర్ణిం
చుటయందును, నలుసుపోకకు మాత్రమే
గాక రామణీయకతను, తీర్థపరిశీలనమును
దూది నింపుదురు. నేతుబంధకారుడు, శం
ద్యతువును వర్ణించుచు “దరశుష్క-చ్ఛవిన
హంతివ దినసా” అన్నాడు. సూర్యకిరణ
ములు సరిగ ప్రసరింపక, ప్రసరింపకయుపోక,
తడితడిగా నున్నదివనిముల జూచి గావించిన
మల్లోద్భూతన మది. వేరొకచోట, శరదృతు-
చంద్రుని వర్ణించుచు,

జ్వల్లంతనలిలధోయే - దూరాలోక్యంత
ణిన్ములేగయణయలే అచ్ఛాన్వేణింవతియం
విముక్క-పరభాయపాయదం ససివింబం.

భాయ—

పశ్య-ప్రసరిలభాశే, దూరాలోక్యమాన విరక్త
శే గగనతలే అత్యాష్మ వివక్తిం విచక్రపరభాగ
ప్రకటం కరింబం.

మబ్బులు మూసికొనకుండుటచే, దిక్కు
లు వెనుక కొదిగినవి. కాగా చంద్రుడు భూ
మికి దగ్గరగా దిగినట్లును, గగనము వెనుకకు
జరిగినట్లును గనబడుచున్నది; అనగా, చంద్ర
మండలమును, మనకు కంటబడ నంతటి
నన్నని పాధనముతో, గగనాంగణమునుండి
క్రిందికి, వ్రేలాడదీసిన ట్లున్నదని తాత్ప

ర్యము. ఈరీతి, చాలగభీరమగు తీర్థదృష్టి
ప్రాకృతకవులయొక్క ముఖ్యలక్షణము.

వీరియందు భావదాన్య మనునది మందు
నకైనను గానరాదు. “నూతనత” యను
ధర్మము లేనిది, ప్రాకృతకవి కలము బట్టదు.
కరకాండములు, ముఖకమలములు - యెక్కడ
నో, గ్రహములు వక్రించిననేదప్ప - మన
దారి కడ్డదగులపు. రాముడు దర్శించిన సము
ద్రము కార్యారంభమునకు! యావనమువలె
నుండెనట. రామబాణములచే ఘోర్గత మగు
సముద్రము¹ విశ్వస్త ప్రస్తుత కేసరివలెగాన
వచ్చినది కవికి. ప్రభాతమున
తరంగనంగతమై చలించు చంద్రబిం
బము, కింకర్తవ్యవిమూఢమయి చలించు
శరధిహృదయమైనది². ఇంకను ఇట్టి స్వాతం
త్ర్యమాను అలంకారములయందు, పలుకుద
నమునందు, కడకు భాషానిబంధనములయం
దును బాటించినవారు ప్రాకృతకవులు.
అన్నియు విస్తృతముగ విమర్శింప నీచిన్ని వ్యా
సమున నసాధ్యము. స్థూలారుంధతీ న్యాయ
మున జూపితి నంతే.

ఇట్టి మహత్తరమై, యుత్తమోత్తమ
మగు కవితను జడవని రసికు లెంత దురదృష్ట
వంతులు! అంతయో, యింతయో నధికార
ము గలిగి, ప్రాకృతమునందును నాంధ్రు
లున్నారనిపించినమన పూర్వు లెంత ధన్యులు!
చేతికిదొరికిన రసఘటికలను జారవిడుచు
చున్న మనమో ... చాల యభాగ్యులము
గాదా!

1. “కార్యారంభస్య యావన వివ ప్తయద్రం” (నేతుబంధము.)

2. “అవంతరం శరదృశ్చో - వదరాముఖ విద్యుతోవరవహోద్ధారా, ఉద్ధావితో రజా, విశ్వస్త ప్రస్తుత
కేసరివ ప్తయద్రా” (నేతుబంధము.)

3. “కింకర్తవ్యవిమూఢం ఘోర్గతీ హృదయ వివోదధే కరింబమ్” (నేతుబంధము.)

గ్రామ సీమ

శ్రీ గోనుగుంట పున్నయ్య

౧

కను మటు తెల్లుపూరివయికప్పు బెడంగునఁ, గావితాతినాం
పునఁ వగు మంటికుడ్యముల ముంగిట గోమయచర్చిరంబులై
గోనబగు రంగవల్లు లానఁగూర్చినవేదికలన్, మనోజ్ఞమై
ననుఁ బ్రియమారఁ బిల్చు నదనం బది నిర్ధనతాతిరమ్యమై.

౨

కనులకు విందా బానపదకన్యక వచ్చియు రాని యావనం
బున రమణీయమూర్తియయి, ప్రౌఢుడయింపకమున్నముంగిటం
గనుమ ! కలాపి జల్లి యొడికంబున మ్రుగ్గులు వెట్టి, యోరచూ
పునఁ దను దాను మెచ్చుకొను ; మోహనముల్ సుమి ఇట్టి దృశ్యముల్.

౩

చెలువంపుజవరాండ్ర శిబ్బనైపుణిమూల్యమును దెల్పు సంక్రాంతిముగ్గుతీరు
పనుపుఁగుంకుమ మిచ్చి, బంతిపూ లర్పించి గొబ్బిపేరంటాండ్ర గొలుచుసాలు
గోరంటరనమున గుబ్బెతల్ రచియించు కరపాదరాగలేఖనము సొంపు,
ఈజైనకన్నెలఁ గూడి వెన్నెల నాడు “చెమ్మచెక్క”లలోని కమ్మదనము,
తదియవేఁగున భుజియించి తరుణవరుల
యాన గన్నియ లూఁగు నుయ్యాల లీల,
అది యిది యవంగనేల సర్వాంగములను
రమ్యకవితాస్పదమునుమ్ము గ్రామసీమ.

౪

మండుటెండల వేడి మధురంబు గావించు వేఁద్రమాఁకులనీడ విశ్రమించి,
పూరిల్లయా రామములఁ దీవపందిళ్ల విలసిల్లు కన్నె పూవులకు ముతీసి
వటతరుఁచ్చాయాభివర్ణ్యంబులగు గ్రామనరనీతటములందుఁ దిరుగ నరిగి,
కన్నెవైరుల మేన గగురుపాటాదమించి చనుదెంచు నెలగాడ్పు సఖ్య మంది
ఆరబయభుల శయనించి యమృతకిరణ
తారకాప్రేమగాథలఁ దఱచికొంచు,
సుప్రశాంతత నిదురింప నుఖ మొసంగు
పల్లియలు సూపె నా కాటపట్టు తెందు.

హాసీసుడు పాపనాలో ప్రఖ్యాతిగాంచిన వకట; ప్రాప్తికులోనేకాదు; మంచికనానికూడా. దేశంలో ఉన్న సంస్థలన్నిటిలోనూ అతనికి కొద్దో, గొప్ప సంబంధం ఉంది. ఇక సాంఘికపట్టణంలో అతను లేచి ఏపని జరుగదు. ఆవాళ ఉదయం 'దుర్నిరవాళసమితి' వర్గీకరణమిటీమీటింది. హాసీసుడు ఆక్కడిపని చూసుకుని ఇంటికి చేరుకునేవరకు వేళ చాలా మిగిలింది. ఇప్పుడు రెండుముద్రలు మిసి కొద్దుకు పోయి పనికిలేక కాని అతనికి స్వస్థత చిక్కదు. ఈ తొందరలో సరిగ్గా భోజనం చేయడేమానని అతని విధవతెల్లలు, ఉమ విస్తరి దగ్గర కూర్చుని కావలసినది అడిగి వడ్డిస్తూఉంది.

ఇంతలో వారిభార్య నిర్మల మెల్లగా వచ్చి కొంచెం ఏడంగా కూర్చుని — "నిన్నటి పత్రికలో చూశాను, లావణ్యపథం ఈ సర్కిలుకు ఇన్స్పెక్టర్ గా చేశారటగా" అన్నది.

ఈ మాటలో పైకి ఏమీ కనపడకపోయినా అంత రార్థం చాలా ఉంది.

"నిజమేవా—అయినా లావణ్యపథ అనే పేరు కలవాళ్లు చాలానుంది ఉండవచ్చురదినా?" అన్నది ఉమ ఆశ్చర్యంతో.

"ఉండవచ్చు. అందుకనే నేను వారిని అడుగుతున్నాను."

హాసీసుడు తల ఎత్తి — "వాకలా తెలుస్తుంది? గవర్నమెంటు నాసలహా తీసుకుని ఉద్యోగాలు యిస్తుందా ఏమిటి?" అన్నాడు కటుస్వరంతో.

"అలా! అంతకొప మెండుకండి. నేను అటు నంటిమాట ఏమన్నాను? ఒకవేళ మీసిఫార్సువల్ల ఎవరి కైనా ఉపకారం జరిగితే సంతోషించాల్సిందేగా!" అని ఆమె వచ్చిన విధంగానే మందరగతితో వెళ్లి పోయింది.

హాసీసుడు విస్తరిదగ్గరినుంచి లేవబోవటం చూసి ఉమ — "గమ్మ చంపుకు తిన్నట్టు అన్నయ్యా! విస్తరి వదిలి వెళ్లుకు —" అని బరిచూరింది.

హాసీసుడు చివ్వుక లేచి — "ఉహూ! తీరిగ్గా రెండుముద్రలు తింటానీ! నోరుకోలేదు. ఆత్మహత్య చేసుకోవటం తప్ప —" అంటూ బతుటికి వెళ్లిపోతూ ఉంటే భార్య అన్న ఈ మాటలు అతని చెవిని పడ్డది :

"ఆత్మహత్య చేసుకోవాల్సిన ఖర్మం మీకేమి పట్టింది? ఆరోజు వచ్చివచ్చును ప్రపంచమే చూస్తుంది ఎవ్వరు చేసుకునేదీ!"

* * *

ఇక్కడ హాసీసుని చెంకటిచరిత్ర కొంత చెప్పవలసిన అవసరం ఉంది. ఇప్పుడు అతనికి నలుతై చెయ్యి ఏడు. అతను ఎం.ఏ. చదివేటప్పటి నుండి చెప్పకున్నాను. హాసీసుని తండ్రి రామమోహనుడు వారిపాఠశాలలో సబ్ జడ్జిగా కొంతకాలం ఉన్నాడు. వారి పొరుగునే హరకుమారుచామదార్ అనే మూల్యు ఇన్స్పెక్టరు ఉంటూఉండేవాడు. ఈయన తదుగుగా ఉల్లకు సర్కిటు వెల్లుకూ ఉండేవాడు. ఉల్లో ఉంటేమాత్రం జడ్జిగారింటికి తప్పక వస్తూ ఉండేవాడు. ఈయనేమిటి? ఇంకా చాలామంది వచ్చేవారు. కొద్దు ముకాసిఫ్, డిప్యూటీ కలెక్టరు, పబ్లికు ప్రాసిక్యూటరు వగైరాలు. వీరందరూ రావటానికూడా కారణం ఉంది. హాసీసుని తండ్రి సనాతనుడు. ఇక్కడ జరిగే చర్యలకూడా చాలావరకు మతానికి సంబంధించినవే. ఈవర్తల మీమాంసకూడా, ఎక్కువ భాగం, పొట్టుబతోకాని తేలేదికాదు. ఇలా అన్నిచోట్ల జరుగుతూ ఉన్నదే. ఒకనాడు ఇలాంటి తరువే జరుగుతూ ఉండగా హరకుమారుడు పేపరెక్తం ఉతం చేసుకుని ఈమాటలలో ప్రవేశించాడు. ఈయన పెద్ద పండితుడు, నిగర్వి, పెద్దమనిషి.

బిల్ల తనవల్లతో ఎప్పుడూ పొట్టానేవాడు కాదు—తాను బ్రహ్మసమాజీమగు కావటంవల్లనో, లేక ఆతని కొంత వ్యభావం మూలమో. అనాడు వీరిమూడూ ఈ ఊరిలో దించారు. ఈ తనవును మన్యవర్తిగా ఉండుమని వీరిని మున్ను కొరినాడు. దీనికి కారణంమూడూ ఉంది. మున్ను పెలవల్లో కలకత్తా బిల్లిసప్పకు, పారబాయి మట్టాస్త్రాల్లోనూ పండితుడని ఎవరో చెప్పారు. పారబాయి మన్యవర్తిగా ఉండుటానికి అంగీకరించాడు. కాని బొద్దిసేపల్లోనే కాస్త్రామనాబాయి చదివిన ఉచ్యోగస్తులు వీరి పాండిత్యానికి అచ్చెరువందారు. సంతోషించారుకూడా. ఇక సంతోషించండి షో జడ్జిగారు. బాతివి వరులునున్నవాడి కాస్త్రాజ్ఞానం ఎందుకు అక్కరకు వస్తుందని చెప్పరించాడు. అందరూ బిల్లిపోయిన తర్వాత ఈమట పల్లికు ప్రాసీపూటరు దగ్గర గురుటపెట్టాడు. కాని ఆయన వీరితో ఏ భరించలేదు.—“ఎలాగైతా మంచిమండితుడు. కాస్త్రా లన్నీ కంఠం చేశాడు. ఇదివరకు మూలుమాట్టరు చేశాడుకామా?” అన్నాడు.

జడ్జికి ఈమాటలు నుదికరంగా లేవు. “ఇలాంటి జ్ఞానం పాపాన్ని పెంచటానికి తప్ప పనికిరాదు. బిల్లకు ముక్తి లేదు” అని తన అక్కకు తీర్పు వున్నాడు.

ఈ సంభావన అంతా పోలీసుకు పక్కన పూర్చుని వింటూనే ఉన్నాడు. పారబాయి పాండిత్యం మానే ముగ్ధుడైనాడు. తండ్రి ఆధిప్తాయం ఎలా ఉన్నా, తను పోకు ప్యాసుకావాలంటే వీరిషహాయం చాలా అక్కరకు వస్తుందని గ్రహించి పారబాయిను ఆశ్రయించాడు. ఆయన యిష్టపడ్డాడు కూడా. ఇక్కడనే లాభ్యప్రభతో ఇతనికి పరిచయం. అట్టి అప్పుడు ఇంటరు చదువుకూ ఉంది. ఇక్కడ పోలీసుకు కొద్ది శ్రేష్టకాలలో అర్థంకాని విషయాలేకాక, ఇంకా జటిలమైన తత్వాలనుకూడా చాలా తెలుసుకున్నాడు. అది అలా ఉంచండి.

పరిశీలు ఉద్గరకువచ్చి పోలీసుకు కలకత్తా బిల్లడు. బాగా రాశాడు. ప్యాసయినాడు కూడా. తర్వాత పో

లీసుకు లాభ్యును కలుగుతున్నప్పుడు విచారణతో— “మీరు తప్పినా రెండుకు?” అని అడిగాడు.

“ఇదిమాదా నానేత కావనేనా మీ ఉద్దేశం?” అన్నది లాభ్యు.

పోలీసుకు నవ్వి—“జరిగిందేమో జరిగింది. ఇక ముందయినా జగర్తగా చదివి ప్యాసుకండి” అన్నాడు.

లాభ్యు స్వీకృతలేదు—“ఎంతలాగా చదివినా నేను ప్యాసుకాను. ఇది నావల్లకాదు” అన్నది.

పోలీసుకు విస్తుపోయాడు. “ఎందుకని వల్లకాక పోవటం?” అన్నాడు.

“ఎందుకేమిటి? ధీరకావే” అని లాభ్యు సత్వ నాట్రకు బిల్లి పోయింది.

ఈమంగలి ఎలాగో పోలీసుని తల్లిచెలిని పంపింది.

అనాటి ఉదయం పోలీసుని తండ్రి ఏకో కేసులో తీర్పు రాస్తున్నాడు. పీసినవాడికి అప్పీలుకు తాత్ర లేకుండా చేయాలనే సదుద్దేశంతో మంచిమంచి శబ్దాలు వీరి వేత్తాఉండగా భాగ్య వచ్చి ఈసంగతి ఊదింది. జడ్జిగారి బిల్లు మంపింది. పోలీసుకు ఎంతో సన్నాచంపినా ఇంత వ్యాకులపాటు వీరికి కలిగింది కాదు. కళ్లురెండు చింతిస్తున్నవలే చేసి—“ఏమిటి! ఇంతలాకా—!” అన్నాడు. అపైన అతనితోటి వెంట మాట రాచేదు.

దివాన్ పూర్లో ఉంటూఉండగా ఒక సనాతన వకీలుతో వీరికి స్నేహం కలిగింది. గీతారహస్యము, కాశీవాస మహాత్యము, శభోపయోగమూ మొదలైన విషయాలలో ఇద్దరికీ ఏకాభిప్రాయం కుదిరిందికూడా. ఒకనాడు పెలవల్లో ఒక మామమని దివాన్ పూర్ బిల్లి అతని కుమార్తె నిర్భయకు తన కొడుక్కు చేరుకుంటానని పోలీసుని తండ్రి మాట ఇచ్చి వచ్చాడు.

బిల్లి అందమైనదే; దివాన్ పూరులో ఉంటూ ఉండగా పోలీసునితల్లి బిల్లకు చాలాసార్లు చూసింది కూడా. అయినా భర్తమాటలు విడి అమె గడ్డందిన వేలు పెట్టుకుంది—“ఏమిటండి! ఒక్కమాటే మాటకూడా యిచ్చి వచ్చారా? ఈకాలపు బిల్లిలు—”

ధర్మమాట ప్రార్థి కావివ్వలేదు. “నేను ఈకాలపు రంధ్రుని కానుకా? నేను చివరికి పద్ధతిగానే కొడుకును చూస్తాను. వాడికి ఇష్టం లేకపోతే ఇంకా దోచ నూను కోమనిచెప్ప” అన్నాడు.

ధర్మసంగతి ఈమెకు బాగా తెలుసు. అందుచేత తిరిగి వోద ఎత్తలేదు. ధర్మ మల్లీ అన్నాడు:

“పిల్ల రంధ్రా సార్యసలలో కలహాగక పోయినా మర్యాదమీట ఇంటిదగ్గ. తల్లిపాత్రవర్తమా, పండ్రి హిందుత్వమతో అమ్మాయి వన యింటికి కాపురం చేయటానికి వస్తే పాత్రని అద్దవ్వం పండి దను కోవచ్చు.”

పెల్లసంగతి అందరికీ తెలిసింది. పాత్రకుడుకూడా విన్నాడు. మొదట అతను కలకత్తా పారిపోయి బ్యూమ మలన్నా చెప్పకు బ్రతుకుదా మునుకున్నాడు. తర్వాత కావీపు సజ్జుసిద్ధా మునుకున్నాడు. అఖిరి ‘పితా స్వర్ణ. పితా ధర్మ. పితాహి పరమం తపః’ — మొదలైన నూక్రులు తలపుకు తెచ్చుకుని మెదలకుండా పోతున్నాడు.

పిల్లతండ్రి పెద్ద అట్టకోసం గ అల్లుణ్ణి చూట్టానికి వచ్చాడు. ఇల్లోమీకు లందరినీ జడ్జి ఇంటికి పిలిపించాడు. పాపం పారమహంసాలు ఈ సంగతి తెలియక మామూలుగా వచ్చేకాదు. వారి అందరి ఎదుటా జడ్జి గారు తన వియ్యంకుడికి హిందుమతంలో ఉన్నవమ్మకమా, ధర్మ ఎంతగాధమైందో చెప్పి, ఇంట్లో పువిద్యలో తల్లిలేనమ్మి లోపాలు చూపించి, అందులో తనకు నెలకు చెయ్యరూపాయలు సంబాదించిపెట్టే మంది నుంచి ఒక్కటికప్పు ఇక నేమీ లేదని తేల్చాడు. ఈ కాలాన్నిబట్టి కుర్రవాళ్లకు ఇంట్లో పు చెప్పించక తప్పటం లేదు. కాని ఈమేచ్చ విద్యనూ మేచ్చవిద్యకనూ హిందువుల కష్టాంతాపురాల్లోకి తీసుకు వచ్చేటటు కంటి మూర్ఖులకు ఇహమేకాదు. పదముకూడా ఉంటదని కపించాడు.

పారమహంసాలు తప్ప మిగతావా రంతా ఈ మాటల్లోని సంకేతాన్ని గ్రహించారు. అకోచన పథి కులు వెల్లిపోకముందే లగ్నంమాడా స్థిరపడింది. లగ్నాని కేమీ విష్ణుం కలగలేదు. యథాసమయంలో పెల్ల

అయింది. పిల్లను ఆత్రవారింటికి పంపేనాటి ఉదయం తల్లి — నిర్మల పత్నిరతామరిల్లి — మాకుని చెవిలో, ఆ మెచ్చై వానికతీవరం ఒడిమడుగులేకుండా వనశకలండు లకు మంత్రోపదేశం చేసింది.

“అమ్మా, మగవాళ్ల నెవ్వరూ ఒకకంట కాని ఉండాలి. లేకపోతే మనకు దక్కదు. నీవు తీవరంలో ఏదైనా పుర్తిపోగాని ఇది మరవను.” ఇది రీవాక్షరాలు.

ఈమె కాపురానికి వచ్చినకాడినుంచి ధర్మను చాలా శోధించింది. అఖిరి అతను పిలక పెట్టి ధగవద్దీత చేత పట్టిన తర్వాత కొంచెం తగ్గించింది. ఇప్పుటికూడా ధర్మను ప్రార్థిగా నమ్ముకు. కాటికి పోయేవరకు కాని ఉంటేనే ఈమెకు నిశ్చింత.

నిర్మల ధర్మయింటికి కాపురం చేయటానికి వచ్చింది—ఆ ఇంట్లోనే యిరవై సంవత్సరాలమంచి కాపురం చేస్తున్నదికూడా. ఈ యిరవై సంవత్సరాల్లో ఎన్నో మార్పులు జరిగినవి. పాత్రకునితండ్రి చనిపోయాడు, నిర్మలతండ్రికూడా లేడు. లావణ్య వివాహం చేసుకున్నది. పాత్రకుడు జూనియర్వకీల్లా పీఠియ రయ్యాడు అతని యావనంపూడా గడిచిపోయింది. ఇప్పుడు మధ్యకాగులో ఉన్నాడు. కాని నిర్మలమాత్రం తల్లి ఉపదేశించిన తిరుమంత్రం మరవలేదు.

౨

ఈ మంత్రశ్రవణం యింత త్వరలో కనిపిస్తుంది ఎవరికి తెలుసు! పాత్రకుని తండ్రి ఇంకా అప్పటికి తీవించే ఉన్నాడు — పెద్దకు తీసుకుని మంచపు కుక్కలో.

ఒకనాడు పాత్రకునికి మిత్రుని దగ్గరనుంచి ఆహ్వానం వచ్చింది. మిత్రునితండ్రి క్రాద్ధం. కలకత్తానుంచి వశ్యమ పిలిపించారు. ఆమె చక్కగా పాపగలదు, మంచి దూపకి, ఈడుకూడా మిగలలేదు. ఆకేక మిత్రులందరూ ఆమెచేత పాత్రకచ్చేరి చేయించారు. కచ్చేరి అయ్యే వరకు ప్రార్థనపోయింది.

నిర్మల మె ఆంతస్తులో కటికి దగ్గర నుండి ధర్మకోసం ఎదురుమాస్తా ఉంది. వారు మె కట్టరాగానే—“పాట ఏలా ఉంది?” అని అడిగింది.

"బాగా పోతుంటే" అన్నాడు హరిశుకు పం తోమంతో.

"చూపులకు ఎలా ఉంటుంది?"

"ధరవాలేదు, బాగానే ఉంటుంది."

"అయితే, రాత్రింతా ఉండివస్తే బాగుండేదిగా."

ఈ కుర్చీకడ సలహాకు హరిశుకు విస్మయం చెం చాడు- కోరించలేదు అతని నోటినుండి- "ఏలాను?" అని మూత్రం వెలువడింది.

నిర్మల కోపంతో- "ఎలా? ఏమిటి? అలా! నే నేం పని ఏర్పాటు కాను. నాకు అంతా తెలుసు. నా కంట్రోలు ముగిసిపోతే మీరు కోపం పడతారు- "

ఉను పక్క గదిలోనుండి పరుగుతుంటూ వచ్చి, భయపడతూ- "అదేమిటి వదిలే? నాన్న రింటాడు" అన్నది చెల్లగా.

"వినివ్వరామా! నేను చాటుగా ఏదీ అనను" అన్నది నిర్మల.

దీనికి ఏమి జవాబివ్వాలో ఉనుకు తోచలేదు. గోల అయితే తిండి లేస్తా జేమా ననే భయంతో నిర్మ లకు దిగిపోతూ, కోపాన్ని దిగిపెట్టా- "రక్షించు వదివా! ఈ రాత్రిపూట కేకలు పెట్టి రథపరమయ్యతోడు" అన్నది.

నిర్మల గొంతు పెంచిందిగాని తగ్గించలేదు.

"ఇది రథపా! నీ కలా తెలుసుంది నాకడుపులో మంట?" అని విగ్గరగా ఏడుస్తూ గదిలోకి పోయి తెలుపు తక్కువ విగించుకుంది.

హరిశుకు కోయ్యబొమ్మపూడికి క్రిందికి వచ్చి, ఆ రాత్రి క్లయింట్లు పూర్తిచేసి పొదిపాడు. తర్వాత పంకోజులవరకూ ఉభయాలూ మట్టాడుకోలేదు.

కానీ, హరిశుకు ప్రార్థనకు వాక బయటికి పోవ టం లేదు. అధవా పోయినా అతనిగాథరా ముక్తలకు పట్టియిచ్చేది. వాళ్లు నవ్వేవాడు. "హరిశ! మనవివాద ప్రవరణి నీకు కోగంటూడా జాన్తి అవుతున్నది" అని ఎత్తిపాడిచేసారు.

హరిశుకు పాశ్య మైవంతవరకు జనావిచ్ఛేదాడి కాదు. మరీ తాళలేనప్పుడు 'ఈ వేరనికే మీరు నన్ను వదిలిపెట్టితే మీరూ గుభవతారు; నేనూ బ్రతికి బయటపడతాను' అనేవాడు.

'ఉహూ! లాభం లేదు! వాడిని అవమానించ బోయి మనసు మనమే అవమానించుకుంటాను' అనే వాళ్లు ముక్కులు.

3

ఆ సంవత్సరం స్ఫోటకంతో చాలామంది చచ్చి పోతున్నారు. హరిశుకుకూడా స్ఫోటకం పోసింది. జైత్యుడు చచ్చి పోయింది, ముఖాన్ని గంభీరంగా చే- "చాలా వక్రంగా పోసింది బలకటం కష్టం" అన్నాడు.

హరిశుకుకంటే అప్పటికి చనిపోయాడు. ముసలి తెల్లి ఈమాట విని మూర్ఛపోయింది. నిర్మల గదిలో నుండి వచ్చి- "నేనేకడ పరివ్రతహతురు పరివ్రతనైతే నా పనులు కుంకం తీసివేయటానికి ఎవరికిరం? మీరు వారిని కనిపెట్టి ఉంచండి" అని యకాయాని అంకమ్మ గుడికి వెళ్లి మేకపోతును బలి యిచ్చి- "వారు బ్రతికి లేస్తే నేను ఇంటికి పోతాను. లేకపోతే యింటనుంచే వారివెంట పోతాను" అని శాల్చిచేసింది.

వారంలో చాలవరకు లేవరపోకోడకం తప్ప మరో నీరుపూడా ముట్టలేదు. ఏదోనాడు నైద్యుడు వచ్చి- "అమ్మా! మీ భర్త గారికి కష్టమింది. మీ రిక యింటికి రంప"ని పిలిచాడు.

జోళ్ల వాళ్లంతా సంతలు సంతలుగా ఈమెను చూడటానికి వచ్చారు. చాలామంది స్త్రీలు ఈమె కళ్లమీద పడ్డారు. ముఖాన పడ్డారు కుంకంపెట్టి, 'ఈమె ముగ్ధికాదు. సామెత్తు కాలికాడేదీ' అన్నారు. వృద్ధులు 'సానిత్రో పాఖ్యావం అకథ మన్నాదు; కలి కాలంలో ధర్మం వశించిందంటారుకాని బొత్తిగా వశం చించా? అమరిచేరిలోనుండి భర్తకు లాక్కువచ్చింది చూడండి' అని దృష్టాంతం చూపారు.

వారం బ్రతికోవడా ఇదేచర్య. "కావాలనే పురుషుడు భార్యకు చామపపుతాడోయ్! పెళ్లి మనమూ

చేసుకున్నాము — ఏదీ అలాంటి భార్య! ఇప్పుడు తెలిసింది నువవు పాపికుడు ప్రాణ్ణువోకినే ఎందుకు బతుకుచావోదీ? అన్నాడు ఒకానొకడు.

ఏరేం! దుడు భక్తుడు. సెలవులో కాక పోయిన నువ్వు పాపం చేస్తావు. అతను పేరియ్యియోక ఒక్క నువ్వు నువ్వు. 'నాకు తెలుసుకు పాపికుడు చావడం, పాపి వ్రత్య మంటే మాట లనుకున్నా లేమిటి? నేనే గతక పరివ్రతకుతురు పరివ్రతపై లే — అని యింటినించి బయలుదేరితే — అబ్బ! ఒక్క గుర్రాకుతుండోయ్!' అన్నాడు.

తారినేదట్టి కయసుమల్లిననాడు. నల్లమందు భాయిసాదా. పిచ్చిమక్కా పాకరుచేతి కిచ్చి — 'నాప్రప్రకారమైతే సహకర్మిణి అవేద్యునికే అర్థం చాలా కష్టం. నాకు మానంకి ఏకునురు ఆకెల్లయి. వాళ్ల పెళ్లిళ్లతో నేను కూలిపోకున్నాను' అని నిట్టూర్చాడు.

చాలాకాల మైవాక మల్లి పాపికుడు పోయిన వచ్చాడు. వారిని అభివందించినవారిసంఖ్య చెప్పటం కష్టం.

వ్రతేంద్రుడు విచారంతో — 'వ్రతం పాకి! ప్రియమివని నిన్ను చాలా ఆనందించాము. మమ్మల్ని కుమియి! లక్షమిటి, కోటికే ఒక్కడుమాడా నీవంటి అదృష్టవంతుడుండడు. నువ్వు భవ్యువే' అన్నాడు.

ఏరేం — 'నీతా పాపికులపంకతి నదిరి పెట్టు. రీలాననీ, గాగ్గీ మొదలైనవారు మనదేశంలోనే పుట్టారు. భాయి! స్త్రీలు తెయారుకావోదీ స్వరాజ్యం సిరాజ్యం ఏమీ రాదు; మల్లి అలాంటివారు తెయారుకావారి. నా ఉద్దేశం, పాపనాతో 'అవర్చస్త్రీ' కయసుమిని స్థాపించటం అవసరమని. వానికే పర్మియెంటు ప్రెసి డెంటుపేరు నేను ప్రపోజ చేయవక్కరలేదు. అందరికీ తెలిపిందే.

తారినే — వానితోపాటు 'వరకుల్కుని'పేర సమితినికూడా స్థాపించటం మంచిది దీనిమూలాన దేశమంతా నాశనమైపోయింది.

వ్రతేంద్ర — పాకి! నువ్వు చిన్నప్పుడు రాగా వ్యాసాలు రావీనాడీవి కామా? నీ 'వ్రతం' విషయమై ఒక అట్టికిరరాని 'చరితచరిత'కు పంపటం మంచిది.

పాపికుడు దేవీ! జవాబు చెప్పలేకపోయాడు. అతని కళ్ల వెంట కృశిజ్ఞతాశ్రువులు రాలివని.

౪

జమిందారు గోసాయి వరణుడు చనిపోయినాక అతని విధవకోడలుకూ కొడుకులకూ చావా జరుగుతున్నది. పాపికుడు విధవతరువునీయి. జమిందారు నువ్వులా ఎవరు ఏవరుపో తెలియని కారణంచేత విధవ స్వయంగా పాపికుని ఇంటికి వచ్చి సలహా తీసుకుపోయా ఉంటుంది. ఇదివరకు రెండు మాడు పాట్లు వచ్చింది మాడా. ఇన్సూర్ ఉదయంకూడా ఆమెబండి వచ్చి పాపికుని ఇంటిమందు ఆగింది. పాపికుడు సంగ్రహంతో ఆమెను తనగదిలోకి తీసుకువచ్చి కూర్చోపెట్టాడు. సంభాషణ స్తీతమనుస్తూలు వింటూ రేపా వని మెల్లగా జరుగుతున్నది. విధవ అడిగిన ఏక ఆనవసరపుప్రశ్నకు పాపికుడు పకపక నవ్వి జవాబు చెప్పబోయా ఉండగా తెరచాటునుంది — "నేను అంతా వింటున్నాను!" అనే కలుష్యరం వివరణ్ణది.

విధవ చకితురాలైంది. పాపికుడు స్వితోమా కోకతోమా కొయ్య అయిపోయాడు. ఒక కోడుకళ్లు, చెవులూ ప్రతికూలమూ అతన్ని కాచి ఉన్న వని అతను అప్పుడు మరిచిపోయాడు.

తెరవోలెనింతుకొని విరల యుద్ధసన్నద్ధురాలై చేతులు ఉపుకొంటూ — "ఏమనినె మాట్లాడుకొని నన్ను మోసపుచ్చాలనేనా? కాస్తస్వన్నా ఉండవద్దా? ఏదీ, నాతో ఇలా వత్సయూ మాట్లాడకం ఎప్పుడూ చాడలేదీ!" అన్నది విమం కప్పుతూ.

ఈ ఆలోచన బాధిగా అబద్ధం కాదు.

"ఈ గోల ఏమిటి, పాకికరామా?" అన్నది విధవ భయపడుతూ.

పాపికుడు విమోఘనికరత ఒక్క కుంఠం అలానే యానీ — "ఏమిటి" అన్నాడు.

నిర్మల— "పిచ్చివా? నిజమే, పిచ్చివాన్నే. కాని నన్ను ఇలా చేసింది ఎవరు?" అని భోరున ఏడ్చి, చప్పున వచ్చి విధవకాళ్లముందు మోకరిల్లి తల వేలకు నీసి కొట్టుకొన వారంభించింది.

సుదుప్తాలు పని వదిలిపెట్టి ఇది చూడటాని? వచ్చారు. జానియరువేలమూడూ వచ్చి వాకిట్లో నిల బడ్డారు; బోసుకంపెనీమేనేజరు అతని బుబులమీదుగా తొంకినూర్చున్నాడు. వారి అంజలి ఎడటనే నిర్మల తల వేలకు కొట్టుకుంటూ — "నాకు అంతా తెలుసు! అంతా గ్రహించాను! పోనీ, మీరే సుఖంగా ఉండండి! వేరేవక పరిశ్రమకాదు పరిశ్రమకైతే, మనోవాక్కు యాలా నా ధర్మమే తప్ప ఇంకొకరిని ఎరగవట్టుయితే—"

ఇటు విధవమూడా ఏవవసాసింది. — "కుగ్గోల ఏమిటి పోకిరీ బాబూ? ఈ ఆపవాదు — "

పోకిరుడు ఎవరికీ ప్రతిచెప్పలేదు. ధూమి బద్దలై తనను లోపలికి ఎందుకు తీసుకొలేదని అతను తలుపు తూడు. సిస్టర్ నూ, అనూగృహిణీ నూ కోపంతో నూ పోకిరుడు ఆ వాళ్ గదిలోనే ఉండిపోయాడు. కొద్దికు పోవాలని అనుకోవీలేదు. మధ్యాహ్నం ఉను వచ్చి బతి మ్మోడి, బలవంత పెట్టి, ఆఖరికి ఒట్టుచేసి భోజనం పెట్టింది. పాద్మమాకకయందు పురోహితుకు చెంకిగ్గాతుతో నీళ్లు తెచ్చి కాళ్లముందు పెట్టాడు. పోకిరుడు మొదట తన్ని వేడ్తామనుకున్నాడు. కాని, తర్వాత కోపాన్ని ఆపునని కాలిబాలనవేలు నీళ్లలో పెట్టాడు. ధర్మపాదోదకం త్రాగింది నిర్మల ఏదీ ముట్టదు.

రాత్రి బయటిగదిలో ఏకాకిగా పండుకుని పోకిరుడు "ఈ దుఃఖమయదుర్భరతీరితాని? అంత మెప్పు?" కని అలోచించ వారంభించాడు. ఈవిధంగా అతను చాలాకాలంనుంచి ఆలోచిస్తున్నాడు. కాని, ఈపరి శ్రమమే అనే వాగపాటంనుంచి తప్పించుకునే ఉపాయం అతనికి కట్టలేదు.

౫

తండు సంవత్సరాలు గడిచినవి.

తాను విన్నకలురు నిజమేనని నిర్మల జాడతీసి తెలుసుకున్నది. లావణ్య యథార్థంగానే, పాపనాకు ఇక పెట్టలేక వస్తున్నది.

ఇవ్యాక పోకిరుడు కొంచెం కంచలకాడే కొద్ది నుంచి తిరిగివచ్చి ఉనును పిచ్చి, తాను రాత్రిబంసీ అవ సరమైన పనిమీద కలకత్తా పోవలసిఉన్నదని, తిరిగి రావటానికి నాలుగైదునెలలు పట్టుకుందనీ, కావలసిన పక్కా, సుద్దబూ కిద్దగా ఉంచవనీ చెప్పాడు.

పని పదిహేను రోజులనుంచి భార్యాధర్మతలకు మూలలు లేవు.

రైలుజేవుడు మరం. అందుకని రాత్రి ఎనిమిదింటికి లోపలకీ మోటారు బయలుదేరింది. పామంత్రిం కేసుకుకావలసిన కాయితాల పోకిరుడు హండ్ బ్యాగ్ లో పెట్టుకుంటూ ఉండగా నిర్మల వచ్చింది.

పోకిరుడు తల ఎత్తి చూశాడు కాని ఏమీ మాట్లాడలేదు. నిర్మల కానీవు మొదలకుండా ఉరుకుని— "ఇవ్యాక కలకత్తా వెళ్లుకున్నారాకామా?" అని అడిగింది.

"ఊ!" అన్నాడు పోకిరుడు.

"ఎందుకు?"

"ఎందుకేమిటి? హైకోర్టులో ఆఫీసు చేయాలి."

"పదండి, నేనుమాడా వెంట వస్తాను."

"నువ్వేమాడా వస్తావా? వచ్చి ఎక్కడ ఉంటావు?"

"ఎక్కడైనా సరే. మీరెంటు చెట్టుకింద ఉంటారితే నా వాకు సిగ్గులేదు."

ఈ మాట మంచిదే. పరిశ్రమకు తగిందిమాడా, కాని పోకిరునికి కఠిరందిమాడా రైలులు పోవట్టుయింది. "నీవు కిస్ట లేకపోవచ్చు, నా వున్నది. చెట్టుకింద ఉంటానికి బదులు ఏ బుర్రుని ఇంటికైనా పోయి ఉంచామని స్థిరపరుచుకున్నాను" అన్నాడు.

"ఎరే ఇంకా మంచిది. వారి ఇళ్లల్లోమాడా ఆచనాల్లు ఉంటారు. వాకు ఏ ఇబ్బంది ఉండదు."

"ఉహం, అలా వల్లకాదు. వాడు బలవంధే, కనీసం చెప్పకుండా పెట్టుకుండా, నిన్ను వెంటపెట్టు నని వాళ్ల ఇంట్లో దిగటం నావల్లకాదు."

“వీరబల్లకా దని నాకు తెలుసును. నన్ను వెంట
పెట్టుకుని లావణ్య ఇంటికి వెళ్లటానికి వీలుండదుగా.”

పానీసునికి దిచ్చి ఎక్కినట్టయింది. చేతులు
కాళ్లు ఝాడిస్తూ చిక్కారించేశాడు.

“నువ్వెంత నీరురానినో అంత అసహ్యంగా
మాట్లాడతావు. పాపం ఆమె విధవ, గౌరవ కటుంగు
రాలు. నేను అక్కడికి ఎందుకు పోతాను? ఆమెలామె
న క్షమించుకు వెలుస్తుంది? నైగా నాకు అంత తీరిక
ఎక్కడిది? కోర్టుపనులు తెమిలేవరకు ఉండి నిలవడు.”

“బాగానే తీసిరి సజువుతుందిలేండి” అని
నిర్మల గదిలో నుంచి వెళ్లిపోయింది.

“నూడుకోలలకే పానీసుడు కలకత్తా నుంచి
తిరిగి వచ్చాడు. నిర్మల—“నాలుగైదు కోలలు ఉంటా
మన్నాడుగా, నూడుకోలలకే వచ్చేకాదే?” అని
అడిగింది.

“పని త్వరగా అయింది. వచ్చేకాను” అన్నా
డు పానీసుడు.

నిర్మల బలవంతాన నవ్వె—“లావణ్య కనపడ
లేదుకాదా?” అని అడిగింది.

“ఉహా!” అన్నాడు పానీసుడు.

“కలకత్తా ఎలానూ వెళ్లారు, కాస్త తేమ
మన్నా ఎందుకు కనకొక్కలేదు?” అన్నది నిర్మల
చాలా మర్యాదపూరితంగా.

“తీరిక లేకపోయింది.”

“అంతదురం వెళ్లినవాడు, కొంచెం తీరిక
చేసుకోవటే పాడేదిగా” అని నిర్మల వెళ్లిపోయింది.

ఇది జరిగి ఒకనెల అయింది. ఒకనాడు పానీసుడు
కోర్టుకు వెళ్లుతూ చెల్లెని నిలిచి—“ఇవ్వారే తిరిగి
వచ్చేవరకు కొంచెం పొద్దపోతుంది ఉహ!” అని
చెప్పాడు.

“ఎందుకని అన్నాయ?”

ఉమ దిగ్గరలోనే ఉంది. వెల్లుగా చెప్పినా
సరిపోయేదే. కానీ పానీసుడు, తనకు కనపడని ఒక

కొత్తది ఉద్దేశించి, త్వరగా—“ఇవ్వారే యోగి
బాబుతో బహుమయన్ని గురించి ఆలోచించాతి—
తిరిగి వచ్చేవరకు ఆలస్యం కావచ్చు” అన్నాడు.

తిరిగి వచ్చేవరకు ఆలస్యమైందికూడా. రాత్రి
పన్నెండుగంటలకు కళ్ళకు కాదు. పానీసుడు
మోటరు దిగి ఇంట్లో ప్రవేశించాడు. చుట్టూ మాటన్నా
ఉండగా భార్య పై అంతస్తు పిటికీదిగ్గర నుంచుని
ద్రౌపదను ఇలా అడగుతున్నది:

“అబ్బర! యోగిబాబుఇంటిదిగ్గరనుంచే కదూ
మీరు రావటం?”

“కాదు అమ్మగారూ! నేనున్నుంచి.”

“నేనుకా? బండికి ఎవరన్నా వచ్చారా?”

“కలకత్తా నుంచి ఒక అమ్మగారూ, అబ్బాయి
వచ్చారు.”

“కలకత్తా నుంచా? బాబుగారు పోయి వాళ్ళకు
ఇంట్లో దిగి చెట్టి వచ్చారుకాదా?”

“అవునండి” అని అబ్బర కాదును పెడలో!
ఉపకపోయాడు.

పానీసుడు ఇది విని నిశ్చేష్టుడైపోయాడు. ఇలా
జరగవచ్చని అదిను అనుకున్నాడే. అయినా, అతడు నాక
దతో అబద్ధపడమని చెప్పలేకపోయాడు. ఆరాత్రి
పడకగదిలో నడుక్కెత్రం.

మర్నాటి ఉదయమే లావణ్య కొడుకును వెంట
పెట్టుకుని ఈ యింటికి వచ్చింది. పానీసుడు బయట
గదిలో కూర్చుని ఉన్నాడు. “వీర భార్యను నేను ఎర
గను. వచ్చి పరిచయం చెయ్యండి” అని వానిని అడిగింది.

పానీసునిగుండె దడదడ లాడింది. “నేను చాలా
కొందరవనిలో ఉన్నా”నని తప్పుకోటానికి చూశాడు
కానీ లావణ్య వదిలలేదు. వెంటపెట్టుకుని నిర్మల దిగ్గరికి
తీసుకు వెళ్లింది.

తల్లి కొడుకుల్ని నిర్మల బాగానే మర్యాద
చేసింది. మర్రవాడికి మిత్రులు చెట్టి, తల్లి చూశొట్టానికి
చావనేసింది. “మమ్మల్ని చూడగలగటం నా అభ్యుత్థం!”
అనికూడా చెప్పింది.

లావణ్య దీనికి జవాబుగా అన్నది: మీ రెవ్వరూ ప్రతాపా ఉపవాసాలూ ఉండి కరీరాన్ని కృపింపజేకారని పారీశ్రామిగాదు చెప్పారు. ఇప్పుడు మీరు అంత అశోగంగా ఉన్నట్టు కనపడితే!"

నిర్మల వత్సమా - "అన్నీ అతిశయోక్తులు! కాని, ఈ మాట మీకు ఎప్పుడు చెప్పారు?" అన్నది.

పారీశ్రామి అక్కడే నుంచని ఉన్నాడు. ఈ ప్రశ్నకు ఆతనిముఖం వెలవెల పోయింది.

లావణ్య - "కలకత్తలో. అన్నందగ్గర మార్పుంటే పరి మీమాటే. వారిమీదని ఇల్లు మా ఇంటికి చాలా దగ్గర. మిద్దె ఎక్కి దగ్గరగా మాట్లాడితే చాలు నివసకుతుంది.

నిర్మల - "మంచి వీలుగా ఉండికదూ?"

లావణ్య వత్సమా - "అంతమాత్రానికి ఏమీ లాభం లేకపోయింది. కుర్రవాణ్ణి పంపి రోజూ పిలిపించు కోవలసి వచ్చింది" అన్నది.

"నిజంగా?"

"నైగా కులం పట్టింపు ఎంత ఉండవచ్చునూ! బ్రహ్మసూత్రంవాళ్లు కండింది తినరు - మా మేనల్ల వండి నా పతే. అన్నీ నేను వండి, వడ్డించవలసివచ్చేది!" అని వత్సముఖంతో పారీశ్రామివంక కొడుకంగా చూసి - "నలే, ఇందులో మీలాంటి ఎక్కడ ఉండో చెప్పండి? నేనుమాత్రం బ్రహ్మసూత్రంవాణ్ణి కానా?" అని అడిగింది.

పారీశ్రామి కరీరం కండింది పోతున్నది. అతను ఆడిన అబద్ధం బయటపడింది - కార్లగిండి భూమి కుంగి పోతున్నట్టుయింది. అసలు ఆశ్చర్య మేమంటే, ఇంత కాండ జరిగినా నిర్మల ఇవ్వారే ఒక్కమాటకూడా మాట్లాడలేదు. బహుశా, తను అసత్యమని ఉహించింది సత్యం కావడంవల్ల అమె మరి చెడి ఉండవచ్చు!

పారీశ్రామి పారిపోయినముఖంతో బయటకు వచ్చి గదిలో ప్రభుడై కూర్చున్నాడు. ఇలా ఎప్పుడో ఒకప్పుడు జరుగుతుంది అతనికి తెలుసును - చాలా సార్లు లావణ్యకు చెప్పినవికూడా అనుకున్నాడు.

కాని, ఇలాంటి అవమానకరమైన విషయాన్ని అమెదగ్గర చెళ్ల చెట్టలేకపోయాడు.

లావణ్య చెల్లిపోగానే నిర్మల కుపావలాగా వచ్చి - "ఏ - మీ రతి అబద్ధాలకోడలా! అన్నీ అబద్ధాలే చెప్పకతా?" అన్నది.

"ఓ, నా ఇద్దం! ఇంకామాడా చెప్పరాన" అన్నాడు పారీశ్రామి క క్షేరచేసి.

నిర్మల ఒకక్షణం నిశ్చలంగా భ్రతవంక చూసి భోదన వచ్చింది.

"చెప్పండి, మీ ఇష్ట మొచ్చినన్ని అబద్ధాలు చెప్పండి. మీ ఇష్టమొచ్చినట్టు నన్ను మోసించండి. కాని భర్తనునేది ఉంటే, నేనేగనక పరిశ్రమకారుడు పరిశ్రమనైతే, మనోవాక్పాయలా పరినైతే - నా కోసం మీరు ఒకప్పుడు తప్పుక వీడవలసి ఉంటుంది; ఏడుస్తారు; ఇది తప్పుడు" అని వచ్చినవిధంగానే చక చక చెల్లిపోయింది.

ఇద్దరికీ మాటలు ఇంతకుపూర్వమే లేవు. ఈ ఘటన దాన్ని ఇంకా కొంచెం బలపరిచింది - అంతే! పారీశ్రామి తింటుమా పండుకోవడమూ క్రిందగదిలోనే. మామూలుగా కొద్దిమే పోతూ నేర్తునే ఉన్నాడు - మార్పు విశేషం లేదు. ఇంతకుపూర్వం సాయంత్రం క్లబ్బుకు పోతూ ఉండేవాడు. ఇప్పుడు అది మాడా మానాడు. కారణం, లావణ్యయిల్లు క్లబ్బుకు దగ్గరగానే. పరిశ్రమ అయిన భార్య రెండు కళ్లు పడికట్లు చేసుకుని పదిదిక్కులమంచి తన్ను కనిపెట్టిఉంటున్నదని ఆతనికి తెలుసును. ఆ కళ్లకు విరామం లేదు, విశ్రాంతి లేదు - అతనిలో ఏదో అకర్షణకత్తి ఉన్నట్టు ఆశ్రయించుకు ఉంటుంది.

స్నానం చేసి అద్దంముందు నిలబడినప్పుడు - ఈ పరిశ్రమ ప్రేమాన్నిలో తపించి రక్తమాంసాలతో కూడిన తన కలుషితరేపం కష్టించి పాపరహితమైన దనిన్నీ, సాధ్యమైనంత త్వరలో ఉర్వలోకానికి పోవటానికి సిద్ధంగా ఉన్నదనీ అతనికి తోచేది. వారి అల్పాగ్రీలో వచన మహాభారతంకూడా ఉంది. కాలం గడవ నప్పుడు అది తీసి, అందులోని పరిశ్రమతో పాఖ్యానాలన్నీ

ఏరి ఏరి చదివేవాడు. ఎంత అద్భుతమైన కథలు, ఎంత ప్రచండమైన పరాక్రమం వారిది! ధర్మ పాపికానీ తాపికానీ, కేవలం భార్య పాతివ్రత్యంవల్ల పాపము క్షుద్ర కల్పారాన భార్యను కలుసుకుంటాడు. కల్పకాలం ఎంత ఉంటుందో పాపీకుని ఫరిగ్గా తెలియదు. కాని, అది తక్కువ ఉండదనీ, ఋషులు రాసిన శాస్త్రాలు ఆపద్ధం కావనీ ఆశనివమ్మకం. అందుచేత కల్పారం మాట తలపుకు వస్తే ఆతను చేజారడేవాడు. పరలోకానికి తిలోదకా లిద్ది పక్కమీద పండుకుని ఇహలోకంసంగతి ఆలోచించేవాడు. కాని చుగ్గం కనపడేది కాదు. చొరలైతే వ్యాజ్యమో పాజ్యమో వేసి ఇంతవరకెప్పుడో కర్మభారం పైసలుచేసుకుని ఉండేవాడు; ముసల్వాసులైతే ఎప్పుడో నిదాసు లిచ్చేవాడు; కాని ఇతను ఏకపక్షీక్రమకు, గౌరవకుటుంబానికి చెందిన హిందువుకు—ఉపాలం లాభం లేదు. ఇంగ్లీషువిద్య వల్ల బహుపక్షీత్వం నశించింది. విశేషించి, నిర్మల వంటి పరివ్రతకు త్యోగించటం అసంభవం. నూర్యచంద్రులకుమాదా ముఖం చూపించనటువంటి నిర్మలను, శక్రువులచేతమాదా అపవాదు చేయించుకో నటువంటి నిర్మలను ఆతను వదిలిపెడితే, నిష్కలుచమైన హిందూ సమాజంలో ఆమెకుని మెలా మాపుకుంది? లోకమంతా ఆతన్ని దుయ్యబట్టదా.

అలోచిస్తూ పండుకుంటే ఆశనియ్యర వేడి ఎక్కింది. లేది మానానీళ్లతో తల తడుపుకుని మిగిలిన రాత్రి ఈతనైర్లో గడిపేవాడు. ఇలా ఒకమాసం గడిచింది.

ఒకనాడు పోలీసుకు కోర్టుకు పోవోమాఉండగా దాని ఉత్తరం తెచ్చి వారిచేతికి ఇచ్చి — “జవాబు కావాలి” అని అంది.

దమ్మరి లావణ్యుని. కాని కవరు నింది ఉంది. పోలీసుకు—“కవరు ఎవరు చించా”రని అడిగాడు.

“అమ్మగారు” అన్నది దానీ.

పోలీసుకు ఉత్తరం తెలిచాడు. లావణ్య ఇలా రాక్షున్నది:—

“అనాలో నేను జబ్బుగా ఉండటం మీకు చూచే పోయాను. కాని బ్రిటికాన్ చచ్చాలో మల్లి

కనుక్కోలేదు. మైగా, ఇక్కడ నాకు మీరుకప్పు నా అనేవారు ఎవ్వరూ లేరనిమాదా మీకు తెలుసును. ఏమైనా కానివ్వండి. ఈ దఫా నేను చావలేదు. బ్రిటికే ఉన్నాను. ఈ ఉత్తరంమాదా నేను ఈ విషయమై రాయటం లేదు. శత్రు మా అబ్బాయి పుట్టినపండుగ. కోర్టుకుంది వచ్చేటప్పుడు ఒకమాట ఇంటికి వచ్చి వాణ్ణి ఆశీర్వదించి పొమ్మని యాచిస్తున్నాను.”

“ఏ. యస్—రాత్రి ఇక్కడనే భోంచేయాలి. సంగీతపు ఏర్పాటుమాదా ఉంది.

“లావణ్య”

ఉత్తరంవదిలి ఒకక్షణం ఆతను అన్యమనస్థుడై పాశాత్రుగా తల ఎత్తి చూచేవరకు, దానీది నవ్వుకు కనపడకుండా చేయటానికి తల వంచుకుంటున్నది; అంటే, ఈయింటి దాసదానీలకుమాదా ఇది ఒక తమాషా అయిందన్నమాట! ఆతనిరక్తమంతా ఉడికిపోయింది. దీనికి ఇక వాడు లేదా? సహించినకోర్టి అత్యాచారం ఎక్కువ కావలసిందేదా?

“ఉత్తరం ఎవరు తెచ్చారు?” అన్నాడు పోలీసుకు.

“వారంటిదానీది.”

“కోర్టుకుంది వచ్చేటప్పుడు వస్తానని దానితో చెప్పు” అని పోలీసుకు బిరదర్పంతో మోటారు ఎక్కాడు.

ఆ రాత్రి పోలీసుకు ఇంటికి తిరిగివచ్చేవరకు నిదాని! చాలా పాద్య పోయింది. పోలీసుకు కారు దిగి వైరంక మాగాడు.—నిర్మల సహకరి కిటికీదగ్గర ప్రతి మవతె ప్రభులాలై నిలబడిఉన్నది.

౬

డాక్టర్లు ఇంతకుముందే వెల్లిపోయారు. ఇంటి వైద్యుడు వెళ్లకోయేముందు ఇలా చెప్పాడు.

“బహుశా నల్లమందు అంతా కక్కించా మనుకుంటాను. అమ్మాయి తప్పకుండా బ్రతకవచ్చు.”

పోలీసుకు తల ఎగురవేగాడు. దానికల్ల ఏభావం క్లిక్తమైంది డాక్టరు గమనించలేదు.

"జనగలసిం దేమా జరిగిపోయింది. రెండు మూడు రోజులు బాగుగా కనిపెట్టిఉంటే ఈ ఆపద గడిచిపోతుంది" అన్నాడు మల్లీ.

"నిర్లం" అని హాసించు అలానే హాస్య ప్నాడు.

ఆరోజన బార్ బ్రెయిలో చర్చకొంచెం సూటు గా ఉంది.

పీరే - "మానువువాతో ఎప్పుడో చెప్పాడు మనుషుల్ని నమ్మకద్దని. ఆరోజన జమీందారు కోడల్ని స్థలించి అయిన 'స్కాండ్లర్' మీ చెయ్యా నమ్మలేదు. పోలీసుకు ఇలాంటివని ఎప్పటికీ చేయడన్నారు. ఇప్పుడు మాకారా? గురుదేవుని కృపవల్ల మీరు డ్రిప్ చేయవటం వంటి విషయాలు సేమ చాలా కనిపెట్టగలను."

ప్రశంధుడు - "అబ్బ, పోలీసుకు ఎంత స్మృతుం ద్రో? ఆలాంటి ప్రతికర భార్యను పెట్టుకుని ప్రపంచమీద పడుతున్నాడు చిలాపార్థం! ఇలాంటి లచ్చా లకే ఆలాంటి భార్యలు దొరకడం మరీవీత్రం!"

కృష్ణ తారీగీచట్ర్తి హక్కా చేతపట్టుకుని మనిక పాట్లు పడుతున్నాడు - "నిస్సందేహంగా నన్ను చూశండి, ఇంత ముసలివాణ్ణి చూప, నాక్కార్యమే మీద ఒక్కడుమాడా స్పాట్ చేయలేకపోయాడు. ఇలాంటి నాకే ఏడుగురు అడవిల్లిలు. వాళ్లకు పెర్లిళ్లు చేసి చివాలా తీశాను."

యోగీష్ - "లావణ్యప్రభ ఆచర్యమైన స్కూల్స్ ఇన్ స్పెక్టరేస్! గర్బం పెంటు ఈమెను మన కియటం మంచి దనుకుంటాను."

పీరేష్ - "యాబ్బాల్యాట్లీ నెనసరీ."

నిండా రోజయినా గడవలేదు, పరితరతర్ర, పోలీసుని నడత పట్టుమంతా తెలిసిపోయింది. మిక్రల కృపవల్ల ఈ సంగతు లన్నీమాడా పోలీసునిచేసి పడ్డవి.

ఉను వచ్చి కళ్లు మడుమడు - "అన్నయ్యా, నువ్వు మల్లీ పెర్లి చేశావో" అని చెప్పింది.

"చిచ్చా!" అన్నాడు పోలీసుడు.

"చిచ్చి ఎందుకు! మనదేశంలో మగవాళ్లు మారు పెర్లిళ్లు చేసకునే ఆచారం ఉందిగా?"

"అనాగరికులు చేసుకుంటారు."

"అనాగరికు రెండుకని? నీకష్టాలు ఇతర్లకు తెలియకపోయినా నాకు తెలుసును. జీవిత మంతా ఇలా వృథా కావలసిందేనా?"

"మరోదొవ ఏమంది చెల్లీ? భార్యను వదిలి పెట్టి పెర్లి చేసుకునే ఆచారం మగవాళ్లలో ఉంది. కాని స్త్రీలకు లేదు. ఏదనికనుమానా ఈ అధికారం ఉన్నట్లయితే సేమ తప్పుక నీమాట రిసేవాడివి."

"నువ్వు ఏమి చెప్పతావు, అన్నయ్యా!" అని ఉను కోపంతో చెల్లిపోయింది. పోలీసుడు ఏకాకిగా మారున్నాడు. నిరాశాపూరితమూ అంధకారమూగా ఉన్న అతని నిర్లయలోమంది - "దొవలేదు! దొవ లేదు! ఈ నిరానందజీవితంలో దుఖమే స్రవము!" అనేమాటలు మాటిమాటికీ వెలువడుతున్నవి.

పొద్దు మండింది. అతను హాస్యన్న గదిలో చీకటి ఆలయమన్నది. పక్క ఇంటినుండు వైష్ణవ స్త్రీలు దూతికాగితం పాడుతూ విచ్చమెత్తుకుంటున్నారు. కృష్ణుడు గోపికలతో చెప్పకుండా పెట్టుకుండా బృందావనం వదిలి మధుర వచ్చాడు. అతనిలా చెప్పకుండా పారిపోయిరావటం చాలా దుర్మార్గమని దూతికలు నూటిపోటిగా కృష్ణుని నిందిస్తున్నారు. ఆ కాలంలో కృష్ణుడు దూతికలకు ఏమి జవా రిచ్చాడో తెలియదు. కాని ఈకాలంలో పోలీసుకు ఏమిడి తీసుకోకుండా కృష్ణుని తరువుక ప్లీడరుగా నిలబడి మనస్సులో దూతికలతో వాదంప వారం ధించాడు: - "ఓ దూతికలారా! స్త్రీల ఏకవిష్ణు ప్రేమ మండిదీ - ప్రపంచంలో దానికి సాటిలేదు మాదాను. కాని, మీకు అమ్మి సంగతులూ తెలియవు, చెప్పినామాడా గ్రహించుకో లేదు. కృష్ణుడు ఎవరికి ధియపడి బృందావనంనుంచి పారిపోయాడో నాకు తెలుసును. కంకుమా గింకుమా ఉత్తది; అసలు రాధ ఏకవిష్ణుప్రేమకు జడిసి పారిపోయాడు." తర్వాత కాస్త ఆసి మనస్సులో ఇలా అనుకున్నాడు:

"అయితే, ఆకాలంలో అతను పారిపోకుండా దాక్కొవాలన్నా పిల్లు ఉండేది. కాని ఈకాలంలో మహాకష్టం! పారిపోవాలంటే మార్గం లేదు, రెల వాడుకోవాలి! చోటు లేదు. ఇక ఒక్కటే మిగిలి ఉంది. అనుభవజ్ఞుడైన కృష్ణుడు దీనుడమీద దయకలిచి కొంచెం త్వరలో తనదగ్గరికి పిలిపించుకుంటే ఈ జీవునిచెర విరగడ అవుతుంది."

గురుజాడ అప్పారాయస్మృతి*

శ్రీ ఆదిభట్ల రామమూర్తి

తేటతెనుంగుఁ బల్కులను దీయని తేనియ ముంచి యెత్తి నో
రూటల మూరుఁ గమ్మనుడు లుట్టెడు చిక్కని కండతెగ్గుతో
సీటులు దిద్ది, క్రొంజపుల నింపుచు జాను తెనుంగుఁడల్లికిఁ
మాటలఁ గ్రొత్తపోకడల నవ్యతఁ గూర్చిన యప్పరాయనిక
మాటికి మాటికిం దలఁతు, మనమది మార్వజలాద్ధి దోఁగగఁ.

కమ్మనితెగ్గు బాస కొకకమ్మఁడనంబును గూర్చి మంచిము
త్రైముల క్రొమ్మెటుంగువడఁ దీరిచి, యేరిచి, కూర్పు నూత్నభా
వమ్ముల నవ్యకాంతుల నపారముగాఁగల రమ్యఖండకా
వ్యమ్ములఁ దెగ్గు వారి హృదయమ్మున కర్పణచేసి, కీర్తికా
యమ్మున ధన్యుఁడై యలరు నాతని గొల్తును అప్పరాయనిక.

బాజిపూవుతావి, సహకారమాధురి

మొలక లేఁతఁడనము, మొగ్గతఱుకు

గలుగు తెలుగుబానఁ గులుకుల నొలికించు

నప్పరాయవర్య నభినతించు.

ఏ కలమ్ము మృదూక్తులీను ముత్యాలనరాలతుపారమ్ము రాల్చినదియొ,
ఏ లనద్దనపానే యెలి సీలినిగరాల నలసీరిగిరిపాట లల్లినదియొ,
ఏ కవీశ్వరు పూతహృదయమ్ము క్రొత్తప్రాఁతలకూర్పు క్రొంపీప్తి నలరినదియొ,
ఏ దివ్యవాణి గిరిశము నింటింట నృప్తించి జగతి కర్పించినదియొ,

* విజయనగరం మహారాజావారి అంగ్లకళాశాల విద్యార్థిసంఘము యాజమాన్యమున జరుపబడిన (౨౫-౨-౩౯) మహాకవి గురుజాడ అప్పారాయ స్మారకోత్సవము సందర్భమున - ఆధ్యక్షులగు శ్రీ కళాప్రభాకర్ గిడును రామమూర్తి పంతులుగారి సమక్షమున - జరిగినది.

ఏ సుహృద్భావ సంబద్ధికానకుసుమ
రాజబంగారు పున్నోడి రాల్చినదియు
అట్టి విజ్ఞానపుంజరూపాధినాథు
నా వచస్విని అప్పరాయనిఁ దలంతు.

షేక్స్పియర్ నత్కవిశ్రేష్ఠుని “ఫాల్స్ట్రాఫు” నందలి హాన్స్రసాంశములును,
శూద్రక కవివరంసుని “శకూరుని” వికారములఁగలట్టి భావములసార
మల పాండురంగని తులలేని “నిగమశర్మా” ఖ్యుని భోగపరాయణతయు
వేదమువారి యామోదంపు “యాగంధరాయని” యుక్తిపాయములును

ఒక్కసీయందె గుప్తమై యున్న వహహా !
వీరికంటెను వయసునఁ చిన్నవయ్యు
మిన్నవై యందరిఁ దలఁ దన్నినావు !
ఇదె ననుశ్చర మందు మోయిగిరిశ ! !

సారస్వత సమీక్ష

శ్రీ జాన్నలగడ్డ సత్యనారాయణమూర్తి

మార్కభావలో ప్రబోధము జరిగినవలె నని నే దేశమున కాంక్షించుచున్నాను. ఈ యంశము మది కెంతటి యావండుముగొలుపుట నిక్కము. కాని మార్క భావలోనే ప్రబోధము జరిగినంతన, కావనశీలందును, పాలనాసృష్టలందును తల్లిమాట ప్రచలిత మైనంతన సంపూర్ణ సాహితీనక నివృత్తిల జేరదు. ఆవర్కసాహిత్య పుష్టియందే ఉదారాశయమున నందన మందిరి ననలవలె మందరములై వెలసి పౌరభాన్వితమైన సందేశమును జగతిలోనికి పుల్లెందును. వాన్మయాంగణమున నందన పుష్టి గోచరించినవాడే ఉత్తమసాహిత్యలక్ష్మ్యము చరితార్థత గాంచు నని వచించును.

నందనపుష్టి నిలింపుటకే సాధ్యము. నిలింపులైన రచయితలే కష్టమైనపుష్టి నావించజేయుదు. అమర ధూమి కెనయైన సాహిత్య క్షేత్రముండే వీరు వనమూలులై యుండు రమట పుష్టము.

ప్రస్తుతకమయమున భారతధూమిలోని వివిధ సాహిత్యము లొక్కటియన లేవు. వైభక్తియుగ భావగుగల ప్రశ్నోత్తరవలన, గుండెలందు పియూష పాత్రము రీడికొని మౌనమున వచితరించిన రచయితల నేవలన, కిరగనితానమును లేచిన స్త్రీలు మొనరించు కొని వెలుగులు వెలారించు సాంద్ర్యోపాసకుల ప్రత్యయవలన, ప్రజానీకమందలి సాహితీజ్ఞానవలన, కవులు కాంచు అవరామరాగములవలన ఉజ్జ్వలపుష్టి కావాలను. సాహితీ వెలుగని భావలును, భావవిధూ రిని నిక్షేపములైన భావలును భారతదేశమున గలవు.

ప్రశ్నోక్తసాహిత్యాభివృద్ధి విశేషముగ ప్రశ్నోక్త కారణములపై నాధారపడియుండుట నిదితమేకదా!

కాలపథమున మైలరాల్తైన కళకబ్బలను చాటి చాటి పూర్ణపరిణతి గన్ములార జూచుటకై తెలుగు

సాహితీ యింకను సలుపవలయు యాత్ర ననుసరించి నేటిభాషాభివృద్ధినిన యుండును.

స్వరస్పిద్ధమైన మాధుర్యముగల ప్రపంచభావ లలో తెలు గొకటి. ఆర్యసంపర్కమునుగాని, సంస్కృత సభ్యమునుగాని యెఱుంగకమున్నే ద్రవిడభావలం దొక్కండై ఆంధ్ర మలరారినది. ఆంధ్రవాణివి, భార తాంబును ఎన్నోపాలిక లున్నది. ఆవ్యభావల వాంధ్రభాషామోక్ష తనని గావించుకొనినది.

తెలుగు ప్రైవికభావకడులైన బుట్టినదగి మన భాషాచరిత్ర తెలుపుచున్నది. తెలుగుమాటలు కొన్ని పాళీభావలోను, పాళీపదములు కొన్ని తెలుగులోను గలవని సోదాహరణముగ తెలుపగలను. సంస్కృతమున దివ్యవాణిని విని, తన సింహద్వారమును తెఱచి, ఆ దేవి! మనభాషామతల్లి స్వాగత మొసగినది. మేటి భావలని నేను ప్రశస్తివందన వాన్మయములు పూర్ణ వర్ణమల వెలుగనికాలమున పరపకవితాధారలతో తెలుం గొప్పినది. ౬౧౫ లోనే తెలుగుకావనము తల యెత్తినది. ౬౩౩ లోని విప్లవశాసనము గద్యలోనే యొప్పినను, ౭౭౫ లోని ఆద్యంశికాసనము గద్యపద్యా త్యకమై వెలిసినది.

తెలుగుకావ్యముల కిందలి చింతలు మేలుబంది యాదెను. తరువోజ మలయసమీరములీల తెలుగు లోటలో ములినది. నన్నయ నన్నె వోడులు మార్గ కవిత్వ దేశవిత్వములకు మార్గదర్శకు లైరి. ఆర్య ద్రావిడసమ్మేళనము రామరాను ఆంధ్రమున నలరారి నది. ఆర్యభావలలో దేరికిని, ద్రవిడభావలలో దేరికి గాని రీతిగానిది రియ్యండుననునకు, చక్కండనమునకు తెలుగు నెలచెనది. కావుననే కృష్ణదేవరాయలు "దేశభావలందు తెలుగుదెన్న" యనివాడు. "Telugu is the Italian of the East" అని పాశ్చాత్యులే మన

వాద్యములను త్వమును ప్రశంసించిరావా? "It is the French of the South" అని కొందఱా తుర్రావా కవులనులు నేను వినియుంటిని.

జగదీశునిచేరిలోని కాంఠికండుకము చిటిలి నన. త్రములై విహాయసముద్ర రానినీల, తిక్కనకలమునుండి ఆంధ్రసాహితీయ క్రలమున జక్కలు జలబల రాలి అనందప్రభుల మానసశ్రేయములకు విజయములు నొలిపినవి. కవియై కలముమీదను, సదివుడై భిక్షయమీదను తిక్కన దృష్టి సారించినాడు. ఒక్కొక్కటి డీత దీపాగ్రహముల నొకదానికి రెండవదానిని మాన్యుకొనినాడు. ఈతని యుద్ధములను విడిచిపెట్టుదు. మానసికముగ నీమహారథి కుడు భర్తయొద్దమునకు పన్నునై కురుక్షేత్రమున ప్రవేశించి కలముతో కాక కాక్షేయకాస్సాలనముతో రణవర్తనము గావించినాడు. తిక్కన కర్మచీరుడైన భావోపాసకుడు. స్వీయప్రకృతి కనుకూరించు మహా గ్రంథము వాంఛికరించునవకాశము లభించుట ఈతని భాగ్యము. సదివుడై ఈతడు తనమేధాశక్తిని ప్రదర్శించి నాడు. 1. షేప్పీరియర్ వలె నీతడు దుమ్మును చేగొని రంగారుబంగారును చేయకపోయినను, కొమ్మట్టాకావారు తెప్పినట్లు వ్యాసు డిచ్చిన పుత్రశ్రీతో కన్నులుట్టు నగ చేసినాడు. దుమ్ము దీసి పుష్పాది చేయకపోయినను, పింగళివారు తెలిపినట్లు అరణ్యమును రహ్యాద్యావము గావించినాడు. కర్మచీరుడయ్యి, భర్తృక్షేత్రమైన కురు క్షేత్రమున నిలిచినవాడయ్యి, నీమహనీయుడు భగవద్దే

తను తరయద్వైంశమునుండి తొలగించుట తోచినయను, నిధిరతా త్వికాభూతిని, మహితభావైక్యమునకును నిధానమై పాశ్చాత్య తాత్వికకవుల యనుకరణ యను పరణములను బుర్రొలిపిన ఈగ్రంథరాజము ఏలనో తిక్కనభారతమున జోటువందించి కాదు. ఈతని ప్రతిభ అత్యద్భుతమైనదయ్యి, భారతాంధ్రీకరణమున నీతని సహజప్రజ్ఞ కడుంగడు చక్కగ ప్రకాశించినను, కథా కథనమును వాటకరచనమో యనునట్లు పరివర్తన మొన రించి కడుశేరిమితో నీతడు పాత్రపోషణ మొనరించి నను, ఈతడు చేగొనిన మాతృగ వ్యాసమహాకవిరచిత ముచుడు, అనువాదపంథముండి తిక్కన బాధగ తొలగిపో వందున సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్య నిబ్బంధిణమునకు నవకాశ మిచ్చు రచననునకుగూడ నీతడు దొడరియుండిన మన సా హితీసీమంతిని కంత మేలయ్యెడివోయని యూహించక మానము. పరిమళముగల తేమలే పుష్పసృష్టియందగుదు ను; ఇట్టి పదములే లలితకవితయందొప్పును. ఇవి మరచద పూరితములు. తిక్కనపదములు పెక్కు రిట్టివి. రాక్షు లను డచ్చి తనకైతయందీతడు పించుకొనియుండును.

ప్రథమాంక్ష మహాకవి ఛాసదు భూతలమున నవత రించుటకుమున్నే ఆంధ్రవసుంధరలో శబ్దానుకాసను దును, కవిబ్రహ్మయును, ప్రబంధపరమేశ్వరుడును వెలసి యాశస్తిలకు వైరము ముఖ్యాంశమును పతితలు గమనిం చురుగాక! 2

1. ఇతడు రాజ్యతంత్రములను సుక్రించిన మహనీయుడు. తనసీమయెడలను, ఏలికయెడలను ఈతని కెంతో ప్రీతి యుండెడిది. మనుమంద్రి దాయదులవలన రాజ్యముగోలుపోయినపుడు ఓరుగంటి యేలికయైన కాకతీయగణపతిరాజు పాలి కరిగి ఆతనిచే తనరాజశక్తువులను, తలుముగొట్టించి, తిక్కన తనప్రభువునకు రాజ్య మిప్పించెనుగా!

2. శ్రీ. వె. ౧౦౫౦ సం॥ ప్రాంతమునందు రాజమహేంద్రవరమున బాలింపుచుండిన రాజరాజశేంద్రుని యాధీనమందు పన్నయభట్టారకుడు కవిగానుండెను. శ్రీ. క. పదుమాడవ శతాబ్దము ప్రారంభమున నెల్లూరునుండల మును పరిపాలించుచుండిన మనుమంద్రియొద్ద తిక్కనసామయాది ఆస్థానకవిగా నుండెను. ఎట్టాప్రెగడకవి పదునాల్గవ శతాబ్దము ముత్తరాధ్యక్షునందు వరలెను. శ్రీలి. క. ౧౩౨౭ మొదలు ౧౩౩౩ వఱకు ఇంగ్లాండును పాలించిన మూడవ ఎడ్వర్డుకాలమున ఆంగ్లేయులకును ఫ్రెంచివారికిని పోసిన నూతనోద్ధమచార్యుద్ధము ప్రారంభమైన వెనుక అంతరంగిక మూలబడియుండిన ఆంగ్లము ఫ్రెంచివారిమీది విద్యమనుకరణ చలయెత్తగా నేలికకు నేవకుడైయుండిన జియాఫ్రె ఛాసర్ "Canterbury Tales" మున్నగు గ్రంథములు వ్రాసినాడు. కెయ్మక, నైవె వుర్సలను తొల్లింటి గొల్లకవులవాక్కులెప్పుడో యెప్పుడు తెలుగు కవులన ఛాసరే ప్రభుమాంక్షకవిగా గణించబడినాడు.

క్షోభితుడగుచోకలికి సమకాలికుడై వలలు బచేకావలెను ప్రపంచవాతూలమందిరి స్వాతంత్ర్య భావమును ఆత్మశ్వాసించిరి నాకర్షించుకొని, పింగలి మారవాత్మకు తపయ్యుద్ధింకములను రచించినాడు. భారతభూమిలోని తొలివలకలకర్త యితడేమిడి!

శ్రీచైతన్యము వంగావనిలో నవతరించి, నవద్వీప ములో నర్ధనిమిరికనేత్రుడై “నాథా! నాథా!” యని శ్రీగృహుని సంబోధించుచు తన్మయునృత్యము చేయకమున్నే ఆంధ్రజగతిలో నుదయించి క్యావమంద రిని పట్టుమోపియి పోతరాజు జగద్వికేతముగా భాగవత ము వాంఛికిరించివాడు. మందుమలలోని మహితభావ ము భాగీరథియై చెడరినట్లే భాగవతోత్తముని వ్యాదయ నుందరి భావోద్వేగము భవ్యకవిభ్రాతమై చెడరినది. విశోపాఖండములో (Renaissance movement) తల యెత్తకమున్న నిరంకుశాధిపాయముల నెదిరించి మార్టిన్ లూథర్ తపమహోద్వయమును లేవందీయుటకు ముమ్మడిగ భారతమున భావస్వాతంత్ర్యము నుగ్గడించి, పోతన దానిచే జనుభేరి మ్రోగింపజేసినాడు. మధుపం బులుకావల పశుకలు ఈతని రచనముని మంచారముక రందమాధుర్యమును చనిమాడగలరు. పోతనయేకాక శ్రీచైతన్యవసు దీపిపాని భక్తాగ్రసరులు పల్వరు తెలుసువేలలో ప్రధరించిరి. త్యాగరాజుపడి కవియు ను, గాయకుడును, మహాభక్తుడును ప్రపంచమున మ తెందు నుదయించెను? నారాయణతీర్థులు, శ్రీత్రయ్య, సభాపతయ్యలు రాలరగించు విమలగాంధర్వము ఆంధ్ర భాషలోనే కలదిని సాదాపరగముగ నుగ్గడించిరికా!

శ్రీవాళుని ప్రకృతి వేలు. ఈత దాధ్యాత్మిక సంపద నెలుగడు. కాని, యితడు గ్రీకుకవులపాలు సౌందర్యోపాసకుడు. కీటురచనమువలె వీరనిరచనము మనోహరమై యుండును. యెరను పెట్టిలవలె నీతకు శృంగారమును నలమును, కాని యెరక పెట్టిలు కేవలము శృంగారముచే మునిగి కేలలేదుకదా! తాత్త్విక చింతికును, శృంగారమునకును భారతకవులు మేలి చెరిమి గూర్చిరి. ఈయత్కృష్టక్రియలో శ్రీవాళుడు గాని అతనితోలు శృంగార ప్రియులుగాని సిద్ధపాత్రులు కాలేదు. యెరకవలె శ్రీవాళుడు స్వాతంత్ర్యమును

గీర్దింపలేదు. దానికై అన్యనీమలో నున్నవారు పాయ లేదు. కీటువలె అమృతపుడైన కేవలవిమలగులలో నొక్కండై జగదీశునిచుట్టు నృత్యమునీయును గీతాలా పన చెవనరింపలేదు. కాని శిల్పచాతుర్యమున రచనా కాశలమున, శైలిసౌందర్యమున, రససామగ్తమున శ్రీవాళుడు వీరిసహపాతుని తలంపకమానము. మహా భోగియై మని, కవికు జోగియైనను ఆత్మవిశ్వాసమును, పాపానమును తనసాత్రులు చేడికొని, “వివిజగదినరుండి యెత్ దిన్నరవగ” నీమహాగవి అమరపురి కరిగినాడు. కృష్ణదేవరాయలు ఆధావముందరి కవులు అష్టాగ్గజ ములే! భావనాశక్తియందు పెద్దవాడు లేమహాకవుల కును దీపిపోరు. కాండలు నట్టిగ న్నేడనే పట్టి, పచ్చి శృంగారమున పడి, శబ్దచిత్రములచే భవ్యత గాంచినను తమయంద్రేకమును నిర్దుయవద్దినట్లు విజృంభించ నిద్రి వను, ప్రబంధకవులు ప్రతిభారహితులని తలపెట్టెను. నేఘదీపులందు విహరించి ఆంధ్రకవు లనేకు లున్నారు. కాని ప్రత్యక్షదీపికమున వదుములు గట్టి నిరిది పాత్రస్పృహ గాంచినవా రెవ్వరును లేరు. గ్రీకు సాహితీలో Pegasuswing వోయనట్లు Parnassus పాదమాత్రునట్లు ఉడుదీపి వెగయువారువమును, బ్రహ్మకు నైన వెన్నదలముగాని నగమహాత్మ్యమును మనసాపార్య మున జోయను. కాని సాహితీ కేవలము అతిలోక చిత్రములకే సంబంధించినది కాదు. యీర్ష్య ప్రవేచ ముచే దీనినిలయును నిలవలేదు. సాదామనీనీమంతిసులే దీనిచెరియకతెలు కాదు. సత్యమునై నిలుచు దీనిపాత్రల ప్రత్యక్షపృష్ఠియందే నృప్తికావలెను. కళారాసభక మెంటేని జ్ఞానమును కేహర్చును. ఈ జ్ఞానము విశేష ముగ కట్టెనుట కీవితమునకు, మనవ్యప్రకృతికి కేకలికి సంబంధించినది. ఇది కవివ్యాదయమున నొక్కొకవును ధుగుల్కునల్కను మంటలు లేవును. వేటొకప్పుడు అనందకరధి నుపొంగించును. తనదేకమున తనకాలమున ప్రజలు సలుపు స్వాతంత్ర్యసమరమున బాల్సానికదా మిట్టికొకమీంద్రుడు “నాకమున బానిసయై యుండుట కంటె నరకమున నేరికయై యుండుట మేలు” అని నాడు. తీవానుభవసముద్భవవాక్కులై విశ్వమహార మున నవంతకాలము ప్రతిస్పందించును. గంధీరభార గర్భితములైన యిట్టివాక్కులేకదా సాహిత్యస్పృహ

తెలిసి పుట్టిని యుగములకు నెంతో ముప్పిని ఒడుగును. ప్రత్యక్షచక్రవర్తి ముక్త్యుల విజయవిభవమున వెలయుచుండ యచోపులు ప్రభాతసభమునుండి వెడలు కడకమనీయల మార్చి ప్రతిభాలోయలను సాహితీజగత్తు వెద జల్లుచు తమదేశ దేశావలయమున లేచిరెట్లెదను. నిలిచిరెత్ కాలమున నాగ్లవసుంధర మనసిన యున్నది, పేర్కొనియే రాదులను సృష్టించినది. అంతరంగికసాందర్యమునకు అంగవసుంధరనే తొలొక పేర్కొనవలె నని తెలుపుయి, తన చార్మిక నాటకము లందు పేర్కొనియే రెట్టిదకభర్తని ప్రకటించినాడు కాదు? ఇట్టివాటకములు అంగధర్మమిహానే కాదు భారతధర్మమిహా మతెందైనను లేవు. “విప్రుల ప్రతిభామనీషితః...రాట్నరీపారణి లీలావార్య కాశ్యో దయా! అసర్వీర్తి మనవపరిపంథి నృపా!” అని తమ యేలికను అన్యసారములందు మనకపులు సంస్కృత మున గీర్తించిరికాని ఆ ప్రతిభను పురస్కరించుకొని దేశాభివృద్ధిని పరిశీలించి, అంగ్రమహిమను ప్రత్యక్ష పాత్రవృద్ధియందు వృష్టాంతకరించి, దిక్కులను పేక్ష ని తానరించుకొనగల దృష్టికావ్యములను సృజించిరి కారు. ఇనుకటి కడలనే కైకొని తొల్లింటి కర్మలనే తమ చేతులందు వర్ణవృద్ధి నందని పాత్రలనే తమగంధ ములందు నిలిపిరికాని చార్మికప్రసిద్ధి నందిన అంగ్రో స్మరిని మనసున దలపోపి అంగ్రకర్మక్రిత్య ముచ్చుపడు నయివున, అంగ్రప్రభావము ప్రపంచసాహితీలో విరాం కిత మగుతెలుగున స్వతంత్రరచనలకు గానిందిరి కారు. అనవరతము రాజన్యలనినాదనే, వృద్ధి సాధించిరి కాని పామర జీవితమున బ్రనేరించి, ఉత్కృష్ట పామరపాత్ర లను సృజించిరికారు. Pantheism ను మనసునకు బట్టించుకొనిన వర్తనవర్త మహాకవి తార్మికవింత యందు మునగిరి నీది మురియువాడైనను, పల్లెవాసులను తిండుకున్న జేర్చుకొని, పల్లెజీవితమును ద్రింపలేదా? బర్న్స్ పల్లెవాతూలమున బిల్లంగ్రోని నూదిన గల్లవా జేమాయని యోహింపమా? సాహితీ పామరులనుండి వెలుకొరచిని మనవైచిత్యము గుర్తించుట నిక్కమే! బానుతెనుగునే వాడి చిరు తమరచనలను పామరమానస ములకు సన్నిహితము లానరించుట వాస్తవమే! పాల్కు రికవియును, గౌరవామాత్యుడును తెలుగులోని లేలు

దన మెట్టిదో, తెలుగునీలలోని మూలమూలందు గూడ ప్రకటింపబాలుట యథార్థమే! కాని, చిరి యుద్దేశము వైచిత్రిప్రచారమే కదా! పేదగల్గి యెడల నీకర్మపుత్రును వివాహమును మావిన అన్యాయ వాత్సల్యమును గౌరన్న తనద్యుపదలో తియ్యనినకుపుల గీర్తించినాడెకాని కట్టెరుటి జీవితమునుండి యెట్టి పాత్రను సృష్టించబాలవయ్యెను.

సంస్కృతముతక్క రెక్కిన భారతభావలును, ప్రపంచమందరి బహుళవాద్యయములను సరససాహిత్యము నెలుగని కాలమునగూడ నలరారినను, సహజ సాందర్య సామర మాధుర్యములతో నొప్పినను, కళ కాంక్షించు బహుగుణములను కవిత్వలాల కాళముకలన నలవలచుకొనినను, పూర్వోద్భిద్ధిలోపముకలన తన తరువాత తలనూపిన అంగ సాహితీలోగాని మొనమొన్న దలయెత్తిన వంగసాహితీలోగాని నుజ్జీగా నిలవనేరక అంతర్జాతీయ సాహిత్య మహాభిలను అంగ్రసాహితీ తనవిజయభేరిని మ్రోగించబాలమన్నది.

సాహిత్యాభివృద్ధి పురికొలుపు ప్రధానాంశ ముల గన్నింటి నుల్లేఖించియుంటిని. వివిధవాద్యయ పరిశీలనమును, అత్యుమీక్షయును, ఉత్కృష్ట వృష్టాంతామకరణమును వానితో తోడుకావలెను. అంగయుగ మాదిర్చించిన విదవ నీపరిశీలనమునకు వలసిన సదుపాయము తన్న పాడనూపినది.

చినిని వంగీయులు అత్యద్భుతముగ వినియోగించు కొనిరి. ప్రాచీనప్రతీనీ సాహిత్యముల దృక్పథములను గ్రహింపగలిగిరి. సంప్రదాయమునకే కేంద్రీయ పరియుం డక, బాధ్యుధ్వరణమునకే అంతర్జాతీయత్వగీర్తియును విశ్వవిస్తృతమైన భావభాంధవ్యమును ఆవశ్యకులని గుర్తించిన రామమోహనరాయలు ప్రపంచమందరి ప్రధానభావ లన్నిటిని బలిపించి, సురుగంధీరమైన భావో ద్యమమును లేవండినీ మరసాంఘకోన్నతులతోబాలు సాహిత్యోన్నతిని గాంక్షించి వంగవాద్యయమున దన సమవ్యయ విధానమునకు సంకురార్పణ గానిందినాడు. కావున వంగసాహిత్యోపాసకులు అంగ భాషావిశార దులై నవ్యభావభారమును మనసార ద్రాగి, తోడ్కోదనే ప్రాచీనసాహితీభాగిరథిని గ్రోలిన బహ్మణులు లైరి.

చిరహృదయమున ఘటియభావపూరములు గంగా
యమునలై కలసి, పడవడి అందుండి వంగసాహిత్య
క్షేత్రమున ప్రవేశించి, ప్రపంచ విజ్ఞానమూర్తిమల
వాకర్షించు వారణాసి నందు పుట్టించెను. ఈమూర్తి
క్షేత్రమును పరికిలించుటకును స్వీచంయుక్తభావ
పూరము రెట్టివో పరికించుట పాడికాదా?

కళ శ్రాద్ధంధనమును కాంక్షించును. కావున
మహాకవు లందఱును (చీ లేకాలపువారైనను, వీసీమహా
రైవసు) నవ్యపుష్పిమీషణీ మనసులు నిలిపెదరు. ఇట్లుని
గతమును చిరు భ్రష్టంపముచేతురని యొకంప దలపడ
రాదు. తమపుర్వచే చిరు సాందర్యప్రదీప్తమైన పరి
వర్తనమును గావింపజేయుదు. శ్రాస్పెకో మంత్రకక్షిగల
చెత్తము జేయూనె నని చదువుతుము. (Vide "The
Tempest") దీవిస్వర్గ ఎట్టి యద్భుతదృశ్యములను
పుష్టించలేదు? కవియై తా నెఱిగిన రసవాదవిద్య
(Alchemy)ను షేక్స్పియర్ రవి కాపాడించినాడు.³
ఈతనిమాడ్కి జేగిని పోకినను, అది నవ్యకాంతులతో
లేజరిల్లెడిది. 4

ఇతడు చేసినది ఇతివృత్తములు తొల్లించివే!
హోరికాషెడ్ ప్లూమార్కు లోనినావే! కాని యాత
డిమపమగ్నముల జేయూని నవభక్త్యలకలు గావించి
నాడు రామాయణ భారతములనుండి తిరికథలను కైకొని
సహజప్రతిభాస్ఫుర్వకతన కాలిదాసు అద్భుతమైన సా
హిత్యపుష్టి గావించినాడు. వాల్మీకి యొనిన వజ్రము
లతో తాను హారమును పుష్టించినట్లే యీతడు నిత్య
సిందినాడు.

సమయసమయములందు హృదంతరాలమున విజృం
భించును దేవుగము, పుష్టిసామర్థ్యముగల భావనము,
ఆధ్యాత్మికభావస్ఫుర్వ, స్ఫురితపథమున వెల్లివిరియి అనం
దము కలిసిన సుముహూర్తమున సముజ్జ్వలసాహిత్య
ముద్భవించును. సుందరదృశ్యమును చిత్తించినంతని
వాదర్శకవి కలమును, కాళితమును కైకొని రచనమునకు
గడంగడు. ఆకస్మికముగ నొకయపూర్వదృశ్యము కట్టె
దుట దోచినంతన ముగ్ధుడై యెంతోనేపు దానికి కను
లప్పుించి దానిరూపము నల్లన నంతరంగ యవనికపై
నీతను సృష్టించుకొనును. దివ్యదృష్టి! నలసికరిజమును
హృదయక్షేత్రమున వాటికొనియే యీతడు తిరులు నని
తలచినను చలంపవచ్చును. Holy Ghost స్ఫుర్వ
సందిన Mary హోలూ దీత దేవి యూహించిన
నూహించవచ్చును. నిర్భీతప్రకాంతమున కయించి నిరూ
లితసేత్రుడై, అత్యస్ఫురితపథమున గది ప్రవేశించును.
ఘనతరసాందర్యమున దొల్లించిదృశ్యము నిజమానససరో
వరమున ప్రతిఫలించుట నీత చాలోకించుచు; అనలో
కించి అందు చిందులాడు ఆనందచికిలము పోదన తన
వాక్కులలోని కావ్యసించును.

కవివాక్కు లానందసాందర్యవిజ్ఞానములకు నిధా
నములై సాహిత్యముందు చిరస్థానముగది స్రుఘుకీర్తితమున
ప్రవేశించును. శుక్తిలోని మూర్తికన్యము కవి-పదమున
వికాసకసత్య ముందును. ఈవిధూరిని సాహితీ స్రుఘు
మున కిచ్చిరిదును గావున నశీకుల దైనదివ్యప్రపంగములం
దిది యొప్పును.

3. "Full many a glorious morning have I seen,
Flatter the mountain tops with sovereign eye,
Kissing with golden face the meadows green,
Gilding pale streams with heavenly alchemy." (Vide—Shakespeare's Sonnets.)

4. "ఈతనిమాటలే యీతనిపట్ల తెల్లననుట కనేకదృష్టాంతములు కలవు. ప్రస్తుతకథనమున నీవాక్కునే
పరికిరింపుడు :

"An eye more bright than theirs.....
Gilding the object whereupon it gazeth."

ది వా నె హా ఫి జ్*

అ ను వా ద ప డు :

మొహమ్మద్ ఖాసింఖాన్

ప్రథమ ఖండిక

*

అనుతర్నింపుము, మధుపాత్ర నిమ్మిపుడు, నెచ్చెలీ! మొదట సులభమై
కనిపించిన ప్రేమపథము కనిపించెడి నిపుడదేమొ కడుదుర్గమమై.

౧

ప్రాతర్వాయువు లల్లన దోతేరగ చెలియకురుల తోరగు మృగమద
శ్రీతరుణపరిమళములపీతాపరుధిరముగ్రక్కు మౌదయములు సఖా!

౨

మధుసిక్తం బానరింప జంకెదవు నుమ్మా నీ విటా ప్రార్థనా
విధుల నల్పేడు చావనైన గురువేద్యే నభీష్టించువో
పధికుం డాత దగమృమార్గముల సర్వావస్థలంగాంచి నా
దధిపుం డా మహానీయునాజ్ఞయవధార్యంబేగదా మాకిటన్.

౩

ఈ యానందమయప్రపంచమున ప్రాణేశాపరీరంభసా
ఖ్యాయోగమున తెలుచుంటి నని మీ రాలోచనలో నేతురే
మో, యాలింపుడు ఘంటికారవము రంజో! వేగమే జీవితా
ధ్యాయముగ్ ముగియించు దంచు మృతి యాహ్వానించు ప్రత్యహ్నమున్.

౪

భవము గ్రక్కెడు చీకటిబుధ మొకటి నిలయదుఃఖసంభవభంగ భీతి యొకటి
భీకరానన్నమృత్యువు బెడద యొకటి పారముండేరి, యీ భవభారబాధ
లేని ముక్తజీవు లెఱుంగలే రిదంత.

౫

ఏను స్వేచ్ఛాపథవిహార మెన్నుకొంటి అదిప్రపంచమున కనన్యమయ్యె; అనయ
శస్సు పాల్జేసినది నన్ను బడబగమ్ము: ఈ ప్రణయరహస్యము, నీ ప్రహేళిక శృత
విశృతవైపోయె, దాచగావశమెనాకు ?

వలయునే నీకు సాన్నిధ్యభాగ్యగరిమ మరచియుండకు మాతని మహితనామ,
మా ప్రియతముని దర్శించునపుడు, వలయు స్వస్తిచెప్పంగ సర్వప్రపంచమునకు.

* హాఫీజ్ కవితాద్రుది ఖండకావ్యసంపుటి. దివానె అనగా ఖండకావ్యసంపుటి. హాఫీజ్ ప్రఖ్యాతపాఠ
శిశు సూఫీకవిద్రుదు.

గాంధర్వం

శ్రీ మల్లాది అవధాని

ప్రస్తావన

నేటి భారతీయ వివాహసంస్థలో కర్తృకాండ, మతపూజలు, తంతుదెడద, 'నాతివరామి' అని వరుడు చేయవలసిన ప్రమాణాలు, శతాధికవృద్ధుల సాక్ష్యం— ఈ వాదస్త్రమంతా ఉన్నమాట వాస్తవం. ఈ వివాహసమస్యకు సమాధానం వధూవరుల పరస్పరాంగీకారం వైని ఆధారపడిన రహస్యంగతమని (గాంధర్వం) కొందరు సంస్కారులు భావిస్తున్నారు. గాంధర్వ వివాహంచల్ల స్త్రీ యిచ్చటకంటే అధమస్థితికి వస్తుంది. పురుషుని దార్శన్యానికి, సంఘదంష్ట్రులకు మగ్గి బలి అయిపోతుంది. వధూవరులు ఉత్తమోత్తమయిలయితేనే గాంధర్వ వైవాహికజీవితం శాంకంగా నడుస్తుంది. వరుడు దుష్కంతుడువంటివాడైతే వధువుజీవితం విషాద మనక తప్పదు. నేటి సమాజంలో దుష్కంతులకు కొదవలేదు గాని దీనబాలికలను ఉద్ధరించి ఆదరించి వారి సంసారాలను దిద్దివెట్టగల అవ్వరస్త్రీలు లేరు. ఈ విషయం తెలియపరచడానికే యీ ఏకాంకికను రాశాను.

'శాకుంతలం' గాంధర్వవివాహం గురించిన చర్చకు సంబంధించిన నాటకం. గాంధర్వ వివాహం గురించి మనోకవి కాళిదాసు అభిప్రాయం యిది—

అతః పరీక్ష్య కర్తవ్యం విశేషా స్వంగతం రహః
అజ్ఞాతహృదయేష్వేవం చైరీ భవతి సౌహృదం.

పదిమంది వెదికి వెదికి వరుని మంచిచెడ్డలు తెలుసుకొని చేసిన వివాహాలే సీళ్లుకారి పోగా, ఒక బాలికకు వరుడి గుణవరిశీలన సాధ్యమవుతుందా? 'కోర్బ్ ప్లీవ్'లో వరుడి దోషాలు గూడా గుఱాలుగానే కనబడుత వనేది అశియోక్తి కాదు.

సీనిర్వచనం మారిపోయి సమాజవరిస్థితులు తల్లక్రిందు అయిపోయే పక్షంలో తప్ప గాంధర్వవివాహం అనుసరణీయం కాదనేది యీ నాటకసందేశం—

[హస్తినా : ఉద్యానంలో మాలతీలతకు దగ్గరగా ఉన్న పాలరాతి తిన్నెపైన దువ్యంతుడు కూచున్నాడు. శేలపద్మికలో ఖాయని ఆకలి ద్విరుడు మాధవ్యుడు నవ్వుతూ మాటాడుతున్నాడు. వాళ్ల పక్కనే గున్న హుది ఉన్నది.

ఇది సాయంసమయము. చంద్రశేఖ గూడా ఉదయించింది. పడమట బరువయిన మెట్టు కునక వకటి బయలుదేరింది.

పెంపుడు లేడి వకటి గంతులు వేడుకుంటూ దువ్యంతుడి దగ్గరకు వచ్చింది, మాధవ్యుడి నవ్వు మటు మాయమయిపోయింది. మాటగా ఆలోచిస్తున్నాడు.]

దువ్యంతుడు — ఏమిటి మాధవ్యా! అమాంతంగా ఆలోచనలో పడిపోయినట్టున్నావే!

మాధవ్యుడు — ఆలోచన కేముందిలే! ఈ లేడిపిల్లను చూస్తే కొంతకాలంకిందటి సంగతి వకటి జ్ఞాపకమొచ్చింది.

దువ్యంతుడు — [చిరునవ్వుతో] 'గతం నశోచామి. కృతం స్మరామి.'

మాధవ్యుడు — రాజాధిరాజులు గనక తమ లేమన్నా చెల్లుతుంది. నీలంత సుభువుగా ఏవిషయమూ గూడా మేం మరిచిపోలేము చూడు!

దువ్యంతుడు — ఇంతకూ నీకు జ్ఞాపకంవచ్చి నిన్నింత కలవరపెట్టుతున్న మహావిషయమేమిటో కాస్త నాకుగూడా ఎరిగించకూడదా? విని అయినా సంతోషిస్తాను!

మాధవ్యుడు — అట్టే ఘనమయినసంగతి కాదనుకో. అందులో తమవంటివారికి; అయినా అడుగుతున్నాను ఈ లేడిపిల్లను

మనం ఎక్కడనుంచి యీపూరు తచ్చాము?

దువ్యంతుడు — [చకితుడైనాడు.]

మాధవ్యుడు — మాటాడవేం?

దువ్యంతుడు — వేటలో పట్టుకున్నాం కాబోలు!

మాధవ్యుడు — [పెటకాశంగా] "కాబోలు!" — నువ్వు వేటాడింద లేడినా మనిషినా?

దువ్యంతుడు — అఁఁ. జ్ఞాపకం వచ్చింది. మాలినీనదీతీరాన వున్న ఆశ్రమంనుంచి దీన్ని తెచ్చాము!

మాధవ్యుడు — దీన్ని నీ కెవరు బహుమతిగా యిచ్చాలో వార్ని పూర్తిగా మరిచినట్టున్నావే!

దువ్యంతుడు — మరిచిపోలేదు మాధవ్యా! ఆతాపనకన్యక ప్రతిరాత్రీ నాకు కలలో కనబడుతుంది. ఉదయమే చల్లని మంచులో తడిసిన గులాబిపువ్వుంటి ఆపిల్ల మొహం సదా నాస్మృతిలో పరిమలిస్తుంది.

మాధవ్యుడు — మంచిది!

దువ్యంతుడు — [లేడిపిల్లను పక్కకు మల్లించాడు.]

మాధవ్యుడు — ఎంతో పుత్సాహంతో వచ్చిన లేడిపిల్లను నిర్దయతో తోసిపుచ్చుతున్నా విది నీకు తగునా?

దువ్యంతుడు — వద్దు! మాధవ్యా! ఈలేడిని చూస్తే నామనస్సంతా కలగిపోతూ వుంది. హాయిగా గడపవలసిన యీ చక్కటి సాయంత్రాన్ని ఏమేమో తలుచుకుని పాడుచేసుకోవడం నా కిష్టంలేదు.

[లలిత అశీదాని పూలహారకలుగల బంగారుపల్లెం పట్టుకుకొంది. సమస్కరించి దుష్కంతుడియెదుట నిలిచింది. దుష్కంతుడు మల్లెపువ్వుదండ వకటి తీసి తనపెళ్లో వేసుకున్నాడు. లలిత తిరిగి సమస్కరించి వెళ్లిపోయింది.]

దుష్కంతుడు — [తనమెడలోని మల్లెదండను చూపించుతూ చిరునవ్వుతో] ఇది దేవి ఈ రాత్రి పుష్పకయ్యై వెంపిన ఆహ్వానం. స్వీకరించాను.

మాధవ్యుడు — మల్లెదండ!

దుష్కంతుడు — ఏమిటి మాధవ్యా యిది. ఇవాళ నీకేం బైరెత్తడం లేదుగదా! కోజా ఎంతో పుత్రాహంగా వుండి వినోదసంభాషణలు జరిపేవాడివి, యిదేమిటి కోజా యిట్లాగ విచారంగా మాటాడు తున్నావు.

మాధవ్యుడు — నాది బ్రాహ్మణమృదయం. దీనికి మానవత్వం వుంది. కఠినత్వం ఏ కోశానా లేదు!

దుష్కంతుడు — అవును నీది మిక్కిలి నున్నిత మయిన మృదయం. నేను కాదన్నానా?

మాధవ్యుడు — ఇప్పుడు చూడవలసింది నీ మృదయం గాని నాది కాదు.

దుష్కంతుడు — ఎందుకు?

మాధవ్యుడు — ఆ మల్లెదండను మెల్లో వేసుకోవడం నీకు కష్టంగా లేదా?

దుష్కంతుడు — నీభోరణి నా కగవ్యంగా వుంది.

మాధవ్యుడు — మాలిని నదీతీరాన ఆశ్రమంలో శకుంతల అనే తాపవకస్యను

నువ్వు గాంధర్వంగా వివాహమాడిన సంగతి మరిచిపోయినావా?

దుష్కంతుడు — నేను వివాహ మాడినట్టు నీ కెవరు చెప్పారు?

మాధవ్యుడు — దుష్కంతుడు!

దుష్కంతుడు — నేనా?

మాధవ్యుడు — ఆరాత్రే నదీతీరాన పటకు టీరంలో చల్లటి నీటిగాలికి మైమరచి గాఢనిద్రలో మునిగిపోయిన నన్ను నువ్వు నిద్రనుంచి లేపావు. లేచాను. ఆకాశం లో చుక్కలు ధగధగ మెరుస్తున్నాయ్. మాలిని మర్మరధ్వమలతో ప్రవహిస్తూ ఉంది. నీముఖం అనందంలో వికసించి వుంది. అప్పుడు నువ్వేమన్నావు 'మాధవ్య! నాగభాన యీ పూలదండ చూడు.' నేను అడిగాను 'ఏమిటిది?' అని. నవ్వు 'ఇది సుమమాల. నాజీవన సంగిని' అన్నావు. నాకు బోధపడ లేదు. 'శకుంతలను యీ సాయంత్రం గాంధర్వవివాహం చేసుకున్నా'నన్నావు. అనలేదూ?

దుష్కంతుడు — అన్నానుకాబోలు!

మాధవ్యుడు — మరుసా?

దుష్కంతుడు — హాస్యానికి అని వుంటా నేమో!

మాధవ్యుడు — హాస్యం! అవిడను పట్టమ హిషిని చేస్తానని వాగ్దానంచేశా నని నాతో నువ్వు చెప్పలేదా?

దుష్కంతుడు — అసంభవం! నా కొక పట్ట మహిషి వుండే!

మాధవ్యుడు — ఏది అనంభవం ?

దుష్యంతుడు — నామాట విను. అంతా
మరిచిపో. అదొక తీయనికల.

ప్రతిహరి — [వచ్చి నమస్కరించి] తానన
శ్రీ బిడ్డకు వచ్చివున్నాడు.

దుష్యంతుడు — శ్రీలా ?

ప్రతిహరి — చిత్తం!

దుష్యంతుడు — సరే, ప్రవేశపెట్టు.

[ప్రతిహరి వెళ్లిపోయింది. కృష్ణతాపసి గౌతమి
ముందు వస్తున్నది. వెనక ఆరుగులవరకు శకుంతల మాడు
నెలల పరిబిడ్డను ఎత్తుకుని వచ్చింది.]

దుష్యంతుడు — [గౌతమితో] దుష్యంతుడు
నమస్కరిస్తున్నాడు.

గౌతమి — విజయస్వ, రాజక్ !

దుష్యంతుడు — తమ రాకకు కారణం
తెలుసుకుందుకు కుతూహలంగా వుంది.

గౌతమి — [శకుంతల చేతులలోనుంచి బిడ్డని
తీసుకొని నవ్వుతూ దుష్యంతుని దగ్గరకు
వెళ్లి దుష్యంతుని కిస్తూ] ఇందుకని
వచ్చాను రాజా! నీ పూర్ణ చంద్రుణ్ణి నీకు
బహుమతి చెయ్యడానికే వచ్చాను.
మాభారం యింతతో తీరింది !

దుష్యంతుడు — [బిడ్డను ఎత్తుకొని ముఖం
వంక తేరిపార జూచాడు.]

మాధవ్యుడు — చూడు! బాబాయ్ ఎల్లాగ
నవ్వుతున్నాడో?

గౌతమి — [అనందంతో] మహర్షులవారు
భరతుడని బిడ్డనికి నామకరణం చేశాడు.
జాతకచక్రం వేశారు. రాజా! నువ్వు

మహాదృష్టవంతుడవు! భరతుడు యీ
యావత్ ప్రపంచాన్ని ఏకచ్ఛత్రాధి
పత్యంగా పాలిస్తాడు. మహర్షులవారు
జాతకంద్వారా భవిష్యత్తును చెప్పారు!

దుష్యంతుడు — మీ మాటలు నాకు బోధ
పడలేదు!

శకుంతల — [అవగుంతనంలోనుంచి దుష్యం
తుని చూసింది.]

దుష్యంతుడు — ఎవరీ అబ్బాయి ?

గౌతమి — [చిరునవ్వుతో శకుంతలను చూ
పుతూ] ఈ అమ్మాయికుమారుడు!

దుష్యంతుడు — షరశ్రీవంశ నే నెల్లాగ
చూసేది? ఎవ రీమె ?

గౌతమి — ఈమె షరశ్రీవా? అపహన్యం
కూడదు నాయనా!

దుష్యంతుడు — ఎవ రీమె ?

గౌతమి — ను వ్వెరగవు? సీభార్య!

దుష్యంతుడు — [నవ్వి] వింతగా వుంది.

గౌతమి — ఈమె సీభార్య. ఇతను నీ
కుమారుడు మూడునెలలవాడు.

దుష్యంతుడు — [చెవులు మూసుకున్నాడు.]

గౌతమి — [శకుంతల అవగుంతనమును
తీసింది.]

శకుంతల — నన్ను మరిచిపోయినారా?

దుష్యంతుడు — నేను మీ మైన్నడూ చూ
డనేలేదే!

గౌతమి — రాజా! ఏమిటి నీ మాటలు ?

దుష్యంతుడు — దుష్యంతుడు జా రు డు
కాడు!

గౌతమి — [కోపంతో] ఈమె సీభార్య కాదా? నువ్వు సంవత్సరం క్రిందట కణ్వా శ్రమానికి వచ్చి రహస్యంగా శకుంతలను గాంధర్వవివాహం కాలేదా?

దుష్యంతుడు — కణ్వాశ్రమానికి వచ్చాను గాని యూపిల్లను పెళ్లిచేసుకోలేదు.

శకుంతల — [చేతి నున్న డింగరం తీసి గౌతమికి యిచ్చింది.]

గౌతమి — [డింగరాన్ని దుష్యంతుడికిచ్చి] ఈ వుంగర మెవరిది?

దుష్యంతుడు — [తనవేలికి తగిలించుకొని] ఇది నాదే. ఆశ్రమంలో వ్రేలినుంచి బారిపోయింది. ఎంత వెదికించినా కనబడ లేదు. నావుంగరాన్ని తిరిగి నా కిచ్చిన మీకు నాధన్యవాదాలు!

గౌతమి — [నిశ్చేష్టరాలై] మీరు రాజులు, మేము తాపసులు.

శకుంతల — ఆ డింగరాన్ని ఒకసాయంత్రం మాలినీతిరాన బాజుపాళలో మీరు నా వ్రేలికి తొడిగారుకాదా? మరిచేపోయి నారా?

దుష్యంతుడు — [శకుంతలతో] మీమాటలు నాకు మిక్కిలి బాధను కలిగిస్తున్నాయి.

గౌతమి — నే నేం చేసేది? ఇప్పుడు నేనేం చేసేది? శకుంతలను అగ్రవారింట మహర్షులు దిగబెట్టి రమ్మన్నారు. నా పని పూర్తి అయింది. నేను వెళ్లుతున్నాను.

దుష్యంతుడు — [శిశువును గౌతమికి యిచ్చి వేశాడు.]

గౌతమి — రాజా! నేను వెళ్లుతున్నాను. సీభార్యను సీవిడ్డను సీకు వప్పగించాను. సీభార్యను పలుకో; లేక గొంతు పిసికి చంపుకో! సీవస్తువును సీ కర్పించడ

మయింది. మావిధి నేరవేరింది. (శకుంతలతో) తల్లీ! నేను పోతున్నాను. ఇదుగో సీవరహాలమూట. [శిశువును శకుంతలకు యిచ్చింది]

దుష్యంతుడు — ఈమె నాభార్య కాదు. ఎర శ్రీముఖమయినా చూడడానికి నా అంత రాత్మ అంగీకరించదు.

గౌతమి — నాచెవులు వినబడడం లేదు. నా కళ్లు కనబడడం లేదు. అంధురాలివలె తిన్నగా నడిచిపోతాను. నాతల గిరున తిరిగిపోతూ వుంది.

దుష్యంతుడు — నమస్కారం. ఈమెను గూడా తీసుకుని వెళ్లండి.

గౌతమి — నమస్కార మంటున్నావా? నిన్ను నే నేమనగలను? నువ్వు చేస్తున్న ఘోరపాతకానికి నిన్ను, మాశకుం తలభర్త వయిన నిన్ను ఏమని శపించ గలను? బిడ్డా! సుఖించు! బిడ్డా! సుఖ పడు. [గద్గదస్వరంతో] ఇంతకంటే నేను కోరగలిగింది ఏమిన్నీ లేదు. [వెళ్లిపోయింది.]

శకుంతల — [బిడ్డముఖంవంక ముగం చూసి భార్యమని ఏడుస్తున్నది.]

దుష్యంతుడు — ఎంత యేడ్చినా ప్రయోజనం లేదు. మీరు గూడా వెళ్లవలసిందే.

శకుంతల — ఎక్కడికి?

దుష్యంతుడు — పుట్టింటికి.

శకుంతల — నా కెవరున్నారు? [గట్టిగా యేడుస్తూ] నా కెవరున్నారు? నే నెక్కడికి పోయ్యేది?

శిశువు — [కాండ్రుమని యేడుస్తుంది.]

శకుంతల — నాయనా! ఏడుస్తే నిన్నోదా ర్చే చెవరు? చిక్కుమాలిన పక్షివి

నిన్ను చూసే జెవరు? [బిడ్డను దుష్యంతుడి పాదాలపైని పడేసి] ఇంక నాకు సెలవు!

దుష్యంతుడు — బిడ్డనుగూడా తీసుకుపో! మాధవ్యుడు — ఎక్కడికి తల్లి! నువ్వు వెళ్లేది?

శకుంతల — యమునాగర్భంలోకి! [వెళ్లిపోయింది.]

మాధవ్యుడు — [దుష్యంతుడితో కంగారుగా] “ఊరుకుంటావే? ఆమెను పిలుపు! పిలిపించు! మాటాడవు? ఆ మహాయల్లా లిని నాయొట్టో పెట్ట కొని నేను పూజిస్తాను. అమ్మా శకుంతలా! శకుంతలా! [ముందుకు నడుస్తున్నాడు.]

దుష్యంతుడు — [చేయి పట్టుకొని నిలిపి] ఏమిటి మాధవ్యా సీమార్థత్వం!

మాధవ్యుడు — ఇంకా నేను జీవించే వున్నాను. [దీనంగా] భగవంతుడా! మృగాల రాజ్యంలో మనిషిని న న్నెందుకు పారేశావు?

దుష్యంతుడు — [శిశువును ఎత్తుకొని] నవ్వు తున్నాడు... బోసినోరు తెరిచాడు... [అలోచించి] ఈ బిడ్డ నాకుమారుడని ప్రజలను నమ్మించడ మెల్లాగ? అపకీర్తి... వంశానికి... నాకు... శకుంతల... [బిడ్డను నేలను విడిచి] మాధవ్యా! పడ!

మాధవ్యుడు — ఎక్కడికి సరకానికా?

దుష్యంతుడు — కాదు సగరికి!

మాధవ్యుడు — ఈశిశువో?

దుష్యంతుడు — తోటమాలి పెంచుకుంటాడులే, మన కెందుకు?

మాధవ్యుడు — [చటాల్ని శిశువును ఎత్తు

కొని ఉగ్రుడై] పాతకి! ద్రోహి! నువ్వు రాజపు. నువ్వు న్యాయాధిపతివి. నువ్వు లోకపరిపాలకుడివి. నీదార్జన్యం, నీ అన్యాయం, నీ క్రూర్యం లోకానికి వెల్లడిస్తాను. వెయ్యికంతాలతో నువ్వు హత్యచేసిన శకుంతల విమోచగాథను లోకంముందు పాడతాను ఈశిశువు నీనంతాన మని ప్రజలయెదుట ఉద్ఘోషిస్తాను. ఈసంహాననం నీది కాదు. నీబోటి నీచుడు సింహాసనంపైని కూచుండుకు తగదు! ప్రజలను రెచ్చగొట్టి యీశిశువునే రాజుగా చేస్తాను.

దుష్యంతుడు — ప్రతిహరి!

ప్రతిహరి — [వచ్చి] ప్రభూ!

దుష్యంతుడు — భటులను పిలుచుకురా.

ప్రతిహరి — [వెళ్లిపోయింది.]

మాధవ్యుడు — పావీ! నువ్వు ప్రజాపరిపాలకుడివా? న్యాయకర్తవా? [భటులు వచ్చారు.]

దుష్యంతుడు — మాధవ్యుడికి పెర్రెల్లింది. ఇతణ్ణి ఉన్నతవైద్యశాలలో, కట్టి పడయ్యండి.

మాధవ్యుడు — [అరుస్తున్నాడు.] ఓప్రజలారా! నాకు పెరి లేదు. ఈనరభక్షకుడు, ఈపిశాచి ఒక అమాయకురాలయిన—

దుష్యంతుడు — అతడినోరు ముయ్యండి.

భటులు—[మాధవ్యుడినోరు మూసి చేతులు కలిపి కట్టి తీసుకుపోతున్నాను. మాధవ్యుడు మాటలాడడానికై గింజకుంటున్నాడు.]

దుష్యంతుడు — ఈశిశువును ఆనాథశిశు శరణ్యాలయంలో చేర్పించండి!

“తెలుగు - ప్రాకృతముల కలయిక”

శ్రీ కొత్త సత్యనారాయణదేవరీ

ఇటీవల భాషాశాస్త్రజ్ఞులు కొందఱు భాషలలోని శబ్దసాదృశ్యము, వాక్య ప్రయోగభోరణి, శబ్దశాస్త్రప్రసక్తి లోనగు కొన్ని ప్రమాణములను గైకొని భాషలకు బరస్పర జన్యజనకభావమును సోదరభావమును వెలువఱచిరి. ఆ నిగ్గయమునే పాస్తా వలంబముగా గైకొని ద్రావిడభాషలు సంస్కృతాదిభాషలకన్న వేఱనియు; అవి స్వతంత్రభోరణికలవనియు విషవృక్కాట్టువేల్ ప్రభృతులు సిద్ధాంతీకరించిరి.

ద్రావిడ భాషాంతర్గతమగు తెలుగును సమీకృతముగ బరిశీలించినచో పూర్వోక్త సిద్ధాంతమునకు అచ్చటచ్చట అభిచారము కన్పట్టుచున్నది.

తెలుగుశబ్దములు చాలవఱకు ప్రాకృతముల సాదృశ్యమును గలిగియున్నవి. అటవట ఉభయభాషలలో శబ్దశాస్త్రభోరణి సమముగ జూపట్టుచున్నది. అట్టి సామాన్యముగల శబ్దజాలమును గొంతవఱకు జూపుటయు, అద్దాన దెనుగునకు ప్రాకృతాదిభాషలకు గల సంబంధ మూహింప జేయుటయు సేవ్రాతకు ముఖ్యోద్దేశములు.

౧. సంస్కృతములోని ‘త్వ’ ప్రత్యయమునకు, ప్రాకృతమున ‘త్రణ’ ప్రత్యయము విధింపబడ్డది. దానిభాయయే తెలుగున జూపట్టును:

సం	ప్రా	తె
ప్రీణత్వమ్	ప్రీణత్తణం	సొగసుడనము

౨. సంస్కృతమందలి ‘దోలా - దండ - దళన’ శబ్దముల ఆద్యక్షరములకు, ప్రాకృతమున ‘డకారము’ విధింపబడినది:

‘దోలా - దండో - డనణో’

తెలుగున, ‘దక్కు’లోనగువాని దాకు డకారంబు విభావనగు (బాల. ప్రకీర్ణ. ౧౮ సూ.) అనుసూత్రము పుట్టినది. ‘దక్కు - డక్కు; దగ్గఱ - డగ్గఱ; దాగు - డాగు’ ఇత్యాది.

౩. ప్రాకృతమున, అవధారణార్థమున ‘విల, వేల’ అనునవి నివర్తించబడ్డవి.

‘ఏవం విల, ఏవం వేల’ -

తెలుగున ‘అంత’ శబ్దవిషయమున ఈభాయయే పొడిగట్టుచున్నది :

‘అంతియ - అంతే’

౪. ప్రాకృతమున, ‘త్వ’ ప్రత్యయమునకు ‘ఇ లా’ అను ఉదేశము వచ్చును.

సం	ప్రా
భణిత్యా	భణియ
భూత్యా	భవియ

తెలుగున, ఈయర్థమందే ‘సమానాశ్రయంబులం బూర్వకాలంబునం దివర్ణకం బగు’

(బాల. క్రియా. 3౮) అని సూత్రించి 'ఇ' ప్రత్యయమును విధించిరి.

వండు + ఇ - వండి - ఇత్యాదికము.

౧. ప్రాకృతమున, శబ్దముల అంత్యహల్లులు లోపించును. కాగా, అవి అజంతములుగ మాటిపోవును.

సం.	ప్రా.
యశః	జసః
కర్మ	కమ్మా
యావత్	జావ
తావత్	తావ
ఇత్యాది.	

తెలుగునను, 'వాకో' అనునది 'వాక్కు' అని మాఱుట వైజముగదా !

౬. ప్రాకృతమున 'దశాదిషు హః' అని శకారమునకు హకారము విధింపబడ్డది.

'దశ — దహ'

తెలుగున 'శేషాచలము'నకు 'శేహాచలము'ని అచ్చటచ్చట ఉచ్చారణలో గలదు.

౭. సంస్కృత ప్రాకృతాంధ్రములలో పరస్పర సాదృశ్యము కలిగియుండు శబ్దములను ప్థాలీపులాకముగ గొన్నింటిని మాత్రము చూతము:

సం	ప్రా	తె
గద్గదః	గగ్గరో	గగ్గరపాటు
దాడిమః	దాలిమం	దానిమ్మ

(లడయోరశేదము : దాడి - దాలి.)

వామకలో లకార సకారములకు అశేదము కలదు: 'లాంతరు - నాంతరు; నోటు -

లోటు'; లాంగలము - నాగలి (ఇది శుద్ధమే.) ఇత్యాదికము.

యష్టి	లట్టి	లాటి
కుబ్జః	ఖుజ్జో	మొలి (సజ్జ)
శ్మశ్రుః	మస్సు	మీసము
శ్మశానము	మసాణం	మసనము
మధ్యాహ్నం	మజ్జా	మజ్జానము (వామక)

స్తంభః	తెంబః	తెంబము
కర్తరీ	కత్తరీ	కత్తెర
గర్జః	గజ్జో	గజ్జలు
		(గుంట లవి కొన్ని ప్రాంతముల వామక)

సుఖః	సుఖం	సుకము
ముఖః	ముహం	మొహం
		(వామక)

భక్తమ్	భత్తం	బత్తెము
ఉత్పలమ్	ఉప్పలం	ఉప్పల (ఇది కొందరి ఇంటి పేరుగా ఉన్నది)

పుష్పమ్	పుష్పం	పుస్సము
విజ్ఞానమ్	విజ్ఞాణం	విన్నాగము
రుక్మిణీ	రుప్పిణీ	రుప్పిణామ్మ
		(వామక)

అజ్ఞప్తిః	అణత్తి	అనతి
సంధ్యా	సంఝ	సంజ
రాతిః	రత్తి - రాతు	రేయి
కన్యః	కనణో	కనెటు
	(వజ్రార్థమే)	

స్లాఘా	సలాహః	సలహో (అర్థము లో కొంతమాడ్చు కలదు)
--------	-------	----------------------------------

కుమ్భకారః	కుమ్భారో	కుమ్మరి
-----------	----------	---------

భాజనమ్	భాణం	భాన
పారావతః	పారాట	పాపురాయి
దిశా	దిశా	దెన
వక్రః	వంకం	వంకె (వంకర)
శంఖం	సంఖా	సంకుపు
వాక్	వాఱ	(కోరు) వాయి
మలినమ్	మల్లం	మయిల
దంష్ట్రా	దాదా	దాడ
వచనమ్	వలదం	వైనము (అర్థమున కొంత వాద్యు.)
స్థూలమ్	థోరం	తోరము
తృతీయ	తల్లం	తదియ
తుండః	తోడ్డం	తోండము
దృష్టి :	దిట్టి	దిట్టి (తగిలినది వాద్యు)
పత్తనమ్	పట్టణం	పట్టనము

అనుకొన్న దానికంటె

నావెండ్రుకల అందము ఎక్కువైనది.
నిత్యము కామినియా నూనె వాడినందున కలిగిన ఫలితమే ఇది.

యదార్థమైన సౌందర్యము... నిగనిగలాడు త్రి మేరుగు... సహజముగా ఏర్పడు వంపులు... మరియొకెండ్రుకల రంగు మీరు వాడి నూనెపై ఆధారపడియుండును. పోషకము, పెరుగుదలకు, రంగుకు అనుకూలించు పదార్థము లుండిన కామినియా నూనె మాత్రమే మీ వెండ్రుకల అందమునకు వోడ్చుదును.

కొత్తరనూనె మొదలగు నూనెలలో మహావన పదార్థములు, అత్తరు మున్నగువాటిని చేర్చు కఠిర నూనెలకు, కామినియా నూనెకు పోలిక ఏమాత్రము లేదు. అత్తరుచేర్చిన నూనెలవలన మీ వెండ్రుకలకు అనుకూల ఫలితముండదు. మీరు మిక్కిలి హాని కలుగును.

విలువగల వనకూలికలతో తయారైన కామినియా నూనె (రిజిస్టర్డు) మీ వెండ్రుకలకు రెప్పుడు అనుకూల ఫలితమును చేకూర్చును. ప్రస్తుతము దీనిని వాడుచుండిన అక్షులకొలదిమంది కిట్టి అనుకూల ఫలితము కలిగినది.

భరిదు సీసా రు 1/-; ౩ సీసాలు రు 2-10-0.
వి. పి. చార్జి ప్రత్యేకము. మాడు కానులు స్టాంపు పంపినవారికి సాంతుర్ ఉచితము.

అంగ్లో ఇండియన్ డ్రగ్ అండ్ కెమికల్ కంపెనీ, బొంబాయి 2.

ఇట్టి న యింకను పెక్కింటిని జూడవచ్చును. తఱచి సమాలోచనము నేయువారి కెన్నేని దొఱుకగలవు. ఇవి యన్నియు ప్రాకృతభవము లనియు, ప్రాకృతనమము లనియు ననవచ్చు నందురేమో! కానిండు. సంస్కృత ప్రాకృతములకు మన మనుకొను తెలుగుభాష ఎంతవఱకు సంవదించి యున్నదో యూహింపవచ్చును.

ఇట్టి శబ్దములు లోనగువాని సంవాదము ఏయే భాషలలో జూడట్టునో ఆయా భాషల నన్నింటిని ఒకేకంటుంబములో కొంతవఱకు జేర్చవచ్చునేమో! ఆతైఖిరిలో, మన తెలుగు కవులు తెలుగువైయాకరణులు - చిరకాలము నుండియు ‘సంస్కృతంబు తల్లి సర్వభాషలకును’ అనుపలుకు భాషితమును నమన్వయముచుంటుకును వీలుండునుగదా!

గి రి మ ల్లి క

శ్రీ ద్విపేదల సూర్యనారాయణ

బహుదరితాకదూషిత మపార విచారిత రాధిపీడితం

బహు నిశల్ మనంబుల కనూన విషాదము గూర్చుచుండు దు

స్వహామగునట్టి కట్టణపు జన్మము జీవనమున్ భరించుమా

కహూ ! యెటు దోచు, నిన్ను గని నంత నె యీ గిరిచెంత మల్లికా !

విజనప్రదేశంబు పీఠసౌందర్యంబు కంటకావృతము సంకటయుతంబు

కఠినపాషాణ దుర్బటభూమి నాగరజనసంఘరహితంబు శైలభూమి !

కడుక్రూరజంతుసంఘాతభీకరమును నను నిమేషాతిభయప్రదంబు

ప్రేమరహిత వనభూమి కతోరప్రదేశం బటంచును, ధీవిశేష

మొప్ప మే మెల్లఁ దలపోయుచుండునట్టి !

శైలకందరభూముల, శాంతరసము

వెల్లివిరిసెడి చోటుల వెలసియున్న !

నిన్నుఁ గని నంత నామది నిండుసుమ్ము.

ఈవిజనావస్థలిని, నీ శుక శారికపోత ముఖ్య ప

త్యౌవని మంజు నిన్వన సుఖాతిశయాతిమనోహరస్థలిన్

బావనమైన నీదు కరవల్లవ పూర్ణ సుమాళిచేత నా

పావన మూర్తి కర్పణము నమర్చణ సేతువుగాదె మల్లికా !

పేదలగోడు లేక, బహుభిన్న గుళాన్పద సంఘవక్ర మ

ర్యాదలబాధలేక, మరియాకలిదక్ష్క లటన్న చింత యిం

లేదరి శేరసీయక వసీస్థలి నుండిన నీదు జన్మ మ

త్యాదరణీయ మైనది గదా ! జనసంఘముకంటె ; మల్లికా !

అనమాన సౌందర్య అనమానమైన యీ శైలమే జన్మదేశంబుగాగ

నవగళవసురసోన్మత్తచిత్తంబులై చెలగు తుమ్మెదలె నెచ్చెలులుగాగ

బహుళసారభ పుష్ప పరిమళవహుడైన పవనుండె మీరాయబారిగాగ

ఋనిసరగిరిసరోవర దేశములె మీ విహారముల్ నలుపు నుద్యానములుగ

ననునిమేషంబు విశ్రాంతి యైనలేక - నీమనోహరు భవహరు నీలవర్ణు

స్వాంతమునఁ దలపోయుచు హర్ష జలధి దేలియాడెద వెంత యదృష్ట మమ్ము.

అయోమార్గం అభినందనం

శ్రీ భవిష్యత్ కాలమునందు

రైలుయొక్క మార్గం అయోమార్గం అయినా, దానియొక్క వ్యాపారంలో కొంత ప్రతిభ, కొంత మాదావిడిగుణం, కొంత క్రమశిక్షణ ఉన్నా, అది అస్పష్టత, దానితో పాటు అయిన గానాభినయంలాగ, శుద్ధ అయోమయం కాదు. దానిసంగతి ఏకాంతో అందరికీ తెలుసు. ఆవిరి, విద్యుత్తు, అయస్కాంతం వగైరాల శక్తులవల్ల దానికి గమనం సిద్ధిస్తుందని; దానితో భూమిని పట్టుకుపాకేరకం - భూగర్భం చొచ్చుకుపోయేటట్టు నిర్మించబడ గొట్టాలలో చరించేరకం - భూమికి కొంత ఎత్తున స్తంభాలమీద వెళ్లేరకం - ఒకేపట్టా మీద పోగలరకం - పట్టాలున్నా వాటిని తాకకుండా నడవగలరకం - వగైరా ఉన్నాయని; దానిశాఖలు కొన్ని ప్రభుత్వాలకిందా, కొన్ని రాష్ట్రాల ఆధీనంలోనూ - కొన్ని విడిపంపులైన కంపెనీల చేతుల్లోనూ - ఉన్నాయని; ఎరుగున్న విషయాలే. గమనానికి పట్టాలుండడం ప్రతిబంధకం అని కొందరు భావిస్తారు. స్థిరమార్గం నిర్మితం అయి ఉండడం అనేది వేగాంతరసిద్ధికి సోపానకరం అని కొందరు నమ్ముతారు. మొట్టమొదట్లో రైలుపట్టాలు భూమండలంమీద పడి ఇప్పటికి నూరేళ్లు నిండి పుష్కరం దాటింది. ఆభాగ్యం పొందిన పుణ్యస్థలం నీమదేశమే. ఆస్థలంలో రైల్వే శతాబ్దోత్సవం జయప్రదంగా జరపాలని (పార్లామెంటరీ చర్యలో జయప్రదంకాని సంభవమే ఉండదు!) ప్రయత్నాలు

చేశారని చెప్పుకుంటారు. ఇండియాలో రైల్వేసహస్రమాసోత్సవం పెట్టించాలని చాలామంది తంటాలు పడ్డట్టు తెలుస్తుంది. దీని అంచనా తెలియని మహాకాలంలో సంస్థలయొక్క పరోక్ష సహాయాలు జరపడంలో తిథివారనత్వతాలతో సహా అసలుదినం గమనించక్కర్లేదనే విశాల భావంతో కొందరు, వీలునిబట్టి వాటిని పెట్టించడాలు ఎరుగుదుం. మంచి యితర సందర్భం సంఘటించినపుడు దాన్ని దాటపెట్టుకోవడంలో ఉండే బాధనిబట్టి, గొప్పవ్యక్తి తనంతట తనే వచ్చినప్పుడు ఖర్చులేకుండా అతణ్ణి అధ్యక్షుణ్ణి చేసుకోవడంలో ఉండే సదుపాయాన్నిబట్టి, ఒక్కొక్కవ్యక్తి తను కార్యకర్తగా ఉండగానే వీలైనంత గొప్పతనంగల సమావేశం జరిగాలిగాని కడంవాళ్లపాయాంలో కాకూడదనే పట్టుదలలనిబట్టి, సంస్థల ఉత్సవదినాలు ముందుకీ వెనక్కి జరుగుతుంటాయి. రైల్వే విషయంలో మరి వీళ్లున్నాయి వైచెప్పిన రెండు ఉత్సవాలలోనూ ఏ ఒకటికూడా లోగడ జరిగి ఉండకపోయినప్పటికీ - వాటిల్లో ఏదో ఓటి, ఏదో దేశంలో ఇకముందు ఎప్పుడో ఆప్పుడు ఎవరో కొందరు జరిగించినా బాధలే దంటున్నారు. ఎందుకంటే, ముందు ఒకగొప్ప ఉత్సవం కానిచ్చేసి, తదుపరి వెనక్కి తిరిగి రెట్టచూసినా, అదినం రైల్వే సంస్థకి చెందిన ఒకగొప్పవిషయం ఒకగొప్ప దేశంలో జరిగిన పర్యవసానం అయిఉండి తీరుతుంది. ఇది

గాక, అయోమార్గం యావద్భూతలానికి చెందినదే గనక, భూజలంతా కలసి దాని తాలూకు పరోత్సవం చెయ్యడం సమంజసం గాని, ప్రత్యేకస్వయంపాకాలవల్ల డబ్బు మన్నవడం గౌరవం సున్నవడంమట్టుకే అని ఆద్యులు చెబుతున్నారు. ఆ ఉత్సవంయొక్క సంపూర్ణ బాధ్యత వహించడానికి ఒకవైపు సంఘం ఏర్పర్చాలని ఇదవుతున్నారు. అది 'అఖిల భూగోళఖండఖండంతరి స్థాపిత వివిధాయో మార్గసంబంధజన, వ్యక్తి, సంఘ, సంస్థాప శాఖాచరిత మహాకృత్యాభివందనీ సమాజం! అనేలాంటి పేరుతో సక్రమంగా నిర్మించాలని పలువురు ఉపాస్తున్నారు. ఏతల్ ప్రయత్నం లో, ప్రత్యేకప్రాంతాలలో తాత్కాలిక సంఘాలు లేచి, యథాశక్తి కార్యదర్శుల్ని ఎన్నుకుని, వారికి బాధ్యతాసూన్యమైన సకలపాక్కులూ ఇచ్చి, కృషిచేయించడం జ్ఞాఘనీయం అని కూడా చాలామంది తాత్పర్యం.

ఆ మహాభూతల రైల్వే పరోత్సవం నాటి కార్యక్రమంయొక్క తభిశిల్లు ఆహ్వాన సంఘంచారు తేల్చాలి. అప్పుడు జరగబోయే బహిరంగసభకి అధ్యక్షత వహించడానికి భూజను డెవడూ ఎనికరా డనిన్నీ, అఖిల అంగారకగ్రహ రైల్వేసంఘాధ్యక్షుణ్ణి పిలుస్తారనిన్నీ, అతని ప్రమాణపుఖర్చు నిస్తంత్రి లో పంపుతా రనిన్నీ, అతనికి ఏవాహనం కుదరక శరీరతః రావడానికి వీలు లంభించని పక్షంలో అతడు రేడియోలో అధ్యక్షత వహిస్తాడనిన్నీ, ఒకప్రాంతపు కార్యకర్త అంటున్నాడు. వైవాద్యా అంగారకుడులో కూడా (అసలు అది యుద్ధగ్రహంగనక!) రోమురాడిశ్వరుడులాంటివాడుగాని, బెర్లిన్

జులుందారువంటివాడుగాని నియంత ఒకడు శున్నట్టయినా, అతణ్ణి అధ్యక్షపదవికి ఆహ్వానిస్తే తిరిపోతుందని సలహా యిస్తున్నారు. కా ని అ లా ం టి వా ణ్ణి యీ భూమిమీద అడుగెట్టినస్తే, అతడు తన్నో, తిట్టో, బెదిరింవో లాగేసి యీ భూమి యావత్తూ వెనక తనదే అనడంగాని లేక తనవా శ్లండరికి యిక్కడ ఉద్యోగానికి సిఫార్సుచేయడంగాని మొదలు పెడతా డేమో, అని కొందరు బాధపడుతున్నారు. అంగారకగ్రహంలోంచి కాకుండా మరో గ్రహం దేల్పించేనా అధ్యక్షుని పిలిస్తే ౧౯౯౧ లో "గజ్యక్" అనే ఆమెచేత వాగ్దత్తం చెయ్యబడి నేటివరకూ ఎవరి చేతా పొందబడకుండా నిల్చిపోయి ఉన్న పెయ్యి పోనుల ఒహుమతీకూడా, డఖిలుపడు తుంది కదా అని కొందరు అంటున్నారు. ఏమయినా మహాసభాధ్యక్షుడు — ఆహ్వాన సంఘాధ్యక్షుడు — అన్నట్టు, జరిగేస్థలం— నగైరాలు ముందుముందు స్థిరపడవలసి ఉన్నా, ప్రస్తుతం తెలుగుదేశపు వివిధకార్య కర్తలకి కాబోయే సభనిమిత్తం జనంచేత యథావిధిగా పంపబడ్డ చిత్తు అభివందన తీర్మానాలు కొన్ని తెలిసిరావడంవల్ల, అవి ఏరీతిగా ఉండగలవో చూడడానికి వీలు దొరికింది. (వి ఈక్రింది విధంగా ఉన్నాయి:

సరాలవల శరీరంలో వ్యాపించిఉన్నట్టు, ఇప్పటికే ప్రతిదేశంలోనూ రైలుపట్టాలు వ్యాపించి ఉన్నా, ఇప్పటికీ "మెయిలు వెల్లి పోయింది గావును, నేను చూడా లనుకున్న స్లాటుఫారంగార్ని చూడ్జలేదు!", "నల్లటి యెడ్డకి గంతలుకట్టి రైల్లు లాగిస్తారు", "ఒకొక్క బూడుబండికి రొండేసి తలకాయ

లుంటాయి"! "మాపూరికి పక్కంటిమ్మంటే ఎక్కడికో పెప్పుమంటా ఉంటే? నాపూ సీడి కెందు కన్నాను!", "ఏడారికి టిక్కటిమ్మన్నా, ఒకేదగ్గర దాన్ని నోక్క టిక్కుమనిస్తాడే!" అని అంటూండే జనంగురించి ఈ సభవారు చాలా దుఃఖస్తూ వీట్లు ఒక ప్రత్యేక తీర్మాన గారవం పొందడానికి అనర్హులని నిర్ధరించి, జాలిపడుతున్నారు.—

ఏవో దేశానికి చెంది, కోటికీర్తిరై, ప్రభుత్వబలంబుక్కు ఆసరా చూసుకుని స్వాధీన దేశాల్లో ఉండే గృహరామక్షేత్రాదులు బలాత్కారంగా కొని, వాటిని తూన్యస్థలాలుగా చేసి, ఇనపపట్టాల సంకెళ్లతో ఆ స్థలాన్ని కట్టేసి తద్వారా రసయోగం తెలియకుండానే తమ ఇనుముని బంగారంగా మార్చుకో గలిగిన రైల్వేసంఘాల్ని ఈ సభవారు కొనియాడుతున్నారు.—

ఒక్కొక్క వ్యక్తిచేతులో రూపాయిపడిందంటే బాగులా మారిపోడం మామూలు గినక, జనబాహుళ్యం విడివ్యక్తులలో నమ్మకం ఉంచరని గ్రహించి, సంఘాన్ని నమ్మించడానికి సంఘమే ఉండాలని తెలుసుకుని సంఘాలుగా ఏర్పడి, బాగుని రూపాయిలుగా మార్చుకోగలిగిన రైల్వేబుద్ధివంతుల్ని ఈ సభవారు మెచ్చుకుంటున్నారు.—

పెట్టుబడులకీ ధరలకీ సంబంధం ఏముంటే జనానికి తెలియరాకుండా అట్టేపెట్టి, రుచి కలిగేవరకూ ధరలు తక్కువగా ఉంచి, అలవాటు స్థిరపడడంతోనే ధరలు క్రమక్రమంగా పెంచిస్తూ, పోటీకోసం సబబు లేని తగ్గింపులు చేస్తూ, లాభాలు పుచ్చుకునే వాట్లు ఎక్కడంటారో కనబడకుండా వ్యా

పారం చేయిస్తూ ఉన్న రైల్వేప్రజ్ఞావంతుల్ని ఈసభవారు పొగుడుతున్నారు.—

అయోమార్గాలు మామూలుగా జనోపయోగం విమిశ్రం అని పైకి కనపడ్డా యుద్ధంలాంటి అవసరం వచ్చినప్పుడు స్వలాభం కోసమే అని ఎరిగింది వ్యవహరించే రైల్వే పెద్దలికి ఈసభవారు నమస్కరిస్తున్నారు.

వస్థాశ్రమధర్మాలవంటి తారతమ్యాలు మనుష్యుల్లో కూడా, రక్తాల్లో తేడాలుంటాయి గనకనా, అంతా ఒకటే అనేటంత సర్వసమత్వం తెలిసిన జాతికి చెందినప్పటికీ, అయోమార్గంలో మొదటిక్లాసు, రెండోక్లాసు, మూడోక్లాసు అంటూ తరతమభావం పెట్టిన రైల్వేసంఘాలవారి వివేచనాశక్తికి ఈ సభవారు ముక్కుమీద వేలేసుకుంటున్నారు.—

పెద్దబస్తీలలో, ముందు ఊరవతల ఒక స్టేషనూ తరవాత నాలిక కరుచుకుని ఊల్లో ఒక స్టేషనూ వేసి, ఊల్లోదానివల్ల వచ్చే డబ్బుపట్టిగల్గి ఊరవతలదాన్ని పెంచి, ఊల్లోదాన్ని వీలైనంత ఇరుకుగానూ ఏవ్యంగగానూ ఉంచినందుకు, ఈసభవారు రైల్వే అధికారుల్ని ఏమనాలో తెలియకుండా ఉన్నారు.—

నాలుగేసి వందలమంది ఒక్కొక్క రైలుకి ఎక్కే స్టేషన్లలో జనం విశ్రాంతి తీసుకోడానికి నాలుగైదు బెంచీలు నష్టమయిచేసి యథాశక్తి ఏర్పాట్లు చేసిన రైల్వే అధికారుల్ని ఈ సభవారు శ్లాఘిస్తున్నారు.—

ప్రతి ప్రయాణికులబండి బయలుదేరడానికి రెండుగంటల పూర్వమే టిక్కెట్లకీటికి తెరిచి ఉంచుతున్నాం అనేరాతతో కిటికీ

గంట పెద్దబల్ల కట్టి అక్కడ పేర్కొనబడ్డ గంట ఒకటికి నిమిషాలు రెండుమాత్రమే అనే మరా రాయడం మరిచిపోయిన రైల్వే అధికారుల్ని ఈసభవారు వహవ్యా అంటున్నారు. —

రైల్వే ఉద్యోగానికి జీతాలు తక్కువ అయినప్పటికీ కొన్ని వందలు చేతిసొమ్ము అయినా సరే రవంత ఉద్యోగం రైల్వేలో దొరికితే చాలు అనేటంత ఆదాయం ప్రతి రైల్వే ఉద్యోగస్తుడికీ ఉంటుంది అనేభావం ప్రధమ! — జనంలో కలిగింగిన రైల్వే యజమాన్లకి ఈసభవారు హారతి యిస్తున్నారు. —

క్రింది రైల్వే అల్పద్యోగి లగాయతు ప్రైమెట్టు ఉద్యోగివరకూ అధికార్ల ిచ్చేజీతం తారీఖుప్రకారం పుచ్చుగుంటూ, అందుకు అదనంగా, జనం - తమజన్మ అర్జెంటుగా లాభకరంగా నెరవేరినందుకు — సంతోషించి యిచ్చే ధన కనక వస్తు సాహసాలు తప్ప, తక్కిన మరి ఏయితరమైన లంచాలూ కానుకలూ స్వీకరించకుండా కట్టుదిట్టాలు చేసిన రైల్వేకారకుల్ని, ఈ సభవారు ఘన తపరుస్తున్నారు —

రైల్వే పాలకులు తమ పరిపాలనలో, ధనాధికార వైశ్యవికేషాలుగాని, వాగ్దాటిగాని, కూరగాయలు - వస్తువులు - ముడిసరుకు వగైరాల్లో వర్తకంగాని గలవాళ్లని, — ఎందుకేనా ఎప్పటికేనా మంచిదని చెప్పి — కాస్త చల్లని చూపు చూసి, తక్కినవాళ్ళమీద రూల్సుప్రకారం కారాలూ మిరియాలూ నూరడంలో కనపరిచే నిచ్చుతుపాతబుద్ధికి ఈసభవారు ఆశ్చర్యపడకుండా కూచున్నారు. —

తమ రైలుటైముకి ఒకజాము ముందు వెళ్లి, దాన్ని గురించి తపిస్తూ, ఇంకా అది ఎంతసేపటికీ వస్తుం దని — తమకు ఫలానా అప్పుడూ అని తెలిసుండీకుడా - కనుక్కుంటూ, కనుక్కోడంలో చివాట్లు తింటూ ప్రయాణాలు చేసేవాళ్లకీ, రిస్తువాచీ చూసుగుంటూ అంచీమీద ప్లేషన్లో పడి కటాకటిగా రైలుదాట పెట్టు గు నే వాళ్లకీ, ఈ సభవారు దణ్ణాలు పెట్టి, చెరిసహం చొప్పున పైరెండు తరహాలవారూ ఆ దణ్ణాలు పంచుకోవలసిందిగా కోరుతున్నారు. —

కుష్టులు, బధిరులు, పంగులు, అంధులు, భిక్షులు, - లాంటివాళ్ల అవస్థ దుర్భరంగనక, వాళ్లు రైల్వే ముప్పైతుగోదానికి వాళ్లని ఊరికీ రైల్వేకొచ్చి, తద్వారా యథాశక్తి దానం చేసుగుంటూ పుణ్యం ఆర్జించుకోదానికి ప్రయాణీకులకి తరణంఇచ్చి, మరొకళ్ల ఖర్చు మీద రైల్వేమేన్లు కనపరుస్తూండే దాతీశ్యానికి ఈసభవారు వారిని చాలా కీర్తిస్తున్నారు. —

టిక్కెట్లు కొనుక్కునేటప్పుడు: ఓచక్కనించి వెడితే అలస్యం అవుతుందేమో, తమరికి టిక్కెట్టు అందక తమరు మిగిలిపోవలసి వస్తుందేమో, పెందరాళే కొనుక్కున్నవాడు ముందెల్లిపోతాడేమో అనేబాధ చొప్పున అదివరకే అక్కడ నిలబడిఉన్నవాళ్లని తొక్కుకుని, వాళ్లమీద తమచుట్ట ఉమ్మి అభిషేకించి, తమ 'టముకు'పెట్టి మొసతో వాళ్లని గుచ్చి, టిక్కెట్ల కిటికీమీదకి ఎగబడే ప్రయాణీకులు బతుకు తెరుపు తెలిసినవాళ్లుగనక, వారి అవ్యక్త బెన్నత్యానికి ఈసభ వారు, వారిని నెత్తిమీద పెట్టుకోవాలని చూస్తున్నారు. —

తమయిష్టం వచ్చినచోట తమరు నిలబడి తమ ఎదురుగుండా ఏపెట్టి కనపడితే అందు లోకే ఎక్కి, అందులో ఎంతమంది ఉన్నా సరే వాళ్లని 'తప్పదు గనక సర్దుకోవాలి' అంటూ, 'ఎంతసేపు - తుణం' అంటూ వాళ్లకి వేదాంతం బోధించుతూ బాధించుతూ ఉండే జ్ఞానులకి ఈ సభవారు వందనాలు అర్పిస్తున్నారు. —

“టిక్కట్టు” అంటే రైల్వేకంపెనీవారు అది కొనుక్కున్న వాడి శరీరాన్ని - దైవవ్యవ ఉంటే - దానిమీద రాసిఉన్న ఊరికి తిసి కట్టి వదిలివేశ తాంఅని టిక్కట్టు కొనుక్కున్న వాడితో పడ్డ పూచీమూటలుగల అట్ట ముక్క అనేసంగతి గమనించక, టిక్కట్టు అనేది తాము తమవక్క కూచున్నవాడి మీద చలాయించడానికి వీలైన అధికారానికి చిహ్నమని భ్రమించి వింతరకపు జంతువులుగా తయారయే ఘనుల్ని చూసి ఈసభ వారు హాదిలిపోతున్నారు. —

ఖాళీగా ఉన్న పెట్టి పెరికి తనూ తన సామానూ అందులో పడడంతోటే ఖెడీమని తలుపు వేసి, వెనకాల ఎక్కబోయేవాడివేర్లు పచ్చడైనాసరే చూడక, 'ఖాళీ లేదు. పక్క పెట్టెలోకి వెళ్లండి' అనే మాదిరి అమూల్యమైన సలహాలు ఇచ్చే మహానుభావుల్ని తగినంత మేచ్చలేక ఈ సభవారు తారెత్తి పోతున్నారు. —

డబ్బోసి టిక్కట్టు కొనుక్కున్న జనం, ఒక్కొక్క పెట్టెలో, నియమితసంఖ్య చాటించి, —ఎవర్ని ఏమనడగాలోనోరులేక అడగగలిగినా పని తొందరవల్ల తీరికలేక — పడునూ పేకాలాగ నిలబడి ఉన్నా, అందు లోకే, లోగడ అర్జించిన సొమ్ము వడ్డీకేసుగుని

కుష్టో గుడ్డితనమో కలిగిఉండడంవల్ల రాజకీయమో వేదాంతమో సాడుకుంటూ, పెట్టెల్లోకి జొరబడి, నలుగురి ఎదుటా దమ్మిడీయో తోలియో దానంచేసి కొంతవరకు దానకర్త అని పేరు పొందా లనుకునే ఉదారుల్ని హృదయం కరిగించే మాటలు చెబుతూ, ఈ లోపుగా తమరి శరీరానికిగల వ్యాధి, కుష్టో, ధూళి, మురికి ఈ మూలనుంచి ఆ మూలకి కూచునేజనానికిరుద్ది, వ్యవహరించేముప్టివాళ్ల నిన్ను, ంపెనీలపెల్లడినిమిత్తంచౌకగాసాంకెల్ మందులు అమ్మడానికి ఉపన్యసించే ఏశెంట్ల నిన్ను, ఏమూలనుంచో వచ్చి మేజిక్లు చేసే వాళ్ల నిన్ను, మంచిగొంతుకతో పాడి రకంవారీ పాటలపుస్తకం అమ్మేవాళ్ల నిన్ను, వస్తువులు అమ్మేవాళ్ల నిన్ను, రూపాయిఖరీదు చెప్పి చివరికి అయిదుకాన్లకి బేరంచెయ్యడానికి వీలైన పుస్తకాలు వంటిమీద ధరించి, వాట్ల రకాలూ, వాట్ల ఉపయోగాలూ గురించి ముచ్చటించే వారినిన్ను, శృంగారపు బామ్మల పుస్తకాలు తెచ్చి బోకుగా వేపం ధరించిన వాడితో వ్యవహరించే వారినిన్ను “జోలి దొంగల” కత్తిరింపులు తిన్న వారినిన్ను, నూటుకేసులు మారుగిట్లు అయినవారినిన్ను, ఈసభవారు చాలాప్రోత్తం చేస్తున్నారు. —

రైలుపడి ఇంతకాలం అయినా రైల్వో పోకోదొడ్డి ఎవ్వడు ఎట్లా ఉపయోగించాలో తెలుసుకోలేని పెద్దల్ని గురించి ఈసభవారు నాభిదగ్గిర్నించి డోక్కుంటున్నారు. —

రైల్వో ఎక్కగానే జనసమూహం ఏర్పడ్డా, (అధ్యక్షుడంటూ దిగి ఎక్కిచోటు గనక ఏలులేక) జనానికి అదుపాజ్ఞ లుండవలసిన అవసరం లేదుగనకనున్నూ, టిక్కట్టు కొనుక్కోడంతోటే కొందరు తాము హృద

యశూన్యులై తమవక్క తమరికి మల్లేనే ఇష్టయిష్టాలుగల సజీవవృక్షులు కూచోడం తమరు మదివిపోవచ్చని అనుకోడంచేత నున్నా “పాగబండి” అనేమాట రైలుకి ఎక్కడ సార్థకం కాకుండా పోతుందో అని వక్కబెదురు కలిగి ఉండడంచేతనున్నా, ఎదో చెయ్యకుండా ఊరికే కూచోడం కష్టం గనకనున్నా, రైల్లో చుట్టలు కాలుస్తూ, గాలి వాటం చూడకుండా కూడా ఉమ్ములేసి - అవిన్న నిష్పనెరుసులున్నా ఇతరులమీద పడుతుండడం చూసికూడా రాయల్లా ఊరు కునే ధీరులకి, ఈసభవారు కైవారం చేస్తున్నారు. —

మగిసాయంలేకుండా, అడవాళ్ల పెట్టెలో కూచోకుండా ప్రయాణంచేసే స్త్రీలున్న పెట్టి చూసుకుని ఎక్కే నాజాకు వేషభారుల్ని వారి పుత్రికావాత్సల్యానికిన్నీ, సుందరమైన విగ్రహాలుగల స్త్రీలున్న బండిమాత్రమే ఎక్కేలా కుక్కల్ని వారిమాతృభక్తికిన్నీ ఈ సభవారు ప్రస్తుతిస్తున్నారు. —

డబ్బండి, రైలులోందరలో కాఫీహోటల్లో అడుదుంబడుదుం అంటూ పావలాసరుకు నిలువుకాళ్లమీద పరామర్శించి, గబగబా రైల్లో పడి, వేపంలొనూ జాట్టులొనూ నాగరికత వెడలగక్కుతూ, చదవడం తెలిసినా నూతన వార్తాప్రియత్వం ఉన్నా, చూసి చూసి అర్థగా పెట్టి స్వంతానికి ప్రతికొనుక్కోక వక్కవాణ్ణి “మీరు వేపరు చదివారా?”, “మీవేపరు ఓసారి ఇస్తారా?”, “మీవప్రికలో ఒకపేటు విడగొట్టి ఇట్లా ఇస్తురా” అని ఎరగనివాడిదగ్గరకూడా యాచించో, వక్కవాడు తనవేపరు తను చూసుకుంటాంటే

అతడిమీద శ్యాన లోతుల్లా దగ్గర కొచ్చి తనూ చదువుకుంటూనో, లేక ఎరగనివాడు తను కొనుక్కున్న ప్రతిక అక్కడ పెట్టి ఏన్నేపీతుడితోటో కబుర్లు చెప్పగోడంలో ఉండగా వాణ్ణి అడక్కుండా తీసేసుకునో, ఇట్లా చెయ్యడంలో తనయొక్క గడుసురనానికి లోపల తనే ఆనందించుకుంటూ, పులిస్త రాకులమీద జంతువులు ఎగడ్డట్టు, పరాయి వాడి ప్రతికమీద విరుచుకుపడి, తను దిగే వరకు ఆ ఎంగిలిప్రతిక ఇదిగో అని యజమానుడికేనా యివ్వకుండా, చదువుతూండే ధనికులయొక్క ధనత్వం, ధన్యత్వం, సరసత్వం గురించి ఈసభవారు బెంగెట్టుకుపోయి పోరున, ఆనందిస్తున్నారు. —

గంటలకి గంటలు ప్రయాణం ఉన్నా, ఏమీ చెయ్యకుండా కిటికీకి దగ్గర స్థలం సంపాదించుకుని, తమతాలూకుమూట వైన పెట్టుకుని, బయటికి చూస్తూ కిమ్మనకుండా గడిపే ఆలోచనపరుల్ని ఈసభవారు పౌచ్చరిస్తున్నారు. —

సూటుకేసులు, పరుపులు, పీటలు వగైరాలు కిటికీల్లోంచి లోపలికి గిరవాటేసి రైలు ఇక పదలపోతోందీ అన్నప్పుడు ఎక్కి, అదివరకే కర్మవశంచేత లోపల కూచున్న వీలైనంతమందికి ముడుసులు విరగ్గొట్టేవాళ్ల అహింసాభావానికిన్నీ, వేగానికిన్నీ ఈసభవారు వారిని మర్యాదచేస్తున్నారు. —

నిద్దర, జబ్బు, నోరు, జబర్దస్తీ, విచాణా వగైరాలు ఉపయోగించి నియమితస్థలం కంటే వీలైనంత ఎక్కువస్థలం తమరు ఆక్రమించుకుని, అదే తమ ఆధిక్యత అని గర్విం చే మహత్తరుల్ని ఈసభవారు ఆరాధిస్తున్నారు. —

పరాయివాడిచేత కిరాయిపెట్టించిగాని, బల్లకింద దూరిగాని, పాకీదొడ్లో నక్కిగాని, నమయానికి అవతలచేపున దిగిగాని, ఇతరతాదగాచేసిగాని, సన్యాసులైగాని, కావలసినవారైగాని, నేవకులైగాని, నెత్తిమీద వారైగాని, తత్సంబంధం కలవారైగాని, ఎల్లాగో అల్లాగ టిక్కట్టు న్యంతంగా కొనకుండా ఉచితప్రయాణంచేసే అద్వైతవంతున్ని ఈసభవారు బ్రహ్మరథం పడుతున్నారు. —

అతిజనంతో రైలు పోతున్నప్పుడు అందులో కూచుని బయటికి చూస్తే దగ్గరవని మనం అనుకునే వస్తువులు మన్ని విడిచిపెట్టి దూరంకావడమున్నూ, దూరానిచే మన కూడా రావడమున్నూ ప్రతినిత్యమూ గమనిస్తూండీకూడా, తాత్రయంపడే మహామహున్ని ఈసభవారు ఊరేగించి శారవిస్తున్నారు. —

తను ఎంతో వేగంతో పోతున్నా ననుకుంటూ, రాత్రప్పడు, సత్కతాలకేసి చూస్తే తనూ, తనవాహనం, తనలోకం - వీటి ఉనికి భూకుడూ మా కేం తెలుసును అన్నట్లు ఆ సత్కతాలు నిర్నిమిత్తంగా ప్రవాళిస్తూ ఉండడం గమనించి మానవుణ్ణి అల్పకుగా కట్టేవారిని ఈ సభవారు నిరసిస్తున్నారు.

శాంతంగా ఆలోచిస్తే రైలుప్రయాణం అనేది చిన్నప్రమాణంలో జీవితప్రయాణం లాంటిదే అనిన్నీ, మానవస్వభావాలు బయటపెట్టుడానికి మానవుల్ని తయారు చెయ్యడానికీ, అది చాలుననిన్నీ అనేవారి భావం శుద్ధపేలవం అయినప్పటికీ వారు అట్లాంటివి ప్రకటింప సాహసించినందుకు ఈసభ వారు వారిమీద కొంచెం కోపం దాల్చడానికి ముహూర్తం వెదుకుతున్నారు. —

మా ధు రు లు

‘వా ధూ త్’

ఊరకే మాధురులు
ఊరిపోతున్నాయి !
ఆవైపు, ఈవైపు
అని కాదు; అందమే
అలముకొని వెలిగేటి
అన్నివైపులకూడ
అంధకారస్రభలు
మండువైపులకూడ
ఏవైపు చూసినా,
ఎందుకీమాధురులు!

ఒక్కసారిగ నురగ
కక్కుతూ - పొంగేసి -
ఉరుముతూ విరిగేటి
తెరటమ్ముకేకలా
ఆవెన్ననే మరో
అలరాక తెలుపుతూ
ఏవైపు చూసినా
ఎందుకో, మాధురులు !

హాయి, భోగం, మనకి
ఏవైపొ దాగికొని,
‘తీయరోజులై కలుగు
తాయి ముం దెప్పమా’
అని, కమ్మవాసనల
విరజిమ్ముతున్నాయ ?

ఏవైపు చూసినా,
ఏమిటి మాధురులు !

వలపుటామనిలోన
తల తెత్తు పూలతే
నెల క్రోలి పోలు ఆ
యెలడేటిపాటలో,
అల వల్ల కాట, ద
య్యాలచెరలాటలో
ఊరిపోతున్నాయి !
ఊరకే, మాధురులు !

వాడిపోయినపూల
వాసనలు కాబోవు !
క్రొత్తవాసంతికల
కొమరు లనలే కావు !
మనమనస్సులె కాల
మందు కల్పించితే
ఊరకే, మాధురులు
ఊరిపడుతున్నాయ ?

ఆశలై, అందాల
రాశులై, కలిగేటి
సౌఖ్యాల ఊసులై
చిరునవ్వు మోసులై
పెరుగులో, విరుగులో,
తరుగులో, పరుగులో,
ఊరకే, మాధురులు
ఊరిపోతున్నాయి !!

కళలు - జీవితములో వానిస్థానము

శ్రీ జగన్నాథ్

ఈనాటి యువకులు — ఈనాటి ప్రజ, కేవల ప్రపంచానికి వీరాలు. ఇప్పటి అభిప్రాయాలు కేవల నవకవి పునాది. ఇప్పటి ఆచరణలు కేవల ఆశయాలు. ఇప్పుడు చేసిన కృషి కేవల ఫలము.

అయినప్పటికీ, ఈనాటి యువకుల తత్వము నిస్సారంగా వీరి అభిప్రాయాలు సంచేసా సలూచాలుగా, వీరి ఆచరణలు తెలియనివిగా, వీరి కృషి పూర్ణానుకూలంగా, ఉన్నాయంటే, అది ఎంత అపారమైనదైనదై వా నిజమైనదే. వీరికి అనేకకారణాలు చూపించవచ్చు. విద్యార్థిభావములో లోపాలన్నిట నంది, వేదాంత తత్వములో “సర్వం మ్యం” అని పరిపెట్టుకోవడమే తొట్ట, తరువ్వు, క్రైస్తవ మత సంఘాలకులవల్ల మొదటిరోజుల్లో ఉంచిన గొప్ప ఖితి పోయిందవచ్చు. ఏమైనా, ఈరోజున వేలు మడిచి లెక్కపెట్టితే వేయిమందిలో ఒకవ్యక్తి మాత్ర మే విద్యమైన ప్రశ్నలకి సమాధానం తెలుసు కుందామనే ఉత్సాహంచూడా ఉన్నట్టు కనిపించదు.

సర్వసాధారణంగా ప్రతివ్యక్తి, రెండుకొరలులా భోజనం, ఇంకో రెండుకొరలు (వీలైతే ఎన్నికొరలునా సరే) కాఫీ, ఒక ఇల్లా, కాస్త మిఠంగా పిల్లలూ, ఇవి కోరిక; — అంటేగాని ఎందుకు ఈనవయు ఇలా తిని తిరుగుతూ గడపాలో అలోచించటంలేదు. ఇలా బ్రతినన్నట్లు బ్రతికి వచ్చిపోతే తరువాత మనలో ఏమైనా మిగలుతుందా? మిగిలింది ఏ మామంది? ఇలా ఇంతమంది పుట్టి ఇంతమంది పోతున్నారే, చివరకి ఈ ప్రపంచం, ఈ మామయ్య, చంద్రుడు, ఇవన్నీ ఏమయిపోతాయి? ఆసలు, మనం — (మనుష్యులు) రాకయింను ఈధూమిరూప ఎలా ఉండేది? — “ఏవో జంతువులు కావాలి” — “ఆ ఒక్కడమంది వచ్చాయి?” — “అంతమయిందా?” — అసలు బ్రతకటం, చచ్చిపోవటం ఏమిటి? ఎం

దుకు? ఓరోజుమంది ఓరోజుకి మనుష్యులారీ అభివృద్ధి పొందుతోందా? ఆడుగంటుతోందా? — ఇలా ఎన్ని, కోట్లకొలది ప్రశ్నలు ఏ ఒక్కడనుకూత్రం అలోచించినా బయల్పడతాయి.

వీటిల్లో కొన్ని ప్రశ్నలకి — అర్థంచేసుకుంటే అన్ని ప్రశ్నలకి అంటారు తెలిసికొన్నవారు — మరేవేదాల్లో గూఢంగా జవాబు లున్నాయట. వేదాల్లో ఉన్నా లేకపోయినా, శాస్త్ర పరిశోధనల వల్ల కొన్నిసంగతులు తెలిసికొంటున్నారని ఇప్పటి వారు. అసలు ౫,౦౦,౦౦౦ ల వీళ్లకిందట ధూమి చాలామట్టుకు మంచుతో కప్పబడి ఉండేదనీ, మొదట్లో ప్రాణమున్న వస్తువులు వీళ్లలో బయల్పెరాయనీ, వాచుమాడిరిగా — అందులోంచి కొంతకాలానికే చేపలూ, దాని తరువాత ధూమిరూడా వీళ్లలోనూ తిరుగుల బంతువులూ, ఆపై ధూచరాలూ, అందులో అనేకమయిన తెగలూ, కొంతకాలానికే కోతులూ, పిల్లులూ మనుష్యులూ; — ఇంకవరకూ పరిశోధకులు కనిపెట్టినవి. ఈవిజ్ఞానాన్నే మనపూర్వులు మత్స్యగూర్కాది అవతారాలుగా భాగించి మరక విడిచి పెట్టారని కొంతమంది అభిప్రాయము.

అనుకూత్రం ఏం ఉపయోగము? — ఈ రోజున ప్రపంచామావాస్యని కవి అర్థంకావు. పూర్వులు ఆమాత్రపు శాస్త్రజ్ఞానమేగాక, కావలసినంత తత్వజ్ఞానముకూడా ఇమిట్టి, ఈనీవరాసులయొక్క ఉచ్చిర క్రమమునేకాక, అన్ని విప్లు సూక్తియొక్క అవతారాలనుకూడా, సకల చరాచర సృష్టిలోనూ చైవశంక ఉన్నదనీ, అది ఆశేషమైనదనీమాత్రా మార్చింది ఉంచవచ్చును. కాని అది అర్థముచేసుకోవడానికి మన మిరోజున వెర్సగానీ (H. G. Wells) ప్రపంచ చరిత్ర (Outlines of World History) నీ, మాక్స్ ముల్లర్ (Max Muller)గారి ఋగ్వేదపు తర్జుమానీ చదువుకోవలసివస్తోంది.

ఇక ఈ ౫,౦౦,౦౦౦ ల వర్గ క్రిందటి సమాచారముగాక, ఈలోచన మన నిర్వహణలో అవర్గ చేయింది? ఈమనోభంగులలో, ఈ రాజ్య కాంక్షలలో, ఈ యుద్ధ నిర్వహణలో, ఈ నిరసనలలో, ఈ వివాదాయకతలలో, ఈ జనాభా సమస్యలలో నిందితయిన బల్యులలో ఏమయిపోయిందో తెలుసుకోవాలి? ఈలోచనలలో వ్యక్తియొక్క కర్తవ్యమేమిటి? కర్తవ్యరహితంగా సువ్యక్తిరణములో తేలిపోయేవాళ్ళలో, సమయోపాధి చేరుచేసేవాళ్ళలో పాపం ఏమిటి? లేక ఇలా కాదు, ఈ జనాభాను ఆపాది; దానిని ఈ ప్రయత్నము చేయాలి, అని ప్రామాణికం? — ప్రామాణికం సాధ్యమవుతుందా? — ఒకవేళ అవగతించే, ఇంతకంటే, ఇంత దిరిగిగా ప్రవహించే ఈజల ప్రవాహాన్ని — ఈమానవ కృషిని ఏమిచేయటము? — తేలిక ప్రపంచం ఏలా ఉండాలి? — రహస్యంగా సామ్యవాదము, మనజేతంలోని పూర్వపథ్యములే సర్వసంగతమైనవి?

ఇది ఇప్పటికాలమానంలో కొందరిలో కలిగే సందేహం. దీనికి అనేక జనాభా యంతనము: ఏవ్యక్తిని ఆ వ్యక్తికి అరి ఆమహులంగా వర్ణించనచ్చు, ఆలోచనలోనూ అవరణలోనూ మాడను. కాని ప్రతివ్యక్తి కూడా ఆలాటి ఆలోచన మొదలుపెట్టి తరువాత ఏలా తోస్తే అలా అవరించినట్లయితే — భగవద్గీత ననుసరించి ప్రయత్నము ఫలము భగవదర్పణ చేసినా; సంపూర్ణ ఆపాంభావముతో అన్నిచోటా ఏకం చేసి, ఏవర్వ ప్రాత్యర్థ్యము స్థాపిస్తామని నమం చెంది ముందుకు దూకినా — మొదట్లో ఈ ఆలోచనలూ, ఈ సంశయ నివారణలూ వ్యక్తికి చాలా ఉపయోగపడతాయి — సంఘానికి చోటాని ప్రపంచానికి చూడాలి ఈలాటివ్యక్తుల పయోగపడతారు.

ఈ ఆలోచనలవల్ల స్ఫూరించే వివిధసాక్షాత్తుల కళారాధన ఒకటి.

కళారాధన అనటంలో — కళ అంటే కేవలమూ ఏదో ఒక ప్రత్యేకమైన కళాస్వరూప మనుకోవడంగాని, ఆరాధన అంటే అభ్యసించడమే అని అనుకోవడంగాని పొరబాటు. కళ — అన్ని రూపాల్లోనూ — వివిధముగా

శివీయంలోకి వచ్చిపోవడం, అభ్యసించటం వల్లగాని, అనుభవించటంవల్లగాని — శివీయమనవలసి ప్రారంభటానికి సమర్థమైనది.

కళ అనే సందిగ్ధపదాన్ని బాగ్రత్తగా విమర్శిస్తే అది ఆశీశ్వరమూహంగా అవతరమవుతుంది. కాలవకాదు కళ అనేటప్పుటికి చిత్రలేఖనమనే సంపదితభావనే చాలామందికి తట్టుతుంది. కాని అసలు ఈ చిత్రలేఖనము, శిల్పము, భవన నిర్మాణము వల్ల వాటితో స్థావరకళలైనవే చెప్పబడి, శివకళ అయిన సంగీతము కవిత్వము వాదకము అన్న స్వరూపాలతో పాటు లలితకళ లని పూర్వ్యం విభజన.

కాని కళయొక్క అర్థమూ, లక్షణమూ అవగాహన చేయటంలే ఇన్నికాళోపకాళిలుగా ఉన్న లలితకళలలోనూ కావలసినన్ని లక్షణాలలో పోలిక కనిపిస్తుంది — కళ అని అనిపించుకోవడం ప్రతి స్వరూపముయొక్క ప్రారంభముగానూ, ప్రపంచంలోనూ ప్రభావంలోనూ మాడను.

శివకళ లుట్టిపడే చెక్కడములోనయినా, కళ్లు మిరుమిట్లు గొల్పేటంత సమాజస్థాయి పెదజల్లే సూర్యాస్తమయముయొక్క చిత్రలేఖన మయినా, మూర్ఖావస్థలో ముంచివేసే సంగీతమయినా, అనంత విహారాలమధ్య అనానూషంగా విలీనమగుల వాలక మయినా, ప్రారంభంలో కళ కర్తయొక్క ఆశీశలము విరాడా, నిర్వహణలోని చతురతవిరా ఆధారపడి ఉంటుంది; ఎంతేత సంతే ప్రతి కళాస్వరూపము కూడా, మానవత్వావయంలో పొంది పొందే ఆశీశలు, ఉద్దేశమువల్లనే ఏర్పడుతుంది.

అసలు కళలయొక్క అంతురము పరిమితిని చూస్తే ప్రతినిశమయిన కళామాదా వ్యక్తియొక్క ఉద్దేశ ఉద్దేశ్యములవల్ల ఏర్పడినట్లు నిరూపించ వచ్చు. చిత్రలేఖనముయొక్క ప్రారంభము, ౩౫,౦౦౦ వర్గ క్రిందటి బొమ్మల్లో ఉంది. అలాగే గృహాల కరణమూ, శిల్పమూ, సంగీతమూ, నట్యమూ అన్నవి.

పచ్చిమాంసం తిని, నన్ను ముగా తిరుగుతూంటే ప్రత్యేకము మానవజాతిలోని వ్యక్తి, అదేవిలో తమ

తలుచుకొన్న జంతువు ప్రాణభరి కొద్దీ పరిగడు
కొన్నప్పుటి వేగము, బలము, అంగభృద్ధవము తన
మనస్సులో నాలుకుబాకే, వాటిని తీరికగా ఉన్నప్పుడు
తనదగ్గర ఉన్న జాతిమునకు మరో జాతిమీద
గీచాడు. తనచేట సంపత్తిగా ఉన్నప్పుడు, తన
యొద్దంలో జయించినప్పుడు తనకు గలిగిన సంతోష
ముతో, ఆ మాండము కల్పబంటువానో, ఆకృగువుల
శరీరాలయట్లు ఇప్పుట్లు కొట్టుకూకో, నుల్లచేసిన మాను
లమీద వాయుత్తూ నాట్లం చేస్తాడు — అయ్యుధాలు
ఎవరవేస్తా.

ఈవిధంగా హృదయగంధల్ల ఏర్పడ్డ కళలు శేట
కొంది సంవత్సరాలుగా అలవాటు చేకొన్న నిత్యజీవి
వల్ల లభిత కళలయి, ఈవాటికి అభ్యాసమువీడ చాలా
వరకూ చేర్చుకోవలసిన వయస్సువచ్చి, ఈ ఆనందము
యొక్క ప్రాముఖ్యత ఏమాత్రము తగ్గలేదు. అంతే
అన్ని కాళోపకాఖిల ప్రారంభంలో ఈ ఉద్రేకం
మీద ఆధారపడి ఉంటాయి. ఇంకేగాక ఆరంభ
దశలో అన్ని కళయూహా మానసిక సంకల్ప
కోసము, చేహసౌఖ్యం అన్న అనుభవించిన తరువాత
నయినా, ఏమీ అనభవించి లేకపోయినా, మాన
వుడు చేసినప్పుడుయొక్క ఘోలు. తనలో ఉన్న సృష్టి
శక్తి నినియోగించడంలో ఏర్పడినరూపాలు కళలు.

ఇక కళయొక్క ప్రకృతిలో, — ఒక కందపద్యమే
నా, కైరివిరాగమయినా, లక్ష్మీ విగ్రహమయినా, రా
ములవారి పటమయినా, అశువులో ఆలాపనలో చెక్క
టములో చిత్రించటంలో ఒక కవి మరోకవికి, ఒక
గాయకునికి మరో గాయకునికి, ఒక కవికి మరోకవికి,
ఒక చిత్రకారుడికి మరోచిత్రకారుడికి లేదా ఉండి
తీరుంది — ప్రయత్నించిన స్వరూపాలు చాలాబట్టుకు
కాస్త్రబంధితము లైనప్పటికీ. ఇట్లు ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వ
విశిష్ట మనదము కళయొక్క సర్వకాఖిలకూ సహజము.

ప్రకృతిలో వ్యక్తిత్వమెలాగో ప్రభావములో ప్రా
కృత్యమూ అలాగే అన్ని కళాస్వరూపాలకిని.

ఏకక మామినా సరే, ఉత్తమావధాన — కళా
స్వరూపాన్ని సృష్టించిన వ్యక్తికి, అనుభవించే వ్యక్తికి

లేదా నశించిపోయింది — అస్వరూపాన్ని సురించిన
చింతనవల్ల, అస్వరూపము కల్పించే ఆనందమువల్ల,
ఆనందమువల్ల; అంటే కళారాధనలో సంకుచితమయిన
జాతీయతకీ, అహంభావానికి ఏంటు లేదు. కళాకవి
అమెరికాలోనూ, షేప్పీయరు నాటకాలు మన
దేశంలోనూ, ఆనందబాహులంతో అనుభవించటానికి
ఇదే కారణము. అంతేక కళ అహంభావత్యాన్ని మర
పించి ఆనందాన్ని అనుభవించేయటంలో అవినీతియ
మయిన దన్నమాట — ఒక్క ప్రేమతత్వానికి తిప్ప.

కాని కళ వ్యక్తిత్వాన్ని ఒకవిధంగా కాపా
డుతూ, మరొకవిధంగా మగపించేస్తుంది; అంటే
వేదాంతపరంగా మాట్లాడితే, బహిః ప్రపంచము
యొక్క బహువిధ వికల్పవల్లనే అంతర్గత బ్రహ్మమును
ఆవగాహన చేయగలవన్నమాట సంక్షిప్తము, అకాశ్య
తనూ (Finite and perishable) అయిన రూపము
ద్వారా కాశ్యతనూ, అనంతనూ అయినదాన్ని గోచ
రింప చేయగలదు.

వేదాంతతత్వము, విజ్ఞానము, కాస్త్రపరికోభన,
ప్రేమమార్గము, భక్తియోగము మొదలయిన వివిధమా
ర్గాలకూడా దిట్టవివరకి చూపెట్టేసారాంశ మిదే —
కాశ్యతనూ అనంతమయినదాన్ని సర్పించటం; — బ్రహ్మ
జ్ఞానమున్నా భగవంతుడన్నా, ప్రకృతిఅన్నా, మరెన్ని
విధాల పేర్లెట్టివాను.

అయితే వ్యక్తిజీవితములో, వ్యక్తిపరివర్త
నలో, బయటిప్రపరనలో, లోపలి అనుభవములో,
ఈ ఆలోచన ఈ సర్పించటం ఎలా ఉపయోగిస్తాయని
అంటే కళ మానవజీవితంలో, వ్యక్తిజీవనచర్యలో ఎలా
సహాయపడుతుందో పరిశీలించాలి. దీనికి మానవప్రకృతి
మానవస్వభావము ఎలా ఉంటాయో అర్థం చేసుకో
వటం అవసరం.

మనుష్యుడు అతరించి నప్పటినుంచి — ఆదాము
(Adam) నుంచి అనకున్నా సరే, ఒరాంగ్ ఉటాంగ్
నుంచి అనకున్నా సరే — అతని మానసికశృంగ
భాఖ్యంకోసము, ఆనందముకోసమును. జీవితకాలంలో
ఈ మృగశృంగలకోసం చెదకి వేసారిన వ్యక్తి, స్వర్గం

అంటే సౌఖ్యముయంగానూ, భగవంతుడంటే విదానంద స్వరూపుడుగాను భావించుకోవలసి కలిగి కారణము, మనస్సును మరేసిద్ధాంతాల్లో, అధ్యాత్మికదీని తనలో మిక్కిలి డియోపోయినా, వ్యాపారములో భగవంతుడనా పాపములో తనేకదృష్టితో తంటాలుపడినా, యుద్ధముంటే భయపడినా, పిల్లలుంటే ప్రేమించినా, సంఘ నియమాలు ఏర్పడినా, వాటిని ఒక్కొక్కప్పుడు ఉల్లంఘించినా — ఐహికంగా ఎన్ని ప్రయత్నాలు చేసినా, అమర్మికంగా ఎన్నిరీతుల ఆలోచించినా ఈ సౌఖ్యంకోసం; ఈ ఆనందం కోసం పాపములు తాడు, పరిగడుతాడు.

ఇటువంటి స్వభావము, ఇటువంటి కోరికగల వ్యక్తి, కళారాధనవల్లనైనా, తదితర మార్గాలవల్లనైనా ఈ ఆనంద విశ్వమును త్యాగిని గుర్తించగలిగవచ్చును, తనకి ఇతర ప్రపంచానికి, అంతరాత్మలో, అవాదిలో, అనంతంలో భేదంలేదని తెలిసికో గలిగవచ్చును తన సౌఖ్యం తన ఆనందం ఏవిధంగానైనా పరతపాంచాలనే నిశ్చయానికి రాలేదు.

తన కోరికలు, ఇతరులది యుద్ధాల్లో ముంచేసి ఆయినా, ఇతరుల ఆనందం, ఇతరుల సౌఖ్యం, ఇతరుల ఆశలు, అన్నీ వాళనముచేసి ఆయినా సరే తనకోసము ఆ భాగ్యము సంపాదించుకోవాలని ప్రయత్నించలేడు. అంతేగాక, తను కోరే ఆనంద సౌఖ్యాలు మిగిలినవారిని లక్ష్యము చేయకుండా తనకోసము సంపాదించుకోవాలని ప్రయత్నించినకొద్దీ చొరగని ఈ సంపదలు, బాహ్యప్రపంచానికి, ఇతర వ్యక్తులకి తమ ఏవిధంగానైనా ఈవక్షాత్రంగానైనా మరొకవ్యక్తికి తమకలిగించినప్పుడు, అని తనకిమాత్రం అత్యంతముఖ్యాన్ని ఉపదాన్ని ఇవ్వడము కనిపెట్టుగలడు. ఈ అనుభవము కలిగినప్పుడు - వ్యక్తి దినచర్యలో - ఆలోచనలో తప్పక మార్పు వచ్చి తీరుతుంది.

వేలకొలదిజనం ఒక్క ఊరమాత్ర మయినా తమన్ని తాము మరచిపోయి ఆనంద మనుభవించలేనే కళాస్వరూపాన్ని కల్పించినవ్యక్తి మానసికంగా అనుభవించే స్వర్గసౌఖ్యమును ఇతర ఐహిక విజయాలు ఎన్ని వేలయినా తీసికొని రాలేననటం అతిశయోక్తి కాదు.

అలాగే ఒకసారి చూచినంతమాత్రాన, ఒకసారి విన్నంతమాత్రాన, ఒకసారి ఏకభాష్యరూప మయినా చెప్పినట్లే ఆనందం అనుభవించినంతమాత్రాన, తరువాత జీవితంలో కొన్ని సమయాల్లో మళ్లా ఆతన యుష్టాపకము తెచ్చుకొని, మళ్లా ఆ ఆనందం స్మరించుకో గలిగిన వ్యక్తికి — అటువంటి అనుభవమేలేని వ్యక్తికి మానసికంగా గాకుండా దినచర్యలోనూడా ఎంతో తేడా ఉంటుంది.

ఇటువంటివాడు జీవితంలో కలిగించే విధానాలు ఎన్నో ఉన్నాయి. ఉదాహరణకి, తత్వవిచారముతో సుబంధము లేనట్లు కనపడే శాస్త్ర పరిశోధన మార్గాను, గణితము, జ్యోతిషము, ప్రకృతిశాస్త్రము, విద్యుచ్ఛక్తి - ఏకాస్త్రమైనా సరే అది ఆశురుకి ఒక అర్థంగాని సమయంలో ఏకో ఒక ఊహితీతమయిన దాన్ని ఊహించుటంటేనేగాని తెగనిసమయంలో దింపేస్తుంది. గణితములో (Infinity) అనంతమనీ, జ్యోతిషములో గ్రహకర్షణ అనీ, విద్యుచ్ఛక్తి అయితే మాతృకరకణాల్లోని శక్తి అనీ, ప్రకృతిశాస్త్రముయితే శీతశక్తి అనీ ఇలాగే అనేక విధాలమనుష్యేంద్రియగ్రహణార్హతమయిన ఒకచోట వదిలివేస్తుంది. అలాగే వేదాంతమూను. "న ఇతి", "న ఇతి" అనీ, అనంతం అనీ, కాశ్యప మనీ కర్ణిస్తూ ఆత్మస్వరూపాన్ని అవగాహన చేసుకోమంటుంది. అదే ప్రేమమార్గములోనూ; మొదట భౌతికంగాను మానసికంగానూ సంపూర్ణంగా తనవ్యక్తిత్వాన్ని మరిచిపోయేటంత సంపూర్ణంగా మరోవ్యక్తిని ప్రేమించటం — తన సర్వ వ్యాపకతా, తన సర్వస్వమూ ఆ వ్యక్తికే అంకితం చేయటం — అంతనంది అటువంటి ప్రేమ ప్రతికర్మకీ మీద, ప్రతిస్వరూపముమీదా చూపించగలగటం, అదైన ఆ ప్రేమే ప్రపంచయుక్త స్పృష్టికర్తవీదానికి మార్పుకోసమంలోకి మారుతుంది.

అయితే ఈ మార్గాలు కేవలం అనుభవంవల్లనే తెలుసుకోతగినవి — అందులోనూ స్వయచ్ఛివల్ల ఏదోకో తగినవి. కళారాధనమట్టుకు కొంతవరకు నాలుకవచ్చు; అభివృద్ధి పొందించవచ్చు — సులభంగా పురికొల్పవచ్చు.

ఎప్పటికీ వామానరజాతికి సర్వవిధాలా కాంతి, వివిధ జాతీయతల్లానూ ఓర్పు ప్రాకృత్యమూ ఏర్పరచా

లంటి కళారాధనను శపటి ప్రపంచముకొక్క ప్రజకి, ఈవాటి పిల్లలకి బోధించాలి. కళాస్వరూపాన్ని సృష్టిం చుటలోకలిగే ఆనందహా, అనుభవించుటలో అహం భావత్యము ఆగిపోవడమూ శపటిప్రజకి దుదిహా పించాలి.

అయితే ప్రపంచాన్ని ఉద్ధరించటానికి కళా రాధన ఒక్కటేనని అవదానికి పిల్లేడుకాని అన్నిటికంటె అది ఎక్కువ పీలయిన మార్గము; సులభమయిన దీని.

అందుచేతనే అడయారులో లలితకళలు బోధించటానికి, అబ్కూరాలో వృత్తము వేర్పటానికి, కాంతినికేతనములో మొదటినుంచి కళారాధన విద్యా విధానములో ఒకశాఖగా ఏర్పరచటానికి హడా కొరగం ఆయా మహాశయులు లత్యంలో ఉంచుకున్న పకలనానన సాధ్రాత్యత్వము, మానవసేవ ప్రపంచ శాంతి అనే ఆదర్శాలు.

చిరకాలమునుండి బాధించుచున్న మూత్ర వ్యాధులకును శగ (గనేరియా) వ్యాధికిని క్రొత్తగా కనిపెట్టిబడిన దివ్యోషధము గో నో కి ల్ల ర్ (రిజిస్టర్డ్)

కృత్రిములు చూచి వెళ్ళ పోవుదు. మందును భరించు చేయునప్పుడు ప్యాంటుపై గోనోక్విల్లర్ పేరున్న, 'గోడో' మార్కు పీలుముగమనింపుడు.

ఇంగ్లీషుమందుల దేశీయబొమ్మలను పుచ్చుకొనినను గుఱము కలుగనియెడలను, యింజక్షనులవలనను వాక్కినులవలననుగూడ లాభము లేకపోయినయెడలను, కడపటిప్రయత్నముగా మా గోనోక్విల్లనుగూడ పుచ్చుకొని చూడుడు. పెక్కు యెండ్లనుండియున్నను లేక క్రొత్తగా కలిగినను వీరకము శగ సంకటమైనను మరెట్టి మూత్రవ్యాధులైనను స్త్రీలైనను పురుషులైనను గోనోక్విల్లకు తప్పక కుదుర్చును. మూత్రము జారీగా వదిలును. మూత్రము పోవుచున్నపుడు కలుగు మంట తగ్గిపోవును. మూత్రవాళమునందలి వాపు తీసిపోవును, సగవ్యాధి గోనో కోకమునలన మూత్రము బొట్టెగాపడుట, మేహకోగమువలన మూత్రద్వారము నుండిపోవు తెలుపు, మూత్రద్వారముయొక్క పావు మూత్రద్వారముయొక్క చుట్టువుండు పోకయొక్క వాపు, మూత్రకోశముయొక్క వాపు లేక మూత్ర లిల్లియొక్క వాపు, నరములజబ్బు మున్నగువ్యాధులన్నియును స్త్రీలకును పురుషులకును గూడ గోనోక్విల్లరుఫలన కుదురును. వీర్యము (సెమను) పోవుట, మూత్రవ్యాధులు మున్నగునవిగూడ దీనివలన కుదురును. ఖరీదు 50 మాత్రలుగల పీసా రు. 3-0-0. కృత్రిములు చూచి భ్రమ జెందవలదు. మా పుంజుమార్కు గమనింపుడు. పి. పి. చార్మీ ప్రత్యేకము.

అద్రుడు:—డాక్టరు డి. యస్. జస్సాని, సిర్ గూను నెమక రోడ్డు, బొంబాయి 4.

Dr. D. N. JASANI, Girgaon Back Road, Bombay 4.

Madras Agents:—DADHA & Co., 52, Nainippa Naick St., P. T. Madras.

పు న ర భు ద య ము

(శ్రీ) ఇవటూరి సుందర్య

లోక బంధపుఁ దినుడు సుశ్లోకుఁ డతఁడు
కర్మసాక్షియై జగములు గాచుచుండ
నతని సుప్రతాపంబున కాఁగలేక
తమి సుఖంబులఁ బడయంగఁ దలంచునంత
గాఢతమ మెల్లమొడలను గ్రమ్మివైచి
పూర్వవిజ్ఞానదృష్టులఁ బోకడంచి
కన్ను గానవి దుష్ఠితి గలుగఁజేయ
మంచిచెడ్డలు గానక మనలె జనము
జనులు నినుఁడును నిట్లుండ సండు చూచి
శ్వేతరుచిరాజు రాజ్యంబు స్వీకరించి
యనునయించుచు నుత్సాహ మెనయఁజేసి
పటుకరంబులఁ జల్లగాఁ బఱసి పఱపి
యినుఁడు కృపతోడ జగతికి నిచ్చిసట్టి
పద్మకోశవికాససంపదల దోచి
స్వీయకువలయప్రియకోటిఁ జేర్చఁబోచ్చె
సతతదోషాకరోరుసంసర్గమునను
విహితనిజధర్మకర్మముల్ విడిచి మిగుల
విషయసుఖకృత్యములె విధివిహితములుగఁ
దలచి కందర్పసుఖపరతంత్రు లగుచు
గోవధాచరణాదిక ఘోరకృత్య
జీవనకూరదుర్మనసేవ్రుఁడైన
రాజప్రియమె ప్రియంబుగ నోజుఁ దిరిగి
నిఖిలశక్తులఁ గోల్పోయి నియతిఁ దప్పి
మంచములు పట్టి మైమఱచి రవ్వ
డతిముదంబున రాజు మిన్నుండఁదొడఁగె

నతనిచెలు తెల్ల భువనంబు లాక్రమించి
రట్టి దూరవస్థ ప్రజలు తా మవలునుండఁ
ద్రవిధసువ్వరవేది సద్విజగణంబు
కాలగతివైన వికృతికి బాలినొంది
యుద్ధరింపంగ లోకంబు నూహఁ జేసి
“గురుకళత్ర సంసర్గ సాకోచరహిత
చరితసాంగత్య సత తానుషంగమునను
విహితనిజధర్మకర్మముల్ విడిచి మిగు
సోమరులును విషయసుఖకాము లగుదు
నిట్టిబాడ్డంబు నొందితి రిచ్చజైనఁ
బారతంత్ర్యము వీడి ధీబలము గాంచి
తెలివితెచ్చుక పూర్వపుఁ దెన్ను వట్టి
నకల నిజధర్మకర్మ సంసర్గు లగుదు
నర్వశాస్త్రాతృభావంబు సంతరించి
పట్టువడంక శాంతిమైఁ బాటువడుచు
వైకమత్యంబునను యత్న మాదరింపుఁ
డపుడు మీ కెల్లకష్టంబు లంతరించు
నంచు బోధించుగతిఁ ద్రిస్వరాంచితముగ
గొంతు లెత్తుక బిగ్గరఁ గూకలిడఁగఁ
దెల్లిగ్రద్దలు చెలరేగి ఢిక్కరించి
యినుపముక్కులఁ దమ్ము బాధించుచున్న
వెఱపుఁ జెందక ద్విజకోటి యటచుచుండె
నామహాద్విజరవంబుల నాలకించి
యైసఁ గన్నుల విప్పి మీ రంద టిపుడు
రాజసేరావిశేషసంప్రాప్తబాడ్డ

గుణమునను తేసి యింద్రియకోటియెల్ల
 వశముగాకున్న జనులార ! పాటుపడుడు
 అదిగో తొలిదెస నివతేజ మంకురించె
 ద్విజరవంబులు చెలంగుచు దెనలు నిండె
 నుదయగిరిసింహాపీఠ నుజ్జ్వలముగ
 నినునితేజము వ్యాపించెనేని యపుడు
 రాజు తనతేజ మతని కర్పణము చేసి
 తొలుత నిచ్చట మును దాను దోచికొన్న
 పద్మకోశవికాసనందల మరలఁ
 బ్రబ్ధిశాభూమి సరసుల పాలుచేసి
 మైత్రి వాటించి యభివృద్ధి మడిచలంది
 యర్హతరనిజజన్మదేశాభిముఖుడు

మిత్రకరలబ్ధతేజస్సమేతమూర్తి
 యగుచు నపరాధికూటంబు నధివసించు
 నతనిచెలు లెల్లఁ దమతేజ మదంగ నపుడు
 భవనములలోనఁ దలవంపుఁ బొంది తొంటి
 మోదమును వీడి మూతులు ముడిచికొండ్రు
 కర్మసాక్షిప్రతాపంబు గ్రాలుచుంట
 విహితకర్మాచరణవిధి విమలు లగుచు
 జాడ్యముల వీడి విజ్ఞానశక్తి గలిగి
 ముదమునొందుచును పునరభ్యుదయమంది
 మాయారాశోగ్యసంపద లంది మీర
 లినునికృపచేత సుఖుల రమ్యైదరుగార ! -

కర్ణాటక గానశైలి పవిత్రత¹

శ్రీ రాళ్లపల్లి ఆనంతకృష్ణశర్మ

తెలుగువారి పాటలలో హిందూస్తానీ పోలికలు ఎక్కువగా మిశ్రమగుచున్న వనియు, వారిది పరిశుద్ధమైన కర్ణాటకగాన శయ్య కాదనియు ఒకవిమర్శన ప్రబలుచున్నది. గొప్పగొప్ప తెలుగుగాయకులను

కంటె తెలుగువారు ఉత్తరభరతఖండమునకు సమీపముగా నుండుట అందుచేత తక్కిన ద్రావిడభాషలకంటె తెలుగులో హిందూస్తానీ సీడములు ఎక్కువగా మిశ్రమయినట్లే, తెలుగువారి సంగీతమందుగూడ హిందూస్తానీ పోకడలు ఎక్కువగా చేరి అతుకుకొన్నవి.

రాళ్లపల్లి ఆనంతకృష్ణశర్మగారు

వాదకులను గూర్చికూడ ఇట్టియభిప్రాయమే ఇతరులు వెలిపుచ్చుచున్నారు. గొప్పవిద్వాంసులు కొందరిమాట యట్లుండనిచ్చితేమేని సామాన్యాంధ్రగాయకులవిషయమునపైయభిప్రాయము కొంతవరకు నిజమే అనకతప్పదు.

ఇందుకు ముఖ్యముగా నాకు తోచిన కారణములు రెండు : మొదటిది తక్కినవారి

రెండవ కారణము ఇంకొకంటె ప్రబలమయినది. తెలుగుదేశమందు సంగీతమును విద్యగా నేర్చి అభ్యసించువారిసంఖ్య ఈవలచాల స్వల్పమగుచున్నది. దాని కెక్కువ ప్రోత్సాహము నిచ్చి పోషించుచుండిన రాజులును, జమీందారులును ఈవల ఉదాసీనులగుచున్నారు. చాలనందుకు తెలుగుతరుగులకు స్వల్పత్రబుద్ధి రానురాను బలిసిపోవుటచే కర్ణాటక సంగీతమును నేర్చుటకు కావలసిన కట్టుదిట్టములకు తలయొగ్గుట కష్టముగా తోచుచున్నదేమో! కాని తెలుగువారిలో అరవలకన్న కన్నదులకన్న అనేకులకు మంచి ఘనమైన శారీరము కలదు. కావున వారు పాడకండిండ్లేరు. అట్టిస్థితిలో నాటకములు, గ్రామాఫోనులు, సినిమాలు - ఇప్పుడు రేడియోలు - ఇత్యాదులమూలమున హిందూస్తానీపద్ధతులు వారిని సులభముగా వశపరచుకొనగల్గుచున్నవి.

ఎందు కనగా, కర్ణాటక హిందూస్తానీ సంప్రదాయములను స్థూలముగా పోల్చి

1. రేడియో ప్రసంగము. మద్రాసు ఆల్ ఇండియా రేడియోవారి అనుమతి.

చూచినప్పుడు మొదటిదానికన్న రెండవది సులభమనియు, జనరంజకమనియు స్పష్టమగును. సూక్ష్మస్వరూపములమాట యిప్పుడు పనిలేదు. ఏకద్యతీయందైనను సూక్ష్మస్వరూపము తపస్సుచేసియే సాధింపవలయును. ఇప్పుడు మనవారు హిందూస్తానీ యను పేర పాడునదియు, వాయించునదియు సామాన్యముగా దాని స్థూలస్వరరూపమే గాని సూక్ష్మస్వరరూపము కాదనుట ప్రత్యేకముగా చెప్పబనిలేదు. గమకములందుగాని, తాళలయములందుగాని, తాపములందుగాని ఎక్కువ లోతుకు దిగకయే పాడి హిందూస్తానీ యని పించవచ్చును. రక్తి కలిగింపవచ్చును. స్థాయిలోని పండ్రెండు స్థూలస్వరములను శుద్ధముగా పట్టగలిగిన గాత్రము గలవారి కందరికిని ఇది సాధ్యము. శుద్ధమైన నాదమును విన్నప్పుడు రంజన ఎవరికి కల్గదు? చెవిటివారికి తప్ప. కర్ణాటక పద్ధతీయందలి స్థూలమైన నడకలనుగూడ ఇంత సులభముగా పట్టుకొనలేము.

కాబట్టి జనసామాన్యమునకు హిందూస్తానీయందు కలుగు రక్తి కర్ణాటకమందు కలుగుట, కలిగించుట కష్టము. జనసామాన్యమునకుగల యీరుచి విద్వాంసులకును వ్యాపించితిరును. వారిమెప్పును సంపాదించుకుందుట వీరికి సాధ్యముగాదు. ఎంత గొప్ప కర్ణాటకవిద్వాంసులైనను కచ్చేరీతుడలో నైనను రెండుహిందూస్తానీవరుసలు వినరకపోయినా ఆతనికి మానము దక్కదు. ఆ రెంటికై మాత్రమే మూడు నాల్గుగంటలైనను సభలలో వేచి యువ్విట్లారుచుండు రసీకులును అనేకులుండురు. కనుకనే దాక్షిణాత్య విద్వాంసులలో హిందూస్తానీకై ప్రత్యేక

ముగా పరిశ్రమించి సాధించినవారనేకులున్నారు. కాని ఉత్తరదేశపుగవాయీలలో ఎవరైనను కర్ణాటకమునకై శ్రమించినవారు సాధించినవారు కలరేమో నే నెరుగను — ఒక కీర్తిశేషుడగు అబ్దుల్ కరీంఖాను తప్ప.

ఇట్లుగుటచేత హిందూస్తానీపద్ధతి క్రమక్రమముగా భరతఖండము నంతయు ఆక్రమించుకొనుచున్నది. ఒక తెలుగు దేశమును మాత్రమే కాదు. కన్నడదేశపు ఉత్తర దక్షిణాపారములందే కర్ణాటకపద్ధతికి గౌరవము లేదు. అరవ కన్నడ నాటకములలో, దేశీయగీతములలో, సినిమాలలో కనీసము నగానికి సగము హిందూస్తానీ వరుసలే వివవచ్చుచున్నవి. ఇది కేవలము ఇప్పటికాలమందు ఆకస్మికముగా కలిగిన, కలుగుచున్న మార్పుకాదు. చాచినకాలమందు ఇట్టిదానికే 'దేశీపద్ధతి' యని పేరు. అంతిమరకు చాతవైయున్న పద్ధతికి 'మార్గము' అని వాని పెట్టిన పేరు. 'దేశీ' పద్ధతి క్రమక్రమముగా జనులలో వ్యాపించి బలిసి విద్వాంసులనుగూడ లొంగదీసికొన్నాల్లకు మడి గట్టుకొని 'మార్గ' మనిపించుకొని విశ్వామిత్రునివలె గెలిచి నిలుచును. ఇది ప్రతివిద్యయందును అనాదిగా సహజముగా జరుగుచున్న మిశ్రణప్రవాహము. తంజావూరిలో మహారాష్ట్రప్రభువులు రాజ్యము చేసిననాళ్లలో ఆనాటి హిందూస్తానీవలుకు బద్లు ఎక్కువప్రోత్సాహమును గడించి కర్ణాటకములో మిశ్రమై నిలిదియున్నవి. మనలో జావద్లు అనబడు జనరంజకములగు చౌకరకపు మెట్లు కడచినతాబ్దమందు అడ్డు ఆక లేక ప్రబలుట కిదే ముఖ్యకారణము. యమునా కల్యాణి, హమీదు, హుసేని, బ్యాగు, నవరోజు మొదలగు అనేకరాగములు మనలో

నిలుకడగా నిలిచి కర్ణాటకగౌరవము నందు
 చుండుట యీమార్గముననే. ఇట్లే పెనుక
 ఎప్పుడో మనలో వచ్చి చేరిన
 'కాశి' రాగము కాలక్రమమున కర్ణాటకకుల
 ముతో కలిసి ప్రాతఃపదీపోగా ఆరాగములో
 త్యాగరాజు రచించిన 'మీదల్ల గుణదోష
 మేమి' మొదలగు కృతులను ఇటీవల క్రొత్త
 గా వచ్చిన 'హిందూస్తానీ కాశి' యవబడు
 వింతరాగమునకు త్రిప్పుకొని పెద్దపెద్ద కర్ణా
 టక విద్వాంసులే సభలలో ఇప్పుడు పాడు
 చున్నారు! ఇన్నాళ్లును జావల్లకును తిల్లాణ
 లకు మాత్రము పనికివచ్చుచుండిన 'కాశి'
 యిప్పుడు కృతుల అంతస్తు కెక్కుచున్నది!

కాబట్టి ఇది తెలుగుజాతియందు మా
 త్రమే కలిగిన సంకరముకాదు. కొద్దిగనో
 గొప్పగనో దక్షిణదేశమందెల్ల ఇది సంభవించినది.
 మరి తక్కినవారికంటె తెలుగువారిలో
 ఇది యెక్కువయని చెప్పినప్పుడు నిజమని
 బహుకొనవలసి యున్నది. కారణములు
 మొదట చెప్పితిని. ప్రాచీన విజయనగర
 సామ్రాజ్య సంప్రదాయములనే అన్నివిధాల
 ముందుకు తెచ్చిన తంజావూరు, మధుర,
 తిరువాన్కూరు, మైసూరు మొదలగు సంస్థానముల
 రాజులును వారి సనుకరించు ప్రకృతులును
 ప్రజలును పోషించి గౌరవించుటచే ఆ సంప్రదాయములు
 నేటికీకూడ పూర్తిగా నశింపక పైప్రాంతములలో
 కర్ణాటకపద్ధతి యింకను ప్రాయముగల్గి పోరాడుచున్నది.
 హిందూస్తానీపద్ధతి తెరలు తెరలుగా వచ్చి
 నిలిచి యెదిరించినను దానికి కర్ణాటకవేషము
 వేసి తనకట్టుదిట్టములకు లోపరుచుకొన
 జాలుచున్నది. లోపడక పెనుగులాడు తం
 బరివరుసలను ధైర్యముగా ఉదాసీనదృష్టితో

జూచుచు దూరముగా నుంచ బ్రయత్నించు
 చున్నది. ఏమి కారణమోకాని తెనుగుదేశ
 మందు దాక్షిణాత్య గానకళ కీలకము నమ
 కూడలేదు. లలితకళలలో నెల్ల తెలుగువారు
 నాకు జూడగా కవిత్వమున కిచ్చినంత
 ప్రోత్సాహము, చూపినంత గౌరవము తక్కిన
 దేనికిని ఇయ్యలేదు; చూడలేదు. కనుకనే
 కవిత్వము వృత్తిగాగలవారు పద్మరచన
 చేయుటకు సహజముగా నిర్భయముగా
 చేయివేయగలవారు, వారిని గౌరవించు దా
 తలు తెలుగువారిలో నున్నంతమంది మరి
 యెందును నాయెదుకకు రాలేదు. అంతటి
 యభిమాన శ్రద్ధలను ఆంధ్రులు సంగీతమం
 దును చూపియుండిరేని ఇదివరలో కర్ణాటక
 పద్ధతి భరితఖండమునెల్ల ఆక్రమించి యుండ
 డిది. కర్ణాటక సామ్రాజ్యమును దానిమ
 హోన్నతదశలో వీలినవారు తెలుగువారు.
 కర్ణాటకగానకళకు జీవగ్రలవంటి త్యాగ
 రాజు క్షేత్రయ తీర్థనారాయణయతి మొద
 లగు వాగ్గేయకారులు వందలకొలది తెలు
 గువారు; నేటి స్వభాషాభిమాను తెల్లుతల
 చినను గానమునకు పనికివచ్చుభాషలలో
 తెలుగువంటిది ఇప్పటికి మరియొకటి లేదు;
 ఇంత యున్నను అచ్చతెలుగు దేశమున
 స్వదేశీయగానకళకు ప్రచారము దుర్బలము
 గా నుండుట వింతకదా! ఇది సామాన్యుల
 మాటకాని విద్వాంసులమాట కాదు. తక్కి
 నవారితో పోల్చి చూచినప్పుడు తెలుగు
 గాయకవిద్వాంసులు చాల కొద్దిమందియే;
 కాని వా రెవరును పాండిత్యమందుగాని
 పద్ధతిపాఠశుద్ధ్యమందుగాని ఇతర విద్వాం
 సుల కెవరిని కనినను తిసిపోవువారు కారు.
 శ్రీదోరం వెంకటస్వామినాయుడుగారివంటి

వారి మహాదారరచనలందును హిందూ స్తానీనంకర మున్నదని కొందరు తలచుట నాకు జూడగా అనాలోచితపుమాట; ఎందు కనగా, నాదపవిత్రత హిందూస్తానియలందు, నడకపరిశుద్ధి కర్ణాటకమందు ప్రధానశక్తులుగా నేర్పడి వాని కొకవ్యక్తివిశేషము నిచ్చుచున్నది. కాని కర్ణాటకమందు అపవ్య రములును హిందూస్తానియందు అవలయ మును దోషములే యగును. కనుక హిందూ స్తానిరుచి నెరిగి పరిశ్రమించిన కర్ణాటక విద్వాంసులందు - నాగులుపులవారగు కీ. శే. విదారం కృష్ణప్పగారి పాటయందువలె - నాద పరిశుద్ధ్యమును, రచనలలో నెమ్మదియు ఎక్కువగా నుండును. అట్లే కర్ణాటకము చని చూచిన హిందూస్తానిమండితుల యందును లయశుద్ధి స్పష్టముగా నుండును. నాయుడుగారు రెంటిని చాలదూరము సాధించిన ప్రతిభావంతులుగాన వారి కర్ణాటకపు వాయిపులో - శ్రీహరు నుండర రామయ్యగారి వాయిపునందువలె - నాద పరిశుద్ధి, నెమ్మదిగల చల్లనిచ్చనలు ఎక్కువగా వెలువడును. అంతమాత్రమున అది హిందూస్తానినంకర మనుట కర్ణాటకపు వ్యయము తెలియక చెప్పమాటయేకాని వేరు కాదు. అది యుండనిండు.

పవిత్రమైన కర్ణాటకనైతి మనపెద్దలు ఎన్నో వందల యేడ్లుగా సాధించి మన కిచ్చిన అమూల్యమగు లిల్చి. దాని అగాధమైన ఆధ్యాత్మికమైన గాంభీర్యము, వైశాల్యము, వైవిధ్యము, లావణ్యము వీనిని అనుభవించి ఆనందించు నవకాశములు సామాన్యులగు తెలుగుగానరసికులకు కిరవగుచున్నవి. ఇది చాల శోచనీయమగు విషయము. దీనిని నవ

రించుటకై ఆంధ్రమహాశయు లందరు పూని పనిచేయవలసియున్నది. హిందూస్తానినడకలు సులభముగా రక్తిని గలిగించునే, వాని నేల తిరస్కరింపవలయును? అని యడుగవచ్చును. ఈ 'రక్తి' అనుపదము చాల మెలకువతో వాడవలసినట్టిది; లేకున్న మనము మోస పోవుట నిజము. ఒకహిందూస్తానియేనా, వారివారి సంస్కారమునకు తగినట్లు ప్రతి వస్తువును రక్తి నీయగలకు. అట్లని అన్ని వస్తువు లిచ్చురక్తియు ఒకటి రక మగునా? అందులో తరతమభావములు లేవా? చిన్న విడ్డలు చేతికి దొరకిన రాళ్లు రప్పలతో ఆడు కొని తృప్తిపడుదురు. వారి కంతకంటె మంచి ఆటసామాను లిచ్చి రుచిని, జ్ఞానమును పొచుట మనధర్మముగదా? నిండిన చెరువు చూచినప్పుడు చిత్తవీకాని మున్నది. కాని అంతటితో తృప్తిపడి జన్మమం దొకసారి యైనను నముద్రమును చూపనివాని బ్రదుకు అల్పముగాదా? అట్లు ఉత్తర దేశమువారు నాటరాగమును తెలుగువారినుండి యెరువు తీసికొని దానిని చాకవరచి 'తెలంగ' అని పేరు పెట్టి ఆరాగములో 'శ్యామసుందర మదనమోహన'వంటి పాటలను రచించి మనకు వినిపించగా, మనము విని రక్తిపడ నచ్చును; పాడి సంతసింపవచ్చును; కాని అంతకే చాలించుకొని అనలు నాటరాగమునే మరచిపోతిమేని మనగానరసికత ఎందుకు తర మైనది? కమాసు రక్తిరాగమేకాని దానికి మూలమైనది 'రాగంబులలో గాంభీర్యము గల రాగము కాంభోజియే' అని మనమే చూపి చెప్పచుండినమాట యిప్పుడు మరచుట తగునా? వైకాంభోజిని ఒకానొకకాల మున మనదేశపు ఎరుకలవారుగూడ క్రొత్త విన్యాసములతో పాడుచుండగా విని, ఇతర

కట్లాటకగాయకు లందరు దానిర క్తిప్రవాహ మునకు యరవశులై, కృతజ్ఞతతో 'ఎరుకల కాంభోజి' యనియే పేర్కొని కన్నుల కద్దు కొని పూజించిరిగదా. తెలుగు బెలియని వారు తరువార కొన్నాళ్లకు దానికి 'యదు కుల కాంభోజి' యని గీర్వాణీకరణము చేసిన మాట యట్లుండ నిత్యము. దానిని మన మిప్పుడు శక్తిరంపక దాని ఛాయామాప మనదగు 'తిలక్ కామోద్' రాగము పాడుకొ న్నంత మాత్రమున మనలో నిజమైనర క్తి నిలిచినట్లాయెనా?

కాబట్టి వస్తువు సులభమైన ట్లెల్ల ప్రాయశః దానివలన గలుగుర క్తియు పలుచన

గానే యుండును. ఎవ్వడో ఎవరికో కొందరికి అకస్మికముగాతప్ప అందరికిని గొప్పరుచులు సులభముగా దొరకవు. అట్లని ఎంతకష్టపడిన అంతర క్తి యెక్కువయని చెప్పరాలేదు. అట్లు గూడ భ్రమించి చెమటలోడ్చువారు సంగీత ప్రపంచమందు లేకపోలేదు. మరేమనగా, రంజకచస్తువులలో సౌలభ్యముగూడ ఉండిన మేలేకాని, సులభమగు వస్తువు లోనే ర క్తిని పెదకుచుబోయినయెడల అంతకంతకు అల్ప తృప్తిపడవలసివచ్చును. అల్పతృప్తి కళా ప్రపంచమందు సంస్కారిలక్షణము గాదు, మరి సోమాలిలక్షణము.

కొత్తబంతులు

శ్రీ దాక్షరు అప్పారాజు కేసగిరిరావు

‘కాదు పాటిష్ట పూర్తి అయినదా? రంగా!’

‘పెద్దబాబాయిగారు నావారిప్పులు పెట్టున్నారండి. ఇంకొక్క అగంటలో పూర్తి అయిపోతుంది, బాబు.’

‘మూసేడు రంగు చేశావా?’

‘చేశానండి. లేదు అల్లి బల్లికింద ఉంచానండి.’

‘ఉర్ర త్వరగాకానీ, యివ్వాలి అదివారం మాదావ. కాస్త పెండలాడే వెళ్లావీ.’

‘చిత్తం!’

‘మందరి!’

‘.....’

‘మందరి!’

‘అం.....’

‘కాస్త త్వరగా రావాలి.’

‘ఎందుకో! అన్నీ — అంతాపురంలోంది.’

‘ఎందుకో! అక్కడకుండా సమాధానం చెప్పక పోలే, కాస్త చంటింట్లోకాదు బయట పెట్టే ఏమి పోయింది?’

మందరి అప్పటికీ చాలేదు. గదివొడ్డినుమ్ముము దగ్గర కళ్ళెటప్పటికీ బాదం చెట్టుకింద నించాని ఉంది. ప్రక్కనమాపావ్ చెట్టుమీదకు చూస్తూ కిలక వత్సరూ వున్నాడు.

‘నేను పడుకున్న ఆదుర్దా లేవ కేం తెలుసుంది? ఆరోజు అదివారం. మాకాస్మాపాలిటాకు ఆఫీసుకు కాస్త పెండలాడే వస్తాను.’

తక్కిన ఆరుకోలలకంటే ఆరోజు కాస్త లెఫ్ యొక్కవ వుంటుంది—క్లబ్బులో. పైచెయ్య ఆరోజు కొత్తటెన్ని వంటులు వేసేరుమాదాను. కొత్తబంటుల రోజున క్లబ్బుకు పంపిగ వచ్చినట్లుంటుంది. టెన్ని వే

అన్నమాటేమిటి? ‘కొత్త’ అనేది యేదైనా సంతోషాన్ని యిస్తుంది—కొత్తపట్టు కానీయండి, కొటుకానీయండి, పెట్రోలా బోర్డరు ఖద్దరు పంచ కానీయండి, వేలం అందు వుత్తరీయం కానీయండి— ‘కొత్త’ అనే పదం లోనే వుంది ఆ మహర్షయ, ఆమోజు.

ఇక కొత్త టెన్నిన్ బంటులతో ఆవటంలో ఉండే ఆనందం ఆ టెన్నిన్ ఆటగాళ్ళకే ఆనందవేద్యం. ఇతరులు పురించనూ లేరు, చెప్పినా గ్రహించనూ లేరు! ఆ కొత్తబంటులు మాస్తే, ప్యూమాపుంటే, యేమేమిటో జ్ఞాపకంవస్తాయి, మనస్సు ఎక్కడెక్కడ నో విపారీతుంది.

అదీగాక ఆ కొత్తబంటులతో అదే పుత్రాహం ఆ ఒక్కరోజే, ఆ కాసేపే! ద్వీగుణితోహ్లాసంతో, మామూలుకంటే పడేళ్లు చిన్నవాడివై, మామూలు కంటే యొక్కవ జవసత్వాలతో, యొక్కవ పట్టు దలతో, అబంతి తెలుపు విరిగేవరకు, ఆ గట్టితనం కరిగేవరకు, యొక్కవలేని ఆవేశంతో మూడు, నాలుగు అటలు ఆడగలవు. అంతే! ఆతిర్వాత మామూలు ఆటే! మామూలుపాటే! మల్లా నాగ్గో రోజునగాని ఆపుత్రాహం రాదు. ఈ మగ్గునున్న రెండు రోజులూ రెండు సంవత్సరాల వ్వరలాగ తోడుంది! ఇదీ వరస! వరస తప్పని వరస.

ఆ కొత్తబంటుల రోజున నామనశ్శీలి, ఆవేగము మా మందరి కేం తెలుసుంది? ఆవంటయిల్లేమా! అట్టిలేమా! ఆమోహమని చెట్టుకొని—చెట్టుకింద నించాని కాకులను చూస్తున్నది. చిలిపే ‘ఎందుకో’ అని సంతోషాన్ని ప్రశ్న రూపంగా ప్రకటిస్తోంది. కాలం పురుగులూ, పరుగులూ చెక్కుతోంది. ఆసలు శేను విద్రలేక ఏమే అలస్యమయింది. నాడ్రెవ్ అందద్దామనీ, ఆ ఫల బోలం అదీ కాస్త త్వరగా యిచ్చి లేవ ను మూలకమా

తను తీసుకొని వస్తు త్వరగా పంపించాలని ఆమెకు అదుర్దా ఉంటేగా! మళ్ళా పీరిచాను. పెద్దగా పీరిచాను.

‘సుందరీ!’

‘హూమ్! హూమ్!’

‘ఏమిటా హూమ్మన్నా, హామ్మన్నా, నేను అద్దంట్లా ఇల్లా లంటుంటే!’

‘వెళ్లండి. మిమ్మల్ని నే నేమన్నా పట్టుకు ఆపే కావా?’ అంటూ వచ్చింది, నవ్వుతూ, గజానికి వాల్చడు గులు మోపుతూ గజగమనంతో.

‘వాడెమ్మ?’

‘చొరగాడు లేచేటప్పటికి సిద్ధంగా వుండాలని ఆ బల్లమీదే వుంచాను. చూస్తేగా! నిద్రలేచివచ్చిటి మంచి వోకటే పొడవిడి! వైగా దృష్టి పేపరుమీద వుంది, నోరు వస్తూ పిలస్తూవుంది, చొక్కామదర బల్లమీద మార్చినివుంది. ఈ కాసేపూ పేపరు చదువు కొంటూ ఆలస్యం చేసుకోకపోతే, కలుస్తు చెప్పకూడెప్పు పూర్తిచేసుకోవడమా!’ అంటూ వాచర్ ఆలస్యంగా పక్షికానికాలు రాసే స్టూడెంటులేతిలో ఆవురపు ప్రకం లాక్కుంటున్నట్లు లాక్కొని పక్క వచ్చిగా మార్చిని ఆఖరుచేతిలో పెట్టి ను వెట్టుకు వెవకగా నించున్న యిద్దరు యువతీయువకులబొమ్మ చూస్తోంది.

‘అయి! చరాయి ఆడవాన్ని పక్కన నిలువో వెట్టుకొని ఆడటానీ, గరివి ఫోటోహూడా తీయించు కోటానీ, యామగార్లకి సిద్ధగా ఉండదూ! ఈమల్లెట మాడండి, యామాయిల్ పక్కన నించొని యెట్లా ఫోటోలో పడ్డాడో!’

‘పెన్సిలుకోర్టలో ఆ భావాలకూ, ఆ విచిత్ర తనూ, అలకాకమయితే లేదుగాని ఆ మల్లెట, ఆ మిసెస్ హ్యూసెయిలకు, సయాన అన్నా, చెల్లెట్టా.’

‘అట్లాగా!’

‘సరిగాని వస్తు చూడవద్దని పేపరు లాక్కొని మవ్వచేసే పనేమిటి? ఎవరో ఎవరికో బుద్ధి చెప్పి ఏమిటో చేసినట్లు.’

‘పేపరు విసిరిపుచ్చుకుని, పండిరిమంచమమీడికి గిరాటేసింది. ‘మంచం నాకోసం కాదు. మీకోసం’ అన్నట్లు చవ్వడుచేస్తూ పేపరు మంచానికి, గోడకి మధ్య సందులోకి దిగజారింది.

చొక్కాతోడుక్కుంటూ పేపరులో ముఖ్య విషయాలు తెలుసుకోకుంటున్నాను — మల్లెట్టులో స్టేయర్ చంద్రరావు బొంబాయిలో ప్రఖ్యాత అట గాడయిన గౌరవ చాలావరకు క్రిందపెట్టి ఆఖరు పెట్టులో గానా కరుకుచెట్టులకు తట్టుకోలేక లాం, పాయాడని; అంతటిత్యోగి, అంతటిభోగి, అంతటిరోగి. అంతటి స్వాస్త్యరహితుడు, అంతటి దేశసేవారెప్పడును బోసు ఎక్కిన కాంగ్రెసుగర్త దిగవంటూ మారాను చేస్తున్నాడనీ, కాంగ్రెసు పెద్దలు ‘కాదు నాయనా యిది మాడద’ని గుజ్జరిస్తున్నారని.

ఇట్టి మదత తెల్లటి మల్లెపూవులాంటి ఖద్దరు వద్ద సగంచేతులది, స్వేచ్ఛించు కాలిది తొడుక్కొని

‘సుందరీ!’

‘.....’

‘లేదు! మళ్ళా పంటిల్లు చేరింది. ఈ సుండి రెక్కడ రెగలడ్డెనా?...అబ్బ!...నయమే! ఇక్కడే జాగ్రత్తచేసింది. బరిపోగూం.’

సుండిలు పెట్టేసుకుని చేతులో దువ్వన పట్టు కొని అద్దంలో చూచుకుంటూ ‘ఈ జాట్టుకు నా ఆవిడ సుగమే వచ్చింది. ఒక రెరాన లొంగదు. దువ్వగా దువ్వగా గాని అగగడు’ అనుకుంటూ తలద్రెమ్మ చేసుకుంటున్నాను. ఇంతలో అద్దంలో మాసుందరి ప్రత్యేకమయింది — ఒకచేతిలో పెండిపల్లెమూ, ఇంకో చేతిలో కాఫీకలకమా పట్టుకుని.

‘హీ! రావాలి! త్వరగా రావాలి!’

‘అహ! యేమిటా చిమత్కారం, వస్తుంటేనే. నడిచి రావాలా లేకపోతే ఇంట్లోహూడా కారకుకునే తిరగాలా!’ అంటూ ఆ ఫలహారమూ, కలకమా పేరికమీద పెట్టింది. మారు వెళ్లాలన్న అదుర్దా యెక్కువగా వుంది.

‘రిట్టవాచీ! నారిట్టవాచీ యెక్కడుంది?’

‘మీదంతా తమాషాఅంటి! మీ వాచీ మీ పర్మా అన్నీ నా అడ్డనలో తుంటున్నట్టు! మీది ఏవేది యెక్క యెక్కడుంటున్నయో నా కెట్లా తెలుస్తుంది?’

‘తెలుసుకోవాలి!’

‘చిత్తం! తెలుసుకోవాలి! నా అప్పుడాల కర్ర యెక్కడుందో చెప్పండి. ఇప్పుడు నాకు కావాలి.’

‘అట్లాగ! అట్లాగ! వాదన! ఏదో రాత్రి తీరి కగా మార్పు! మట్టాడుకుందాంగానీ, నా పంట్లాం! నా పంట్లాం యేదీ?’

‘అదేం వంటె కనకదమావుంటేనే యెదురుగా.’

‘అది పదికిరారు.’

‘ఇంకా మాయండి.’

‘అత్తా! యీ పక్కంట నాకు కత్తుంటే అక్కడ ఆకాస్తా అయిపోతుంది.’

‘యేకాస్తా!’

‘కొత్తబంతులతో ఆట. నీకేం తెలుస్తుంది ఆంగు లోవున్న పరదా! ఆండుకోనే యిన్యాళ మంటూ అది కొత్తది వుండాలనే నే నిందాకటిసంచి అడకునేది.’

‘మరి నా కేం తెలుస్తుంది - మీ రనుకు నీది? అయితే తెస్తావుండండి. నీరునారాకం చెవులతో పానుమ యిందాకట్టించి అడకున్నాడు. యెక్కడ పాశాడో యేమో అడకుంటూ చితుకుతోంది. నేను బల్లముందు కూర్చున్నాను ఫలహారం చేద్దామని. అప్పటికే మా మోషాక్ బల్లమీద బైతాయించి ‘కాం, కాం’ అంటూ పచ్చిమిరపకాయముక్కలన్నీ ఉప్పొలించి యేర్పిండి పారేస్తున్నాడు.

‘పానుమా! రా! కాఫీ తాగుకుగాని.’

‘బొత్తున్నా! నాన్నా! బొత్తులు రాత్తున్నా.’ అంటూ చేతులో చిల్ల పెంకూ వాదూ తయారయ్యారు పానుమ.

‘నుండనీ! ఉప్పొల పడిపప్పు చెయ్యలేదే?’

‘చెయ్యకేం! నైగా తడిపప్పుతా యేది మీ క్లేటులోనే చేశామాదామ.’

‘తడిపప్పు కమ్మంది నాన్నా!’

‘ధేవ! ఇంకేం! తడిపప్పు పానమకు నివేదన అయిందే. ఊ! కాఫీ తాగుకుమాదా పూర్తయింది. అపంట్లాం యేవేళకీ వచ్చేటట్లు లేదే. ఊ! త్వరగా!’

‘ఉండండి మరి, సతకుతున్నా. పంట్లాం, పంట్లాం అని అట్లా కేశలేస్తే పంట్లాని కేమన్నా తాళ్ళున్నయో నడిచిరావటానికీ!’

‘లేకేం! సరిపోయింది నేను పడే తొండరకీ జరిగే అలస్యాకీ! మాడుమచ్చువు అయిపోయింది. నాలుగింటికెట్లా తెన్నీను ప్రారంభిస్తాడు. మొదటి పట్టులో అడకపోతే కొత్తబంతుల మజా అనుభవించ వట్లే యెక్క.’

‘కాదులో యెంతవేషటికి ఇచ్చాడు, అయిదు నిమిషాలన్నా పట్టుడు. ఊరికే పాదావిడి. పాశాపెట్టి కొడుకునైనా వుండిదు యంత తొండర.’

‘ఏమో పెండ్లిమాతురికి చాలా వ్లాపకత్తి పెట్టాడు ధగవంతుడు. నేను మరచిపోయి ఆరేళ్ళయింది.’

‘చాల్లెడ్డుయో! మనమాలే నేమిటి, నేను మాట వరసకి అంటే.’

‘కొత్తపంట్లాం కవపవనట్టేనా?’

‘కొత్త పంట్లాం లేదు. అయినా మీరు యీ మధ్య కొత్తవి కుట్టించుకున్నట్లు లేదే!’

‘అది కాదు. చాకలి తెచ్చింది.’

‘సరిపోయింది. ఇందాకట్టించి మీరు పాదా విడిపడేది చాకలి తెచ్చినదానికోసమేనా? కొత్తది కొత్త దంటూ నన్ను చంపుకుతిన్నాడు. అయితే యిదిగో!’

‘ఊ. మరి రిట్టవాచీ?’

నుండనీ రెండు పైకెత్తి యాచి ‘బలేవాయండి మీరు. గదియారం చేతికి పెట్టుకొని వచ్చుకున్నయో!’

మీలాంటిది పుణ్యములో విద్వంశ పెట్టుకొని ఉరంత
చరిగిందట!

‘మధ్యాహ్నం చేరికి పెట్టుకొనే నిద్రపాద్యము
కాలోలు?’

‘రంగా! కొత్తరేళ్లు కారలో పెట్టేవా?’

‘చిన్నప్పటినుండి అడుగుంటున్నారండీ.’

‘నుండరి! వాడిచేతిలో రేళ్లు పెల్లిగా
తీసుకో.’

‘వాడు నా కియ్యడ, మీరే — అదగండి.’

‘మోహన్ నీవు నుంచాడివి. శేటు యిక్కడ
అంటూ వాడికైతే శేటు వచ్చాను. ఉచూ అంటూ
మాతి యింత పొడగిన పెట్టి యింతకొక శేటు వచ్చాడు
ఏత్తకోమన్నట్టు. వాడిని దొడ్డుకొని మద్దాడి పెల్లిగా
రేళ్లు లాగొంటూ ‘చూచావా, వరి లాగినే పిల్ల
రెట్టా లాంగిపోతాకో.’

‘అదివార్లు మాదానూ!’

‘మోహన్న దింటే రేళ్లు తీసుకొని బయలుదేరి
పోతూ ‘యివారే కొత్తరేళ్లు, కొత్తబతుకు!!!’

‘అ! ఏమిటో! కొత్త, పాత’ అంది అవిడ,
కొత్త పాతలకు యిప్పుడు వేరాలెంకొక్కలో.

‘నుండరి! కొత్తంటే అందిరికి సంతోషమే,
ఔనా? నాకూ అంతే. ఒక్క విషయంలో తప్పు
వాడు కొత్తంటే సరదా.’

‘ఏమిటో ఆ ఒక్క విషయమనూ?’

‘అంటే చూడు- కొత్తబట్టలు, నీరలు, బాక్సెట్లు
బుక్సెట్లు, కొత్తగా తట్టిన పిల్లలు, యివన్నీ మనకు
సంతోషదాయకాలు. ఔనా కాదా?’

‘అవును అండీ. ఆ కొత్తదనం అక్కడ
లేని పాత చేదో వెలుగుతూ!’

‘అదా! ఇట్లా రా వెలుతా.’

‘అ! ఏమిటో?’

‘పెండ్లాము, భార్య, చేతులన్నది, క్రియ
రాలు, మద్దరాలు, మద్దనుమ్మ, యిల్లాలు, పిల్లలల్లి-
తెలిసిందా?’

‘ఊ! చాల, ఉరుకోండి! మాటకో మద్దా
యేమిటి- ఉదిరి సలపకుండాను, కండిపోయినై చూడండి
బుగ్గలు. ఏమిటా మోటుతనం!’

‘పోవీలే యిక నిన్ను చుట్టుకుంటే పొట్టు.’

‘ఉహూ! ఏమిటా మాటలు!’

ఈలోగా ‘నాన్నా శేను కళ్లుబిడి చావొద్దా!’
అని యింతటిదాడున దీర్ఘంతీసుకుంటూ నాకాళ్లు చుట్టే
గుతుని నాపాదాలమీద పాదాలు మోసి మోకాళ్ళమీది
విచ్చునమె పైకిపట్టు పైకెగబాకుతున్నాడు పానము,
పెట్టినశేరు సన్నకరమృకుంటూ.

‘చూడు! కిడిని కియ్యి కాస్త.’

అవిడ అడ్డంలో నుంగురులు కదలించుకుంటూ
‘రాతా’ అన్నది.

వాడు ఆ మాత్రం తిరిగి వెళ్లిపోతాడూ! నాకెయ్యి
అంటిచ్చాను. చంకెక్కాడు, మరి సిగడీ! ‘ఉండు
నాన్నా’ అని వాడికో కండినానెం రెండు చిన్న మద్దలూ
అంచం యిచ్చుకొని పెల్లిగా మరేంపి రొడ్డో కాదు
పెడ్డెక్కిరికి బయలుదేరాను. నుండరి నానెకాశే
నన్ను సాగనంజూనికా అన్నట్టు వస్తోంది. నిద్రవాలి
మల్లు కెంకె మామించుతున్నది. కొత్తబతుకులో
అడలన్న ఉత్సాహం నాలో తీవ్రంగా కదులుతెత్తు
తున్నది. ఎండకో నుండరి నానంక చూచి నిరసనది
నవ్వుతోంది. ఎండకుని శేను అడిగితేడు. పెద్దవాడు
అప్పుడే మందుపీట్లో మార్పుని చిన్న నాణ్ణి చెయ్యి అం
దిచ్చి పైకి చేతుకుంటున్నాడు. చిన్నవాడు నన్ను చూచి
‘నాన్నా! కా...తా’

‘అంటే!’

‘అంటే— కా రెక్కతా — అన్నమాట’ అని
మానుపలికింది, మాకోకిల.

రంగడు రెండో చేపున యింకా కారు పాలివ
నుద్దతో తుడుస్తున్నాడు. శేను కారుతలుపు తెరుస్తూ
‘యీ రెండుపునిండా బురదమచ్చలూ పిచ్చిగీతలూ
యేమిటా రంగా?’

రంగడు తెల్లమొహంవేసి ‘ఏమోనండి! శే
యీ చేపు గుడ్డుతున్నాను. అల్పాయిగోడ్లు ఆచేపునించి
యెక్కిచ్చారండీ.’

ఆ చిట్టిచేతులు మా మోహన్ నేగాని ఆ గీతలు కొంచెం పెద్ద అద్దిట్టిన.

‘మామమా! మళ్ళీవా గీసింది యాగీతలు?’

‘నేనే నాన్నా! బామ్మలు దాదా. ఇది వచ్చా ఇది ఆమ్మా. హి! హి! హి!’ అంటూ తెలుపుదగ్గరకి వచ్చి చూపించాడు.

మా అవిడ నవ్వుతూ— బాపిరా— గారు మహా పెద్ద చిత్రకారు డింటూరుగా మీరు! యేదీ, ఇంత కన్నా బాగా చెయ్యగలరా మన బామ్మల్ని?’

‘అవునులే మళ్ళీ మెచ్చుకోవారి మనవాడి ప్రతాపానికి. తీపి తెల్ల త్వరగా వాళ్లని. రంగా! నీపాలిడ బండల యువల్లే వుండినాని క్లబ్బుదగ్గర పని పూర్తిచేసుకో వచ్చు కాదు ప్లాట్టు చెయ్యి’ అని నేను డ్రాయింగ్ సీటులో కూర్చున్నాను.

‘నుందరి మారంగా నుండుని నవ్వుతూ వాళ్లకు తీసుకువళ్లలే!’

‘ఏమి బావప్రసాద, నేను త్వరగా బిల్లులంటూ వుంటే!’

కాదు ఇంజనీర్ ప్లాట్టు అయింది. ఆమె ఆదుర్దాగా గురుగా పరిగెత్తుకొచ్చి రిలీఫ్ మిషన్ ఆఫీసు వా చెయ్యి పట్టుకొని ‘పెద్దగుగాని ఒక్కసారి యింట్లోకి రావాలి’ అంది మళ్ళా నవ్వుతూ.

‘మాదాదా నాలుగయింది!’

‘అవును రెండి ఒక్కసారి దిగండి. కావలిసి వంత పైము వుండి దిగాలి. దిగకపోనే వొట్టే.’

‘బాగానే వుంది’ అని విసుక్కుంటూ స్విచ్ ఆఫ్ చేసి యింట్లోకి వచ్చాను.

‘వెళ్లా రండి’ అంది నుందరి - నిలుపుటద్దం వద్ద నిలబడి.

వెళ్లాను—

‘మామగోండి అద్దంలో’

అద్దంలో నన్ను నేను చూచుకొని నిర్భాంత పోయాను!

వా తెల్లటి చొక్కాపైని బురద — మామగో చేతులకు సంబంధించినది; తెల్లని పంట్లాంపైని మసీదు కలు — పెద్దవాడి పాదాల బావను. అన్నిటికన్నా విశేషం—

వా మోహంమీద, బుగ్గలమీద ... నీలపు ... మచ్చలు!!

‘నుందరి! సరే యీ బురదా యీ మసీ యెవరి పకో తెలుస్తూనేవుండినాని, నా మోహంమీద యీ వలుపునో ప్లేమిటి!’

‘ఏమో’ అన్నది ఆమె మోహం గోడపైవుకు తీర్చి.

‘నీమో ఏమిటి! చెప్పు మరి.’

‘ఇప్పుడు చెబుతూ కూర్చుంటే మీకు తెన్నీకు నేలే మించిపోతుంది. అక్కడ బంతు లప్పుడే పాతబడిపో తునిగారి, ఇంకో పట్టం చొక్కా తీస్తాను; మీరు మాడ్చుకుని త్వరగా దూరమవుతూ.’

‘కాదు చెప్పరా?’

‘అ! యేనుండి! నేను యివ్వాలే నీలపుకుంకం తెప్పించాను — బాగునంది’

‘.....’

నేను మిస్సీలో బాగుని జోడు విప్పబోతున్నాను.... తెల్లటి తెన్నీ జోడుమీద రెండు బుల్లి వల్లటి పాదాలు!!

ఆ పాదాలు చూస్తే ముద్దా వచ్చింది - ఆ వల్ల రంగు చూస్తే వట్టా మంంకి

‘సరే చొక్కా, పంట్లాం కూర్చుకొంటాను మరి యీ మాజాగతి యేమిటి? మధ్యాహ్నం లాంకో చేస్తే పాటుంత్రానికి గాని ఆరదాయెను.

‘పరవాలేదు లెద్దురూ. ఏమంత మానోయినై యేమిటి? అయినా స్వంత డ్రాయింగ్ కాబట్టి స్వంత క్లినింగ్ చేసుకున్నాకేమో అనుకుంటారురండి క్లబ్బు లో, కానీండి త్వరగా తెలుండి.’

‘అయితే దైరియా, స్త్రీనిగూ ఒకరకం పనులేనా?’

‘కాశీ! కాశీ! వంట చేసి ఆవనక మైనప్పుడు అంటు కోమకోటంలేదు నేను.’

‘.....’

టంచకగా సరిపోయినట్లుంది — సమాధానం.

క్లబ్బా, కొత్తబంగుటూ ఒక్కసారి మామయ్యనయి

నాదృశ్యమంది. ‘నెలాన! ముందర! పెన్నీసంతా

‘మహిమహిమిదిగారి, ఆనీలపుమంకం యికా

కొస్త పూర్వగాని రా....

శ్రీమతి అంకాల అరవిందకన్యగారు

ఈమె ముస్లింబ్రాహ్మణికాకోమిదులకు శ్రీ అంకాల వేంకటసుబ్బారావుగారి కేంద్రపుత్రిక. శ్రీ రావు సాహేబు కోకా అప్పారావునాయుడు, బి. ఏ. బి. ఎల్ (ప్రకాశకము)గారి వేనకోమలు.

ఈమె మొన్నటి దివెంబరు నెలలో జరిగిన హయ్యరు శ్రీహర్షండు పెక్కికత్ టేదర్లు సర్టిఫికేట్లు పరీక్షలో ప్రథమశ్రేణిలో కృతార్థుడనంది చిత్రకాయని పుత్రిక యనిపించుకొన్నది. ‘వెయింటింగు’ లోయరుపేర్కలోపూన ఈవత్సరము కృతార్థుడనందినది. నయస్సు ౧౪ సంవత్సరములు.

దగ్గరవచ్చు బహుస్వల్పంగా వుండి, కాని ముస్సోలిని తన మనోనిశ్చయాన్ని మార్చుకోలేదు. తక్షణం స్విష్టభూటాండుదేశం ప్రయాణంకట్టాడు. చారిత్రా అనేక ఆశంకలు పడ్డాయి. స్విష్టభూటాండు ప్రవేశించగానే ఆరివి కష్టం లెక్కవయ్యాయి. అనేక దినములు జీవితం దినదిన గండముగా గడిపాడు. చివరకి కొంతకాలం హరిపని చేసి కాలం గడుపుకున్నాడు. పత్రికలకు వ్యాసములు వ్రాసేవాడు. ఈకాలంలోనే రాజకీయములలో ఎక్కువ జోక్యం కలగచేసుకొని ఉత్సాహంగా పరిచేసేవాడు. రాజకీయ సంబంధములైతే గ్రంథాల వనేకము చదివి మంచి రాజకీయార్థికజ్ఞానం సంపాదించుకున్నాడు. సమయం దొరికినప్పుడెల్లా ప్రజాసంఘములలో ప్రముఖ పాత్ర వహించి, అనేక సభలలో ఉపన్యాసాలిచ్చే వాడు. ఇతని ఉపన్యాసాలన్నీ ప్రజాభిమానంతో, రాజకీయ విషయములతో, ఉన్నత పురితంగా ఉంటుంటే, ప్రభుత్వంవారి తరఫున ఆదేశమునందీ వెల్లడి పరిచడంగా ఆజ్ఞాపించారు.

మర్నాడే మూట ముల్లై కట్టి స్వదేశం చేరుకున్నాడు ముస్సోలిని. బంధువులు స్నేహితులు, అతనికి ఆదరపూర్వకమైన స్వాగత మిచ్చారు. అప్పుడు నిర్బంధ వైరికవిద్య అమలులోవుంది. ముస్సోలినియొక్క మన గుహడా వైరికవిద్య, వైరిక జీవితముల వివరణ ముగిసింది. తక్షణం 'చికానా' పట్టణంలో సాధారణ వైరికుడుగా ప్రవేశించాడు. అతడు వైస్ర సంబంధమైన ప్రతీ విషయములోనూ, మాటలలో క్రియలలో కూడా అమితమైన ఉత్సాహమును, తెలివిని ప్రదర్శించి, అధికారులకు నిష్ఠాయం కలిగించేవాడు. ముస్సోలిని తన వైరిక జీవితకాలంలో, శిక్షణమునుగూర్చి శ్రద్ధతోనికొని వైరికుని ప్రధానలక్షణ లక్ష్యములను బాగుగా గుర్తించి, వారి ప్రధాన్యమునుగూర్చి బాగుగా గ్రహించాడు. ఏ తాత్తుగా ఒకవాడు ముస్సోలినికీ తండ్రి వద్దకుంచి, తల్లి మరణశయ్యపై నున్నదని, తక్షణం రావలసిందని తెలిగ్రాము వచ్చింది. ముస్సోలిని తక్షణం తన వాయుకునిదగ్గర కలవు తీసికొని బయలుదేరాడు. ముస్సోలిని వచ్చేవరకీ, అతని తల్లి కొనప్రూబిత్ వుంది; అతను వచ్చిన మరుక్షణంలో మరణించి వా వీరహత.

ముస్సోలినియొక్క దుఃఖానికి మేరలేదు. అతడు బయట ఎంత నిర్భయంగా సంచరించేవాడో, తల్లి యెడల అంత భయభక్తులతో మెలగాడు. ముస్సోలిని తన మాతృవియోగ దుఃఖాగరంలోనుంచి అనేకమాసములకుగాని తెమిలి బయటపడలేకపోయాడు.

తరువాత ముస్సోలిని, విధిలేక 'బెష్టేయా'లో ఒక మిషన్ స్కూల్లో ఉపాధ్యాయుడుగా ప్రవేశించాడు. కాని కొద్ది కాలమునకే అపుర్యోగం వదిలేసి, అప్పుడు 'సోషలిస్ట్' పత్రికా సంపాదకుడై సోషలిస్ట్ సమాజముగా పనిచేసాడు. ఆ కాలంలో, ముస్సోలిని తన పత్రికారచనాకర్తని చాలా అభివృద్ధి పరచుకొని అనేక రాజకీయ విషయములనుగూర్చి అనేకవ్యాసములను వ్రాసాడు. క్రమంగా అతడొకసోషలిస్టు పత్రికను సంపాదకు డయ్యాడు. ముస్సోలిని, పత్రికా సంస్థయొక్క మహదాశయములను, ప్రభావమును పూర్తిగా గ్రహించి, దాని యభివృద్ధికి అనేక విషయములకు పాటుపడ్డాడు. ౧౯౧౭ సంవత్సరములో అతని ౨౯వ యేట, 'మిలన్'లోని ప్రధాన సోషలిస్టు పత్రికయైన 'అవాంటి' (Avanti) కి ముస్సోలిని దైర్యముగా నియమింపబడ్డాడు. ఈ సమయంలోనే ముస్సోలిని తండ్రిగూడా మరణించాడు. అతని సోదరుడు 'అంబ్రోజి' విద్యాభ్యాసమున కిరర దేశములకు పోయాడు. సోదరి 'ఎవ్విజో' అత్తవారింటికి వెళ్లింది.

ముస్సోలిని ఉద్యోగానికి వచ్చిన కొద్ది సమయంకే 'అంబ్రోజి' పత్రిక ప్రచోదనంగా అభివృద్ధిపొందింది. అందుచేత ముస్సోలిని తనపార్టీలో నుంచి గౌరవస్థానం ఆక్రమింప గలిగాడు. ప్రతీ విషయంలోనూ ముస్సోలిని, తన నిష్పక్షికమైన ఆత్మనిశ్చయానికి బద్ధుడయేవాడు కాని మాయమూల కష్టమూ తలయొగ్గలేదు. ముస్సోలిని భార్య 'రానెలా' చాలా తెలివి కలది. భర్తకున్ని విషయములలోనూ చేయూత నిస్తూ, కష్టనష్టాలకు లెక్కచేయకుండా సంచరించింది. ముస్సోలినికీ 'ఎడ్డా' ఒక్కతే కుమార్తె.

ప్రపంచ యుద్ధపు గామ్యులు మెల్లమెల్లగా వీడ్చువ్వకొక లని, ఇటలీ, ఎక్కడ చూసినా ప్రతిదినమూ

ఏదో విధమైన తిరుగుబాటులు, అల్లరులతో నిండివుంది. రాజకీయ తంత్రాలు, తమతమ పార్టీలలాభికారముల కొరకు అనేక విధముల తాపత్రయం పడేవారు. పార్టీలలో కొరకు ఎట్టి దురంతాలైనా చేయడానికి సిద్ధ పడుతూ వచ్చారు నాయకులు. పాతాత్తుగా ౧౯౧౮ సం. ఆగష్టులో ప్రపంచయుద్ధం ఆరంభమైంది. అన్ని దేశ ములవారు ఆశ్చర్యపడ్డారు. వివిధదేశములలో ఈ యుద్ధదేశ త వివిధముల తాండవించింది. స్థితిగతులు సమయానుకూలంగా గంటగంటకీ మార్పు చెందివలసి వచ్చేది. ముస్సోలినీ, తన 'ఆనాంటి' కార్యాలయంలో నుండి యుద్ధపేషముల సంరంభము చూశాడు. నాటి పొంతుక, ఆర్థిక వాతావరణమును, వివిధదేశముల రాజకీయ పరిస్థితులను తీర్ణవృత్తితో చూస్తూ, ముస్సోలినీ ఇటలీకీ ద్రవ్యమునుగూర్చి తనపత్రిక ద్వారా ప్రజలలో తీవ్రప్రబోధం కలిగించడం ప్రారంభించాడు. ఈ క్రమములో ముస్సోలినీకి పార్టీలోని ఇతర పథ్యులకు భేదాభిప్రాయాలు కలుగుచుండవలసివేత, ముస్సోలినీ, తనవ్యర్థిగానికి ప్రాచురిష్టపార్టీసభ్యుల త్వరిత సేద్య వడలుకోవలసి వచ్చింది. ఇటలీ యుద్ధంలో పాల్గొనకూడదంటారు మిగిలిన సభ్యులంతా. ఇటలీ యుద్ధంలో పాల్గొనకలంటారు ముస్సోలినీ!

తనమనోభావాలను ప్రకటించటానికి పత్రికా సాధనం చేకూర్చడంచేత, ముస్సోలినీ అనేకసభలను జరిపి, తీవ్రప్రబోధమును పాగిస్తూ 'ఫేసిస్టు' పార్టీ ఒకదానిని కట్టకొచ్చాడు. తక్షణం కొందరు మిత్రుల సహాయంతో 'పాపొలా డి ఇటాలియా' అనేపత్రికను స్థాపించి, ముస్సోలినీ తనయుద్ధప్రచారం ప్రారంభించాడు. కొలదిదినములకే 'ఫేసిస్టు' పార్టీలో అనేక పూరితులు, ఉత్సాహవంతులు అయిన యువకులనే కులు సభ్యులుగా చేరారు. ప్రజలమూడూ చాలామంది ముస్సోలినీ అభిప్రాయములతో ఏకీభవించడం ప్రారంభించారు. ముస్సోలినీ ప్రయత్న ఫలితంగా ఇటలీ యుద్ధమునకు సిద్ధపడింది. ముస్సోలినీ ఇటలీదేశంలో ఆరి సంవత్సరాలతో ఒకసామాన్యయుద్ధానికిదురుగా ప్రవేశించాడు. ముస్సోలినీ, ఎప్పుడు క్రతువును ముఖముగా ఎదుర్కొని, తాంబులవర్షంలో వీరవిహారం

చేద్దామా అని తొందరపడేవాడు. యుద్ధంలో అతడు చూపిన దైర్ఘ్యసాహసములకు, బుద్ధికుశలతకు అధికారు లాశ్చర్యపడి, అతన్ని క్రమక్రమంగా ఒకనైన్యాధికారిగా చేశారు. ముస్సోలినీ ఆడినాల్లో అనేక అవస్థలు పడ్డాడు. నిద్రాహారాలచేత, జ్వరంతో బాధ పడుతున్నా అతడు చేతిలోనిబుపాకి నిడవలేదు. 'పాపొలా డి ఇటాలియా'కి వ్యాసములు వ్రాయడం మొనరేడు. ఒకనాటియుద్ధంలో ముస్సోలినీకి గాయములు తగలడంచేత దగ్గర వున్న హాస్పిటలుకు పంపించారు అతన్ని. అప్పుడతని కిరీటంలో అనేకచాట్ల నుంచి కరి ఇవపముక్కలు తీశారు దాక్టర్లు. క్రమంగా స్వస్థత కలిగితా, ముస్సోలినీ తిరిగి యుద్ధంలోకి జల్లటానికి పిల్లేకపోయాడది; చాలాకాలం కష్టాలపడేయంతో నడవవలసివచ్చింది. అందుచేత ముస్సోలినీ తనపత్రికా కార్యాలయంనుంచి, పత్రికామంథంగానే దనయాత వ్యక్తితోను యుద్ధం పాగించాడు.

యుద్ధం నిరాశంకంగా సాగుతున్నా దేశంలోని యుద్ధప్రతిభలవత్తించారు ప్రచారం పాగిస్తూనే వున్నారు. ముస్సోలినీ తనపత్రికలో తాంబులకంటి వ్యాపాలవ్రాసి, ప్రజలలో యుద్ధాభిలాషను కేకల్పించి, ప్రతిభలవత్తాలను నాశనంచేశాడు. చివరకి యుద్ధంలోమూడూ ఇటలీ జయం పొందింది.

యుద్ధానంతరం ఇటలీ స్వదేశవ్యవహారములలో చాలా చిక్కులు కలుగజేసి, అనేకకష్టనష్టాలవత్తించింది. దేశంలో అనేకరాజకీయపక్షాలు, ప్రజాసంఘములు కలుగుచేరి, పరస్పరము భేదాభిప్రాయాలు కలిగి అవి యుద్ధం ప్రారంభించాయి. ముస్సోలినీ తన 'ఫేసిస్టు'పార్టీసహాయంతో కఠోరతీకపక్షాలమీదికి దండయాత్ర పాగించాడు. వివిధపక్షాలవారికి ఆయుధ యుద్ధములు, పత్రికాయుద్ధములుమూడూ జరుగుతూ ఉండేవి.

౧౯౧౯-వ సంవత్సరం మార్చి ౨౩-వ దేదీవి, మిలన్లో ముస్సోలినీ యాజమాన్యంలో 'ఫేసిస్టు' అంత ఒక మహాసభ చేశాడు. ఆ సభలో ముస్సోలినీ 'ఫేసిస్టు'పార్టీ యొక్క ఆశయములను, అభిప్రాయములను ప్రస్తావన రకమును, పార్టీనిధానములను స్పష్టముగా

తెలియజేస్తూ గంభీరంగా ఉపయోగించాడు. అక్కడ సమాజేతమైన పథ్యంతో ముహూర్తానికి అభిప్రాయ ముతో ఏకీభరించి, అరిచి నాయకత్వమును స్వీకరించాడు. మరువాటినుంచే పార్టీ సభ్యుల సంఖ్య హెచ్చుచానింపించింది. ముహూర్తానికి మొదటిమంచి, తనపార్టీ సంతకు కట్టుదిట్టముగను, వియమబద్ధముగను, క్రమ శిక్షణాబద్ధముగను తమరు చేయవలెనని సూచించు కున్నాడు. అప్పుడు 'ఫేసిస్టు' పార్టీ నారికి విరోధులైన సోషలిస్టు పార్టీ నారిచేతిలో వుండి ప్రభుత్వం. పార్లమెంటు సభ్యులు, ప్రధానమంత్రి, తదితర ప్రభుత్వ వ్యక్తులు అంతా సోషలిస్టులే. అందుచేత అనేక పట్టణాలలో సోషలిస్టులకి, 'ఫేసిస్టులకి' పోరాటాలు ఎక్కువయ్యాయి.

ఇంతలో పార్లమెంటు నూతన సందర్శనలు ఎన్నికలారంభమయ్యాయి. ముహూర్తానికి, తన పార్టీ పక్షమున ఎన్నికలలో పాల్గొన్నాడు. కాని సోషలిస్టులకే జయం లభించింది. 'ఫేసిస్టులు' పూర్తిగా ఓడిపోయారు. సోషలిస్టు పక్షము ముహూర్తానికిగూర్చి "A dead body has been fished up from the Navaglio" అని అనేక విధాల చూపించాయి. కాని ముహూర్తానికి ఏమీ జరగలేదు. యథాప్రకారం, తన ప్రతికూలుమున, తన పార్టీని బలవత్తరం చేయడానికనేకవిధాల కృషిచేసేవాడు. "ఎప్పటికైనా సోషలిస్టుల నణగద్రొక్కి, 'ఫేసిస్టు' పార్టీ ప్రభుత్వం స్థాపిస్తా" నని.

"Don't fear. Italy will heal herself from this illness. But without our watchfulness, it might be deadly. We will resist. Resist! I should say so. Indeed within two years I will have my turn"

తనపార్టీకి దైర్యం చెప్పేవాడు. 'పాపాలూ డి ఇటాలియా' ప్రతికూ విలేఖరులన్న ప్రతిగ్రామం లోనూ, వారి యజమాన్యంక్రింద 'ఫేసిస్టు' పార్టీని అభివృద్ధిచేసాడు ముహూర్తానికి. ౧౯౩౯ సందర్శనం అట్టోబరులో, 'ప్లూరిస్మ' పత్రికలో మొదటి 'ఫేసిస్టు' మహాపథి సమావేశమై, చార్లెస్టన్ సహితంగా

వైనా సోషలిస్టు ప్రభుత్వమును హుటాహి 'ఫేసిస్టు' ప్రభుత్వం స్థాపించాలని నిశ్చయించింది.

"But in the mean time it is necessary to steer a ship even against the stream even against the flow—even if ship wreck is waiting for the solitary and haughty bearers of heresy"

అని ముహూర్తానికి తనపార్టీ సభ్యులను హెచ్చరించాడు.

ముహూర్తానికి, సంపూర్ణ సోషలిస్టు లనేక ప్రయత్నాలు చేశారు. కాని ముహూర్తానికి వాటి వన్నింటినీ సమయానుకూల ప్రవర్తనలన తప్పించుకొంటూ, తన పార్టీ బలము వభివృద్ధిచేసుకోటానికి తగిన పన్నాపాలులను చేసుకొంటూ, శత్రుపక్షములపై వగడిర్చుకోటానికి, తగిన సమయంకోసం ఎదురుచూస్తూండేవాడు. ఒకనా నెలకు ఒక కాఫీహౌస్ లో వుండగా కొందరు సోషలిస్టు లితన్ని ముట్టించారు. అప్పుడు ముహూర్తానికి, నిర్భయంగా వారిమధ్య నిలచి

"What do you want of me? To strike me? Well, start. Then be there after on guard. For any insult of yours, any blow you will pay for dearly."

ఏంకావాలి, చంపుతారా, చంపండి-కాని విమర్శలు జాగ్రత్త అని వస్తున్నాయి మాట్లాడగానే వారంతా ఎందుచేతకో వాదాంత్ర పారిపోయారు. తరువాత అనేకచోట్ల సోషలిస్టులకి 'ఫేసిస్టులకి' యుద్ధాలు జరిగాయి. అనేకులు మరణించారు.

అటువంటి పరిస్థితుల్లో, ముహూర్తానికి తన కార్యక్రమం మార్చవలెనని నిశ్చయించి, తనపార్టీ పెద్దల సందర్శన మిలకలో సమావేశపరచి తన నూతన కార్యక్రమాన్ని తెలియజేస్తూ,

"...through news paper propaganda, or by example we would never attain great success. It is necessary to beat the violent adversary on the battlefield of violence."

అని గంభీరపన్యాస మిచ్చాడు. పథికులంతా ముస్సోలినీ మార్చన నామోదించారు. ముస్సోలినీ, తన మాంచలను కార్యరూపంలో పెట్టవలసిన పద్ధతులు, ప్రతీకములు మొదలైనవాటినిగూర్చి విపులమైన కార్యక్రమమును తెలియచేశాడు. పొచ్చీ నాయకులంతా ముస్సోలినీ ఆజ్ఞలను కూడా తప్పకుండా నెరవేర్చి, సర్వ సన్నాహములతో సమయమున కదురుమాట్లు వ్నారు. ఇటువంటి స్థితిలో సోషలిస్టు లోకరాజికి లంచముద్వి ముస్సోలినీని చంపి రమ్మని పంపించారు. ఆరాజీ ముస్సోలినీఇంటికి వెళ్లి పని కప్పుడే ముస్సోలినీ ఎక్కడనుంచో వస్తున్నాడు. ఆ రాజీ తనకొరకే వచ్చినట్లు తెలిసికొని ముస్సోలినీ, ఆతనిని తన పత్రికాకార్యాలయందగ్గర కలుసుకోమని చెప్పి వెళ్లిపోయాడు. తరువాత ఆరాజీ పత్రికాఆఫీసులో ముస్సోలినీని కలుసుకున్నాడు. ముస్సోలినీ ఆతడితో చాలా ఆదరంగా మాట్లాడాడు. ఎందుచేతనో, ఆరాజీ తన నిర్భయాన్ని మార్చుకొని, తన సహచారం అంతా ముస్సోలినీతో చెప్పి, కుమార్తెని కోరి వెళ్లిపోకుండాగా పోలీసులు వైదుర్యచేయ ఆతనిని.

ముస్సోలినీ తన కార్యక్రమానికి సమయం సమీపిస్తోందని గ్రహించి, ఈలోపుగా తన పొచ్చీ బలములను తెలుసుకోవాలని సంచారం బయల్పెరాడు. ఆతడు దర్శించిన ప్రతితేజములోని జనులు ఆతని కఖండమైన పూర్వగత మిచ్చారు. ఇంతలో పార్లమెంటు ఎన్నికలు ప్రారంభమైనాయి. ఫేసిస్టుపార్టీ కూడా ఎన్నికలలో పాల్గొంది. ఆనంతర్వేరం ఫేసిస్టుపార్టీకి కొంతవిజయం కలిగింది. ముస్సోలినీ కొలదిమంది అనుచరులతో పార్లమెంటులో ప్రవేశించాడు. తనబలం తక్కువైనా, తన అభిప్రాయములను పార్లమెంటులో నిర్వహించగా, ఇండి రంగా, ఉపప్రతినిధుల సోషలిస్టుల నెప్పడూ ఎదుర్కొనే వాడు. ప్రభుత్వమునుగూర్చి మాట్లాడుతూ, అప్పటి సోషలిస్టు ప్రభుత్వ ప్రధానమంత్రియైన 'గియోలిట్టి'ని ఎదిరించేవాడు కూడాను.

తేజపరిశితులనుగూర్చి విచారించటానికి రోములో ఫేసిస్టుకాంగ్రెసు సమావేశమై, ముస్సోలినీ నాయకత్వం క్రింద, తక్షణం తమకార్యక్రమాన్ని ఆచరణలో పెట్టి,

ప్రభుత్వ స్పెషుకోగ్రాదానికి తీర్మానించింది. తదనుకూలంగా పార్లమెంటులో ఏర్పడిన ఆణిక క్లిష్టపరిస్థితుల వలన, ప్రభుత్వం తరుచు ఒక సంఘంనారీచేతోనుండి ఇంకొకరి చేతిలో! మారుతుండేది. ఇట్టి సందర్భంలో ముస్సోలినీనికూడా ఇంటిర నా రెండుపర్యాయములు పిలిపించి ప్రభుత్వాన్ని నడిపించవలసిందని కోరాడు. కాని వారిలో వారికి గలిగిన అభిప్రాయభేదములవలన ముస్సోలినీ అంగీకరించలేదు. చివరికి ఆనమద్దజైన 'ఫాట్టో'అనే ఆతడు సోషలిస్టు పార్లమెంటుకు అధ్యక్షుడయ్యాడు. ఫేసిస్టుపార్టీని మంచి చేసుకుంటేగాని లాభంలేదని ప్రభుత్వంవారు పూర్తిగా గ్రహించి ముస్సోలినీతో రాయబారాలు సాగించారు. కాని ముస్సోలినీ లొంగలేదు. అందుచేత పార్లమెంటులో ఫేసిస్టుపార్టీకి తగినస్థానం లేకుండా చేశారు. ముసోలినీ సమయం కనిపెట్టి, తన సైన్యమైన 'బ్లాక్వర్టన్స్' బలంతో రోము పట్టణం ముట్టడించి నిశ్చయించుకున్నాడు. కావలసిన సాధన సన్నాహములన్నీ పూర్తి చేసుకున్నాడు. ఉత్సాహంతో ఉప్పొంగిపోతున్న తన అనుచరులను ఉత్సాహపరుస్తూ కల్లెములను దిగించి వుంచేవాడు. దండయాత్రకి సర్వసన్నాహాలను రిహస్యంగా సిద్ధ పరుచుకుంటూ వైకి ముస్సోలినీ, నిర్భక్త్యమైన ఖులసా పురుషునిలా, వీరీమూలకీ నాటకాలకీ తిరుగుతూ తన్నును పరించివుండే పోలీసులకళ్లలో దుమ్ముకొట్టేవాడు.

పాతావుగా ఒకనాడు తనపత్రికలో యుద్ధప్రకటన చేశాడు.

"Facisti! Italians! the time for determined battle has come.....Fascism draws its sword to cut the multiple Gordian knots which tie and burden Italian life. We call God and the spirit of our five hundred thousand dead to witness that only one impulse sends us on, that only one passion burns within us—the impulse and the passion to contribute to the safety and greatness of our country. Fascisti of all Italy! Stretch forth like Romans your spirits and your fibres! We must win! we will!..."

మరునాటినుంచి, పట్టణంలో ఎక్కడ యాసివా
హిందువులముల గల్గి. ముస్సోలీన్, తన పత్రికా
కార్యాలయములో అంతకుముందే కావలసిన వస్తు
పావుగ్రితో కట్టుదిట్టం చేసుకున్నాడు. అట్టోబరు
౨౦ వ తేదీ అన్ని పట్టణాంతములలో యుద్ధవికాసం
వృత్తం ప్రారంభించింది. 'పాపాలా ది ఇటాలియా'
కార్యాలయాన్ని ప్రభుత్వదళం ముట్టడించింది. ముస్సో
లీన్, స్వయంగా శుపాకీ ధరించి, తన అనుచరులతో
కేట్రువుల నెడుకొన్నాడు. రోమ్ గంటలు యుద్ధం
జరిగింది. ప్రభుత్వదళం భయపడి ముస్సోలీన్ తో రాయ
బారం పాగించింది. ఆగ్రి తెల్లవాడ్లు, మిలకలోని
ప్రముఖులంతా ముస్సోలీన్ వద్దకు వచ్చి రాయబారాలు
పాగించారు.

దేశంలో అన్ని ప్రాంతాలలోనూ ఒక్క
మాటుగా యుద్ధబాటలు లావరించి, ప్రభుత్వాన్ని భయ
ప్రాంతం చేసినది. ముస్సోలీన్ సేవలు అన్ని కలిసి
రోముపట్టణానికి దారి తీసి, తమ వాయవ్యదిశలో కెదురు
మాడ్డున్నాయి. వివిధ ప్రాంతములలోనూ ఫేస్టులకే
జయం కలిగింది. అన్ని ప్రాంతములనుండి వచ్చి ఫేస్టు
నైవేద్యమాసాలులు రోమునగరాన్ని ముట్టడించి, ముస్సో
లీన్ రాగానే, అతని వాయవ్యంక్రింద పట్టణంలో
ప్రవేశించాలని తపాతపా పడుతున్నాయి అటువంటి
సమయంలో రాజాగారిద్గిరనుంచి 'జనరల్ ట్రూడిని'
అనే అతడు ముస్సోలీన్ ప్రభుత్వాధికారం వహించ
మని కోరుతూ ఆవ్యాసం తీసుకొచ్చాడు. కాని ముస్సో
లీన్ దాని కంగీకరించక రాజాగారి దగ్గిరనుంచి తెలి
ఫోనులో అవ్యాసం రావా లన్నాడు. రెండు మూడు
గంటలలో తనకోర్కప్రకారం ఆవ్యాసం వచ్చింది
ముస్సోలీన్ కి. ఈ సంగతులన్నీ తనయనుచరు లందరకీ
తెలియజేస్తూ "పాపాలా ది ఇటాలియా" ప్రత్యేక
సంచిక ప్రకటించాడు ముస్సోలీన్.

ముస్సోలీన్ రాజాగారి ఆవ్యాసం అంగీకరిం
చాడు. తన ప్రముఖులకు ఫలించింది సంతోషించాడు.
తనదీనితాళయం పెరజేర్చుకో గలిగినందుకు గర్వించాడు.
ముఖ్యంగా తన అనుచరుల చేకర్చికి, చేర్యచైర్య

ములకు అత్యర్థవడి అవలించాడు. అనేక సంవత్స
రాలనుండి, నిద్రాహారములను మాని, కష్ట పట్టములకు
తెక్క చేయక సర్వీస్ కృషిఫలము వండుకొని, ఆవంధ
పాగరంలో మునిగిపోయాడు. కాని ముస్సోలీన్ తన
భావితీతపథమును గూర్చి ఆలోచించకపోలేదు.
భావితీతమంతా, అనేక క్లిష్టముష్యలతో, చిక్కు
లతో, మితిమీరిన భారంతో నిండివున్నదని గుర్తించి,
ముస్సోలీన్ నాటి వన్నింటిని చేపించుకొని పోటానికి
దృఢభక్త్యయ్యడై తనన ఏన్నా హితులను ప్రారంభిం
చాడు. తనదీనితంతో పరస్పరముల నోవ్వడి, తన
ప్రస్తుతాన్నత్యాగికి ప్రధానకారణమైన 'పాపా
లా ది ఇటాలియా' పత్రికను ముస్సోలీన్ విధిలేక
గొలిపి అట్టోబరులో పోవరుడైన 'ఆర్నాల్డు' వాస్త
వతం చేశాడు. మర్రాకు రోముపట్టణ ప్రయాణాని
కన్నీ సిద్ధంచేసుకున్నాడు ముస్సోలీన్. ముస్సోలీన్ అను
చరు లాతనికి ప్రత్యేకంగా రైలుబండిని సిద్ధపరిచారు.
కాని ముస్సోలీన్ అంగీకరించలేదు. ఒక్కరైలుపెట్టె
చాలు నన్నాడు తనకి. రోమునగరం ఆంతా మహా
చక్కగా ఆలంకరింపబడింది. బ్రహ్మాండమైన స్వాగతం
ముస్సోలీన్ కోసం మెరుగుమాడ్డుతుంది. ముస్సోలీన్ తన
నైవేద్య విహ్వమైన పల్లవోక్కాను ధరించి, తన స్నేహి
తులయొక్కయు, నైవేద్యయొక్కయు, ప్రజల
యొక్కయు జనుజయధ్వజములతో రోముపట్టణం
ప్రవేశించి, తన్నుగా రాజాగారిద్గిరకి పోయాడు.
తనరాజ్యాంగ విధాన మంతటిని స్పష్టంగా, ఖండితంగా
రాజాగారికి తెలియజేసి ఆతనికోరికపైని ముస్సోలీన్
తన రాజ్య తంత్రాన్ని ప్రారంభించాడు.

మొట్టమొదట ముస్సోలీన్, తన నైవేద్యాల వన్నింటిని
కాంతంగా వివిధమైన రోలాలము లేకుండా ఉండ
వలెనని కఠినంగా ఆజ్ఞాపించి, వారందరినీ ప్రభుత్వ
ప్రత్యేక నైవేద్యంగా నమోదాకేయించి అపలు ప్రభుత్వ
నైవేద్యములతో తనవశం చేసుకొని, మొత్తం నైవేద్య
న్నంతనీ తనవశపన్నులలో మెలగేట్లు ఏర్పాటుచేసు
కున్నాడు. కాని దేశంలో ఎంతాపూర్తిగా కారి
వారావరగా పేర్పడలేదు. అక్కడక్కడ ముస్సోలీన్
నైవేద్యములకు విరోధిపక్షములకు పోట్లాటలు జరుగుతూ

వచ్చినది. రాజీయపక్ష యుద్ధాలతో దేశం అల్లరి చిల్లరిగా వుండి. అందుచేత ముస్సోలినీ, వివిధ రాజీయపక్ష విరోధులను పూర్తిగా నగనిచేసి, సర్వపక్షములకు వ్యాధిమైన హక్కుల నిర్దిష్ట దేశములో సంపూర్ణ శాంతి నేర్పటానికే చాలా ప్రయత్నాలు చేశాడు. అన్ని పక్షములవారికీ ప్రాతినిధ్య మిస్తూ ఒక మంత్రివర్గాన్ని నియమించి దానికి ముస్సోలినీయే అధ్యక్షుడుగా వుండేటట్లు ఏర్పాటుచేశాడు. దీనితోపాటు సర్వపక్షస్వీకృత్యులనుకూడా తన ఆజ్ఞలకు లబ్ధులైనందుచో నవనెనరి ఆజ్ఞాపత్రములకు పంపించి, ముస్సోలినీ నవంబరు ౧౬-న లేదీసి పార్లమెంటును సమావేశపరిచాడు. ఆ సమావేశమునకు పార్లమెంటుసభ్యులందరు హాజరయ్యారు. వారి కందరికీ తమరాజ్యాంగ విధానమును స్పష్టంగా తెలియజేస్తూ గంభీరపర్యాసం చేశాడు ముస్సోలినీ.

అట్లు ముస్సోలినీ తన అధికారమును స్థిరపరచుకొని, దేశక్షేమమును, ప్రజా సౌఖ్యములను అభివృద్ధి చేయాలని నిశ్చయించుకున్నాడు. ఈ ముద్దేశములను జయప్రదంగా నెరవేర్చుకొనుటకు, తన సర్వసౌఖ్యములకు విడిది పెట్టి, నిరాహారములనుకూడా త్యజించి అనేకమైన కష్టములనుభవించాడు. దేశక్షేమమే తన తేమమని, ప్రజాసౌఖ్యమే స్వసౌఖ్యమని భావించి, దేశాభ్యుదయాలికి కంకణం కట్టుకుని పనిచేశాడు. ఎటువంటి అవస్థలయందైనా చే ఆతని కన్యత్నహాసరములై సమస్తప్రస్థాతి, మోటారు డ్రైవింగు, విమానయానము మొదలైనవి మాత్రం ఎప్పుడూ ఖాళీచేసుకొన్నాడు. ఇతర విధమైన చుట్టు, దీక్ష, త్రాసుడు, మొదలైన కుర్రాధ్యయన శ్రమ లేమీ లేవు ముస్సోలినీకి అప్పుడప్పుడా త్రాసడం కొరకు ఫీజీలు వాయించుకుంటూ ఉంటాడు. ఈ ఫీజీలు వాయిద్యంలో ముస్సోలినీ ఇప్పటికీ చాలా నిట్టమైనవాడట! ఇటువంటి బంధువులూనికీ, ఇటువంటి మన్నిత కళారాధన అశ్చర్యకరంగానే వుంది.

ముస్సోలినీ తనరాజ్యాంగ విధానాన్ని ప్రజలెంతవరకు ఆమోదిస్తున్నారో తెలుసుకోవాలని దేశంలో వివిధ ప్రాంతాలకీ సంచారం బయలుదేరాడు. ఆతడు దర్శించిన ప్రతి ప్రదేశంలోనూ ప్రజల తరచి కళిందమైన

స్వాగతముల సర్వంపాడు. తరువాత కొంతకాలానికి తన స్వకక్షిని, ప్రజాభిమానమును పరీక్షించుకోవాలని మిద్ది పుట్టి, ముస్సోలినీ ౧౯౨౪-న సంవత్సరం ఏప్రిల్ ౬-న లేదీసి ఎన్నికలని ప్రకటించాడు. ఈ ఎన్నికల కార్యక్రమం అంతా ముస్సోలినీ విలక్షణం వుండి నడిపించినా, రోములో ఆతనికి జయం లభించింది. కాని విరోధిపక్షాలకు కడుపుమంటలు తగ్గలేదు. ముఖ్యంగా సోషలిస్టులు, అనేక ప్రాంతాలలో ప్రభుత్వంపై తిరుగుబాట్లు చేశారు. కాని ముస్సోలినీ వాటినిన్నుంటిని పూర్తిగా అణిచివేసి, దేశంలోను పార్లమెంటులోనుకూడా ఫేసిస్టుపార్టీ తప్ప మిగిలిన పార్టీలకు రూపుమాపేశాడు. అంతటితో ముస్సోలినీ తన ఆశ్చర్యకర్త పూర్తిగా గ్రహింపగలిగాడు.

తరువాత ముస్సోలినీ మైకాగట్టలో అనేక మాన్యులనుచేసి దానిని చాలా అభివృద్ధిచేశాడు. ఇటలీ దేశాభివృద్ధికి, ఏయే విషయములలో ఏయే ఏర్పాట్లు చేయవలెనో తెలిసికొనుటకు ముస్సోలినీ ప్రత్యేకంగా ఒకవిజ్ఞాన ఏర్పాటుచేసి, తనదనుకూలంగా దేశంలో సాంఘికవిద్యా వికాసముల కవసరమైన కాసవములనేకములను చేశాడు.

౧౯౨౪-న సంవత్సరం ఫిబ్రవరి నెలలో ముస్సోలినీకి చాలా జబ్బుచేసింది. జబ్బుతో కందినాటు మంచంపట్టి ముస్సోలినీ బయటకు రాలేకపోయాడు; పైగా తనసంగతి సమాచారముల నెవ్వరికీ తెలియనివ్వలేదు. ఇది అదనులేనికొని సోషలిస్టులు మల్లీ విజృంభించడానికి ప్రయత్నించారు. ఫేసిస్టుపార్టీ వారికి తలుచునాయుండైన ముస్సోలినీ లేకపోవడం చేత ఏమి చెయ్యటానికి తోచక, అతని దర్శనానికి చాలా హడావిడిచేశారు. మొదట మాన్సి నెలలో ఫేసిస్టు పార్టీ సాంకర్మికోత్సవంలో ముస్సోలినీ కృంగిందిన శరీరంతో గంభీరపర్యాసం చేసి ప్రతిపక్షుల కాశ్చర్యం కలిగించాడు. మల్లీయభాషకారం, తాత్కాలికంగా వెలలేని అల్లరుల నగచి ముస్సోలినీ తనస్థానం సుస్థిరం చేసుకున్నాడు. కాని ఏలైనపుట్టా అతనికక్షువుల తరన్ని వధించటాని కనేక ప్రయత్నాలు చేస్తూనే వచ్చారు. ఇతర దేశములలోని సోషలిస్టులు హాని పోసి

ఆల్బేనియా ఆక్రమణ ప్రపంచయుద్ధానికి దారితీస్తుంది ప్రస్తుత క్లిరిగతులని పట్టిచూస్తే ప్రపంచయుద్ధం ముగి
దేమా అని భయంగా వున్నా, మిగిలిన రాజ్యాలవా అరంభం జేతుండేమా అనిపెద్ద లభిప్రాయపడుతు
చవ్వయా జోక్యం కలిగించుకోలేకుండా వున్నారు. వ్నారు మరి, చివరకెల్లా పరిణమిస్తుందో!

కడచిన భారతి సంచికయందలి “లకుమాడేవి” కథలో సవరణలు

రంగ-వ పుట మొదటి కలంలో

“ మీ కథ్యసించిన భరతవాట్యకాస్త్రమున కీ లావణ్యవతి సంతూర్ణ వాఙ్మయ
కాదు గదా !” అని చదువుటకు బదులు,

“ మే మధ్యసించిన భరతవాట్యకాస్త్రమున కీలావణ్యవతి సంతూర్ణవాఙ్మయ
కాదుగదా ! అని హర్షమును బ్రకటించెను” అని చదువగోరెదను.

ఇట్లే,

రంగ-వ పుటలో రెండవ కలంలో రెండవ పేరాలో,

“లకుమాడేవి భరతకాస్త్ర పాటవమును గాంచి సంగీతకళానైపుణ్యమును వివి
యవించిన పిదప” అన్న శబ్దవార “నా లేడు” అన్నమాటకు బదులు “కుమారగిరి
“భూపాలుడు” అని చేర్చి, పిదప “అంధ్రోర్వీకుని యనుమతి బొంది యూరణికి అంకిత
మిచ్చి” అన్న వచనమును తీసివైచి చదువుకొనవలయును.

ఈ సవరణలకు గారగము వసంతరాజీయమును రచించినది కుమారగిరి
గావున.

భా. వేం. కృ.

ప తి త

శ్రీమతి లీలావతీమున్ని

[రెండుముక్కలు: - ' శ్రీమతి లీలావతీమున్ని ' బాంబాయి కాంగ్రెసుమంత్రులలో
వొకరైన ' కన్వయిలారు మణికులారు మున్ని ' గారి ధర్మపత్ని. ఆమెకూడ బాంబాయి
రాష్ట్ర) అసెంబ్లీ సభ్యురాలు. వా రిద్దరూ సత్యాగ్రహసమరంలో తైలుకుకూడ వెళ్లారు.
రాజకీయాలలో సాల్గానడమేకాకుండా, సాహిత్యంలోకూడ ఆపారమైన సేవజేస్తూవున్నారు.
ఆధునిక గుజరాతీ సాహిత్యంలో వన్నెకెక్కారు.]

చివరకు నే నొక నాటకంపెనీలో చేరి వనమాల
నల్లా వసంతసేనగా మారాను. సంసారం మారెడి;
పేరు మారెడి; చివరకు శరీరంకూడ మార్చుచెందింది.
ఆదర్శనూతాపితల ఆశ్రయంలో బాల్యం గడిచింది. గిరి
శుని పెండ్లాడి గుభుపడలంచాను. కాని నాకల్లి చని
పోగానే నాతోండ్రికి నామీద విరక్తి జనించింది.
నాతోండ్రి రెండోపెండ్లి చేసుకొనకపోయినట్టుయితే
నా కి దుర్లభ యెందుకు సంభవిస్తుంది?

కాని సమాజంబ్వారా ద్వేషింపబడిన విధవకంటే
వటి తీసివేయదగ్గది కాదు. నిష్పచాయురాలైన విధవను
ఆశ్రయనిహీనను చేసి లాభంపొందజాలే నాబావమాదిరి
నీచులు యిక్కడ వుండరు. కనీసం యీ పొట్ట అయినా
నిండుతుందిగా! కాని ఈ దీవనం! వాకా? ఎంతవరకు
నిర్వహించగలుగుతాను? భగవంతునికే తెలియాలి.

౮ మే, ౧౯—

అంతా క్రొత్తగానే వుంది. మనస్సు వ్యాకులత
చెందసాగింది. నా కేవల తెలియడం లేదు. నే నిక్కడ
యే విధంగా వుండగలను? బావిలోనుండి తైలపడి నొక
కండకంలో పడినట్టు వుంది. ఇక్కడనుండి పారిపోలే!
పారిపోలే పొట్ట నింపుకునే డబ్బా? ఈశ్వరీ! నీచేశరణ్యం.

౧౧ మే, ౧౯—

ఇక్కడకు వచ్చి సరిగా పదిహేనైంది. కాని
పదియేగాలు గడిచినట్టుగా వుంది. మనస్సులో

వ్యాకులత హెచ్చైంది. నటకు లంతా దానిన పోయే
విచ్చగత్రైసుకంటే నీచంగా చూస్తున్నారు. నా కేవల
జేర్చుకూపున్నారు. దాన్ని తలుచుకుంటేనే నాకు
భయమేస్తావుంది. నన్ను పరిచోసం చేయడానికి అందరూ
జన్మించినట్టు వుంది. ఈ నాటకంపెనీమొత్తంలో
నేను, తరుబాల యిద్దరమే స్త్రీలుం. మిగతావారంతా
పురుషులే. కాని నే నెప్పుడూ తరుబాలదగ్గరనే వుంటూ
వుంటాను. అమె నాచైత్ర కన్నెత్తెనా చూడడం
లేదు. తా నొక మహారాణి అయినట్టు నే నొక అడవి
మృగాన్ని అయినట్టుగా భావించుకుంటావుంది. ఆమె
సౌందర్యంలోగాని యింక తడితరవిమయాల్లోగాని
నాతో పోటీ చేయలేదు. నేనుకూడ అంత తీసివేయ
దగ్గదానను కాదని ముందు ముందు తెలుసుకునేట్టు
చేయగలుగుతాను.

కాని నే నిక్కడ యెల్లా వుండగలుగుతాను?

పెద్దవాళ్ళూ, చిన్నవాళ్ళు అందరూ నన్నొక అడవి
మృగంగా భావించుకుని క్రేత్రత్తి చూపించడం యెందు
కు? అందులో ముఖ్యంగా నటరులే! వాళ్ళనుండి రక్షిం
చవలెనంటే భగవంతునికి తప్ప యింకెవరికి సాధ్యం
కాదు. వాళ్ళు తలుచుకుంటే యేపనైనా చేయగల్గు
తారు. వాళ్ళకు అడ్డుచెప్పడానికి యేమాత్రం ఏలేదు.

వాళ్ళకు కృతజ్ఞతగా యేమి చెప్పినా కంపెనీ
మేనేజరు వినిపించుకోడు. వినిపించుకోకపోగా ' ఇట్టి
స్వల్ప విమయాలలో జోకర్లం కలిగించుకుంటే ఈనాటక

కంపెనీని వదిలేసి వచ్చినవారి పట్టుకలనీ వుంటుంది. నీ కిష్టమైతే వుండు; లేకపోయిన నీవారి నీవు చూచుకో! అంటాడు. అతని తల వ్రయ్యుచేసి యొక్కడినైనా పారి పోదామని అనిపిస్తుంది. కాని యొక్కడికి పోను? ఓ భగవంతుడా! నీవు దయాళువకే అయితే నాకు మృత్యువు రప్పించి నన్ను కాపాడు.

౩౦ మే, ౧౯—

ఇంతవరకు యే వాటకంలోనూ పాట్లు తీసుకోలేదు. అయినా కోజికోజుకు వైర్యం వస్తూనేవుంది. మేనేజరు నటకులతోను, నాకర్లతోనూ ఎప్పక యేదో చెప్పివుంటా దనుకుంటాను. అందువల్ల నన్ను వాళ్లు యొక్కవగా పరిహాసం చేయడం మానుకున్నారు. కాని నేను అటుయిటు నెట్లునూవుంటే చూచి వ్రేళ్లు చూపిస్తూ పాటలు పాడడం వాళ్లకు మరొకరదాగా వుంటుంది. నేను వాటిని లక్ష్యం చేయడంలేదు. వాళ్లేమీ చేసుకుంటే నా కేమి?

తరుచుల ఆవృతవృత్తు వావైపు చూచేపుణ్యం కలిగింది. ఈమె పగటికంటే రాత్రిపూటే అందంగానీ విస్తుంది. అప్పుడూ చూచుకొని శృంగారించుకోవడం తోటే కోజిల్లా సరిపోతుంది. నేనుమాత్రం ఆమెలాగ నుడ్డులు ధరించుకుని, ఆమెలో యేవనోవంతో నేనూ శృంగారించుకుంటే, ఆమెకంటే నేను వెయ్యిరెట్లు అందంగా వుంటాను. కాని యెట్లా వుంటేనేమి? ఆమెకు నాకు సంబంధం యేమిటి? ఈ విషయ నాకు సంభంది వుండకపోతే నేను ఇక్కడకు ఎందుకొస్తాను?

౩౦ జూలై, ౧౯—

రెండు మాసాలైంది. నన్ను క్రొత్తగా నేయబోయే వాటకంలో నేమం చేయించాలని చూస్తున్నారు. నాకు సంగీతం నేర్చడానికి వొక వుపాధ్యాయుణ్ణి నియమించారు. పగలంతా నాపొన్నకు నల్లించుకుంటూ వుంటాను. ముఖ్యనటకులవద్దకునూడా వెళ్లి అభినయం నేర్చుకోవలసి వస్తుంది. నిజంగా వాళ్లవద్దకు వెళ్లడమంటేనే నాకు విహేళయం. నా అదృష్టంవల్ల వుపాధ్యాయుడు ముసలివాడు దొరికాడు. నేను ఆయన దగ్గరకు వెళ్లేసమయంలో తరుచుల నవ్వుతూ 'పరవా

లేదు, యిక చారికి వస్తావులే' అంటూ వుంటుంది ఆమె కండ్లకు సురమా పెట్టుకొని పెదవులకురంగునేను కుంటుంది. ఆమెకు నే నంటే అమితద్యేషం. ఆ ద్యేషాన్ని చైటికి కనబరుస్తాను. ఆయన నేర్పినట్లు అభినయించడానికి నాకు కొంచెం సిగ్గుకేస్తువుంది. నాగదిలో వొక్క తెనే వుండి అభినయం చేయమంటే యేవిధంగా వైనా చేయగల్గుతాను. కాని శంకరుని యెదుట నే నే మాత్రం చేయలేకుండా వున్నాను. ఇంకా కేరీరం అటు యిటు వంచి అభినయించాలంటే మనస్సులో వుత్సాహం వుండాలి. నేను దుఃఖంలో మునిగివున్నాను.

గ్రీష్మ ఋతువులోని ప్రచండ తాపానికి శిశుల ప్రవాహం యెండిపోక వుంటా?

౩౧ జూలై, ౧౯—

ఇక్కడ తరుచుల చెక్కిచెక్కి యేడుస్తూ గడిక వచ్చింది. నుడ్డులు చిందరవందగా పారవేసి చెల్లి పరుపు మీద పండుకున్నది. నేను నోదార్పడానికి వెళ్తే కోపం వస్తుండేమా ననుకున్నాను. తర్వాత వొక గ్లాసుతో మంచినీళ్లు తీసుకుని ఆమెదగ్గరకు వెళ్లాను. ఆమె తలను చేత్తో సవరించుకూ మంచినీళ్ల గ్లాసు ఆమె నోటి ముందు పెట్టాను. ఇంకో సమయంలో అయితే నా చేతని విడిచింది కొట్టేకే. కాని ఈకోజు కన్నార్పకుండా వావైపు చూస్తూ కొంతసేపటికి నీవు త్రాగింది. నేను ఆమె చీపును సవరించుకూ వున్నాను. కొంత సేపటికి ఏకాక్షాపకం వచ్చినదావిమోస్తరుగా వావైపు చూస్తూ వొక్క పర్యాయంగా 'నీవు ఇక్కడికి ఎందుకొచ్చావు?' అని అడిగింది.

ప్రారంభంలో నా కేమీ అర్థం కాలేదు. కాని కొంత సేపటికి పొట్ట నింపుకోవడానికి వచ్చానన్నాను. నేను చెప్పినది ఆమెకు నచ్చక పోవచ్చు. అందువల్ల దుప్పటి కప్పుకుని మళ్లి విర్రపోయింది. నేనుమాత్రం ఏ పనీ లేకపోవడంచేత చెల్లి మంచంమీద పండుకున్నాను.

తరుచుల విచిత్రమైన మనిషి. ఈ కోజు తప్పుక నాకో మాట్లాడుకుం దనుకున్నాను. నా కిక్కడ యే మాత్రం వోచడంలేదు. ఈమె అయినా కొంచెం మాట్లాడుకూవుంటే చాటుకును. ఓ భగవంతుడా! నేను యొక్కడ పుట్టి పెరిగాను? యొక్కడకు వచ్చాను?

నీవు నన్నీవిధంగా దుర్గతిపాలు చేయదలచుకుంటే ఏ నీచకులంలోనో పుట్టించివుంటే బాగుండేది.

౫ ఆగష్టు, ౧౯—

అబ్బా! ఇక్కడ వుండడమే దుర్గతంగా వుంది. నేను శంకరుని భార్యనై ఆధీనయించాలట. అది కాకుండా ఈదిననుంది అతనే నాకు శేర్ప మెదల పెట్టాడు. అయ్యో, అయ్యో—

తల్లిత్తి చూడదానికి పూడా సిగ్గుచేతులు వుంది. ఈ వొక్క కిదికంటానే యెక్కు కిదితాలు అనభయించి నట్టుగా వుంది.

ఓ ప్రభూ! ఆధోగతిపాలు చేయడానికే నన్ను పుట్టించావా? యెంత పకపక్కిలి? తెచ్చావు? ఇంకా యెక్కడికి తీసుకొని వెళ్లి విరిపార చేయదలచుకున్నావు?

౬ ఆగష్టు, ౧౯—

‘ఆ విధంగా ఆధీనయించడం వాళ్లు గారు. ఇంకవరే నా ఆధీనయించ మనం’ అని నేను మేనేజరుతో అన్నాను. ‘స్త్రీలచేత చెలికత్తెలచేమలు గాని యింక యితరమైన చేమలుగాని చేయించే ఆచారం యిక్కడ లేదు. ప్రధానపాత్రలనే ధరించవలసివుంటుంది. ప్రతి వాటకంలోనూ అంతే. నీవు దానికి ఇష్టపడకపోయిన ఏగిమెంటు పూర్తి అయిన తరువాత యిక్కడనుండి వెళ్లవచ్చు. ఇప్పుడే పోదలచుకుంటే నీకోసం ఖర్చు చెట్టిన డబ్బు ఇవ్వవలసివుంటుంది’ అని మేనేజరు సమాధాన మిచ్చాడు.

తరువాత ‘మేనేజరు చెప్పిన సమాధానం చాల బాగుంది. తక్కువే—’ అని వాక్యం పూర్తిచేయ నే చెలికగా నవ్వింది.

కొంచెంసేపటికి ఆమె మళ్లి వచ్చింది. నేను మంచంమీద పండుకుని యేడుస్తూవున్నాను. ఆమె నా పాదాలవైపు కూర్చున్నది.

కానీపటివరకు ఏమీ చూట్టాడలేదు. ఆ తర్వాత ‘నీవు నీర, నావిక్రమంగా పవిత్రంగా వుండ దలచుకుంటే ఇక్కడికి ఎందుకొచ్చావు?’ అన్నది. నాకు దుఃఖం ఆగలేదు. ఇక్కడకు నేను వచ్చి యెక్కు కోసాలైంది. కాని నన్ను ఎవరూ వొక మనిషినిగా

కూడ చూడడంలేదు. దుఃఖాతిరేకహృదయాన్ని కాంతి పర్చుకునే తలంపుతో నా విపత్కథనంతా ఆమెకు చెప్పి వినిపించాను.

వాళ్లల్ని చనిపోకుండా వుండినను, అధవా నీర కుదు నన్ను వివాహముచేసుకుని వుండినను ఈ దురవస్థ నా కెందుకు సంభవించేది? నా దురదృష్టం కాకపోతే ఆ భర్త అయినా వుండరామా? నన్నంత ఆధోగతిపాలు చేసి పోనడ మెందుకు?

ఈ దుర్దశ సంభవించడానికి నే నేమి తప్పచేశాను? ఆ బాసముండాకొడుకు నన్ను అన్ని విధాల సర్వ వాళనంచేశాడు. ఆ త్రయింటివాళ్లు, పుట్టింటివాళ్లు కూడ నన్ను ఎందుకూ పనికిరానిదాన్నిగా చేసి వెళ్లగొట్టారు.

అహమదాబాదు అనాథాశ్రమములో ఆశ్రయం దొరకకపోయినట్లైతే ఈనాటికి బ్రిటి కు వుండేదానినో, కాదో!

* * *

నా ఆత్మకథనంతా తరువాతకు చెప్పి వినిపించాను. ఆ తరువాత ఎక్కువకాలం మానోకుండానే వెళ్లి పోయింది. ఆరిచారంలో ఆమె యెప్పుడు లేనివల్లెవరో కూడ తెలియలేదు. నా వృత్తాంతమంతా శంకరునితో ముచ్చటించుకూ నవ్వుకూ వుంటుం దనుకుంటాను. ఓ భగవంతుడా! అనాథానా! నన్ను రక్షించు, నా కిదికంటా ఈనాటివరకు తెలిసివుండి ఏపాపం చేసి యెరుగను. ఇకముందుకూ నా కా వుద్దేశ్యం లేదు. నీవు కరుణా సముద్రుడవు. ఈ ప్రపంచంలో నా కింకమీ వద్దు. తినడానికి రెండు విడికల్ల ధాన్యం కట్టుకోవడానికి రెండుమూడలన్నద్ల చాలు. ఈ అనాథను దయతో కాపాడు.

దీనబంధూ! నీవే నాకు శరణ్యం. ఈ ఆపత్సము ద్రమునుండి రక్షించుభారం నీదే.

౭ ఆగష్టు, ౧౯—

నిన్నటి ప్రార్థనమూలకంగా నాలో వొక విధమైన కత్తి పుద్భవించింది. ఈలో శంకరుడు శేర్పినదంతా గృధమైన మనస్సుతో చేయగలిగాను. అతను కూడ శేర్చుకూ చేత దిలిపిచేట్టులు చేయలేదు.

౮ ఆగష్టు, ౧౯—

నేను చేసేదానిలో తప్పేమి లేదు? నాటకకంపెనీలో నాకరేవేస్తూ ఇటువంటి నీరులో కలిసివుండడం నాతోటి వాళ్లకు శ్రేయస్సా? అప్పుడప్పుడు నామీద నాకే తోత పుడుతూ వుంటుంది.

ఏం చేస్తాను? అందరూ నన్ను పరిశుభాలుగా భావించుకున్నారు. పంటపాత్రలుతో మిందుకోవడానికి వొప్పకోవడం లేదు. బడి పెడితే మాత్రం నా బడిలోకి పిల్లలను ఎవరు పంపిస్తారు? ఈ మానవ్యప్రపంచంలో మానవులు అనబడేవాళ్లుగానీ, రాక్షసులు అనబడేవాళ్లుగానీ, యెవరూ నన్ను రక్షించడానికి సిద్ధంగా లేరు.

బొంబాయి చేరుకున్నాను. యేదైనా మంచిపని దొరికితే బాగుండు ననిపించింది. బొంబాయిమినహా నాకు శరణ్యంలేదు. కాని యిక్కడకు వచ్చి యేమి లాభం పొందగలిగాను? సముద్రంలాంటి మహానగరంలో కూడ భిక్షుమెత్తుకుంటూ వెళు వ్యవస్థలకు లోనుగావలసిన దుర్లభ సంధివించింది. ఆకారదమోస్తరు నేనుకూడ యెవరి వల్లా చిక్కుకోలేదు. ఇదిహడా భగవంతుడుచేసిన వొక మేలే నని భావించాలి. అటువంటి వరకంటా పడితే బైటికి వెళ్ళే ప్రహాయం లేనేలేదు. ఈ బొంబాయిలో నేను అనుభవించిన కష్టాలు ఎటువంటి పగవచ్చినా నా లేకుండా చేయవలసినదని భగవంతుణ్ణి ప్రార్థించుకున్నాను.

ఓమయానికి ఈనాటకకంపెనీలో నాకరే వారకక పోయినట్లైతే ఈపాటికి ఏ సముద్రంపాలో కావలసి వచ్చేది.

నాస్థావయంలో ఈ వ్యాకులత వ్యాపించడానికి కారణ మేమిటి? ఇక్కడ వచ్చేవరు ముట్టుకున్నా సరే, ప్రాణంపోయినట్లే వుంటుంది. నాకు తెలిసినంత వరకు పరాయివాణ్ణి అటువంటి యెరగను. ప్రతికినంత కాలం యేడుస్తూనే గడవవలసివచ్చింది. ఓహూహూ! నా గలేమిటి?

నే నీవిధంగా ఏద్యడ మెందుకు? ఏద్యవంత మాత్రాన దుఃఖ ముంరిస్తుందా? ఓనమాల! దైర్యం తెచ్చుకో. ఇట్లా వెక్కిరిస్తూ యేడ్చినందువల్ల నీకు ముక్తి కలుగుతుం దని భావించుకోకు.

౨౭ ఆగష్టు, ౧౯—

ఇల్లు వదలినవరునాత గనీవిన మొదటిశివితానీకే యిప్పటి శివితానీకే పోల్చుకుంటే యిప్పుడే కొంచెం గుళి మువధియ్యూ వున్నట్టు నాకు తోస్తువుంది. దానికి కారణం యిప్పుడు కొంచెం కొంచెంగా మనశ్శాంతి కలుగుతూవుంది. నేను విధవను. అయినా నన్ను అధి నయం నేర్చుకోవడానికి శుభాసినిలాగా వస్తూ నిలబడింది అద్దం ముందు నిలబడినాను. అప్పటి నాసౌందర్యం చూస్తే నాకే ఆశ్చర్యమేసింది. నన్ను నేను గుర్తించుకో లేనంత ద్రుమలో పడిపోయాను.

స్త్రీశివీద రరుబాలకంటే నేనే అందంగా వుంటా నని చెప్పగలను. నన్ను చూడగానే ఆమె గాత్రాలు కుర్చుకో నించిపోయినై. నేను వెళ్తూ వుంటే మిగతా నలుగురు లంతా ఆశ్చర్యంగా చూస్తూ నిలబడ్డారు.

కాని శింకరుడంటే మాత్రం నాకు భయం. అత్య ద్విగ్రకు వెళ్లగానే నానైపు వొకపర్యామం చూచాడు. ఆ మాత్రుతోనే నా ప్రత్యాపామంతా చల్లారిపోయింది.

తరుబాల గదిలోకి వచ్చినపుడు శాంతంగా లేదు. తలనొప్పిగా వున్నదా యేమి అని అడిగాను. కాని సమాధానం చెప్పక విడుక్కుంటూ ముసుగుపెట్టుకుని నిద్రపోయింది. నేనుకూడ ఆమెను పలకరించడం అంత బాగుండ దనుకున్నాను.

ఎందువల్లనో మంచి మంచి గుడ్డలు కట్టుకుని అందంగా వుండవలసిగా నాకు మహాయ్యుం. నాశివిత మంతటిలో నాకు వచ్చిన గుడ్డల కట్టుకుని వుండలేదు. ఇప్పు డిం కేముంది? నాశివితమే వ్యర్థ మైపోయింది. ఈ ప్రపంచంలోని స్త్రీలంతా నవ్వునూ, పొటలపాడు కుంటూ, శరీరతలుగొడుకూ వున్నారు. నేనుమాత్రం అట్లా యెందుకు వుండరానా? నేను నాభర్తకు చంపానా?

౫ సెప్టెంబరు, ౧౯—

అనామదాదాదు అనాథాశ్రమంనుండి నాపిల్ల నాకు మరణించాడని వార్త వచ్చింది. నా పూర్వశివ

తములో మిగిలివున్న ఈ వొక్కస్వృతి చిహ్నంబుగా ఈ విధంగా లోపించినది. దానికి నాకేమరేం చింత లేదు.

వాడివల్లే యిన్ని కష్టాలు పడవలసివచ్చింది. ఈ జీవితంలో వాడు కావాలని యెప్పడూ కోరుకో లేదు.

నన్నొక ఆస్పృశ్యురాలనుగా చూస్తున్నారు. ఇంట్లో చాకిరి చేయడానికి కూడా పనికిరానిదానినై పోయాను. నే నెప్పుడూ తెలు కాలు పెట్టి యెరుగను. రాత్రింబవళ్లు సానువులతో చిచ్చుగాండ్రతో తిరుగవలసి వచ్చింది. పనికిరానిది తెక్కలేవన్నీ గడపలు ప్రొక్కవలసి వచ్చింది. ఈ నాటకంపైలోనే పనిదొరకక పోయిందైతే ఆత్మహత్య చేసుకొనవలసివచ్చేది.

కాని నా కిట్లా యేడుపు వస్తూవుండేది? ఆ పిల్లవాడు బ్రతికివుండి యెప్పటికైనా వాణ్ని వెంట పెట్టుకుని ఈ వికారప్రపంచంలో యేదో వొకమూలకు వెళ్లితే కాంతి దొరికేదికామా? వాడు కేవలం నన్ను... నన్నే ప్రేమించుతూవుంటే ముఘరితనంలో వాణ్ని చూచి నా కెంత సంతోషంగా వుండేది?

నే నెంత పిచ్చిదాన్ని? ఇటువంటి సంతానం వల్ల పుట్టి మంటుందా? పాపానికి ప్రతిఫలం నే నెందుకు పొందాలి?

వాణ్ని గురించి యిక ముందు అనుకోననుకూడ అనుకోను.

౧౦ పెట్రెంబరు, ౧౯—

ఎప్పుడు చూచినా సరే కంకడదు తరుచాల దగ్గర నున్నది యేదో వొకటి మాట్లాడుతూనే వుంటాడు. వొకరి నొకరు పరిచాపాలు చేసుకుంటూవుంటారు. నేను అటుయిటు పోయేసమయంలో వాడైతే చూచి కండ్రతో పైగలు చేసుకుంటూ నవ్వు మొదలుపెట్టారు. నా వశంలో వుంటే యిద్దర్నీ చెంపలు పగలగొట్టే దాన్ని. కాని కంకడదు నాటకంపైకింతా నాయకుడు. అతన్ని యెవరూ యేమీ చేయలేదు. చివరకు మేనేజరుకూడా అతనికి లొంగివుంటాడు. నేను కంక

డనుతో మాట్లాడి వొక్కరోజుకూడ ఈ కంపెనీలో వుండలేను.

తరుచాలాకూడ సారాశ్రామంతుంది నన్ను నాకు తెలిసింది. అంతకుపూర్వం నాకు తెలియదు. నాటకం పూర్తి అయినగంటకు గదికి వచ్చింది. ఆమెకాళ్లు తడబడుతూవున్నై. కిరీం కంఠిస్తూవుంది. ముఖానికి చేదుకున్నరంగుకూడా కడుక్కోలేదు. మంచిని లిచ్చి పండుకోలేదేదా మనసున్నాను. కాని ప్రోధనకృత రాలుకావడంవల్ల నే నేమీ జోక్యం కలుగచేసుకోలేదు. పట్టినదంతా ముఖం కళ్ళకుని అమెను చూస్తూ పండుకున్నాను.

అమె కేత్రాలు పత్రికాయల్లాగా ఎర్రబడి వున్నై. వాటిని చూడగానే నాకు భయమేసింది. కొంతసేపటికి మంచంమీద పండుకుని నట్లు తెలియకుండా నిద్రపోయింది.

స్త్రీహృద సారా శ్రామకూ వుండంటే అంత కంటే చింతించవలసినదెవయం ఇంకే మాంటుంది?

నాకు అయిదగంటలదాకా నిద్ర పట్టలేదు. తరుచాలా రెండోదినం పగలు పన్నెండుగంటలకు నిద్ర లేచింది.

౧౯ పెట్రెంబరు, ౧౯—

నే నిప్పుడు రిహార్సలలో పాల్గొని తీసుకుంటు వ్వాను. బాగా అభినయించ లేకపోయానా, బాగా పాడగలుగుతున్నాను. నాకు భయమే లేకపోయే యింకా బాగా పాడి అభినయం చేయగలుగుతాను. ఇంకా కిరీతో కలిసిపెరిసి వుండలేకపోతున్నాను. అప్పుడప్పుడు నటకులు పటవల్లగ ప్రవర్తించుతూ వుంటారు.

ఇక్కడ జరిగేవన్నీ చూస్తూవుంటే నాకు చాలా అసహ్యంకొస్తూవుంటుంది. చిన్నచిన్నకుర్ర కుంకలుకూడ నా యాడు అడవాల్లను పరిచాసం చేస్తూ వుంటారు. వాళ్లు ఏమీ మాట్లాడుతున్నారో వాళ్లకే అర్థం కా దనుకుంటాను.

నిన్న నేను బాగా పాడి అభినయించాను. మేనే జరకూడ చాలా సంతోషించాడు.

౨౧ పెట్టెంబరు, ౧౯—

క్రొత్తగా వచ్చిన ఆకలిరాజుకుది గొప్పరక్షకులగా కనుపెత్తుతున్నాడు. వాటకాలు వ్రాయడమే కాకుండా నటనలతో చేరి గోలవాడా చేస్తూవుంటాడు. ప్రారంభంలో రెండుబాను ఎక్కవగా ప్రేమిస్తుంటే వాడు, కాని ఆ ప్రేమ యిప్పుడప్పుడే వావైపుకు మలుచుతున్నది. దొరలాగా మాటు వేసుకుని కిక్కి నమలుతూ దర్జాగా వస్తాడు.

మారెండ్రకి మాటు వేసుకున్న వాళ్లను చూస్తే ఆరి కారిమంట పెత్తి కుక్కురుంది. కాని నీరి లేనప్పుడు ఇరవీ దొందుకు పనికివస్తుంది?

౨౨ పెట్టెంబరు, ౧౯—

ఈరోజున నేను బాగా ఆభిషయించాను. మేనే జరుకుడా వానద్రుకు వచ్చి 'విప్ వనరసేనా! ఈ వాటకానికి వీరలే మంచిలేరు. రావాలి' అన్నాడు. అమాట వివగానే వాకు అమితవందం కలిగింది. ఆ ఆనందంతో పాటు వీధుకుడా వచ్చింది. రెండుబానలేత్రాలు నిప్పులు గ్రక్కతూవున్నై.

శంకరుడు అపెతో యేదో మట్లాడుతూవున్నాడు. కాని వావైపు ప్రశంసాద్వైతంలో చూడక వుండలేకపోయాడు. శంకరుడు ఎటుకుంటివాడైనా ఆద్యులంగా ఆభిషయించుతాడు. అతను చెప్పుకున్నాడంటే మమూలవిషయం గాదు. అతనితో స్నేహం యెక్కువైనకొద్దీ అతనిలోవున్న విశేషాలన్నీ తెలుసుకుంటూవున్నాను.

అతను నన్ను మర్యాదగా చూస్తూవున్నట్టైతే అన్ని విషయాలలోనూ తరుచాలకంటే నేను గొప్పదాననని అనుకునేలాగు చేసేదాన్ని.

శంకరుడికంటే తీవ్రత చే మంచినా దని తలంచవలసివుంటుంది. ఇత్య దిండయా నన్ను మర్యాదగానే చూస్తున్నాడు. ఆ ప్రాంతజీవడు — విదూషకుని చేపం వేస్తూ వేస్తూ విడువకుడుగా మారిపోయాడు— నన్ను అదరభావంతో చూస్తాడు. ఇతనిన్నా, శంకరుడన్నా బొంబాయివాళ్లంత ప్రాణాలు విడుస్తారు. ఎప్పుటికైనా వాళ్లిద్దరి మించ గలుగుతానని వాకు గట్టి నమ్మకముంది. తరుచాలవిషయం చెప్పనే అవసరంలేదు.

ఆభిషయించడంలోనూ, పొడవంలోనూ తరుచాలకు మంచి చేర్చు వుంది. కాని దడవలు ముదిరలు పడుతూవుంటై. అవసరంకంటే ఎక్కువగా ఆభిషయం (Over act) చేస్తుంది. వాటకం జరిగేసమయంలో నేను వింగులో కూర్చుని అందన్నీ చూస్తూవుంటాను. అందరికంటే శంకరుడే అందంగా కనబడ్డాడు. వాటకాలకు బాగా అలవాటుపడ్డాను. ఎప్పుడు ప్రార్థనాకు తుండా, యెప్పుడు ప్రేమోదకు వెళ్లుదామో అనే వుంటుంది.

౨౩ పెట్టెంబరు, ౧౯—

ఈరోజు మధ్యాహ్నం రివార్సులు జరుగతూవుంది. నే నేదో పగమిదిలోపకు వెళ్లి తిరిగి వస్తూవుండగా శంకరుడు ఎదురై వాడు. అందరూ వెళ్లిపోయారు. అక్కడ యెవరూ లేరు. నేను ఆరివైపు చూడకంటానే వెళ్లివున్నాను. ఇంతలో... అబ్బా! వ్రాయడానికి చేతులు రావడంలేదు. నేను బలకొద్దీ ఆరివైపు హుహుళలను జదివించుకుని పరుగెత్తాను. వాతల నిరగిర తిరిగిపోతు వుంది. నేను తిన్నగా గడికి వెళ్లి పక్కమీద పండుకున్నాను. వావొడయం కంఠంప సాగింది. వాబావ వాచెవులనే తాకాడు. కాని కూదివం అంతి కంటే ఘోరమైనపని జరిగింది. ఆ సమయంలో నేను చాలా చిన్నదాన్ని అనుకున్నట్లైతే ధయించేరే పుస్తా తిప్పి పదిపోయాను. ఈ దివంకూడా ధయపేసింది కాని అంత ప్రమాదం సంభవించలేదు.

అతన్ని వానోటికి వచ్చిపట్టు తిట్టాను. కొంత నేపటికి ముఖం కడుగుకుని మళ్లీ చచ్చి చూడగా శంకరుడు ఇంతకు పూర్వం వున్నచోటనే యేమీ జరగనట్టూ నిష్పంతిగా కూర్చుని వున్నాడు. వా కాసమయంలో అక్కడ యేమీ పనిలేదు. అందుకల్ల నేను అక్కడ లేకపోయినా నేను లేనని అనుకున్న వాడైతరూ లేరు. రెండుబాన అనుమానంతో వావైపు, శంకరునివైపు వోరగంట చూస్తూవుంది.

శంకరునిమీద పూర్తిగా కోపం వచ్చివచ్చుటికి, ఎందుకేతెనోగాని నే నొక విధమైన అసందాన్ని అనుభవింతుతూ వున్నట్టై వుంది. అందుకల్ల శంకరునిమీద వున్న కోపం కొంచెం కొంచెంగా తగ్గ వారంభించింది.

వనమా! జాగ్రత్త! ఆకష్టాలన్నీ అప్పుడే ముగియిపోయాయా? చోకతప్పక యెన్నోకష్టాలు అనుభవించావు. మల్లీ తప్పచేకావా నీవు కడలేరేమార్గం లేనే లేదనులో.

ఓ తల్లీ! నన్ను రక్షించడానికి నీచెందుకు బ్రతికి వుండలేదా? నీవు బ్రతికివుంటే నేను ఇన్నికష్టాలు పడవలసి అవసరం చేసుంది? నీవు స్వర్గంలో వుండి నీమామయ అనుభవిస్తూవున్న కష్టాలను జూచి కంటకడి పెట్టుకుంటూవుంటా వనుకుంటాను. అమ్మా! ఓ అమ్మా! నన్ను రక్షించు. ఈపాపపంకిలంలో పడుకూ వున్నదాన్ని రక్షించు.

అమ్మా! నీవు జ్ఞాపకం వచ్చినప్పుడల్లా నాకు కొంచెం మనశ్శాంతి కలుగుతూ వుంటుంది. ఈ ప్రార్థన వాక్యాలు కాకిలింపిద వ్రాస్తూవుంటే నా కొకవిధ మైకము చేసుకుంటూవుంది. అమ్మా! నీవు నాసమీపం లోనే వున్నావా? తప్పక రక్షించుతావు. నా తప్పు లన్నిటిని మన్నించుతావు.

౯ ఆట్టోబరు, ౧౯—

ఇంకొక వారం కొంతల నాటికి క్రొత్తనాటకం వేస్తారు. ఇప్పటినుండే ప్రయత్నాలు బాగా జరుగుతూ వున్నై. చొక్క ముంపూడా యెవరికీ తీరిక వుండడం లేదు. కథానాయిక వేమం నేనే వేస్తాను. నేను ధరించ బోయే దుస్తులూడా చాలా అందంగా వున్నై. వాటిని చూడగానే నాకు అపరిమిత ఆనందం కలిగింది. అవి ధరించుకుని ప్రేక్షిమీదకు వచ్చినపుడు చాలా అందంగా కనుపించుతాను.

ఇన్నికష్టాలు అనుభవించుకూడూ చోకవిధ మైన ఆనందాన్ని పొందుకూవున్నాను. ముఖం అద్దం లో చూచుకున్నప్పుడు నాకు సత్వ వస్తూవుంటుంది.

ఈపాపందర్శనం యెందుకు? యింకొకరికొకరు కాకపోయినా నాకొరకే యెల్లప్పుడూ పాపందర్శనంగా వుండే ప్రయత్నిస్తాను. నాకు ఆనందం కలుగుతూ వున్నప్పుడు నే నీవిధంగా చేస్తూప్రం తప్పేముంది? లేవు గ్రాండురీసార్సలు జరుగుతుంది.

౧౩ ఆట్టోబరు, ౧౯—

ఈనేర గ్రాండు రిసార్సలు జరిగింది. ముఖానికి రంగు అద్ది దుస్తులను, ధరించి అద్దంలో చూచుకున్నాను. నాముఖంలో కలిగిన మార్పుకు నానంది దడదడ కొట్టుకోపొగింది. నేను పదిహేనేళ్ల వయస్సు గలదాన్నిగా కనిపించాను.

నేను ప్రేక్షిమీదకు పోగానే నటకు లంతా కొంచెం నేపటివరకు నన్ను చూస్తూనే వున్నారు. కంకరుడు తెరవెనుక నన్ను కలుసుకున్నాడు. నన్ను చూచి అక్కడనే ఆగిపోయి చెయ్యిపట్టుకుని రానివ్వకుండా ఆపాడు. నేను చెయ్యి వదలించుకో ప్రయత్నించాను కాని ఆతడు వదలలేదు. 'నేనా! నీ వింత అందంగా వుంటావని నా కేం తెలుసుకు? నిజంగా నాకు తెలిసే ప్రయురాలవు చొరికావు' అంటూ సత్వకూ ఇల్లి పోయాడు.

౧౭ ఆట్టోబరు, ౧౯—

నిన్ను నేను కంకరునికి స్వాధీన మైనాను. ఎట్లా స్వాధీన మైనది నాకే తెలియడంలేదు. మొదట వున్న భయం యిప్పుడు లేనేలేదు. మొదట వున్న సంతోచం కూడా లేదు. ఇదంతా యేవిధంగా జరిగిందో నాకు యిప్పటివరకు తెలియకుండావుంది.

తవి, అదివారాలు బాగా పదిత్రమ చేయడంవల్ల నిన్నరాత్రి నాకు చాలా బడలికగా వుంది. ఇంక సఫలత పొందినతర్వాతకూడా నే నొక్కదాన్ని గదికి పోవడ మంటే నాకు ముగ్ధునించలేదు. ఎవరైనా వచ్చి నన్ను కాగరించుకుని నా ఆనందభావాన్ని తగ్గిందిలే తాగుండు నినిపించింది.

ఆ సమయంలోనే కంకరుడు వచ్చాడు. నాబడ లిక పోవడానికి ఆతను యేదో కొంచెం మంచిచ్చాడు. నేను దాన్ని త్రాగాను. కొంతనేపటికి చిన్నపిల్లదాని మాస్త్రుగా నేను అతనివల మైనాను. మైమరిచి అధిస యించే సమయంలో కంకరుడే నా భర్త అని భావించు కుంటూ వుంటాను.

నేను ఆతన్ని ఎందుకు ద్వేషించాలి? ఈ నాటకంపెనీలో చేరినతరువాతే నా కింతి చేయ వచ్చింది.

కాబట్టి ఆ నానావరణానికి అనుకూలంగా నేనుమాత్రం ఎందుకు వుండెనుచును? ముట్టమొకటి ప్రపంచంతో నా కేమిసంబంధం? దానికలసనే గవవగదప ప్రోక్కుతూ నిష్క్రమింపవలయులూ పాపరీతాలు వాటకొవలసి వచ్చింది. నిష్క్రమణంగా పరిత పని అనిపించుకొవలసి వచ్చింది. అటువంటివ్వుకు అనిమకూలను ఎందుకు అనుసరించాలి? అవును, ఎందుకు అనుసరించాలి?

శంకరుని దగ్గరకు పోవా లని బుద్ధి వుండుతూ వుంటుంది. కాని అతను కనిపించగానే వొకవిధమైన ద్వేషం కలుగుతుంది. నా ఆత్మ అతనికి దూరంగా పారిపోవా లనుకుంటుంది. అయితే శరీరంమాత్రం అతనివైపుకే సుంజాతూవుంటుంది. ఇవ్వుడు మే మిద్దరం వొకటే. మే మిద్దరం వొకేమాటగాన్ని అనుసరించు తున్నాము. నాలో యేకాత్మతవం చూచి ఏకీకరణ యారిధిగా పొందుతున్నావును? ఒకచైత్ర కీర్తి, ఇంకొకచైత్ర దేవుని, రెండు సమకూరుతూవుంటే, ఇవ్వుడు సమాజంచేత బహిష్కరించబడిన విచ్ఛగతైష కాను. స్త్రీలంతా నామోక్షరుగా వుండడానికి ప్రయత్నిస్తారు. నన్ను, నాపాటను, నా అంచాన్ని అనుకరణ చేస్తారు. నా మాదిరితా వుండడం గౌరవ మనిమాడా తలుస్తారు. ఇతన్ని వాళ్లచే బహిష్కరించబడిన వనమాల ద్వారా తిప్పక జరిగితిరుకలి. వనమాలద్వారా కాదు — అమె చనిపోయింది — వసంతవేసద్వారా.

నేను పుట్టి పెరిగిన ప్రపంచంతో ఈ నాటినుండి సంబంధం లేకుండా చేసుకున్నాను. నే నొకరిదాన్ని కాదు. నేను ఎవరికీ భయపడవలసిన ఆవసరం లేదు. వాకు నేనే. నాఇష్టం వచ్చినట్టు ప్రవర్తించుతాను. న న్నివరు కా దంటారు?

అమ్మా! నీవే బ్రతికివుంటే నానిజయనీ! ఎంత సంతోషించేదానిని! ఏవిధంగా ఇంత పించగలిగే దానిని? నీవు వుంటే యిటువంటిమందికొకటే ఎట్లా చూడగలిగేదాన్ని? నీవు లేకపోవడమే మేలు.

వనకటిడినాలు నా కేమాత్రం జ్ఞాపకం రావడం లేదు. నాకండ్లకు వొకవక్షుప్రమాత్రం కనబడుతూవుంది. అదే విజయం ! విజయం !! విజయం !!! ఓహో!

తెల్లవారతోతూవుంది. నిద్రపోతేగాని ఏలేదు; లేక పోతే పగలు చేయబోయేవాటకంటే ఆవులింకలు వచ్చే.

శంకరునిదగ్గర ఆధిపత్యం నేర్చుకో మొదలు పెట్టినపుడు అతను తాళనే సరి నామనస్సు కెంతో అయిష్టంగా వుండేది. ఇవ్వుడు ఆ విధంగా వుండడమే లేదు. నాటకం పెసీతో వుండి మగవారిని తాళకుండా మడికట్టుకుని వుండా లనుకుంటే యెట్లా ఏకీకరుంది? నేను ఇంకొకటి! ఎక్కడికైతే నా ఇళ్లగలుగుతావా?

నేను చాలా అందంగా వున్నానని అనుకోవడం వల్లనే కావచ్చు ఈ రోజున బాగా అభివయించగలిగాను. తరుబాల వివహ ఆందరూ ప్రశంసించారు. శంకరుని ఆవదం చెప్పడానికి వీలలేదు.

నా కిష్టం అలసటగా వుంది. ఈ రోజున చేసే సట్టు ప్రతిరోజూ చేయగలుగుతావా? అనేకవిధాలుగా పొగడుతూ ప్రకటనలు చేస్తున్నారు. కాని సఖలత పొంగలనా? తరుబాలను నే నేమి చేశాను, అమె నన్నింతగా ద్వేషించడానికి?

౨౯ అక్టోబరు, ౧౯—

మేనేజరుకు ఇంకా వచ్చలే దనుకుంటాను. అందువల్ల యింకా రెండుమూడు పర్యాయాలు రిపోర్టులు అరగవలసివచ్చింది. లేవు సరిగా చేయగలుగుతానో లేదో అనేభయం కలుగుతూవుంది.

౩౦ అక్టోబరు, ౧౯—

నేను నెగ్గలిగాను. చూచివచ్చిన జనం కొట్టిన చప్పట్లధ్వని నా చెవులలో ఇంకా ప్రతిధ్వనిస్తూనే వుంది. వొకస్వప్నంలాగా అంతా బాగుగా జరిగింది. తెల్లవారింది. కాని నాకంటికి నిద్ర వుంటేగా? ఇప్పుటికిమాడా చూవవచ్చినజనం, ప్రేతతెరలు నాకండ్లకు కనబడతానేవున్నై.

అతణ్ణో యేదో మంత్రకళి వుంది. లేనట్లయితే వొకచైత్ర అతన్ని ద్వేషించుకూమాడా అతనిదగ్గరకే ఎందుకు వెళ్లుకున్నాను?

౩౦ నవంబరు, ౧౯—

ఎన్నోరోజులంతావూ మళ్లీ ఈ వేళ వ్రాయడానికి కూర్చున్నాను. వ్రాస్తూవుంటేనేగాని నా

మనస్సుకు లేరికగా వుండదు. దైరిచేరితో ముట్టుకొవడానికి భయమేమీకూర్చుంది. నాకు భూపక మున్నదంతా వ్రాయనా? కోడాకోడాకూ అభివరనానికే పోతూ వున్నాను. దానినిగురించి వ్రాయడం మంటేనే నాకు వణుకువుతుకూర్చుంది. ఏటి నన్నిటిని మరచిపోవడానికి ఇం కోక్కటికూత్రం మిగిలివుంది — పొం.

తరువాల మొదటిలాగా ద్వేషించడం లేదు. చాచావు మే మిద్దరం వోకే కేణిలో వున్నాము. కంకరుకుకూడా ఆ విధంగానే భావించుకుంటున్నాడు. అతనికి ఎవరివివాద యిష్ట మంటుందో వాళ్లనే పిలిపించుకుంటాడు.

తరువాల అంటే నా కేమాత్రం ద్వేషం లేదు. ఎందుకు ద్వేషించాలి? కంకరు డంటే నా కిష్టం లేదు. నిజానికి నా అంతరాత్మ అతన్ని ద్వేషించుకూడేవుంది.

కంకరుడు నావివాద వోకవిధమైన అధికారం చెలాయించుకుంటూ వున్నాడు. అందుకెల్ల వోక యం క్రేంలాగ అతను చెప్పినట్టు చేయవలసి వస్తావుంది. కాని అప్పు డప్పుడు అతను నిద్రపోయేసమయంలో గొంతు పిసికేవేమాలనేటంత కోపంకూడా వస్తావుంటుంది.

ఇదంతా వ్రాయడంమూలంగా పిచ్చిదాన్ని అయిపోయేటట్లున్నాను. సారా.....సారా.....

౧౩ జనవరి, ౧౯—

క్రొత్తనాటకం అయిపోయింది. దానిలో మొదటి కంటే యొక్కవ మందిచేరు వచ్చింది. కాని మనుషటిలాగా నాకు ఆనందం కలగడంలేదు. కొంతమంది బుద్ధి హీనులు వుత్తరాలు, పారిటోషికాలు పంపసాగారు. వాటితో నాగడి అంతా నిండిపోతూవుంది. అప్పు డప్పుడు కొంతమంది నన్ను చూడడాని కని వచ్చి తెగ పొగుడుతూవుంటారు. వాళ్లకు చూస్తే నాకు నత్తనవస్తావుంటుంది, వాళ్లలో నాకళను ఆకర్షించి విచ్చేవాళ్లవరూ లేనట్టు తోస్తూవుంది.

౨ ఫిబ్రవరి, ౧౯—

వనమాలభావ వసంతసేవను పూజించడానికి వచ్చాడు. ఎంత విచిత్రం! ఒకప్పుడు అంట్లు తోముకుని బ్రతికిన వనమాలనని స్వప్నంలోనైనా అనుకున్నాడా?

నా యావమంతా మారిపోయింది. ఇటువంటి వాళ్లు ఎంతమందో నాపాదాలు ముద్దుపెట్టుకోవడానికి వస్తూవుంటారు.

వాళ్లస్థితి అంతా మారిపోయిన దమకుంటాను. దరిద్రం తాండవిస్తూవుంది. అతన్ని చూచినప్పుడు కోపంగాని, అనాదరభావంగాని కలగలేదు. బారి కలిగింది.

నే నెటువంటిదానినైనా యిటువంటి నరాధముని చేతిలో చిక్కుకునేటంత నీరుగాల్సికాదు. ఇప్పటి నాజీవితం మీకు యెంతో నీడంగా కనుపిస్తూవుండవచ్చు. కాని నాకు మొదటికిరికమకంటే ఈ జీవితమే యెన్నో రెట్లు చూయగా వుంది.

౪ మార్చి, ౧౯—

చాచావు రెండునెలలనుండి వోకమనిషి వచ్చి మధ్యకుప్పీలో హాక్కుంటూవున్నాడు. అతన్ని చూడాలని నాకు మహాకోరికగా వుంటుంది. ఆయన్ని చూడనిది నామనస్సుకు ఆనందం వుండదు.

ఆయన నన్ను చూడడానికి వస్తూ వున్నట్టు కనిపిస్తావుంది. దానికి కారణం నేను నేడం నేయకపూర్వం ఎప్పుడూ వచ్చినట్టు లేదు. నన్ను కన్నార్పకుండా చూస్తూవుంటాడు.

నేను ఆయన్ని యొక్కడనో చూచాను. తెల్ల వాళ్లలాగా నూటు వేస్తాడు. మిగతావాళ్లకు ఆయనకు చాలా భేదం వుంది. ఆయనముఖం చూడగానే పజ్జుతుకు అని తలంచవలసి వుంటుంది. ఆయన యెవరు? నాకెప్పుడూ వుత్తరంగానీ, పారిటోషికంగానీ పంపించి వుండలేదు. నన్ను చూడడానికికూడా ప్రయత్నించలేదు. ఆయితే యెప్పుడూ యెందుకు వస్తూవుంటాడు? నేను ఆయన్ని చూచాను. కాని నేను చూచిందెక్కడ?

౫ మార్చి, ౧౯—

ఆయన ఈజిప్తంకూడా వచ్చాడు. 'ఆయన ఎందుకు వస్తున్నాడు? యేమి చూస్తున్నాడు?' అని చింత నాకు కలగుతుకూర్చుంది. నటకులంతా నన్ను ఎగతాళి చేస్తూవుంటారు. వారిలో కంకరుడు, ప్రాణ జీవసుడు ముఖ్యులు.

శంకరుడు నన్ను క్రోధించడం యిదే మొదటి పర్యాయం. ప్రాణశీవమడుతుడా నన్ను కొంచెంకొంచెంగా ప్రేమించసాగాడు. శంకరుణ్ణి యేడిపించడమంటే నాకు మరొకసరదా. అందువల్ల ఆతడు యాస్తావుంటానే ప్రాణశీవమనితో పరిహాసా లాడసాగాను. శంకరుడు ఏమి చేసినా సరే నేను యాస్తావునుకో వలసినదేనా ?

౩౩ మార్చి, ౧౯—

అవసరానికి మించి సారా త్రాగ ప్రారంభించాను. నా దవడలుగూడా గుంటలుపడుతున్నాయి. తరుచుల మోస్తరుగా నేనుకూడా కృత్రిమశృంగారం చేసుకోసాగాను. అప్పుడప్పుడు నాలో వున్న ఆలోచనాశక్తి అంతరిస్తు వుంటుంది.

కానీ అనునిషి ! ప్రతిదినం రావడానికి కారణం? నాలో కలిగే పరివర్తనకు ఆయన నిరాశ చెందుతూ వున్నట్లు కనబడుతున్నది; లేక నా బుద్ధిహంద్యం వల్లనే అవిధంగా అనుకుంటావున్నావేమో. ఆయన ప్రతిదినం రా మొదలుపెడతే నేను వీలవచ్చినా నై పోయేట్టున్నాను.

౧౦ ఏప్రిల్, ౧౯—

శంకరుడు, తరుచుల, నేను పోకటిగా మార్పుని సారా త్రాగుతున్నాను. శంకరుడు తరుచులను 'యేదో' చేశాడు. నాకు కోప ముద్బుంది. ఎప్పుడూ యిట్లా జరుగుతూనే వుంటుంది. కాని కోపం యెప్పుడూ రాలేదు. ఏ కారణంచేరేనో ఈరోజు కోపం వచ్చింది. అక్కడనుండి లేచి నాగడికి వెళ్తువున్నాను. మధ్యలో ప్రాణశీవమడు ఎదురై నాడు. నేను స్పృహలో లేను. ఆతడు ఏమన్నాడోకూడా నాకు జ్ఞాపకంలేదు. కాని ప్రాప్తమనే లేచి యాస్తే ప్రాణశీవమనిగడిలో వున్నాను. ఇది కొంతమేర. ఆశంకరుడు పోక పెద్దమనిషిలాగా నామీద అధికారం చెలాయించుకో యాస్తాడు. సరకం లో పడబోయేదానికి నా కేం భయం? ఏపనిచేసినా చాపాటంగానే చేస్తాను. తరుచులకంటే నేనే మంచి దాననని నేను లేవనెత్తుకుగాని ఆతనికి తెలియదు. దాహం చేసినప్పుడే మంచినీళ్ల నిలువ తెలుస్తుంది.

౧౩ ఏప్రిల్, ౧౯—

శంకరుడు తరుచులను వదిలేశాడు. ఆతడు నన్ను రచ్చగట్టడానికి ఆమెతో సఖ్యం చేసుకున్నాడు. ఇప్పుడు దుఃఖిస్తున్నాడు. వీలవచ్చినట్లాగా నావైపు ప్రాణశీవమనివైపు యాస్తావుంటాడు. సారాకూడా బాగా త్రాగుతాడు. ఇకనుండి అతని వైపు యాడవకుండ యాడను.

కొద్దిరోజులనుండి ఆయన రావడమే లేదు. నాబృష్టంతో ఆయన మార్పునే ముప్పీమీదే వుంటావుంది. కాని ఆయనకు బదులు ఇంకెవరైనా మార్పుని వుంటారు. ఆయన రాకపోవడంవల్ల నా కెట్లాగో వుంది. కాని ఆయన రాకుండా వుంటేనే నయం. ఆయన వస్తే నేను అభీషయం బాగా చేయలేను. మళ్లీ నాకు తరుచులకూ స్నేహం కుదిరింది.

౫ మే, ౧౯—

ఇక జన్మజన్మాంతరాలకుకూడా ముక్తి కలగడం అసంభవం. నేను నానాటికి ఇంకా పశవస్థితిలో పోతున్నాను. ఈరోజు అదివారం. నాటక హలంతా జనంతో కిక్కిరిసిపోయింది ఈరోజున మళ్లీ ఆయన వచ్చి తననొట్టో మార్పున్నాడు. ఇన్నిరోజులకు మళ్లీ ఆయన రావడం యాస్తే నాకు ఆశ్చర్యమేసింది.

నాటకం పూర్తి అయినతరువాత నేను తరుచుల 'డ్రెస్సింగు రూమ్'లో దుస్తులు మార్చుకుంటావున్నాను. ఇంతలో కంచెనీ మేనేజరు వచ్చి 'గిరిక పాండ్య అనే ఆయన నీతో మాట్లాడడానికి వచ్చాడు' అని నాతో చెప్పాడు. ఎప్పుడూ ఇట్లా జరుగుతూనే వుంటుంది. అందువల్ల ఆయన్ని ఇక్కడకు పంపించమన్నాను.

కొంచెంసేపటికి ఆమని వచ్చి నాటివద్దగ నిల్చున్నాడు. 'గిరికపాండ్య' అనే పేరు వినిగానే ఇంకా యేదో జ్ఞాపకం వచ్చింది. మా యింటిపొరుగున వున్న మా ఆమయ్య స్నేహితురాలి కొడుకా ?

ఆయన నాటి వద్దగనే నిలబడిపోయి యేదో ఆలోచించుకుంటూ కొంచెంసేపటివాకా యేమీ

మాట్లాడలేదు. సేమూడా క్వావ దిగబట్టి ఆయన ఎప్పుడు మాట్లాడుతాడో విచారించి యెదురుమాట్లాడును.

‘మీన వసంతినీవా! కష్టపెట్టడానికి వచ్చాను కనుించాలి. కాని నేను... నేను కొక ఆహ్వాయిని అని భేషతో చెప్పనోయి సుదేహించాడు. కొంతసేపటికి మళ్ళీ ప్రారంభించి ‘ఎదురుమాట. ఆ ఆహ్వాయి నీ వని అనుకుంటాను. నేను చాలాకోజాలు ఇంగ్లండులో వుండి వచ్చాను. తిరిగి వచ్చినకరువారే ఆ ఆహ్వాయి ఎక్కడికో పోయిందని తెలిసింది. నిన్ను మానవత్వపరమం ఆ ఆహ్వాయిని నీవేనని మనస్సులో అనుకుంటూవుంటాను. నీవు మాట్లాడు వసంతరాయమాత్రుడు వనమాలపు కామా? అని అన్నాడు.

కొంతెంతసేపటివరకూ వాసుండు ఆగిపోయినట్లైంది. చిన్నప్పటివిద్యుదాన్ని కొంతెంత కొంతెంతగా జ్ఞాపక ముస్తావున్నై ఈ నరకమండి విముక్తి చెందడానికి నా ఆశ్చర్య పరిచివున్నావు.

కాని నాకు విముక్తి వారకడ మనోది సులభసాధ్యం కానివని. నేను మనస్సు గట్టిపర్చుకుని ‘కాదండి ఆమెను నేను కాదు’ అన్నాను.

ఆయన విచారపడుతూ తైటికి వెళ్లిపోయాడు. నేను తరుచాలవైపుకు తిరిగి దగ్గరగా వున్న వీసాను తీసుకుని వోకగిన్నెడు ఎక్కించాను. తరుచాల ఆశ్చర్యంగా మాట్లాడు ఆయన యెవరని అడిగింది. ‘ఎవరో’ అని పూర్తిగా జవాబుచెప్పకనే రెండోగిన్నె నింపాను. ఆశ్చర్యంగా మాట్లాడున్న తరుచాలకు వదిలిపెట్టి నేను వాగడి నోవడానికి లేచి నిల్చున్నాను.

ఈ సారంలేని జీవితాన్ని ఇంత గొప్పగా చూడడం వేరే? ఈ కాలమంతా సారా త్రాగడం లోనే గడిచిపెట్టేత యంత వాసుండు!

(నవరాత్రి కథ ననుసరించి)

దేహదార్శము పొందిన

అందమైన భార్య

ప్రతిభర్త గర్వించదగిన విషయము!

దిగులు, తీరని ఇంటిపని, పిల్లల బబ్బలు తదితర కారణములవలన చాలమంది స్త్రీలు యౌవనమును గోల్పోయి చిన్నతనములోనే ముసలివా రగుచున్నారు. భార్యకు భాగపడుతుండుటే కాకుండా, భార్య చలనశీలతలన భర్త సంపాదించున సహజముగా మందలనైన అనందము. సౌఖ్యము ఉండదు. కొంతకాలము మీరు మీ భార్యకు సనటోజెన్ యొసంగవలెను. దీనిలో ఆరోగ్యమును పెంపొందించు పదార్థములు గలవు. శరీరమునకు, రక్తనాళముల కిది అవార మొసంగును. వరములకు పటుత్వము చేహర్చును. వరములకు పటుత్వము చేహర్చును. తీర్ణ క్షిప్రి వృద్ధి చేయును గోల్పోయిన యౌవనము, ఆరోగ్యము, ఆనందము ప్రసాదించును. శ్రమముగా సనటోజెన్ నేవించి చాలమంది స్త్రీలు సుఖయౌవనముగా నున్నారు.

కెమిస్టులందరినెద్దకు, బహుచులలోను దొరకును.

SANATOGEN
THE TRUE TONIC FOOD

ర సా య న శా స్త్ర ము

అ య నా ద చ రి త్ర
శ్రీ కుప్పా ప్రసన్నాంజనేయులు

అదికాలమునుండియు మానవుని ప్రజ్ఞను 'ప్రపంచ మెట్లు కలిగినది' యను ప్రశ్న యాకర్షించుచున్నది. ప్రతిజాతివాదును ఈ ప్రశ్నకు తుదితరము చేపు ప్రయత్నము చేసియున్నాడు ఈ ప్రశ్న కివ్వబడిన సమాధానమునుబట్టియే యాయాజాతుల నాగరికతకు విలువ కలిగినది. ప్రస్తుతకాలపు నాగరికత లన్నిటియందును పాశ్చాత్యనాగరికత విష్ణుమైయున్నది. పాశ్చాత్యులు ఈ ప్రశ్నను చాలముఖముల పరిశీలనచేసియున్నారు. భౌతికశాస్త్రము, రసాయనశాస్త్రము, వృక్ష శాస్త్రము, క్షుద్రశాస్త్రము, ధూమారశాస్త్రము, జ్యోతిషశాస్త్రము మొదలగు శాస్త్రములు ప్రకృతి నొక్కొక్క విధముగ విమర్శించి విశేషములను కనుగొనుచున్నవి. ఈ విషయమున పాశ్చాత్యుల కృషి యెంతయు ప్రశంసనీయును.

అయినను పాశ్చాత్యులకు పూర్వము ఈ విషయమునే జాతివాదులు విచారించి యుండకపోలేదు. భారతీయులు, విజ్ఞులు, గ్రీకులు, రోమనులును ఇట్టి విషయములను బాధ్యులనే విమర్శించియున్నారని బహు పెక్కునిదర్శకములు గలవు. పాశ్చాత్యులందీకులకు శాస్త్రములకృషి పలుపుటకు ప్రభువుయైన అపారములైనది గ్రీకుల గ్రంథానువాదములే! భారతీయులును గ్రీకులును చాల పూర్వకాలముండే శాస్త్రీయ విషయములందు కృషి సలిపిరి. గ్రీకులందీకులు క్రీస్తునకు ౬౦౦ సంవత్సరములకు పూర్వమునుండి ౧౦౦౦ సంవత్సరములవరకు ప్రబలియున్నట్లు పరిశోధనలం నిరూపించుచున్నది. భారతీయుల విజ్ఞానము ఏకాలమునాటివో నిర్ణయించుటకు పరిశోధకులకు ఎవరెట్లు కిభారాకో పొగమువలే అగమ్యముగ నున్నది. అయినను ప్రస్తుతము

రసాయనశాస్త్రమున కవసర మైనంతవరకు కొన్ని విషయములను సరికిరించెదము.

గ్రీకులందీకులచే ప్రతిపాదనచేయబడిన నూత్రములు పాశ్చాత్యులందీకులకు దారిమూపినవి. డెమోక్రెటిస్, డిమోస్కారిడీసు పరమాణువాదమును కొంత వివరించిరి. వీరు పరమాణువులను కొన్ని భాకులుగా విభజించిరి. కొన్ని ప్రత్యేకగుణములుగల పరమాణువులచే నేర్పడుటచే పదార్థములు వేరు వేరు విధములై యున్నవని వాడు ప్రతిపాదించిరి. వారి ననుసరించియే డార్బిన్ పంకితుడు పాశ్చాత్య ప్రపంచమున ప్రభువుయైన అణువాదమును ప్రతిపాదనచేసెను. గ్రీకులందీకుల కాలమునుండి డార్బిన్ కాలమువరకు శాస్త్ర పరిశోధనవిషయము ఆవంజయములైన పరివృద్ధి గాల్గొంచును. 1

డార్బిన్ పండితుడు తన అణువాదము నీ క్రింది విధమున నిర్వచించెను:—

(౧) ప్రతి ద్రవ్యమును అణువు లనబడు అతి నూక్ష్మరేణువులచే నేర్పడును.

(౨) ఒకేకర్తవ్యము (Element) యొక్క అణువు లన్నియు ఒకేవిధముగ నుండి మరియొకకర్తవ్యపు అణువుల కంటె విలక్షణముగ నుండును.

(౩) అణువులు నిర్విములు (అనగా పుట్టుకయు వాణమును లేనివి.)

(౪) ఒకజాతి అణువులు మరియొక జాతి అణువులతో కొద్ది పూర్ణాంకసంఖ్యలచొప్పున నేకకలయిక చేయును.

1. ఇందుకు కారణములను 'రసాయనశాస్త్రము: చారిత్రకము' అనువ్యాసమునందు భారతీ పత్రికయందు నేను పూర్వము వివరించియున్నాడను.

(2) ఒకసంకరము (compound) యొక్క విస్తృత లక్షణము (molecules) ఒకేవిధముగా నుండును.

ఈయనబాదము స్పష్టముగా నిర్వచింపబడినప్పటి నుండియే పాఠ్యాత్మకపండితుల భౌతికవికారము (Physical change) నకును రసాయనప్రక్రియకును భేదమును బాసగ గమనింపసాగిరి. రసాయనప్రక్రియచే చేరుచేరు జాతియనావులు కలసి క్రొత్తజాతి అణువులను (molecules) లుగా సేర్పడునని ప్రయోజనాద జిద్ధాంతములన్నిటి గేలుచున్నది. భౌతిక వికారమునందు ఒక పదార్థముయొక్క రసాయనగుణములయందు తాత్కాలికముగ మార్పు గలిగినను, దానిఅణువుల వివ్యాపకమునం దెట్టి మార్పును గలుగదు. ఈ విషయములను చాలియ ప్రభువునను దీక్షించెడి విశ్వయింది పిమ్మట వానిని కొన్ని ప్రయోగములచే యథార్థములని ఋజువుచేసెను.

ప్రయోగము:— రెండు గాజుప్రయోగములందు (Watch Glass) కొంత గంధకమును కొంత లోహజీడము (Iron filings) ను గ్రహించుము. రెండిని విడివిడిగా రెండుకల్యములయందు దుంచి బాసగ క్షుణ్ణము చేయుము. సన్నని రేణువులుగా నగును. ఒక ధూతద్దముతో పరికిరింపుము. గంధకరేణువులన్నియు ఒకరంగుగను, లోహరేణువులన్నియు ఒకరంగునకు కనిపించును. మరియొక కల్యమునందు కొన్ని గంధకరేణువులను, కొన్ని లోహరేణువులను చేర్చి కలియనూరుము. ఒక మిశ్రద్రవ్యము లభించును. ఇది గంధకముల పశువునన్నియు లోహములతో నలుపునన్నియు గాక మధ్యరంగుగా నుండును. గంధకరేణువులును లోహరేణువులును కలపియున్నట్లు ఒక ధూతద్దముతో పరికిరింపుము. గంధకరేణువులును లోహరేణువులును విడివిడిగా కనిపించును. రేణువులు కలయుక చెందలేదు. తిరిగి కొన్ని గంధకరేణువులును కొన్ని లోహరేణువులును ఒకమాసయందు దుంచి కాదుము. కొంత సేవడికి గంధకము ద్రవించును. కొంత గంధకము లోహముతో కలసి యొక నల్లని పదార్థము ఏర్పడును. మాస చల్లబడినతరువాత దానియందలి పదార్థమును చేయగ తీసి పరికిరించుము. గంధకరేణువులుగాని లోహరేణువులుగాని గానరావు. అయిస్కాంతము (magnet) తో పరికిరింపుము. మాసలోని పదార్థ ముత్తరంగుపడెను.

పిమ్మట దానిని కర్బనద్విగంధకము (Carbon-di-sulphide) ను పండి కడలించుము, రీతము గాదు. కొత్త పదార్థ సేర్పడినదని నిర్ణయించుచున్నది.

ప్రయోగమునం దేర్పడిన కొత్తపదార్థము లోహగంధకము మనబడును. ఇది లోహముయొక్కయు గంధకముయొక్కయు మిశ్రణముచే గలిగిన ద్రవ్యము గదా! అయినను లోహగంధకముల కల్యములో కలియ నూరుటచే లభించిన మిశ్రద్రవ్యమునకును దీనిని రేడా గలదు. కల్యమునది మిశ్రద్రవ్యమును ధూతద్దముచే పరికిరింపగా లోహరేణువులును గంధకరేణువులును విడివిడిగా గనిపించెను. మాసయందు తయారైన మిశ్రద్రవ్యమునందు దిక్కుంటికో జూచినగాని ధూతద్దముతో జూచినగాని లోహగంధకముల రేణువులు కనిపించలేదు. మొదటి మిశ్రద్రవ్యమునందు లోహముయొక్కయు, గంధకముయొక్కయు భౌతిక గుణములు మార్పు చెందలేదు. రెండవమిశ్రద్రవ్యమునందు మాత్రమే మార్పుచెందినది. దీనికి కారణ మేమియుండును? మొదటి యుదాహరణయందు లోహమును గంధకమును నూర్చుములగు రేణువులుగ విభజన చెందినను పరమాణు పర్యంతము విభజన చెందలేదు. రెండవదానియందు ఆ పదార్థములు పరమాణుపర్యంతము విభజన చెంది ఒక్కొక్క గంధకపరమాణువు ఒక్కొక్క లోహపరమాణువుతో కలసి గంధకవిశ్టాణువుగ సేర్పడినది. ఈ విశ్టాణువులు గల దగుటచే కొత్తపదార్థము లోహగంధకము (Ferrous Sulphide) అనబడును.

లోహగంధకముల భౌతికగుణమునకు ఈ సేరు వర్తించదు. ఈరెండుదాహరణములయందుగల ప్రక్రియ భేదమును తెలుపుటకు రెండు చిన్న పదములు వాడబడుచున్నవి. ఆంగ్లమున మొదటిరకపు మిశ్రద్రవ్యములు (mixtures) అనియు, రెండవరకపు మిశ్రద్రవ్యములు (Compounds) అనియు చెప్పబడును. ప్రాచీనపదార్థశాస్త్రములందు రసాయనప్రక్రియ గుర్తించబడినను ప్రభేదమును తెలుపుటకు స్పష్టముగ భిన్న పదములు వాడబడియుండలేదు. అయినను ఈ భేదములకు పారికగల భేదములు అలంకారశాస్త్రమునందు చెప్పబడినవి. రెండుపదార్థములు తమ స్వరూపములందు

మార్పు చెందక, స్వతంత్రముగ నిలవండులములవలె కాకచో చేరియుండుట 'సంస్కృప్తి' యనియు, రెండు పదార్థములు అంగాంగీభావమున (ఒకటి మరియొక దానిలో అవయవముగ చేరిపోవునట్లు) చేరియుండుట 'సంకరము' (Compound) అనియు నివక్షించెదము. భౌతికమిశ్రణమునందును రసాయనికమిశ్రణము నందునగుల భేద ముట్టిచే. కావున మొదటిరకపు మిశ్రణములను మనము సంస్కృప్తి లనియు, రెండవరకము మిశ్రణములను సంకరము లనియు వ్యవహరింతుము.

కాస్త్రొవరిత్రయందు భౌతికప్రక్రియలకును రసాయనికప్రక్రియలకును భేదమును ప్రభువుయన స్పష్టము చేసిన గౌరవము డాల్టన్ పండితునకే పాశ్చాత్యులు ఒసంగుచున్నారు. డాల్టన్ పూర్వము రాబర్టు బాయిల్ అనువతడును, అతనికి ౨, ౩ శతాబ్దములకు పూర్వము కొందరు ముసల్యానుపండితులను ప్రక్రియలం దీభేదములు నుద్ఘాతించియుండినట్లు. కాని వారు డాల్టనువలె విశదముగ నిర్వచించలేదు. ఈ భేదమును ప్రాచీన కాస్త్రొజ్ఞులు ఎంతవరకు తెలిసికొనియుండినో పాశ్చాత్య తత్వచారిత్రకులకు తెలియలేదు. ప్రాచీనకాస్త్రోజ్ఞులు ఈ భేదమును బాగుగ నుద్ఘాతించిరి. పీలుపాకవాద మనియు, పిరపాకవాద మనియు మన తర్కకాస్త్రోము నందు ప్రసిద్ధమై యున్నవి. పీలుపాకవాదులు చెప్పేవి యే, పిరపాకవాదులు చెప్పేయియు.

పాక మనగా విజాతీయ లేజస్సంయోగము. దీనికి ఉదాహరణములు కావునందుంచిన మామిడిపండు, ఆకుమునందుంచిన కుంభ, అవుతిన పద్మిక మొదలగునవి. పాకముచే పదార్థముల పూర్వగుణములు పోయి క్రొత్త గుణములు గలుగును. ఒకవిధమగు పాకముచే రసము మార్పుచెందును. మరియొక విధమగు పాకముచే రసము

మారును. మరియు నికొకవిధమగు పాకముచే గంధము మారును. అట్లే మరియొకపాకముచే పువ్వు మారును. కావునోని మామిడిపండునందు ఒక్కొక్క సమయమున ఒక్కొక్క పాకము కలుగు చుండును. అందుచే నొకప్పుడు పండువర్ణము మారి రసగంధములు మారకుండు వచ్చును. మరియొకప్పుడు అమ్మియు మారవచ్చును. ఇంతవరకు పీలుపాకవాదమునకును పిరపాకవాదమునకును భేదము లేదు. విజాతీయ లేజస్సంయోగముచే గలుగు ప్రక్రియవిషయమునకే ఈరెండు వాదములకును భేదము. పీలుపాకవాదముప్రకారము ఆకుము నందలి ఘటమునకు లేజస్సంయోగము గలిగి దాని యందలి పరమాణువుల సంయోగము నశించును.

పిమ్మట విజాతీయ లేజస్సంయోగములచే పరమాణువుల పూర్వరూపాది గుణములు నశించి క్రొత్తరూపాదిగుణములుగల పరమాణువుల కొత్తసంయోగము పిమ్మట గలిగి ద్వ్యణుకాడిగ్రమమున క్రొత్తఘట మేర్పడును. పిరపాకవాదమున విజాతీయ లేజస్సంయోగముచే పీలువులు విధజింపబడకయే పీలువులయందును ఘటము నందును ఒకేపర్యాయము పాకము గలిగి వావిపూర్వ రూపాదులు నశించి క్రొత్తరూపాదులు పుట్టును.

ఇట్లే రెండువాదములను వర్ణించినది రసాయన ప్రక్రియనే. ఇందు రసాయనికప్రక్రియను కారణము ఉపాదానపదార్థములందు గలుగు లేజోవ్యత్యాసమే అనియు, రసాయనికప్రక్రియకు అధికరణములు పరమాణువు లనియు చెప్పబడినది. రసాయనప్రక్రియలందు లేజోవ్యత్యాసము తప్పక కలుగుచుండునని పాశ్చాత్య పండితులు తిరువారే కనుగొనిరి. మరియు పరమాణువులన అవిభాజ్యపదార్థము లని నిర్వచించుటకంటె రసాయనికప్రక్రియాధికరణము లనుట యుక్త మనియు

2. పరమాణువులనమూర్తద్రవ్యముల ఆత్మంతికవయనములు. ఆత్మంతికము లనుటచే దీనిని విభజించుటకు పీలులేదని యర్థము. దీనిచే గలుగు ద్రవ్యము క్రింది విధమున వేర్పడును. రెండు ద్వ్యణుకములు కలసి ద్వ్యణుకము ఏర్పడును. మూడు ద్వ్యణుకములు కలసి యొకత్వ్యణుక మేర్పడును. నాలుగు త్వ్యణుకములు కలసి యొకచతురణుకమును, అయిదు చతురణుకములు కలసి యొకపంచాణుకమును ఏర్పడును. ఈ క్రమమున మహత్తరమాణుముగల ద్రవ్యమును ఏర్పడును. ఈద్రవ్యము నశించుట ఈక్రింది విధమున జరుగును. పరమాణువుల సంయోగము నశించుటచే ద్వ్యణుకములు నశించును. ద్వ్యణుకములు నశించుటచే త్వ్యణుకములును, అని నశించుటచే చతురణుకములును, ఈ క్రమమున మహద్ద్రవ్యమును నశించును.

నిర్ణయించిరి. నీలుపాకవాచమునకు మూలపురుషుడు కదాదుడు. పితరపాకవాచమునకు మూలపురుషుడు గాకనుడు. కావున రసాయనికప్రక్రియను సురక్షితమొనరించు విధి కొనగవలసియున్నది.

భౌతికప్రక్రియలందు పదార్థములు పెద్దయెత్తులుగా వ్యాపారించు ననియు, రసాయనికప్రక్రియలందు అణువులుగా వ్యాపారించు ననియు వైస సూచించి యున్నాము. ఈ భేదము భౌతికశాస్త్రమునకు రసాయనికశాస్త్రమునకు కొంత భేదమును మార్చియును, ఈ భేదము నిట్లు మరికొంత స్పష్టము చేయవచ్చును. భౌతికశాస్త్రము పదార్థముల బాహ్యగుణములగురించి చెప్పును. రసాయనశాస్త్రము దాని అభ్యంతరగుణములను గురించి చెప్పును. బాహ్యగుణము, అవగా పాదువు చెడల్పము, ఘనమానము భారమానము, వీనియందు యాపదార్థముల కున్న యంతోష్ఠ్య పరిధియును మొదలగునవి. అభ్యంతరగుణము అది పరమాణువులు, వానిపుంజములు, అయాపదార్థములందు వానివివ్యాసక్రమము, అయావారిఅణువులతో చేరియుండు లేజన్యు (Internal chemical energy) మొదలగునవి. ఒకపదార్థముయొక్క అణువులును దానితో చేరియుండు లేజన్యును అయాపదార్థములయొక్క రసమునదియును. రసమునుగురించి చెప్పు శాస్త్రము రసాయనశాస్త్రము.

ఒక ఇనుపకడ్డిని కాచినచో దానిపావపు హెచ్చును. మరికొక కాచినచో దాని పల్లవగ్గము మరి ఎర్రవగును. మరికొక హెచ్చుపుచ్చ (Temperature) యందు కాచినచో నది ద్రవించును. ఈ ప్రక్రియ రసాయనిక ప్రక్రియయే భౌతికప్రక్రియయే? దీనియందు గ్రహించవలసిన పదార్థముయొక్క బాహ్యగుణములు కొంతవరకు మారినయ్యవి. అణువివ్యాసమునందు మార్గము మార్పు కలుగలేదు. కావున ఈ ప్రక్రియ భౌతికప్రక్రియకంటే గ్రహించవలసినది. మరియు ప్రక్రియ అంతయందు కొంతపదార్థ మేర్పడుటలేదు. ఇనుపకడ్డిని కాచినచో మారినయెడల అది తిరిగి మామూలు మానవులు తెలిసి మామూలు ఇనుముగానే గుర్తించవలసినది.

ఒక ఇనుపకడ్డి పావపునకు రాగిలేగను గుట్టి దానిపై విచ్చువును ప్రవహింపజేసినచో ఆ కడ్డి

అయిపాగింతకత్తి కలుగును. అది విచ్చునునున్నట్లు అను ఆకరించగలిగియుండును. విద్యుత్ప్రవాహమును అనినచో కడ్డియొక్క అయిపాగింతకత్తి తొలగిపావును. ఇందు ఇనుపకడ్డి రసాయనికప్రక్రియ నమధించెనా? భౌతికప్రక్రియ నమధించెనా? నిశ్చయముగ భౌతిక ప్రక్రియను అనుధరించెను; ఏలన ప్రక్రియచే ఇనుపకడ్డి యందలి పదార్థము మారలేదు.

ఒక ద్రవపదార్థమును శీతలించినచో నది ఘనీభవించును. కాచినను అది అవిరియరును. ఈ ప్రక్రియలు రసాయనప్రక్రియలై? కాదు. ఇరట కొత్తపదార్థ మేర్పడుట లేదు. ఘనీభవించిన ద్రవమును గాచినచో నది తిరిగి ద్రవమగును. అవిరిని శీతలించినను అది ద్రవ మేర్పడును. కాని జలమందు కొంత ఉప్పు నుంచినచో అది లీనమగును. ఈసంస్కృతి బాగుగ కాచి ఆరబెట్టినచో తిరిగి ఉప్పు మార్పు చెందకయే లభించును. అయినను ఈ ప్రక్రియ రసాయనప్రక్రియగానే ఎంచుకున్నది; ఏలన జలమందు లీనమైన ఉప్పుపుంజములు (Molecules) ఒక విధమున కల్పజనము చెందును. ఈవిధజనయొక్క స్వభావము గూర్చి ముందు వివరింపబడును. ఈ ప్రక్రియ రసాయనికప్రక్రియ అనుటకు మరియొక హేతువు గలదు. ఉప్పు జలమందు లీనమగునపుడు జలము యొక్క పుచ్చ తగ్గును; అవగా లీనమైన తెండుటకు ఉప్పు జలమునకి లేజన్యును తీసికొనును. అభ్యంతర లేజన్యునందు వ్యత్యాసము కలిగినది. అభ్యంతర లేజన్యుత్యాసము గలుగుట రసాయనిక ప్రక్రియకే చెప్పుము.

ఇంతవరకు పేర్కొనబడిన భౌతిక రసాయనిక ప్రక్రియ భేదములు ఇట్లు పరిగ్రహింపవచ్చును:

1. భౌతికప్రక్రియలందు ఒకపదార్థ మూలపర్యంతము విభాగము చెందదు. రసాయనికప్రక్రియయందు అణుపర్యంతము విభాగము చెందును.
2. భౌతికప్రక్రియచే కొకపదార్థపు గుణములందు స్థిరమైనమార్పు గలుగదు. రసాయనికప్రక్రియలందు స్థిరమైనమార్పు గలుగను.
3. భౌతికప్రక్రియయందు అభ్యంతరలేజన్యుత్యాసము కలుగదు. రసాయనికప్రక్రియయందు అభ్యంతర లేజన్యుత్యాసము కలుగను.

8. ఆంగ్లమున 'కెమిస్ట్రీ' (Chemistry) యనుపేరు ఎట్లు నివృన్ముమైనదో పేరు 'రసాయన శాస్త్రము: చారిత్రికము' అనువాదమునకు స్పష్టము చేసియున్నాము.

క్షయ

హిందూదేశము - క్షయనివారణ ప్రత్యేకప్రాముఖ్యము

శ్రీ “ఉపాధ్యాయ” వి. సి.

భారతదేశమున ప్రాచీన వాగరికత సాధము వారీరక మానసిక రోగ్య సౌఖ్యములను పునాదిగా జేసి కొని నిర్మింపబడెననుట నిస్సందేహము. తత్సమయముననే పూర్వమున మనదేశములో ఈనాడు నిరాశులు విహారముచేయు అసంఖ్యాక భయంకర వ్యాధులు బహు అల్పముగా గానవచ్చెడివి.

ఈకాలమున వెలచేస వివిధ రోగములు ఆధునిక వాగరికత జనితములు. అందు ముఖ్యముగా క్షయ ‘వాగరికత’తో సమానముగా వృద్ధిచెందుచు వచ్చిన రోగము. ఈ విషయమున ఒకపాశ్చాత్య డెట్లు చెప్పెనో గమనించుడు—

“Tuberculosis is essentially a disease of civilisation, being quite unknown in primitive races and amongst animals in natural habitat.”

మనదేశములో మున్నెన్నడును క్షయ విస్తారము వ్యాప్తిచెందినట్లు కానవడదు. కాని ప్రస్తుత పాశ్చాత్య వాగరికతానుసరణ సంజనితమైన అసంఖ్యాక రోగములలో క్షయ ఆగ్రహవాన్ని ఆక్రమించు ననుట నిశ్చయము.

పూర్వమునుండియు మనదేశము వ్యవసాయము నైననే ఆధారపడియుండుటచేత స్వర్గతుల్యములైన గ్రామములందు నివసించుట కలవడివారు— మన పూర్వులు. ప్రకృతి సారాధించుటకు ప్రపంచ మంతటిలో ముందంజ జేసినవారు హిందువులే.

వారికి అరోగ్యభాగ్య ప్రదాయుని యైన ‘వాయువు’ భగవంతుని స్వయాపనితము. ప్రాణాధారమున ‘జలము’ త్రిలోకపాలనియగు జగజ్జ్ఞానని అప

రావతారము. ద్విధువన ప్రాణికోటి రక్షకుడైన ‘సూర్యుడు’ త్రిమన్నారాయణుని ప్రత్యేక స్వయాపము.

ఈవిధముగ సాధారణ జీవయుక్తములైన ప్రకృతి సిద్ధవస్తువులకు జీవత్వ మాకోపించి, మతాదేశ పూరిత హృదయాలను భారతీయులు ఆరోగ్యమౌక్త్యములకు జీవనౌక్త్యములతో అనివాదేదమగు సంయోగము గల్గించి పాఖ్య జీవనమార్గదర్శకులైరి.

నేటికిని ‘మార్గభగవానుని’కి ప్రాతఃకాలమున యథావిధిగా ‘నమస్కారము’లు చేయువారు సర్వవిధ రోగముల నుండియు విముక్తు లగుదురన్న జ్ఞానము ప్రతి హైందవుని రక్తవాళిములోను ప్రవహించుచున్న దనుట నిర్వివాదాంశము.

ప్రస్తుతము పాశ్చాత్య వాగరికత పరిపూర్ణముగ ఆక్రమించుటచేత పురాతన హైందవాచారములు నిరర్థకములు నివృత్తియొజనములని, అంధవిశ్వాసము లాధారముగా గలవని, విజ్ఞానవిహీనులచే నేర్పాటు గావించబడ్డవని, ఎన్నో నిందారోపణలుచేయుట సహజమైనది. కాని ఆయా సిద్ధాంతములలోగల ఆంతరంగిక అభిప్రాయ మాలకు కోచనియముగ అంధుల మెలిమి అన్నజ్ఞానము చాల మండికి కలుగుటలేదు.

మూడుకుపోయిన మన శీత్రద్వయమును తెలుసుటకు పాశ్చాత్యుడు కావలెను. అంగ్లభాషలో మెట్రోచ్యూరణ చేసినగాని దృష్టిభాగ్యము గలంగడు. మార్గరత్నములో “శక్తివాయుములు” (Vitamins) గలవని వారు తెలిసినగాని మనవారు రోజాన రోకమాడైన ఎండలోనికి పోరు, స్వచ్ఛమైన గాలి పీల్చరు.

ప్రస్తుతవిషయ సేమన— భారతదేశము మున్నెన్నడు క్షయ మున్నగు వ్యాధులకు గురికాలేదు. ఇప్పుడు

ప్రచండజ్వరముతో అన్ని స్థలములలోను నిరాశ్రితులగుటకు
ము సల్య నారంభించినది.

‘రికల్తెక్స్ నిరోధము శక్తియు’ (Prevention
is better than cure); గనుక సాధ్య మైనంతవరకు
ప్రయత్నించి ఈ రోగమును అరికట్టవలయును.

ఈ క్షయ పుష్కలమంది మానవులపై దాడిచేసిరి
అపఖ్యాతిగములైన అమాయక ప్రజలను పట్టుకొని
కొనుట ఎల్ల రెగిన విషయమే. ముఖ్యముగా చిన్న
పిల్లలు పాలు త్రాగుచునున్నారు — అయిన మొదలు
పరిసంవత్సరముల వయసువారు — మాటికి ఏమిటియెడల
ఏమిటిమందివరకు మరణించుచున్నారో, క్షయపీడిత
జంతువుల కీరము త్రాగుటచేత.

దారిద్ర్యముతో నే కుంగి కృశించిపోయిన భారత
మాత సంతానమును ఇట్టి విషమవ్యాధులకు లోనుగా
కుండ చేయుట ప్రతి భారతీయుని విధియై యున్నది.
ఈ విధి నిర్వర్తించుటకు రోగముయొక్క చరిత్ర,
వ్యాప్తివిధానము, నిరోధకవిధానములనుగురించిన జ్ఞానము
అవశ్యకము.

క్షయ

చరిత్ర:— అవాదినుండియు క్షయ అన్ని దేశ
ములలోను ముఖ్యముగా పాశ్చాత్య దేశములలో
వ్యాప్తమై యున్నట్లు అనేక కారణములవల్ల తెలియు
చున్నది.

హిస్పానియా అనువతడు	౪౦౦.	క్రి. పూ.
ఆరిస్టోటిల్	, ,	౩౩౦. క్రి. పూ.
గారో	, ,	౧౫౦. క్రి. తి.

పిరు ఆ కాలమున ఈ రోగలక్షణములను కల్గించి వింత
కేర్లతో పిలిచిరి. ‘మర్రిముల వ్యాధి’ అను వాచును
ముఖ్యముగా వాడుకలో నుండెడిది. ఈ వ్యాధి
ముఖ్య లక్షణములను ‘కణుపులను’ (Tubercles) వైది
శాస్త్రము వ్యాఖ్యలు “వాళరహిత గ్రంథు లని” పే
ర్కొనిరి.

అంతరము పరియను అభిప్రాయములను
సిరియస్. (౧౮౫౫ ఫిలిం), మార్గెట్ (౧౮౦౦
ఫిలిం) అనువారు వెలియచ్చిరి.

౧౮౫౫ సంవత్సరమున ‘బాచీల్’ అనువాతడు
క్షయకు కారణము ‘హీనికరములను అతి మాత్యు శీవు
లని, ఈ మాత్యుశీవులే భీరాంతర్యాగములో గట్టి
కణుపులు లేక ‘గడ్డలు’ (Tubercles) జనించుటకు
హేతువులని తెలియజేసెను.

౧౮౭౭ సంవత్సరమున జర్మన్ శాస్త్రజ్ఞుడు
రాబర్టు కాచ్ (Robert Koch) అనువతడు అసహ్య
రోధనల వాధారముగా చేసికొని మహాపయోగకరము
లైన ఫలితములను మార్చి ౨౪-వ తారీఖున
రెర్లిన్ నగరమున చదివెను. ప్రస్తుత జ్ఞానసాధనకు
కాచ్ దొర రోధనా ఫలితములు పునాదిరాట్లు. కాచ్
దొర ప్రకటించిన పత్రికలోని ముఖ్యాంశములు గమ
నార్హములు.

౧. “క్షయ ఒక తరగతికి తెలిసిన మాత్యుశీవులచే
కలుగు చున్నదనియు, అమాత్యు శీవులచే...క్షయ
జురక మాత్యుశీవులు” (“Bacillus tuberculosis or
Mycobacterium tuberculosis”) అనియు,

౨. గడ్డలు లేక కణుపులు (Tubercles) ఈ క్షయ
జురకమాత్యుశీవులవలన కలుగుచున్నవిగాని వాళరహిత
గ్రంథులు గాకాల వనియు,

౩. ఇది సులభముగ వ్యాప్తికొందు క్షయ గల
అంటుబాద్య మనియు తెలియ పరచెను.

తదుపరి అనేక శాస్త్రజ్ఞులు ఇందుకు తమ సమ్మ
తిని వెలియచ్చి ఈ సిద్ధాంతములు సరియైన వని నిర్ధా
రణ చేసిరి.

వ్యాధిస్వాధీనత్వము లేక అనుభుటన (Susceptibility)

ఒక్కొక్క వ్యాధికి కొన్ని కొన్ని జాతులు
జంతువులు మార్గమే లోబడును. తదితర జాతులు ప్రతి
ఘటించును. అవ్యాధికి లొంగిపోవు జాతులు వ్యాధి
స్వాధీనత్వము (Susceptibility) గలిగిన వనియు,
అవ్యాధిని నిరోధించు జంతువులు స్వతః సిద్ధ ప్రతిఘట
నశక్తి (Natural immunity) గలిగిన వనియు
తెలియ వలెను.

ఉదా:— పశువులలో విస్తారము వ్యాప్తి చెందు పెద్దతెగులు (Rinderpest) మానవులలోను, గుఱ్ఱములలోను గాన్పించదు; ఏల వన, మునిగిని గుఱ్ఱమునకును తక్కువ ప్రతిఘటనశక్తి స్వతస్సిద్ధ మగుటచేత.

కాని తయమాత్రము అన్ని జంతువులను సమానముగ స్వాధీనపరచుకొనదు. ఇది ఇట్లు అత్యధికశక్తితో గూడిన దగుటచేతనే ఈలోగనిలో మత్స్యంశావశ్యకము. ఈ వ్యాధికి లోనగు జంతువులను చూడము.

౧. మానవుడు:—తయ మానవజాతిలో విపరీత పరికర్తనము వాంది కొన్నికొన్ని స్థాయులయందు విశ్వరూపము దాల్చి విజృంభించి ప్రళయవృత్తియు చేయును.

రాబర్టు కావోరగాను ఈ దిగువ సంగతిని తెలిపిరి - మొత్తము ప్రపంచమున గల దేశము లన్నిటిలో ముఖ్యముగా వాగరికత వ్యాప్తిగల దేశములలో ఏవవ భాగము తయవలన మృతికొందు చున్నారని.

మగ్గ వయసున చరిత్రాపురానిలో మాడవ భాగము తయమాలమునకే యని తెలిపిరి.

అశక్తి, దుర్బలత్వము ప్రతిపాదించు అధునిక వాగరికతయే తయకు ముఖ్యకారణమని ఆయన ధృఢముగ నమ్మిరి.

౨. పశువు:— పశువులకూడ గులభముగ ఈ వ్యాధికి స్వాధీనమగును. పశువులలో ఈలోగము ప్రాకుటకుకూడ అనేక అవకాశము లున్నది.

పట్నములలో, పరిశుభ్రవాయుప్రసరణలేని, క్రిక్కిరియుండు కాలలో నివసించు పశువులు సాధారణముగా తయవ్యాధిచే పీడింపబడుచుండును.

౩. గుఱ్ఱము, మేక:—ఈ జంతువులు స్వతస్సిద్ధ ప్రతిఘటనశక్తిగల జంతువు లని అనేకులు పూర్వము నమ్మిరి. కాని అనేకస్థలములలో ఈ జంతువులకూడ వ్యాధిగ్రస్తము లగుటచేత వాటికి సహజప్రతిఘటనశక్తి లేదనియు, అది తీవ్రవిధానవికప్రతిఘటనశక్తి యనియు తెలిసికొనగలిగిరి.

౪. పండులు, కుక్కలు, పిల్లులు, పెంపుడుజాతి లోలేరిన యితరమృగములు పెద్దవులులు, సింహములు,

అదివిపండులు మున్నగు ప్రాకృమృగములు, (నిర్బంధించబడిన) కోళ్లు, చిలుకలు మున్నగు పెంపుడుపక్షులు ఈ వ్యాధికి స్వాధీనములు. మంచేళ్లు, కోతులు, కంగారాలు, దుప్పలుకూడ ఈ లోగమునకు లభింపను.

లోగవ్యాధి (Infection)

పశువులు, ముఖ్యముగా మానవకల్పితములగు అసహజమైన స్థితిగతులలో పెరుగునది విక్లిరి అనువు టించును. సమశీగోష్ఠప్రదేశములయందు ఉష్ణప్రదేశములయందు వ్యాప్తి తక్కువ. విక్లిరి శీతలదేశములందు, కొండలోయలయందు వ్యాప్తి చాల ఎక్కువగా నుండును.

ఇంగ్లండు, ఫ్రాంసు, రష్యా, జర్మనీ మొదలగు దేశములలో ఈ వ్యాధి విపరీతముగ ప్రబలుటకు కారణము శీతలత్వమే.

వ్యాధివిధానము:—ముఖ్యముగా రెండు మార్గములద్వారా లోగము వ్యాపించుటకు అవకాశములు గలవు.

౧. శ్వాసకోశముద్వారా (Respiratory)

౨. జీర్ణకోశముద్వారా (Digestive system)

౧. ప్రథమమార్గము — శ్వాసకోశముద్వారా,

వ్యాధిపీడితజంతువులు అలోగ్యమైన జంతువులతో కలిపి ఒకశాలలో నివసించుచున్నట్లుగొనెడును. వ్యాధిపీడితజంతువు శ్వాసకోశములు తయజనక మాత్మ్య శీత్రులచే నిండియుండును. అట్టిజంతువు దగ్గరవును శ్లేష్మమును ముద్దముద్దలుగా నుమ్మివైచును. తయజనక మాత్మ్యశీత్రులు ఆ ముద్దయందు లక్షలకొలది జీవించియుండును. అశ్లేష్మము కొంతసేపటికి ఎంతి పొడిగా తయారగును. అసమయమున ఆపొడిముద్ద ఏ కాంఠముచేత నయినా కదలినయెడల అందరి తయజనక శీత్రులు వాయువులో విలీనములై పరిసరప్రాంతముల నివసించు పశువుల వాసికారంధ్రములద్వారా ఊపిరిదుల్లలోనికి జొచ్చును. అక్కడ అవి యభాప్రకారముగా గుఱు లేవన మారంభించి వ్యాధి లక్షణములను పెంపొందించి అపంఖ్యాకములుగ నృద్ధి చెందును. తయజనక

శీవులచే ఆవరింపబడిన ఈపీడితములుగల జంతువులు ఉచ్ఛ్వాసిండు(expiration)సమయమున తమకోగలిగిన వాయువుద్వారా బయటికి పోయి మరి పరిసరకృపాంతముల నుండు పశువుల వాతాకారంధ్రములద్వారా నిశ్వాసిండు (Inspiration) సమయమున లోనికి పోవును.

ఈ పై విధముగ కొన్ని లక్షల పక్షులలో వ్యాధి సులభముగ అతి స్వల్పకాలములోనే వ్యాపించగలదు.

౨. శీర్షకోశముద్వారా :— క్షయపీడిత పశువులు తరచుగా మామ్యుశీవులచే నిండియున్న శ్లేష్మమును దగ్గిన పిదప — గడ్డిమొదలగు ఆహార పదార్థములయందు గాని, త్రాగిడి నీటిగోలముల యందుగాని ఉచ్ఛ్వాసించును. ఆ విధముగ మరియొకరైన గడ్డి మొదలగు ఆహారద్రవ్యములను భక్షించిగాని, నీటిని త్రాగిగాని మామ్యుశీవులను ఇతర జంతువులు అజ్ఞానము చేత లోనికి తీసుకొనుచున్నవి. ఈ మామ్యుశీవులు శీర్షకోశమునందు ప్రవేశించగ నీ తమ వ్యాపారమును విరుద్ధముగ పోషించుటకు ఆరంభించును. అసంఖ్యాకములైన ఈ శీవులు ఒకజంతువు శీర్షకోశమున ప్రవేశించినపుడు కొన్ని కాలేయమున (liver) చేరి అక్కడ నివసించును. కొన్ని జ్వలితకణములచే చంపబడి హరించి పోవును. కొన్ని కేసుల గోడలలో నివాస మేర్పరచుకొని “లీరవాహకములు” (lacteals) అను రింఫ్ నాళములద్వారా సర్వాంగములకును ప్రవేశించును. కొన్ని శీర్షకోశమునండి పేడద్వారా బైటపడి పునర్వ్యాప్తికి కారణభూతిము లగుచున్నవి. కొన్ని ఆవులయొక్కయునుండి ఆవుబోడుల పురుషాంగములద్వారా ఇతర ఆవులకు వ్యాపింపజేయబడుచున్నవి.

క్షయ అంటువ్యాధి, కాకో అని పూర్వము చాలమంది తలెత్తించిరి. కాన్ దొరగారు తమకోగన పత్రము ప్రచురించిన పిమ్మట క్షయ అంటువ్యాధి యని పూర్తిగా నిర్ధారణ చేయబడినది. ఈవిధాంతమును చేయుటకు కాన్ దొరగారు ఈక్రింది కోగనను చేసిరి.

వ్యాధిగ్రస్తజంతువునండి కొన్ని సాధనముల ద్వారా క్షయజనక మామ్యుశీవులను దీని ఒక

సంపూర్ణకోగ్యముగల పశువు దేహములోనికి ఎక్కించిరి. తన్మూలమున నూటికి మూడు జంతువులలోను క్షయలక్షణములు విజృంభించెను. ఈకోగనకు మూలములగు మామ్యుశీవులను కాన్ దొర అత్యున్నత సాధనములచే తన కోగనాగారములో కృత్రిముగా పెంచి పోషించినాడు. అనిధానమిందు పొందుపరచుట అత్రస్తుతము కాదన తలచెదను.

వ్యాధిపీడితజంతువు శరీరమునుండి రక్తమును గాఢకోగనవారికలలోనికి ప్రవహింపజేసి గడ్డకట్టిన తరువాత అందుండి బయటకు లేతపసుపు లేక గడ్డిరంగుల ‘శీర్షుద్రవము’ను నేరుచేరు కోగన వారికలలోనికి పంపించి ప్రతికోగ మాయవలెను. ఈశీరున తయారయిన శీర్షుద్రవమును ఆరుదినములు వరుసగా ౧౩౬.౮° ఫా. ఉష్ణోగ్రతవద్ద దినమునకు ఒకగంట చొప్పున చెచ్చుచేయవలెను. తన్మూలమున శీర్షుద్రవములోనున్న ఇతర వ్యాధికారక మామ్యుశీవులు ఆల్బ్యుమిన్ గడ్డకట్టకమునుపు— నశించును. తరువాత శీర్షుద్రవమును ౧౮° ఫా. ఉష్ణోగ్రతలో చాలవరకు చెచ్చుచేయవలెను. అందుమూలమున లేతపసుపురంగుల ‘శీర్షుద్రవము’ శీర్షుగడ్డిగా మారును. ఈపరిశుద్ధమైన శీర్షుముద్ద లోనికి ఒక నూచి ద్వారా ప్రవేశపెట్టినయెడల అచ్చట వాటి కనుగున ప్రదేశము లభించును. అందుచే లక్షలకొలదిగ వాటిసంఖ్య పెరుగును. వాటిసంఖ్య విపరీతముగా పెరుగునపుడు కొన్నిటికి పై నేకోగనిన విధానమున తయారయిన శీర్షుముద్దలోని కేక్కిందిని బాగుగా వృద్ధిచెందును.

ఈ మామ్యుశీవులతో మిళితమైన శీర్షుద్రవము ఆరోగ్యముగ నుండు పశువుల శరీరములోనికి పంపిన యెడల వ్యాధినిష్ణాములు తక్షణమే పాడగట్టును.

పిమ్మట డాక్టరు కోగన ద్రెస్-డెస్ (“Dr. John-Dresden”) అనవాడు క్షయ అంటువ్యాధిమాత్రమే కాక వంశానుగతవ్యాధకమును (Hereditary) అని నిర్ధారణ చేసిరి. దీనికి తార్కాణముగ ౮ మాసములు వయసుగల గర్భస్థ పిండమున (తల్లి క్షయపీడిత అయిన సమయమున) క్షయజనక మామ్యుశీవులను కట్టనక లక్షణములను చూపించిరి.

క్షయజనక సూక్ష్మజీవులు

ఈ జీవులు సూక్ష్మమైనవి. మిక్రిలి కి కలిగిన సూక్ష్మదర్శినియోక్తసహాయమున మాత్రమే కేత్రమునకు ఆగోచరములు; అవగా, ఏను మొదలు పదివేల సూక్ష్మజీవులను ఒకదాని వెనక నొకటి చొప్పున త్రాటివని కేర్పినచో ఒక అంశము మేర ఆక్రమించును.

ఈ జీవులు ఇంక సూక్ష్మకములైనను వాటి భౌతికపటిమ (Physical Resistance) మిక్రిలి ఎక్కువ. విస్తారము చరిని గాని, వేడివిచ్చుచి భరించుకత్తి వీటికి కలదు. ౧౮౫° ఫా. తాపక్రమం (Temperature) వరకు వాటికి వేడి తగిలినగాని వాటిపటిమ చావదు.

ఈ జీవులకు సాగ్యతాపక్రమం ౮౬° ఫా.-మొ. ౧౦౮°-ఫా. అందువల్ల మానవునియొక్కగాని పశువు యొక్కగాని శరీరాంతర్యాగ నివాసము వీటికి స్వర్గములని మన్నమాట. అట్టి స్థితియందు ఈ జీవులు నిరాఘాటముగా విజృంభించి కారీరక గ్లంధమునకు చేరు ధూతము లగుచున్నవి.

క్షయరోగి లక్షణములు

ప్రప్రథమమున క్షయ లక్షణములు బాహ్యముగా గోచరించవు. సరిగదా మీదుమిక్రిలి శరీరము-అరోగ్య వంతముగా నున్నట్లు కన్పించును. రానురాను శరీరము ఎంత రిండి తినుచున్నను చిక్కి కలగమై పోవును.

సూక్ష్మజీవులు ఉపిరితిత్తులను ఆక్రమించిన యెడల లక్షణములు త్వరలోనే బహుల్పకము. మొదట దన్ను పొడిదన్నతో ఆరంభించును. ఈ పొడిదన్న ప్రారంభ దశలో రోజునకు ఒకమారు లేక రెండుమార్లకన్న ఎక్కువ మార్లు రాదు. ఉదయమున, ఆహారము తీసు కొను సమయమున పరిశ్రేష్ట తరువార, రోగి మిక్రిలి ఆహారపదార్థము, తరువార పొడిదన్న ఎక్కువగును. తరుచుగా వచ్చును ఉచ్చాస్యసహ్యసహాయకక్షతతరము లగును. ఆకలి మందగించుట, కేత్రములు లోనికి దిండు కొని పోయి నిద్రలులగుట కన్పించును. కెంట్రుకలు నొక్కబోతుచుకొని శరీరమునకు అనారోగ్యపు కర నిచ్చును. రక్తనిహీనమై కన్నుపొందురవదనముతో

మిక్రిలి నీరసించును. ఇంతువులలో ముఖ్యముగా పొదుగు మన్నగు మెత్తని అవయవములపై ధర్మము పొలిపోయి ముడుతలుపడును. ఆవులపాడి క్షీణించును. నింఫోమానియా (Nymphomania) అనురోగము క్షయ పీడితములగు ఆవులకు తరుచుగా సంక్రమించును. ఈ రోగము ఆవులలో జనించినపుడు సాధారణముగా ఆవు ఎవపొయిన చిన్నాములు బయటపడును.

ట్యూబర్క్యుల ఆహారములు లేక గడ్డలు మెదడుపై పారమీద గాన్పించిన యెడల మెద గట్టిపడి నిరంతరము ఒకేవైపుకి వ్రారి యుండును. ఈకణములు శరీరాంతర్యాగమున అవయవము లన్నిటిలోను అసంఖ్యాకములుగా గాన్పించును. వీటి పరిమాణము మిక్రిలి చిన్నది. అవగింజ మొకలు తొన్న గింజ వరకు ఉండును. రానురాను ఈ కణములు ఎదుగుట ఆరంభించును. ఎదిగినకొలది వంసు ఎట్టిబారును. ప్రథమమున ఈ కణుపులు కఠినముగా నుండి పిమ్మట మెత్తటి కామ్మ గడ్డలుగా మారును. లక్షలకొలది కణములు ఒక్కొక్కచో గలుగుకొని చిన్నచూమిడిపిండంత ఒకే ముద్దగా గన్పించుటయు కద్దు. ఈకణములు కాలేయము (Liver), స్ప్లీనము (spleen), మూత్రపిండములు (Kidneys) మన్నగు అంగముల వావరించిన అపరిమితమగుబాధ కలుగును. క్షయజనక జీవులు పొదుగు వావరించుచో అది విస్తారము ఉబ్బును. గట్టిపడును. బాధ ఉండదు. పాలు పిండినను ఉబ్బు తగ్గును.

నిర్ధారణ చిహ్నములు (Diagnostic Symptoms).

మొదట వర్ణింపబడ్డవాదిరి దన్ను, తదనుసరిత లక్షణములు; నోటియందుగాని కంఠమందుగాని కణుపులు లింక్ గ్రంధుల ఉబ్బు - పాలుపిండినను ఆవులలో పొదుగు మెత్తపడక బిల్లిలగునుకొనియుండుట.

క్షయనిర్ధారణ కష్టము. పైని కేర్పొన్న లక్షణములు కొన్ని క్షయపీడిత ఇంతువులలో పొడగట్టవు. దీనికి సరియగు నిర్ధారణకు ఒక్కకొద్దన గలదు. దీని వలన ఆతిసులభముగ క్షయము తెలిసికొనవచ్చు. ఈకొద్దనకు ట్యూబర్క్యులిన్ (Tuberculin) క్షోధన అనిపేరు.

ట్యూబర్క్యులస్ శోధన

ఇది మృతదేహమున కాన్డోరగాకినే కనుగొనబడెను. తమూలమున ప్రపంచమందలి మానవులకు పక్షపు లకునూడ మహావైరము గలిగినదన్న సత్యమారము గాదు. ఈ విషయమున కాన్డోరగారియెడల మానవ జాతి సహకృతిజ్ఞమై యుండవలెను.

ట్యూబర్క్యులీజ్ కేవలము "రసాయన సంయోగవిశేషమని" నిరూపింపబడినది. తుయజనక శ్రుతిలు తమ కీర్తికాలమున తీవ్రవిషపదార్థములను తయారుచేయును. ఈ విషపదార్థములు స్థిరస్థిలో కరుగును. తన్మూలమున స్థిరస్థిలో విషపదార్థములను పైకి తీయవలయున్నది. ఈ విధముగా వచ్చు స్థిరస్థి-విషపదార్థముల సంయోగమున వడగట్టి, అందున్న క్రియలను లోనికి దిగకుండు కాపాడును. తరువాత ఆ ద్రవమును బాగుగా మరగబెట్టి తుయజనకనూత్మకీవుల నుండి వేరుపరుచుటకు మరల వడగట్టుదురు. తత్ఫలితద్రవమునకు ట్యూబర్క్యులీజ్ అని పేరు.

మాటికి ఒకపాలుగల కర్బురతామ్రద్రవములో (carbolic acid) మాటికి ౧౦పార్థుగల ట్యూబర్క్యులీజ్ తయారుచేయుదురు. తత్ఫలితముగ జనితద్రావకమును బిల్బువు వరుసననుపట్టి ౦.౧ మొదలు ౦.౨ C.C. వరకు శరీరములోనికి పంపించుదురు. తదనంతరము మాటికి ౪ భాగములుగల క్రియోలిక్ ద్రావకమును క్రిమి సంహారముకొరకు ఉపయోగించవలెను.

ఈ ట్యూబర్క్యులీజ్ ద్రవమును వాల్గవిధములుగా శరీరములోనికి పంపించవచ్చును.

౧. శైత్రములవ్యాధి (Ophthalmic)

కొన్ని ట్యూబర్క్యులీజ్ ద్రవములను కంటి క్రిందు భాగములోనికి వదలవలెను. రెండవశైత్రము 'తారతమ్య పరీక్ష' (Control) ప్రయోగపడును.

అనుగుణ్య లక్షణములు (Positive symptoms): నీముతో కూడిన మ్యూకస్ ద్రవము క్రింద శైత్రకోణము వద్ద చేరుకొనును. అట్లు ౨౪ గంటలు లుండును. కనుబొమలు ఉబ్బును. కన్నులు పగముమూత పడెను.

(౨) అంతరీక్మగ్రామియశోధన (Introdermal)

శోకయొక్క ప్రక్కభాగమున చర్మమువ్యాధి పంపించుట.

అనుగుణ్య లక్షణములు:— చర్మము చల్ల, ఎక్కువ, రెండింతలకు పైగా దళ పెక్కును. ఈ చాళ్ళు ౨౪ గంటలలో వచ్చి చాలవెను లుండును. ఈ శోధనవలన మంచి ఫలితము కలిగి నది తెలియుచున్నది. ఇంక విశేషమేమైన జంతువుయొక్క వయస్సు పాటింప వలెనగును.

ట్యూబర్క్యులస్ శోధన: అధునిక విధానము

[ప్రత్యేకపక్షపద్య సంఘమువారిచే ప్రకటింపబడినది.]

"ఈశోధన ఉచితవ పదాపరింపబడిన తీరున చేయవలెను.

౧. చాలును చివరభాగములకుర పక్షపు మెడభాగమున పరీక్షణము చేసి నున్నగా క్షేరము చేయవలెను.

౨. అట్లు శస్త్రము చేయబడిన భాగమును బొటన చేరిని నాలుగువేళ్లకు మధ్యన నిలిపించి గట్టిగా పట్టుకొనవలెను.

౩. అవసరమునంత ట్యూబర్క్యులీజ్ ద్రవమును — మధ్యమై ద్రవమును — లోనికి సిరింపింపరా పంపవలెను.

౪. సిరింపిని దింపు లోతుకూడ గమనించవలెను. ఎక్కువ లోతుగా చర్మాంతర్యాగములలో నిమిడునట్లుగాక — పూర్తిగా వైదముగాక మధ్యస్థముగా సిరింపింపవలెను పంపవలెను.

ట్యూబర్క్యులీజ్ ద్రవమును రెండుభాగములుగా విభజించి వైది చెప్పినతీరిని ఒకభాగము నివ్వవలెను. ఆభాగము ప్రమత్తీకరణభాగము — (మోతాదు "sensitising dose")

ఆ ప్రమత్తీకరణ మోతా దిచ్చిన ౨౪ గంటల వెనుక శోధన మోతాదు (test-dose) వైన చెప్పిన విధముగానే ఇవ్వవలెను.

అట్టివివరములతోడను జగపరి యెక్కుట, జ్వరవిస్మయము కాన్పించును. ఈ లక్షణములు పాద గర్భిణిలో ఆ జంతువును క్షయశోగము లే దన్నమాట. మిగిలిన రెండువిధములను శోధనలు అంతముబ్బములు గావు. పై విధములలో నేజీ నొకవారి ప్రకారము ల్యూబ్రికేట్ ఒక జంతువున కిచ్చిరిమేని అమరుణ్య తీరి (Positive) అయినచో ఈవిధమ విరూపించిన సామాన్య లక్షణములకు సరియగును. తీవ్రజ్వరము వచ్చును. తాపక్రమము సామాన్యముకంటె అయిదు మొదలు ఆరు అంశములవరకు హెచ్చును.

ఈ జ్వరము గాక తదనుసరణ లక్షణములు - ఆకలి మందగించుట, విశేషములు - వగు మున్నగునవి కన్పించును.

తాపక్రమము (Temperature) గంట కొకమారు చొప్పున ౨౧ గంటలు మాడవలెను. అమరుణ్య తీరి శరీర తాపక్రమము రెండు అంశములకన్న హెచ్చుగా నుండును.

ఉ. ఈ ఓ (yeo) - క్రిమిసోల్ నిశ్వాసము (Creosote ... Inhalation)

లేక మేకపాలు

లేక కాంథర్ డేట్ ఆఫ్ పొటాష్

(Conthardate of potash)

లేక అరిస్టోల్ అలీవ్ ఆయిల్

(Aristole in olive oil).

నిరోధవిధానములు

వ్యాధికారకములైన శోగపీడితజంతువుల పాలు మాంసము విసేవద్దుగించవలెను.

వ్యాధిగ్రస్త జంతువును ఉమ్మివైచిన క్షేమ్యమును ఎంత బాగ్రక్షగ నశించేవేన అంత మేలు. చని పోయిన జంతువుల కళిబరములను దహనముగాని, లోతుగా సమాధిగాని చేయించవలెను. జంతువులలో అనుమానము గలిగినంతవే-ల్యూబ్రికేట్ శోధన చేయి నిశ్చయముగా వ్యాధిలో వాధవముపాటిని వేరుచేయుట

ఉదాహరణ పట్టిక :

శరీర తేజ సంఖ్య	తాపక్రమం	౬౫	౭౫	౮	౯	౧౦	౧౧	౧౨	౧౩	౧౪	౧౬	౨౦	తొలివర్ణం
క	౧౦౦౪	...	...	...	౧౦౩.౯	...	౧౦౪.౯	౧౦౬.౨	౧౦౭.౪	...	...	...	౪.౫
ఖ	౧౦౦౪	...	...	౧౦౧.౭౧	౧౦౨.౭౭	౧౦౩.౮	౧౦౪.౫	౧౦౦.౬౬	౧౦౫.౪	౧౦౧.౫	...	...	౩.౧

చికిత్స (Treatment)

చైతన్యపాదనము సంపూర్ణ కాకపోయినచు చాలవరకు నిరుపయోగమని ప్రముఖులు తెలియగల్గిరి. నిరోధన పాదనప్రాముఖ్యత ఈ రోగమునందు తేలితెల్ల మగునట్లు మరి ఏ ఇతర రోగమునను కాదు.

కొందరు ఈ విధమ చెప్పుకు ఔషధములను వేర్కొనిరి.

గాని, చంపుటగాని యొనర్చిన తీరుము. చాలి జోమ దొరగారు వ్యాధిగ్రస్తజంతువుల క్షేమ్యమును సరించి అన్నవాక్యములు :

"We must look upon the sputa of consumptive animals as well as substances polluted by them and animals having the disease as centres of distribution."

క్షయపీడితజంతువులలో సంతానోత్పత్తిని నిరోధము చేయు బాగ్రత్త తీసికొనవలెను. బలికియున్న జంతువులు తీవ్రముగా క్షయచే బాధపడునెడల వాటిని పరికినేయుట ఉత్తమోత్తమము. ఇట్లు చంపుట కష్టమనియు, నష్టమనియు ఎంచుట మిక్కిలి ప్రమాదకరము. అట్లాదులుమాత్రము ఇట్లు విశ్వసించెదరు. తద్బట్టిననివార గై వారికి వివ్యాబోధ మిక్కిలి అవసరము. పాశ్చాత్య దేశములలోవలె చట్టములను ప్రభుత్వమువారు అమలులో పెట్టి ఈలోగ గ్రస్తజంతువులను చంపించి పరిహార ద్రవ్యము లైతుల కిప్పించవలెను.

ఈసందర్భమున ఈవాక్యములు స్మరణీయములు.

"False economy might prompt him to retain the diseased animal as long as it is productive, but by this course, the health of the consumers of the milk will be placed in danger and the value of other cattle in the herd and men will be jeopardised."

"Undoubtedly the truly economical course is to remove all the diseased animals in order to protect the patrons of the dairy, and cattle may remain."

సంరక్షణోపాయములు

సాధ్యమైనంతవరకు క్షయంబవట్లు పశువులను బహిరంగప్రదేశములో స్వచ్ఛమైన వాతావరణము నందు ఆరుగనిచ్చుట.

పశుశాలలో పరిశుద్ధి వాయుప్రసరణ విరాఘాటముగ జరగనిచ్చుట,

సూర్యరశ్మి శరీరమును సోకు ఏర్పాటులను చేయుట.

పశుశాలను నీటితోను, క్రిమినాశక ద్రావకములతోను ప్రతిదినము పరిశుద్ధముగా కడుగుట.

క్షయశకుంఠ మందకు కాపావలెనన్న (అనుమానప్రదేశములలో)

౧. ట్యూబర్క్యులోస్ కోగనము చేసి అనుగుణ్యములైన వాటిని వేరుచేయుట.

౨. క్రొత్తగా తెచ్చు పశువులను ట్యూబర్క్యులోస్ కోగించుట.

౩. అన్ని పశువులకును ఆరుమాసముల కొకసారి ట్యూబర్క్యులోస్ కోగన చేయుట.

౪. ఆవుభోతులను క్షయలోగ సిద్ధియులైన ఆవులపై దాటించవలెను.

౫. వెల్లురు, ఆహారము, వ్యాధులు మున్నగువిషయమైన వాడుకప్రకారము ఇప్పించుట.

పుస్తక సమీక్ష

అమృత

మ్యాన్ గోర్కి "మడర్" గురించి అనువాదం.

అనువాదకులు:— శ్రీ క్రొవ్విడి లింగరాజుగారు.

పేజీ ౧-౮-౦. ఆప్రెస్ — రౌతు బుక్స్

డిప్ — రాజమండ్రి.

అనువాదకులు రావీంద్రులు కాంగ్రెసువారి కృప వల్లన అమృతకు చెరసాలమియ్యి కలిగి ద్వితీయముద్రణ రూపంలో మనవిడుటకు వచ్చినందుకు ఎంతో సంతోషించాలి. అమ్మి భావలవారిచేత ప్రశంసించబడిన అమృత యొక్క విశేషములను తెలియపరచటానికి పూర్వం ఒక్కవిషయం చెప్పాలి. మూడు సంవత్సరాలకు పూర్వం ఈ పుస్తకాన్ని ఒకసారి చదివాను. ప్రారంభం నుంచి చివర వరకు భావలోతున్న తీసి, ప్రసాసం, పదుముల మార్పు- ఇవన్నీ ఆకర్షణకలిగించాయి. వ్యావహారిక భావలో ఇంత చక్కని శేర్ష గలిగిన రచయితలు ఎక్కడ ఉన్నారా అనే వింత గలిగింది. రైతులు- పాటకజనముకొరకు రావీన గోర్కి "మడర్" గురించి క్రొవ్విడి లింగరాజుగారివంటి అనువాదకులు కొరకటం 'లింగరాజునకు తావి అచ్చినట్టే' అయినది. తెలుగులో అమృత గలిగినంత ప్రచారం, ఇంక ఏ అనూదిత పుస్తకానికి జరగలేనంత అతిశయోక్తికావేమా. ఆంధ్ర పాఠకులలోకం అమృత ఇంతగా ఆదరించుటకు ఒక కథ లోని ఆకర్షణయే కాని వానమృతం. నిజంగా అమృతయొక్క భాష పాకడలు చాలావరకు అనుకరణీయములు. ఇతర భాషనుంచి తిన్నగా అనువదించడం లేలికదని కాదని అనేకులు అనుభవములు చెప్పతారు. అందులోనూ గోర్కివంటి గొప్పవ్రాయన గాని రచనకు ఇంత లేలికగా, తెలుగులోనికి స్వంత రచనలాగ దింపడం చాల ప్రశంసనీయము. భావలో ఎక్కడ కంటు కనబడదు. దగ్గర దగ్గర ఏమనందల పేరీలు కలిగిన పుస్తకంలో వెలికి పట్టుకుందామన్నా మదితనాకాగ్లు, అర్థంకాని, సామాన్య ప్రజలకు అందుబాటులో లేనికథలు కనబించవు. భావలోని

భారావాహిక ముఖ్యముగ గమనించలేనిది. తెల్లవారిలేది అనువాదమే వృత్తిగా పెట్టుకున్నవారు ముఖ్యముగా అమృత ఒకటి రెండు పర్యాయములు చదవవలయునని వాప్రార్థన.

మ్యాన్ గోర్కి పేరు ప్రతిష్ఠలు సంపాదించిన నవలారచయిత. రెనికాకు కుడిభుజమై దేశానికి మేలు కొలుపులు పాడినాడు. ఆయనకలంలో జీవితాన్ని పున్న దున్నట్లు చిత్రించి, ఇష్టం వున్నా లేకపోయినా జబ్బ ద్వితీగా చదివించే కళాపటిమగల విధుని నిబిడికృత మైవుంది. దేశకాలాలకు అనుగుణ్యంగా ఎక్కువగా రాయడంచేత ప్రజలు ఆయనను, ఆయన రచనలను మనసార ఆహ్వానించారు. ప్రజలకు ఆయనంటే ఎంతో గౌరవం. ఆ గౌరవం అంతటికి ఆయన కాలాన్నను పరించి వడవటమేనని, కాలంబుది మారిలే ఇంతగా అడిగేవా య్లందరిని కొంద రనవచ్చును. ఇది కొంతవరకు నిజమే కాదమ్మ. కాని ఆయన రచనలలో ఉన్న కళాసంపద దేశకాలములకు అతీత మైనది. దేశంలో జరిగిన-జరుగుతున్న ఘట్టాలనే ఆయన తీసుకొన్నాడు. కాని మానవీయప్రవృత్తి, భావసంఘర్షణ, పరిస్థితులల్ల మానవునిలో కలుగు మార్పులు ఆయన చక్కగా కనిపెట్టి గలడు. అందుకనే గోర్కిరచనలు ఒకవంక రమ్య దేశపు విప్లవతత్వమును, దానివికాసమును విశదపరచుంటే, రెండోవైపు మానవునిలోని భావసంపదన, సంఘట్టము మనకళ్లకు కట్టించుటయి. అందుకనే ఆయన రచనలు కాలం గడచినకొద్దీ పాఠపపటం లేదు. వైపువృ వాటిలో కొత్తకొత్త రుచులు బయలు చేరుతున్నాయి.

ఇందులో పావెల్, నకోదా, నికోనెల్, రైడిక్, ఈగర్ ముఖ్యంగా వచ్చే పురుషపాత్రలు. అమ్మ, కళాంక, సోఫీయా స్త్రీపాత్రలు.

అమృతాత్ర మొదటినుంచి చివరవరకు కడురమ్యంగా పోషించబడింది. పావెల్ ఆమెకొడుకు. ఆతను విప్లవ కారులకు ఆగ్రహి. ధర్త ఉన్నంతకాలం అమ్మ ఎప్పుడూ

యమయాతనయే అనభివంపలసి వచ్చింది. అతను చచ్చిపోయినట్లుగా భావించి మిగిలితే అతను విప్లవ కారులలో చేరినాడు. అందువల్ల ఆమె ఎప్పుడు దుఃఖమే అనుభవించింది. మొదట్లో పాచెర్ యొక్క రహస్య సంభావనలు, మిత్రులు వస్తూపోతూ ఉండటంచూచి ఆమె మనస్సు కలతపడుతుంది. ఆ సేక విధాల నయానభియాన కొడుకు ప్రవర్తన పరి దిద్దబోతుంది. కాని పాచెర్ మనో దైర్ఘ్యం ఆమెనుగూడ విప్లవంవైపుకు నుంజింది. గ్రహ గ్రహంగా విప్లవంఅంటే ఆమెకు నచ్చ ప్రారంభమైంది. ఇంతేకాదు. పాచెర్ స్నేహితులందరకు సహాయాలు చేయటం, వారికి సలహాలు చెప్పటం, వారికి సాయం చెయ్యడంకూడ మొదలు పెట్టింది. చివరకు పాచెర్, ఇంకా కొంతమంది స్నేహితులు పట్టుపడ్డారు. అప్పుడు తానే స్వయంగా మితాయి అమ్మకునే జరిగిడి నెత్తిన పెట్టుకొని ఫ్యాక్టరీలో చేరుతుంది. అక్కడ ఉన్న వారందరికీ సేపర్లు పంచిపెట్టుతుంది.

ఆమె మాతృహృదయం బహువిధాలమయనది. ఎవరైనా బాధపడుతుంటే ఆమె చాల దుఃఖిస్తుంది. విప్లవకారులు హత్యలు చేస్తే వారిచర్యలను గర్హిస్తుంది. పాచెర్ ఆమెకు ప్రాణాలకంటే ప్రియం. అతని తేమంగొరకు రాత్రింబవళ్లు ఈక్వరుని ప్రార్థిస్తుంది. ఎంతో దైర్ఘ్యంగా పనిచేస్తూకూడ కొడుకుని బాగ్గల్లా చూడలేదు. అనాయాసంగానే ఆమె కళ్లు బాష్పాలు కారుస్తాయి. లేఖకుడు మాతృహృదయాన్ని బాగా కనిపెట్టివాడు. పాచెర్ ను ఎవరైనా నింజించినా లేక విమర్శించినా ఆమె హృదయంలో కలుక్కునుంటుంది. నింజించేవారేని చూస్తే చీడరించుకుంటుందికూడాను. ఈ విధంగా అమ్మకేబిత్తాన్ని ఎంతో సజీవంగా చిత్రించి వాడు. కళ్ళకుడు చూపిన అమృతముక్కత్యాగం, కష్టపరిస్థితుల, నూతనోత్సాహం అవర్ణనీయం.

పాచెర్, కళాంక, నకోదా, నికోచెర్, సోఫియా, ఈగర్ మొదలైనపాత్రలలో విప్లవకారుల మొక్కవోసిపాహసం, వారియెత్తులు ఒకేమాదిరిగా కనబడుతాయి. కళాంక ఆత్మత్యాగంకూడ తెక్కించ తగ్గది.

నిరీతిరువార రైలిక పాత్ర ఒకటుంది. ఈతడు పల్లెటూరిరైతు. ఆసేకం వస్తే చిల్లెదగనిమనిషి. పట్టణాల్లోని విప్లవంకంటే, పల్లెటూర్లబాగ్గురి ఎక్కువ లాభకారి అవుతుందని అరినియానా. అసేకమంది వచ్చి అతన్ని తెదరిస్తారు. సత్యు ఎరరిలో ప్రతోధం చేయబోతున్నావో వాళ్లే నిన్ను పట్టి తెలులో నేయించుతారని చెప్తారు. అయినా అతను నిర్భయంగా పల్లెటూర్లలో ప్రచారం సాగిస్తాడు. తట్టుపడతాడు. దెబ్బలు తింటాడు. అయినా వెనుకకు తగ్గడు. అన్ని వైపులనుంచి సాగిన ఈ విప్లవగాఢమ ఎంతో వైఖ్యయంగా కళ్ళకుడు నడపివాడు. పాత్రలమనోభావాలను ఎంతో లేలికైలిలో చిత్రించిన ఈ కళ్ళకుడు ధన్యకు.

రష్యోలోని సామ్యవాదభావాలను చూడుడు ఎంత ఆసేగంతో పాచెర్ చెప్తున్నాడో:—

“కడుపు నిండ తినడమేనా మనకు కావలసినది? కాదు కాదు. మనంకూడ మనుష్యులలాగ బతకాలి. మన మా ప్రజల మనిషించుకోవాలి. మనభజాలమీ దక్కి మన కళ్లు మూస్తూవున్న అధికారులకు, తమ రెంత కళ్లు మూసి నా మనకంతా తెలుస్తోందనీ, మనం మూగ్గులు కామనీ, పశువులంకామనీ, కేవలం బానెడు పొట్ట వింతకోవడమే, మా అదర్శంకాదనీ, అందరితోపాటు పరువు మర్యాదలతో బ్రోకగోరుతున్నామనీ తెలియపర్చాలి. ప్రతి కళ్ళులు మనలకు దాన్యభారంతో ఎంత బ్రంగదీసివా ఇంకా తెలివిలేటలలోనూ వుత్సాహంలోనూ వాళ్ల కన్న మనమే మేలని మనం వాళ్లకి వుప్పీకరించాలి.”

పల్లెటూరి రైలిక దేవుణ్ణి ఈవిధంగా విమర్శిస్తున్నాడు. “మతసురువులు దేవుణ్ణి కాళ్ళూ చేతులూ విరుగ గొట్టిమూల కూర్చోపెట్టారు. వాళ్లలోపంలేకుండా మన కెన్నికష్టాలు తెచ్చిపెట్టాలో అన్ని తెచ్చిపెట్టారు అన్న విధాలా మనకు క్రతుత్వం తెచ్చిపెట్టారు...దేవుడు మనిషిని తనభాయగా సృష్టించాడు. మనిషి దేవుడులావుంటే దేవుడు మనిషిలా ఉంటాడన్నమాటేకాదా? కాని మనం మనుష్యులలా ఉన్నామా? సుద్ధ అడవిజంతువులమే పోయాము. చర్మిలో బకదీప్తిలామృతంకదానిని మన ఎదుట పెడతారు. నిలోవా! మనందేవుణ్ణి చూర్చుకోవాలి. బాగు చేసుకోవాలి.”

— “పరిశ్రమలూ భారీగా ఉండకూడదు. ఎక్కడైతే బాధ వుంటే అదే భగవంతుని నివాసస్థానము.” “కొంచెం ఆన చెప్తాను. క్రిస్తు చాలదు. అతడు చక్రవర్తి అధికారాలకు గమనించుటకూడదు. అతడి సర్వశక్తులకూ మూలం. అతడు తన ఆత్మను రెండుగా చీల్చి ఒక దానిని మానవశక్తికి రెండవదానిని దైవిక శక్తికి ఆర్పించాడు.”

ఈ విధంగా ఎన్నో వాక్యాలు ఉదాహరించవచ్చు. దేశకాలాలకు అనుగుణ్యంగా ఉండినాడ, మానవీయ భావసంఘర్షణకు ప్రధానమయిన అమ్మ అందరిచేత పఠింపబడాలి. ఉన్నదానిని ఉన్నట్లు చిత్రించటం గోరీలేస్తాయి. దానికి తగినట్లుగానే తెలుగు అనువాదం గూడ రమ్యంగా ఉన్నందుకు సంతోషించాలి. ఈ ద్వితీయముద్రణలో ఇంకా కొన్ని మార్పులు చేసి పుస్తకాన్ని ఎక్కువ ఉపయోగకరంగా ఉండేలాను చేశారు. అనువాదకులు,

య. వేం. రావు.

బడదీది

గ్రంథకర్త: శరచ్చంద్ర చటర్జీ. అనువాదకుడు “చక్రపాణి”. ప్రకాశకులు: యువకార్యాలయం, తెనాలి. వెల వాలుగణాలు.

శరచ్చంద్రుని గొప్పతనమును గురించి వినని ఆంధ్రుడుండేదేమో. ఇతడు మారిన బంగారీ వాఙ్మయనిర్మాతలలో ఒక్కడు. నేడు రవీంద్రుని తరువాత, ఒకవేళ రవీంద్రునికంటే మహాదేవేమో, బంగారీలకు శరచ్చంద్రుడంటే అవికనీతి. శరచ్చంద్రునిలాగ బంగారీల జీవితాన్ని సర్వతోముఖముగా చిత్రించిన సాహితీపరుడిని కొకడు లేడు. అందులోను అతని రచనలలో పటాత్మకమున్నది, ప్రాణమున్నది, అవేదనఉన్నది. రచన కావ్యశృంగారమయిన ఈమూడూ ఉంటే ఇంక తప్పకేమిటి? అందువల్లనే శరచ్చంద్రుడంటే ఆక్షరాస్యులకు అంత ప్రీతి; ఇతని రచనలంటే బంగారీలకే కాదు. మనదేశంవారికి కూడా అంతటి ఇష్టము. ఇతనిరచనలు — నవలలూ, కథలూ, అనేకములు మన తెలుగులోకి అనువాదరూపంగా వచ్చినవి. ‘చక్రపాణి’ అనువదించినవే ఉన్నవి

ఎన్నో. అందువల్ల శరచ్చంద్రుని రచనలలోని గొప్పదనాన్ని గురించి వేరే చెప్పవక్కరలేదు.

ఈ ‘బడదీది’ అన్నది ఒక సంసారసంబంధమయినగాథ. శరత్ బాబు దీనిని తాను చదువుకొనేకోలాల్లోనే రచించాడట. అంతటి చిన్నతనంలో రచించినా కథంతా రంజకంగాఉండి మనస్సునాకట్టేటంతగొప్పది. ఇందు జమీన్దార్ సంసారాల కట్టుబాటులు, స్థితిగతులు చక్కగా వర్ణితము లయినాయి. ఒక కొంతకాలం బడదీది అనే మాధునీ జీవితండ్రిగారియింట్లో ఆమె ఆచరణ కింద జీవితం గడపి, చుడకు ఆమె ఆనందతచేత — అనజ్ఞతా అది? — చెప్పకుండా ఇల్లు విడిచి పల్లిపోయిన సురేంద్రుడు జమీన్దార్దారై తన మేనేజరు చేసిన ఆన్యాయము వల్ల ఉండుట కిల్లియినారేకపోయిన ఆమెను బడదీదిరచనకపట్టి తీసుకువస్తాడు. ఇద్దరికీ పరస్పరమూ ప్రేమ తప్ప అన్యభావములేదు. అటువంటిప్పుడు సురేంద్రుని “బడదీది! నీకాలోజ్ జ్ఞాపక మన్నదా — నన్ను ఇంట్లోనుంచి వెళ్లగొట్టిరినే! దానికే నిన్నిప్పుడు వెళ్లగొట్టి పగలేర్చుకొన్నాను. ఏమంటావ్ — బదులు భర్తీ అయిందా?” అంటాడు. ఇది ఉచితంగా లేదు. ఈమాటలు ర స భం గం చేస్తవి కాని రసపుష్టి నీయవు. ఇంతకూ ఆమెను ఇంటినుండి వెళ్లగొట్టడంలో ఆతనికి ప్రమేయమూ లేదు. అది మేనేజరు చేసినపని. అందుచేత అది ఆతకలేదు అక్కడ. ఆ ముగింపు చక్కగా లేదేమో. ఇంతకూ నవల శరచ్చంద్రునిది? ‘చక్రపాణి’ ఏమి చేయగలడు? మన మే మనగలము? రచన బాగున్నది.

“నా.”

అంతా సామ్యవాదులే

కర్త: యస్. ఆర్. రాజు, వెల ఎనిమిదణాలు. నేడు దేశములో ‘సామ్యవాది’ యనిపించుకొనుట హాస్యదాయకము. నిజమైన సామ్యవాదికూడ అట్లు చెప్పకొనుటకు భయపడవలసినవచ్చినది. ఈతెరుగును పోగొట్టుటయే గ్రంథకర్త యుద్దేశ్యము. సామ్యవాదము సంపూర్ణముగమనకు సరిపడని సిద్ధాంతముకాదు. అందరును కొద్దిగానో గొప్పగానో సామ్యవాద తత్వ

మును తెలియకుండగనే యవలంబించుచున్నాడు. అది కాలమున నందరును కమ్యూనిజములోనే పుట్టి పెరిగిరి. ముఖ్యముగా హిందువు లీపద్ధతి ననుసరించిన హెన్రీ మెయ (Sir Henry Maine) అభిప్రాయము. వ్యాపారాభివృద్ధి చేతను, సామ్రాజ్యగి స్తీర్ణత చేతను మూల శక్తి సామాన్యమానవునినుండి కేంద్రస్థానము చేరుట రిటన్యించినది. అదికాలమునాటినుండి నేటివరకును సామ్యవాద మెట్లు మార్పులు చెందుచువచ్చి, ఇప్పుడు రష్యలో నేవిధముగ నున్నదియు నీపుస్తకమువందు వివరింపబడినది.

ప్రపంచములో నందరును సమానముగా పుట్టి సమానముగా మరణించుచున్నాడు. ఒకరు కిరీటుముతో సహా పుట్టుటలేదు, ఇంకొకడు చిప్పతో పుట్టుటలేదు. కావున పుట్టుకతో నందరును కమ్యూనిస్టులే యని గ్రంథకర్త యభిప్రాయము! ఇది కేవలము ఆధ్యాత్మిక పర్యము. భౌతికముగా సర్వమూరమైన విషయము. రాజకొడుకు తల్లికడుపుననుండి కిరీటుముతో జన్మించక పోయినను, కిరీటుయోగ్యమైన శిశువుతో పుట్టుచున్నాడు. మత్సరగర్భమున ప్రకేళించినప్పటినుండియు రాజులంధవము లతనికి జరుగుచునేయున్నవి. పుట్టిన వెంటనే తదితరములైన గౌరవము లన్నియు జరుగుచున్నవి. నేతనుంతుటను ఉత్సవములు, విందులు మొదలగువానిని చూచి, ఎవరైన నావనిపాపకు కిరీటుము లేదని యనుకొనుట కవకాశమున్నదా? పూరిగిది పెలో ఏసహ యమునలేక పారిగింటివారైనను చూచుటకురాని దగ్గరబాలజనమును చూచి ఎవరైన నాదగ్గరబాలుడు రాజపుత్ర సదృశుడని యనుకొనగలదా? లేదు. ధనిక దగ్గరభేద మున్నంతకాల మీ భేదము పొటించుటయు. ఆ భేదము సకించక పూర్వము అందరును జన్మతః కమ్యూనిస్టు లనుకొనుటకు వీలులేదు.

ఈ పుస్తకములో కొన్ని చోట్ల భావములు అంగమునుండి తెనిగించినట్లు స్పష్టముగా కనుపడుచున్నవి. కాంగ్రెసు సోషలిస్టులపై ద్వేషము ప్రకటితము. వీరు నడచుమాగ్గును 'పిప్పిపంథా' యనియు, 'అలితెలివి' గా ప్రవర్తించినా రనియు వ్రాయబడినది. కాంగ్రెసు సోషలిస్టులు ద్విముఖముగా నడచుచున్నా

రని గ్రంథకర్త యభిప్రాయము. తరువాత సామ్యవాదులపై చర్య తీసికొనినందుకు కాంగ్రెసుమాడ విమర్శింపబడినది. కాని సక్రమ పంథా నేదియో గ్రంథకర్త నూచింపలేదు. గ్రంథకర్త కాంగ్రెసేతర పార్టీలను విమర్శించినాడు. కాంగ్రెసులో నుండుటకైవసు సర్వము, అహింస సిద్ధాంతములు రుచింపలేదు. ఇంకే త్రోవయు నూచింపబడలేదు. ఈవాదము తార్కిక కాశలముతో నొనర్చినది; ఇది నిజమైన సంస్కార వాంఛతో నొనర్చిన విమర్శగా కన్పట్టుదు.

విం. శ్రీ.

శ్రీ ప్రమాది సంవత్సర గంటల పంచాంగం
ఇది బ్రహ్మశ్రీ ముంమాదు వీరభద్ర సిద్ధాంతి గారిచే గుణింపబడి రాజవైద్య పాన్నాథ భాస్కరం ఆ డ బ్రహ్మచారిచే ప్రకటింపబడినది-రాజమండ్రి. ఈపంచాంగమునందు తిథి, వార, నక్షత్ర, వర్ణ్య, దుర్భుహూర్తములు వగైరాల మైనను ఇప్పటివారికి సులభంగా తెలిసేట్లు గంటలు, నిమిషములలో తెలుపబడినది. గడియల టెక్కలు తెలియని, ఆ గడియలను గంటలలో మార్పుకోవడమునే చీకాకు పడలేని ఆధునికులకు చాలా ఉపయోగంగా ఉంటుంది. అజా పోస్తేటి పంపినవారి కిపంచాంగం ప్రతి ఉచితము.

పత్రికా స్వీకారము
కీన్నెర :— ఇది నిజం ఇలాకా బూర్గుంపాడునుండి ఆంధ్రవాద్యము నేవాసమితి తరపున ఉగాది కానుకగా వెలువడిన సాహితీ సంపుటము. సాహిత్యప్రియులకు హృదయానందము చేపూర్వ బయలుపెడిన మధురవాణి. ప్రఖ్యాతులయిన భాషాప్రవీణులు, కవులయన్నగువారి కుభాకీ ర్వాదము లందుకొని మరీ వెలువడింది. కావనలేఖ లబికిలించి ఆర్థము గీయగలదిట్టలలో శేషుద్రి రమణకవులు వకరు. వారు 'కావనములు - ఆంధ్ర కవిత్వము' అను వ్యాసమున నన్నయకు పూర్వ ముండిన తెలుగుభావము గురించియు, నన్నయకు టెక్కనకూ మధ్య గలిగిన తర్వాత పరివర్తన

అభివృద్ధులను గురించియు, రిక్తన యవంతములు గలవలన వానర్చిన మార్పుల గురించియు, ఆయా కాలములందలి శాసనాలలోని లేఖలనే యాధారములుగ గొని వానిలోని పద్ధతుల నుదాహరించుచు మిగుల మనోరంజకము గురించి వ్రాసియున్నారు. విజయగా వారి యభిప్రాయానుసారం దేశమును నాట్లయాలగల శాసనము లన్నింటిని ఇకనూ ఎక్కువ క్రద్ధతో కనిపట్టి పరిశీలించి యెవల ఆంధ్రభాషావిషయమున ఇకనూ పెక్కులు క్రొత్త సంగతులు బయట పడగలవనట్లు నిర్ణయించెను. "వేదవాఙ్మయము—క్యౌతిశ్వాస్త్రము" నందు గొలిచేకటానంద రాఘవరావుగారు పురాణములందలి కథా ప్రపంచమును వైజ్ఞానిక విధానంగా బరిశీలించి, ఈ కాలంలో పుక్కిటి పురాణాలనీ, అర్థంలేని వ్రాతలనీ ఎగరగొట్టబడుచున్న అనేక సమాచారములను సత్యవృత్తాంతములని రూఢిగరచియున్నారు. భద్రాద్రి శ్రీరామ నవమి యుత్సవసందర్భాల్లో యాత్రీకులను భవించు నానావిధకష్టపరంపరలను తాత కృష్ణమూర్తిగారు ఒక కథలో వర్ణించియున్నారు. యాత్రీకుల కీయగచాట్లా, తిప్పలు గలిగేది ఈ వక్కశ్రేణిలోనే గాదు. గమనాగమన పాకర్యాలు ఏర్పడ్డ ప్రతిశ్రేణిలోనూ చెలికాయి. యాత్రీకులభాగ్యం — వైవేచ్ఛ. ఒక లేఖకమహాశయుడు రిక్తనయందుగల నానా విధకష్టసామర్థ్యాలను మహానిపుణంగా వ్రాసి ప్రకటించాడు. శ్రీహరి నాగభూషణంగారు సంగీతవిషయంలో వ్రాస్తూ త్యాగరామలవాడు రచించిన గేయములనే యాధారములుగా దీనుకొని ధార్మికంగా వారి యాశయమెట్టిదో లోకానికి స్పష్టీకరించారు. భావక విత్వం లోమిర్రక పుల్ల. ఆట సనాతనుల మా ఇటు అధునాతనుల మా పాత్ర సమూహం కాగా పాటుపడ్డారు. ఇదిగాక నాదోపాసనం, సత్యపారిజాతాపహరణం, రామరాజభూషణుడు అదిగాగల గద్దెరచనలూ, పెక్కులు పద్ధ

రచనలూ ఈ సంచికను మరింత పరిణయంగా చేస్తున్నాయి. అనేకవిధ్యంధములు గలిగియు, రాజాదరణం బొత్తుగా లేకయు, పదిపున్న నిజానాంధ్రీక ప్రఖ్యాతిని చేపూర్వ వచనాస్త్ర శైలిని ఎంతటి దృఢసంకల్పం గలిగియున్నదియు ఈ కిక్నెర ఆఖరివాద్రదేశాని కంతటికీ సాటించగలడు.

నిమిత్తాలు ఎవ్వరై పోర్డ్ హైస్కూలు మేగజైన్:—ఇది చక ఆంగ్లాంధ్రపత్రిక. ఉపయక్త

హైస్కూలు అధికారుల, ఉపాధ్యాయుల అందును ముఖ్యంగా ప్రొఫెసర్ రామాగారి యొక్క ఉన్నతసమవలనూ వారికార్యాచరణ దీప్తిపాలనములవలనూ ఈ పత్రిక ఉపాదర్శనము గావింపగలిగినట్లు గోచరున్నది. ప్రస్తుత మిది హెచ్చాకముగా వెలువడినది అర్థమవుతున్నప్పటికీ ముందుముందు మాసపత్రికగా మారడమే కాకుండా ఆంధ్రమండలములలోని ఏతావృత్త ఉన్నతపాఠశాల లన్నిటినుండి మాస పత్రికలు వెల్వడి, వాని కన్నీటికి ఇది కేంద్రమనదని ప్రధానమాసపత్రికగా మారినచో కృతకృత్యుల మవుతామని పత్రికలోని వ్యాసరచయితలలో ఒకానొకరు తమ యభిప్రాయమును వెల్లడించియున్నారు. ఇది మిగుల ఉచార పూర్ణమైన, న్యాయమైన, సహజమైన కోరిక. అది వెరవేరులాసన భగవంతు డేమగ్రహించుగాక. స్కూలునందలి ఉపాధ్యాయులలోని కొందరు వ్రాసిన ఆంధ్రాంధ్ర వ్యాసము లన్నియు విద్యార్థులకేమి తక్కువగల జనులకేమి అందునూ ముఖ్యంగా విద్యావ్యాసంగంలవారి కందరికీ అవశ్యం పకనార్తములు. ఇక S. S. L. C. మొదలు వాలుగో ఫారంతరమాగల విద్యార్థులలో కొందరు వ్రాసిన వ్యాసములూ, కథలూ, చిత్రరచనలూ మరింత మనోహరంగావున్నాయి. నిజానికి మైన చేయూ, క్లాసులేకుండా ముద్రించి నట్లయితే ఇదియు నెవరో పెద్దవాళ్లు వ్రాసినవే యని గోచరుగాని బాలకులు వ్రాసినవని ఎంత

మాత్రము పాఠ్యము. ఇం ప్రాచీనవారో
సమావేశములను బాధికాచాలమున ఉత్తే
లికుల గావించి, మనకులకు ఆనందం చేపూర్వ
గలుగుకొను, వారి కంసరసూ క్షుప్తకారమే
మంచి రచయిలు గావలెననీ ఒక విధమైన అధి
లాపనా తుట్టించును. ఇది ఉత్తమపత్రికయై
కాలక్రమమున ఆచారవ్యవహారా అనందము
సూర్వ గలగునుగాక.

శ్రీమారనాథమురళి:— ఈ పేరుతో మాసపత్రిక
లేవారీనుండి వెలువడుచున్నది. గాత్రానంద
ఏప్రిల్ నెలది రెండో సంపుటం మొదటి సంచిక
మా కంపెనీది. పాఠవాక్యమతానాయులు కంద
రమా చదువవలసివది. పేజ్ భగీరథి దీనిసంపాద
కుం. సంవత్సరం చందా రు. ౧-౦-౦; విడిసం
లిక రు. ౦-౧-౦.

గ్రామోద్యోగి:— క్రొత్తగా వెలువడిన మాసపత్రి
కలో విడి పకటి. ఏప్రిల్ సంచిక మాకు ఇప్పు
డందింది. గ్రామోద్యోగ లంబయా ముఖ్యంగా
కరణాలూ, గ్రామమునపలుకూ చేపట్టి అదరింప
లేనివది సంవత్సరం చందా రు. ౧-౦-౦; విడి
పత్రి రు. ౦-౧-౦. పత్రికాకార్యాలయం -
కొండవల్లి.

గ్రంథ స్వీకారము

పాలస్తీనా:— రచయిత: వార్ల వెంకటేశ్వర
రావుగారు. ప్రకాశకులు: నవయుగ ప్రచుర
ణాలయం, పెదపనగల్లు (పోస్టు), కృష్ణా
జిల్లా. వెల రెండవరూ.

జెక్ రాజ్యవిచ్ఛేదం:— రచయిత: వార్ల వెంక
టేశ్వరరావుగారు. ప్రకాశకులు: నవయుగ
ప్రచురణాలయం, పెదపనగల్లు (పోస్టు), కృష్ణా
జిల్లా. వెల ఎనిమిదరూ.

రమేదా (నాటకము):— రచయిత: వయ్య శ్రీ
కృష్ణమూర్తిగారు. ప్రస్తావకులు: నవయుగవాడు,
కయ్య వీరభద్ర రావుగారు, భూమిప్రాశీ, (via)
కపల్లి అని ప్రాయోగలేను. వెల ఎనిమిదరూ.

చాలచంద్ర (నాటకము):— ఇందరి ఇతి
వృత్తము పట్టుటి వీరగాధ. రచయిత: కోటం
రాజు సీతాపతిగారు. ప్రతులు వలయువారు,
గ్రంథకర్త (హిందీ ప్రచారము) గారి సేవ
నుటూరికి ప్రాయోగలేను. వెల అర్ధరూపాయ.

నమరమాలిక:— గ్రంథకర్త: వి. యచ్. వెంకట
వారాహునిగారు వి. ఏ., (ఆనకట్ట), ('వారా
యనిలిపాన్' మచేరాని పేట, నెల్లూరు). వెల
నాలుగరూ.

నవరంపబడిన శ్రీకృష్ణనాచకములు:— మొదటి
అయిదుపుస్తకములు. ప్రకాశకులు: మహాకవి
మంత్రప్రభాకరమూగారు, మదరాస్ ఎడ్యుకేష
నల్ సర్వీసు (రీటైర్డ్), రాజమహేంద్రవరము.

ఆ
రో
గ్య
సు
ధ

నమస్త మేహన్యాధులకు

డాక్టర్

(శివాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి
బెజవాడ.